

**ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ЮРИСПРУДЕНЦІЇ ТА ПСИХОЛОГІЇ**

Матеріали
IV Всеукраїнської науково-практичної конференції
м. Дніпро, 15 грудня 2023 року

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ ТА
ПСИХОЛОГІЇ**

*Матеріали
IV Всеукраїнської науково-практичної конференції
15 грудня 2023 року*

Дніпро
2023

УДК 340.143, 159.9

А- 43

Рекомендовано до друку Науково-методичною радою ВНПЗ «Дніпровського гуманітарного університету» від 08.02.2024 р. (протокол № 5)

А-43 Актуальні проблеми юриспруденції та психології: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 15 грудня 2023 р.). Дніпро: ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», 2023. 218 с.

Збірник конференції містить матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми юриспруденції та психології» (15.12.2023), у роботі якої взяли участь здобувачі вищої освіти першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти закладів вищої освіти України.

Матеріали науково-практичної конференції надруковані в авторській редакції.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

докт. юрид. наук, проф. **Олег КИРИЧЕНКО** (*голова*); канд. юрид. наук, доц. **Тетяна ЛЕЖНЄВА** (*заст. голови*); **Андрій МІРОШНИК** (*секретар*); канд. юрид. наук **Сергій ДУБОВ**, докт. юрид. наук, проф. **Вадим НЕГОДЧЕНКО**, докт. юрид. наук, доц. **Сергій ПЕНЬКОВ**, канд. псих. наук, доц. **Людмила ПРИСНЯКОВА**, докт. псих. наук, доц. **Олександр САМОЙЛОВ**

© ВНПЗ ДГУ, 2023

© Автори, 2023

ЗМІСТ

Секція I

Актуальні проблеми юриспруденції

Бабич С.О. ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО – ОСНОВА ДЕМОКРАТИЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ.....	9
Васильєва Т.П. ПОНОВЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ У ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ.....	12
Волошина К.О. ПРОБЛЕМАТИКА СТРАХУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ...	14
Кулик О.В. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ЯК СУБ'ЄКТА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА.....	19
Лащухін С.М. ПРОБЛЕМИ ПРАВОТВОРЕННЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ.....	21
Лисяк М.В. ЗМІСТ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН.....	25
Лісунова М.В. ПРАВОСВІДОМІСТЬ, ЯК ОДНА З ФОРМ СУСПІЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ.....	27
Лісунова М.В. ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ..	29
Мондок О.Д. ЮРИСПРУДЕНЦІЯ Є ОСНОВОЮ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ ТА ГАРАНТОМ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ.....	35
Олефір А.О. ОБМЕЖЕННЯ ВИБОРІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ПИТАННЯ ПОЗИТИВНОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА.....	37

Панасенко І.А. УРАХУВАННЯ КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ УКРАЇНИ ACQUIS COMMUNAUTAIRE ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	40
Семененко М.С. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ У СФЕРІ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОГО СІМЕЙНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ.....	43
Сіітов Р.М. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ.....	45
Сліпченко В.І. ПЕРСОНАЛЬНІ ДАНІ ПРО ОСОБУ, ЯК ПРЕДМЕТ ОХОРОНИ ЗАКОНОДАВСТВА.....	48
Ткаченко П.І. НАПРЯМКИ СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНОГО ЗАПОБІГАННЯ САМОВІЛЬНОМУ ЗАЛИШЕННЮ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ.....	50
Яблоновський Б.О. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ТА ХАРАКТЕРУ НОРМАТИВНО - ПРАВОВИХ АКТІВ.....	54

Секція II
Актуальні проблеми психології

Байдуж Є.О. ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЧИННИК ЗАПОБІГАННЯ САМОТНОСТІ У ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ.....	58
Безкровна А.І. ДОСЛІДЖЕННЯ ТРИВОЖНОСТІ У ПІДЛІТКІВ З ЗПР.....	61
Бондаренко Н.С. ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У МЕНЕДЖЕРІВ СЕРЕДНЬОЇ ЛАНКИ СУЧАСНОГО ВИРОБНИЦТВА.....	64
Бурхан-Крутоус Л.А. ЕМПАТІЯ ЯК СКЛАДОВА ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ.....	68

Вітренко А.Г. УПРАВЛІННЯ ЕМОЦІЙНОЮ ПОВЕДІНКОЮ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	72
Воробйова Ю.Ф. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СИНДРОМУ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ СЕРЕДНЬОГО РІВНЯ....	76
Гавриленко А.О. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ УВАГИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	82
Грига І.В. ПСИХОЛОГІЧНІ ВИМІРИ ТРИВОЖНИХ СТАНІВ.....	84
Грицай Г.О. МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ ДОВІЛЬНОСТІ ТА ВОЛЬОВИХ ПРОЦЕСІВ У ДОШКІЛЬНИКІВ.....	88
Зав'ялов Д.І. ІНТЕЛЕКТ ЯК ПОКАЗНИК СФОРМОВАНОСТІ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ.....	91
Зуєвська М.М. ФУНКЦІЇ І ФАКТОРИ ПСИХОЛОГІЧНИХ МЕХАНІЗМІВ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ЯК ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ВИВЧЕННЯ ЦІННОСТЕЙ.....	95
Коломоєць Ю.В. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ПІДЛІТКІВ.....	100
Красильникова А.О. ІСТОРИЧНЕ ВИСВІТЛЕННЯ ГІПОТЕЗ ЩОДО ПОНЯТТЯ «КОЛІР» У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ.....	103
Красношлик І.Ю. ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ.....	108
Краснощок А.В. РОЗВИТОК КОГНІТИВНИХ ПРОЦЕСІВ ТА СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА.....	111

Кузнецова С.К. МОДЕЛІ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ ПАРТНЕРАМИ У ШЛЮБІ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ.....	114
Лебедь І.А. МОДЕЛЮВАННЯ ПСИХІЧНИХ ПРОЦЕСІВ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ КОГНІТИВНИХ ФУНКЦІЙ: АСПЕКТИ ДИТЯЧОЇ ТА ПІДЛІТКОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ.....	117
Легеза Ю.О. РОЗУМІННЯ КОНФЛІКТУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	121
Лисенко І.В. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА ВЗАЄМОПОРОЗУМІННЯ МІЖ ЧОЛОВІКОМ ТА ЖІНКОЮ У ШЛЮБІ.....	128
Лісна І.В. РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ЯК СТІЙКІСТЬ ЛЮДИНИ У ПОДОЛАННІ СКЛАДНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ СИТУАЦІЯХ.....	131
Макарчев А.В. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ПОЛІТИЧНОГО ДІЯЧА...	134
Молібог Д.О. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОЛОДИХ ЛЮДЕЙ, ЯКІ ВСТУПАЮТЬ У ШЛЮБ.....	137
Олійник Б.В. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ В ПЕРІОД РАННЬОЇ ДОРОСЛОСТІ.....	140
Ольховий О.А. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ОСВІТИ.....	144
Охотник Я.С. СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ПРОЦЕСИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА АДАПТАЦІЇ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ.....	147
Піскова О.О. РОМАНТИЧНІ ВІДНОСИНИ СЕРЕД ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ.....	150

Погорілий С.О. ХАРАКТЕРИСТИКА КОГНІТИВНОЇ СКЛАДНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ АКТОРСЬКОЇ ПРОФЕСІЇ.....	154
Поліщук А.Г. САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ.....	159
Поночков Д.О. ОСОБЛИВОСТІ ЛІДЕРСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	162
Пшенічнікова О.І. СПЕЦИФІКА ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВИПУСКНИКА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	166
Сокольський К.Ю. ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ.....	169
Соломенко К.М. СТЕРЕОТИП ОБРАЗУ ІДЕАЛЬНОЇ ЖІНКИ ТА ІДЕАЛЬНОГО ЧОЛОВІКА В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	172
Соломенко К.М. ПЕРЕКОНАННЯ ЩОДО КОХАННІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ.....	174
Сорока Д.В. ЕМОЦІЙНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНИКА.....	177
Станчуляк Е.Ю. СІМЕЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ДИТИНСТВА ТА РИЗИК ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА У ДОРΟΣЛОМУ ВІЦІ.....	181
Тиха К.В. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ТРИВОЖНОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ.....	185
Троценко Г.М. РОЛЬ САМООЦІНКИ І САМОВИЗНАЧЕННЯ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ ПІДЛІТКІВ.....	189

Францен О.П. САМООЦІНКА ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я СУЧАСНОЇ БЕЗРОБІТНОЇ МОЛОДІ.....	192
Ходотаєв А.А. СОЦІАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ТА ЯВИЩЕ ВІДХИЛЬНОЇ ФОРМИ ПОВЕДІНКИ.....	195
Чабан В.О. ВПЛИВ СТРЕСОВИХ СИТУАЦІЙ НА РОЗВИТОК ОЗНАК АУТИЗМУ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	197
Чирина Д.В. СОЦІАЛЬНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ РЕЦЕДИВУ.....	200
Чута І.Г. КОМУНІКАЦІЙНА ВЗАЄМОДІЯ У СІМ'Ї: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ.....	203
Шаповал М.О. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МОТИВАЦІЇ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ..	206
Шульга Д.Р. ОСОБЛИВОСТІ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	211
Щурова Ю.А. ОСОБЛИВОСТІ МОРАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	214

Секція I
Актуальні проблеми юриспруденції

Бабич Семен Олександрович
здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої
освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Ірха Юрій Богданович
кандидат юридичних наук,
Заслужений юрист України,
доцент кафедри права
Дніпровського гуманітарного університету

**ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО – ОСНОВА ДЕМОКРАТИЧНОГО
РОЗВИТКУ УКРАЇНИ**

Громадянське суспільство є доволі важливим чинником у демократичній державі, воно відіграє провідну роль у захисті прав і свобод людини, сприяє розвитку діалогу між різними соціальними групами та владою, просуває інтереси своїх членів та представляє їх погляди перед владою. Крім того, громадянське суспільство забезпечує баланс інтересів різних соціальних груп, що є ключовим для забезпечення справедливості у суспільстві. Також громадянське суспільство сприяє розвитку громадянської культури, активній участі громадян у житті держави, їх взаємодії з різними органами державної влади, органами місцевого самоврядування.

Актуальність теми громадянського суспільства важко заперечити, особливо в сучасному світі, який переживає значні соціальні, економічні та політичні зміни. Це проявляється у тому що громадянське суспільство і держава весь час розвиваються, тим самим впливаючи один на одного та підштовхуючи до взаємного розвитку. Особливо актуальною ця тема стає під час війни, тому що вона є одним із найбільших викликів для держави, бо утримання балансу між потребами різних людей і потребами країни – не найлегша справа.

На сьогодні в законодавстві України відсутнє визначення терміну «громадянське суспільство», а в науковій літературі відсутнє його узгоджене розуміння. О.Л. Богініч розглядає громадянське суспільство як сукупність індивідів та їх об'єднань з розвиненими політичними, правовими, культурними, економічними зв'язками, що діють формально незалежно від держави, хоча і взаємодіють з нею. При цьому, діючи формально незалежно від держави індивіди одночасно повинні впливати на неї задля досягнення

загальносуспільного блага, оскільки саме завдяки такій взаємодії формується громадянська солідарність в суспільстві [1, с. 103].

На наше переконання, громадянське суспільство можна визначити, як сукупність незалежних від держави громадян та організацій, які активно беруть участь у соціальному, економічному та політичному житті країни. Його роль у забезпеченні прав та свобод людини, а також у формуванні різноманітних соціальних ініціатив, робить його невід'ємною складовою еволюції демократії в державі.

Цілком логічно, виходячи із визначення громадянського суспільства та його ролі, необхідно звернутися до того як увага до його проблем та розвитку може змінюватися в різні періоди. Зазвичай увага до проблем громадянського суспільства, рівня його розвитку, форм діяльності та векторів спрямування громадської активності значно посилюється в періоди кардинальних суспільних змін або загострення потреби в них, коли поглиблюються суперечності в системах «людина – суспільство» і «суспільство – держава». [4, с. 332].

Розглядаючи громадянське суспільство в Україні, про нього можна сказати, що воно є важливою частиною поступального демократичного розвитку, оскільки саме за тим у якому стані громадянське суспільство знаходиться (чи присутній розвиток, як йде влада на зворотній зв'язок з ним, які проблеми та настрої у ньому панують) можна оцінити загальну ситуацію у країні. Цей «стан» можна відслідкувати за допомогою думок громадських діячів, громадських організацій, думок людей (наприклад у соціальних мережах); активністю громадян при участі виборах, петиціях чи інших громадських заходах; наскільки захищені права людини; рівнем свободи ЗМІ та рівнем свободи в Інтернет просторі.

Формування у нашій країні громадянського суспільства відбувається досить повільно на фоні доволі складних політичних та економічних процесів. [2, с. 135]. Це пов'язано із тим, що Україна є молодою державою, яка ще розвивається, тобто наша економічна та правова модель держави, ще потребує багато покращень та вдосконалень. Є багато причин, чого це не сталося, наприклад: перебування у Верховній Раді України великий проміжок часу комуністичної та проросійських партій, що сповільнювали розвиток та рух України до ЄС і НАТО; високий рівень корупції, у тому числі і кумівство; недостатня компетентність певних державних посадовців; збройна агресія РФ проти нас, яка переросла у повномасштабну війну. На наш погляд, ці всі фактори, взаємодіючи та взаємодоповнюючи один одного, і є тим, що гальмує як розвиток, так і співпрацю громадянського суспільства із державою.

Через вище перераховані фактори, українська держава має підходити до формування громадянського суспільства з огляду на специфічні риси українського менталітету [2, с. 138]. Це виражається у іноді з підставними, іноді безпідставними висловленнями недовіри та великої кількості звинувачень у бік державної влади з боку громадян. Сама ж державна влада цілком заслуговує на таку репутацію, а заробила вона її через низький рівень

впливу суспільства на владу, слабку організацію зворотного зв'язку між громадянами і владою, нестабільністю політичної та економічної системи. Щоб досягти рівня демократичного суспільства та відновити довіру громадян, державній владі треба більш оперативно та ефективніше реагувати на потреби громадян, а не діяти у власних інтересах, просуваючи питання, які вигідні державній владі чи окремим особам.

Характеризуючи громадянське суспільство України можна зазначити декілька аспектів: громадяни України беруть активну участь у житті країни, що позитивно сприяє на розуміння настроїв у суспільстві. Українці активно висловлюють свою думку, щодо подій, які відбуваються у політичному, інформаційному та інших просторах, і це б мало допомогти владі краще розуміти потреби громадян.

Незважаючи на активність громадянського суспільства в Україні та їхню виражену позицію у суспільних обговореннях, ефективний зв'язок із владою не завжди відбувається. Ця проблема пов'язана із історичними викликами, з якими стикалося українське суспільство після розпаду СРСР, та із недостатньою увагою до розвитку громадянського суспільства у період політичних змін. Як зазначає К.А Ружинська: «проблема розвитку громадського суспільства гостро постала після розпаду СРСР, але в гонитві за владу це питання ігнорувалося. Ми бачимо, що проблеми теоретичного і практичного створення нових шляхів розвитку суспільства, оцінки української історії, формування самостійної, незалежної, ідеологічної та політичної позиції актуальні й нині, бо насамперед це є основою правової та демократичної держави.» [3, с. 557].

З метою підвищення ефективності взаємодії громадянського суспільства і держави, доцільно:

- забезпечити більшу відкритість своєї діяльності, надавати громадянам більше доступу до інформації та детальніше розкривати процеси прийняття рішень;
- розширити практику залучення громадян до процесів прийняття рішень, зокрема через громадські консультації, публічні слухання та інші механізми;
- створювати сприятливіші умови для залучення громадян до участі у громадських слуханнях, онлайн-форумах тощо;
- сприяти розвитку та підтримці громадських організацій та ініціатив, що сприяють соціальному розвитку та вирішенню проблем місцевого та загальнодержавного значення.

Підсумовуючи вище зазначене, вважаємо, що громадянське суспільство відіграє важливу роль у розвитку та побудові держави, оскільки підштовхуючи один одного до взаємного розвитку відбуваються покращення у країні, які вигідні як і державі, так і громадянам. При побудові в Україні демократичної держави подолання проблем зв'язку між нею та громадянським суспільством є важливим викликом, адже без цього зв'язку взаємний розвиток просто не буде відбуватися. Тому, якщо наша держава обирає шлях демократії,

порозуміння із громадянським суспільством є одним з основних завдань для органів публічної влади, їх посадових і службових осіб.

Список використаних джерел та літератури:

1. Богініч О.Л. Громадянське суспільство, держава, особа: правові засади взаємодії в умовах демократичного розвитку. *Альманах права*. 2019. С. 102–106 URL: http://almanahprava.org.ua/files/almanah-prava.-vipusk-10-_2019_.pdf (дата звернення: 31.01.2024).
2. Грабовецький О.І., Сергієнко А.О. Шляхи та перспективи розвитку громадянського суспільства в Україні, *збірник наукових праць «Сучасний стан та перспективи аграрної сфери в Україні»*. 2020. С. 135–138. URL: http://nati.org.ua/docs/science/2020/Conference_26112020_p001.pdf#page=135 (дата звернення: 31.01.2024).
3. Ружинська К.А. Проблеми та шляхи розвитку громадянського суспільства в Україні. *Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес: матеріали міжнар. наук.-теорет. конф. студ. і аспірантів*. 2021. С. 557–559. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/items/0eaecc8b-d603-4690-b085-d5587738700c> (дата звернення: 31.01.2024).
4. Шайгородський Ю.Ж. Розвиток громадянського суспільства та проблема «дефіциту демократії». *Політичний процес у незалежній Україні: підсумки і проблеми*. 2021. С. 332–367. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/725806/> (дата звернення: 31.01.2024).

Васильєва Тетяна Петрівна

здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Мосейко Анжела Геннадіївна

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права
Дніпровського гуманітарного університету

ПОНОВЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ У ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку з повномасштабним вторгненням російської федерації на територію України актуальним є питання правильності поновлення пропущених строків. Жоден із чинних процесуальних кодексів України не містить будь-якого положення щодо особливостей регулювання

процесуальних правовідносин під час дії воєнного стану. Дослідивши судову практику щодо питання поновлення процесуальних строків, пов'язаних із військовим станом, встановлено наступне. Згідно з положеннями чинного процесуального законодавства України, а саме постанові Верховного Суду в справі від 29.09.22 № 500/1912/22, підстави для виникнення права на поновлення процесуальних строків залишаються тими самими, тобто наслідки, пов'язані з повномасштабним вторгненням російської федерації на територію України, мають відповідати умовам поважності причин для поновлення таких строків. Європейський суд з прав людини у своєму рішенні у справі "Пономарьов проти України" (від 03.04.2008 № 3236/03) вказав, що вирішення питання щодо поновлення строку на оскарження перебуває в межах дискреційних повноважень національних судів, однак такі повноваження не є необмеженими. Від судів вимагається вказувати підстави та перевіряти, чи підстави для поновлення строків для оскарження виправдовують втручання у принцип *res judicata* (принцип юридичної визначеності).

В ухвалі від 17.03.23 року у справі № 320/2570/23 Київський окружний адміністративний суд постановив поновити строк для подання позовної заяви, судом визнано «обґрунтованими доводи позивача щодо причини пропуску строку звернення до суду, а надані позивачем докази поважності причин пропуску строку звернення до суду у своїй сукупності визнані достатніми для висновку про необхідність поновлення позивачу строку звернення до суду».

Факт дії воєнного стану не зупиняє процесуальних строків. З позиції Великої Палати Верховного Суду від 10.11.2022 у справі № 990/115/22 випливає, що лише сам факт дії воєнного стану не є достатнім для поновлення пропущених процесуальних строків. Адже чинне законодавство вимагає від учасників процесуальних правовідносин подавати відповідні клопотання таким чином, щоб вони відповідали усім вимогам для поновлення таких строків.

Між тим, у постанові Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 29 вересня 2022 р. у справі № 500/1912/22 також зазначено про те, що протягом усього періоду дії воєнного стану, запровадженого на території України у зв'язку із збройною агресією, суворе застосування адміністративними судами процесуальних строків стосовно звернення до суду із позовними заявами, апеляційними і касаційними скаргами, іншими процесуальними документами може мати ознаки не виправданого обмеження доступу до суду, гарантованого статтями 55, 124, 129 Конституції України, статтею 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Висновки:

Верховний Суд зазначає, що факт дії воєнного стану не зупиняє процесуальних строків і є недостатнім в клопотаннях про поновлення пропущених процесуальних строків посилення всього лише на факт дії воєнного стану на території України, адже воєнний стан не є безумовною перешкодою для здійснення правосуддя та не є безумовною підставою для зупинення судового процесу. Разом з тим, Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду зазначає, що протягом усього періоду дії воєнного

стану, запровадженого на території України у зв'язку із збройною агресією, суворе застосування адміністративними судами процесуальних строків стосовно звернення до суду із позовними заявами, апеляційними і касаційними скаргами, іншими процесуальними документами може мати ознаки не виправданого обмеження доступу до суду.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституції України, ст.55,124,129
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права ст.14
3. Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод ст.6.
4. ЦПК України ст.126.
5. «Про правовий режим воєнного стану» ст.26.

Волошина Катерина Олександрівна

здобувач вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Борисенко Світлана Ігорівна

викладач кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

ПРОБЛЕМАТИКА СТРАХУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Вторгнення Російської Федерації на територію України значно вплинуло на роботу страхової системи. Адже, це питання має особливу актуальність, оскільки воєнний стан не є підставою для відмови у виплаті страхового відшкодування, але війна в Україні належить до форс-мажорних обставин. Майже всі сфери життя із початком військової агресії в Україні зіткнулися із необхідністю вирішувати проблеми, з якими вони не стикалися раніше, а якщо і стикалися, то однозначно не в таких масштабах. Ринок страхування не став виключенням. Правовий режим воєнного стану хоч і передбачає можливість обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, але не впливає на чинність правочинів, зокрема договорів страхування. Тобто всі права й обов'язки сторін, що уклали такий договір, залишаються чинними.

Неминучим наслідком кожної війни, на жаль, є руйнування та збитки. В свою чергу, страхування є саме тим механізмом, який, як правило, покликаний забезпечити компенсацію та відшкодування збитків. Однак із будь-яких правил є виключення і для страхування таким виключенням є війна. Безумовно положення договорів страхування різних страхових компаній щодо питань

війни відрізняються і в кожному окремому випадку необхідно вивчати умови конкретного договору. Однак зазвичай усі договори страхування, в тому чи іншому вигляді, містять положення про те, що збитки завдані внаслідок воєнних дій не є страховим випадком. Важливо розуміти, що ключовим фактором тут є саме наявність причинно-наслідкового зв'язку між воєнними діями та заданими збитками. Тобто сам по собі факт введення військового стану не має бути підставою для невизнання випадку страховим та відмови у здійсненні страхового відшкодування.

Війна – це форс-мажор (обставини непереборної сили), що окремо засвідчила Торгово-промислова палата України, видавши 28 лютого 2022 року відповідний лист. Форс-мажор завжди прописується в договорах страхування, і сторони можуть посилатися на цей пункт, як на підставу для звільнення їх від відповідальності за невиконання умов договору.

Проте такі обставини не звільняють жодну зі сторін від зобов'язань по договору. Форс-мажор може вважатися лише законною підставою для відстрочення виконання обов'язку без жодної відповідальності за це, наприклад, у вигляді штрафів чи пені. Тобто страхова компанія, посиляючись на форс-мажорні обставини, може затримати виплату, але зобов'язана її здійснити, як тільки дія цих обставин на неї припиниться. У принципі, це працює й у зворотний бік: посиляючись на форс-мажор, застрахована особа може не робити страхові внески, але зрештою їх доведеться сплатити.

До невичерпного списку причин, які діяли у мирний час, тобто ті, що передбачені частиною 1 статті 991 Цивільного кодексу та частиною 1 статті 26 Закону «Про страхування», додаються цілком об'єктивні причини, пов'язані з бойовими діями.[1]

Класичним винятком в українських і міжнародних договорах страхування є пошкодження або майнові збитки, які відбулися внаслідок воєнних дій чи знарядь війни. Для таких ризиків існує окремий страховий продукт, але він непопулярний через високу вартість.

Основним нормативно-правовим актом, який регулює відносини у сфері страхування, є Закон України "Про страхування".[4] Відповідно до статті 1 цього Закону, страхування - це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними особами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів. Страховим випадком є подія, передбачена договором страхування або законодавством, яка відбулася і з настанням якої виникає обов'язок страховика здійснити виплату страхової суми (страхового відшкодування) страхувальнику, застрахованій або іншій третій особі (частина 2 статті 8 Закону України "Про страхування"). Таким чином, можливість отримання страхового відшкодування залежить від того чи визнається договором чи законодавством певна подія страховим випадком. Як

правило, шкода, завдана в результаті бойових дій, не визнається страховим випадком.

Страховання не становить жодного винятку в контексті форс-мажорних обставин – сторони договору страхування можуть посилатися на дію таких обставин, як на підставу звільнення їх від відповідальності за невиконання умов договору (відповідні форс-мажорні застереження з посиланням на війну на практиці завжди включаються до договорів страхування).

Саме за таких обставин, до прикладу, страховик може затримати страхову виплату (з дотримання процедури повідомлення про форс-мажор і його підтвердження), але муситиме здійснити її, коли дія обставин форс-мажору на нього припиниться.

На практиці страховики включають до правил страхування додаткові підстави для відмови у здійсненні страхової виплати, зокрема, пов'язані з війною. Так, страховики наперед відмовляються покривати ризики спричинення збитків унаслідок бойових дій – наприклад, якщо застраховане майно було пошкоджено чи знищено через бойові дії (влучанням куль, снарядів тощо) така шкода не покривається страховиком. На жаль, військові дії – це підстава для відмови у компенсації, яка прописана в страховому договорі.

Зазначене в повній мірі стосується і тих ситуацій, коли страховий випадок мав місце на території, що була окупована після початку війни. Як правило, після 2014 року в договорах страхування зазначалося, що договір поширює свою дію на всю територію України за виключенням ОРДЛО та АР Крим. Отже, все, що стосується куль, ракет, мін, осколків, ударних хвиль тощо і пошкоджень/поранень, спричинених ними, автоматично потрапляє в категорію винятків. За таких умов страхова компанія гарантовано відмовить у виплаті.

Окрім того, договори страхування не діють у зоні проведення бойових дій і на тимчасово окупованих територіях. Це стало нормою українського страхового ринку з 2014 року, коли російсько-українська війна тільки розпочалася.

До 24 лютого страховики керувалися розпорядженням Кабінету Міністрів України, де був визначений чіткий перелік населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та тих, що розташовані на лінії розмежування.

Наразі ж ситуація на фронті постійно змінюється. Перелік територій, де ведуться бойові дії, формує Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Тому питання дії договорів страхування в тому чи іншому населеному пункті може бути предметом спору зі страховиками.

Війна призвела до значного зниження розміру грошових надходжень страхових компаній у вигляді страхових премій. Деякі страхові компанії відзначають падіння надходжень більше ніж на половину.

Незважаючи на те, що шкода, завдана внаслідок бойових дій, швидше за все, не підлягає відшкодування з боку страхової компанії, по можливості, фіксувати завдані збитки все одно необхідно, щоб отримати відшкодування від держави.

26 березня 2022 року Кабінет Міністрів України затвердив постанову "Про збір, обробку та облік інформації про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації" № 380, яка дозволяє громадянам повідомляти про пошкоджене та знищене нерухоме майно через мобільний додаток Порталу "Дія" та Центри надання адміністративних послуг та у нотаріусів.

21.11.2023 року Верховна Рада прийняла в цілому законопроект №9015 щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків. Це дозволить Експортно-кредитному агентству (ЕКА) страхувати та перестраховувати інвестиції як міжнародних, так і українських компаній ще до закінчення воєнного стану. Український бізнес, який орієнтований на експорт, матиме можливість користуватись інструментами страхування воєнних ризиків.

Одним із обмежень для залучення приватних інвестицій в українську економіку під час війни є відсутність дієвих механізмів страхування воєнних ризиків. А без залучення приватного капіталу неможлива повноцінна масштабна повоєнна відбудова України.

Важливо підкреслити, що ця законодавча норма не змінює мети діяльності українського експортно-кредитного агентства - ЕКА, а це - стимулювання розвитку експорту товарів, робіт та послуг українського походження на світові ринки. Тож йдеться про страхування інвестицій саме в експортоорієнтовані підприємства.

В Міністерстві економіки очікують, що ініціатива стимулюватиме інвестиційне кредитування під час війни. Адже страховий поліс ЕКА вже внесений Національним банком до переліку прийнятного забезпечення за позиками. Для цього у відомстві планують нарощувати фінансову спроможність ЕКА. [5]

Судова практика була та є одностайною – форс-мажор не є автоматичною підставою для звільнення від виконання зобов'язань. Стороною договору має бути підтверджено не тільки факт настання форс-мажорних обставин, а також і їхню здатність впливати на реальну можливість виконання зобов'язання.

Лист Торгово-промислової палати, у свою чергу, констатує загальновідомий факт, що війна, загалом, належить до форс-мажорних обставин. Однак самого цього факту недостатньо для встановлення правомірності невиконання особою зобов'язань внаслідок дії таких обставин – законом передбачений конкретний спосіб підтвердження форс-мажору шляхом отримання сертифікату Торгово-промислової палати. Водночас, такий сертифікат не має преюдиційного значення для суду – суд оцінюватиме його в сукупності з іншими доказами.[3]

Отже, страхування спрямовано на захист майнових інтересів і безпеку як фізичних осіб, так і суб'єктів господарювання, тому його роль в умовах сучасного непередбачуваного економічного, соціального, технологічного та екологічного середовища постійно зростає.

Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновки, що повністю оцінити вплив війни на ринок страхування поки що неможливо, а тому існує висока необхідність у проведенні подальших досліджень, які будуть ґрунтуватися на аналізі та оцінці наслідків впровадження воєнного стану. Вирішуючи питання страхування в період військового часу необхідно керуватися умовами укладеного договору та розглядати кожен випадок окремо, враховуючи причинно-наслідкові зв'язки.

Список використаних джерел та літератури:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення 10.12.2023).
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 10.12.2023).
3. Про торгово-промислові палати в Україні : Закон України від 02.12.1997 року № 671/97-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 10.12.2023).
4. Про страхування : Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 10.12.2023).
5. Відшкодування страховими компаніями збитків, завданих протягом дії воєнного стану та у зв'язку з воєнними діями. URL : https://biz.ligazakon.net/analytics/210301_strakhuvannya-pd-chas-vonnogo-stanu-chi--shansi-na-vdshkoduvannya

Кулик Олег Віталійович

здобувач вищої освіти
першого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Мосейко Анжела Геннадіївна

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри права
Дніпровського гуманітарного університету

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ЯК СУБ'ЄКТА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

У сучасному світі релігія займає важливу роль у житті як людей, так і держави. Її вплив охоплює не лише сферу духовного розвитку і вірувань, але й суттєво впливає на соціокультурні, політичні та адміністративні аспекти життя суспільства. Завдяки своїй потужній ролі, релігійні організації стають суб'єктами адміністративного права, однак це виносить на поверхню ряд проблемних питань, які потребують уваги та вивчення. Розгляд цих питань дозволить краще зрозуміти взаємодію між релігією та адміністративними структурами, а також розкрити тонку межу між захистом релігійних свобод та необхідністю забезпечення гармонії у суспільстві. Перш за все хотілося б сказати про міжконфесійні конфлікти, що стають важливою складовою динаміки в релігійному ландшафті України. Незважаючи на те, що всі релігійні організації мають однаковий правовий статус та рівноправність перед законом, на практиці виникає проблема нерівності у суспільному сприйнятті та підтримці.[2] Позначена нерівність проявляється у сферах суспільно-політичної, економічної та освітньої діяльності. Доктор юридичних наук Чернописька В. аргументовано вказує на те, що існуюча рівність релігійних організацій у державно-правових відносинах залишається умовною, оскільки місцеві органи публічного управління не завжди дотримуються цих норм. [1] Це свідчить про наявність відмінностей між теоретичними правами та їхнім реальним втіленням у практиці. Виникнення нерівності часто пов'язане з підтримкою традиційних церков, таких як православна чи греко-католицька, унаслідок їхньої значущості в історії, культурі та державності. Це може впливати на рішення владних структур у суспільно-політичних, економічних та освітніх питаннях, призводячи до нерівних умов для різних релігійних груп.

Фінансовий нагляд за релігійними організаціями в Україні є важливим елементом системи оподаткування та фінансового управління. Згідно з Податковим кодексом України, офіційні релігійні організації, визнані неприбутковими, користуються певними пільгами в оподаткуванні.[3] Закон передбачає, що доходи релігійних організацій можуть спрямовуватися лише

на фінансування та утримання самої організації та на реалізацію її статутна визначених цілей. Також передбачена можливість використання доходів для надання гуманітарної допомоги та проведення благодійних заходів. Однак існує думка, яку висловлює Тимофій Брік, щодо можливих ризиків, пов'язаних із цими преференціями, особливо на політичному рівні. Автор вказує на можливість використання церкви як політичного інструменту та недостатню прозорість фінансування релігійних організацій. Брік також висловлює занепокоєння щодо невідомості щодо джерел фінансування релігійних організацій та можливого впливу окремих олігархів на їх діяльність. Зазначається, що економічна непрозорість може відкривати можливості для сірої комерції, використовуючи пільговий статус релігійних організацій.[4]

У підсумку, висвітлені аспекти взаємодії релігії та адміністративних структур в Україні вказують на складність і багатогранність цього відношення. Міжконфесійні конфлікти та нерівності у суспільному визнанні релігій викликають важливі питання щодо ролі релігії у формуванні сучасного суспільства. Перегляд проблем фінансового нагляду за релігійними організаціями вказує на необхідність балансу між захистом релігійних свобод та забезпеченням прозорості в їхній фінансовій діяльності. Зрозуміння цих аспектів дозволяє не лише краще вивчити взаємодію релігії та адміністративних структур, але й сприяє знаходженню шляхів досягнення гармонії та взаєморозуміння в сучасному українському суспільстві.

Список використаних джерел та літератури:

1. Чернописька, В.,Шептицька, М. Правове забезпечення принципу рівності релігійних організацій в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Вип. 79 ч1. 2023. С. 172-176 .
2. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації». База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text> 11.12.2023.
3. ” Податковий кодекс України”. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> : 11.12.2023.
4. Ольга Білоусенко, Церкви в Україні не платять податків? Пояснюємо, які саме й чому так сталося. *MS.DETECTOR.MEDIA*. URL: <https://ms.detector.media/print/28105/> 2021.

Лащухін Степан Миколайович

здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Буканов Григорій Миколайович

доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри права
Дніпровського гуманітарного університету

ПРОБЛЕМИ ПРАВОТВОРЕННЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Актуальність дослідження полягає у висвітленні невирішених проблем у сфері правотворення на сучасному етапі розвитку України. Зміни в політичній, економічній та соціальній ситуації країни вимагають системного аналізу та оцінки законодавчого процесу. Постійні труднощі в правотворчості можуть призвести до правового хаосу, обмеження розвитку громадянського суспільства, а також негативно вплинути на інвестиційний клімат та підприємницьку активність. Дослідження актуально не лише для наукової спільноти, але й для практиків, законодавців та громадян, які сподіваються на покращення якості законодавства та його відповідність сучасним вимогам та цінностям суспільства. Наукове дослідження проблем правотворення на сучасному етапі розвитку України викликає інтерес ряду визначених науковців та експертів, зокрема Шемшученко Ю.С., Бошицький Ю.Л., Чернецька О.В, Харчук Р.С., Лукаш С.С., Василенко В.А., Грובה В.П., Демиденко Н.М., Панасюк О.В., та інші.

Метою дослідження є ідентифікація ключових проблем правотворення в Україні та розробка конкретних рекомендацій для їх вирішення. Задачі дослідження включають аналіз історичного контексту правотворення, визначення сучасних викликів, що стоять перед законодавством, та розгляд впливу проблем на суспільство та економіку. Через це дослідження стане важливим внеском у розвиток дискусій про покращення правової системи та сприятиме формулюванню конкретних заходів для побудови ефективного та прозорого правотворення в Україні.

Однією з основних складових теоретичного аналізу є визначення ключових термінів, пов'язаних із темою дослідження. Змістовне визначення поняття правотворчості пропонує Скакун О.Ф., який визначає її як це правову форму діяльності держави за участю громадянського суспільства (у передбачених законом випадках), пов'язана із встановленням (санкціонуванням), зміною, скасуванням юридичних норм. Правотворчість виражається у формуванні, систематизації, прийнятті та оприлюдненні нормативно-правових актів. Він формулює головне призначення

правотворчості, як встановлення нових правових норм. Зміна і скасування застарілих правових норм сприяє затвердженню нових і, відтак, вони входять до його складу як допоміжні прояви правотворчості [2]. Законотворчість, як важливий аспект правотворчості, фокусується на процесі прийняття нових законів або внесення змін до існуючих.

Принципи правотворення, такі як демократизм, гуманізм, законність, науковість, збереження національної самобутності й інтернаціоналізм, техніко-юридична досконалість, розглядаються як ключові стандарти, які повинні визначати взаємодію між учасниками законодавчого процесу.

Теоретичний аналіз правотворення становить фундамент для розуміння сучасного законодавчого процесу. Виявлені у теоретичному розділі принципи, етапи та учасники правотворення є ключовими у контексті розкриття актуальних проблем, таких як недостатнє використання електронних технологій, корупція, непослідовність та обмеження громадянської участі на сучасному етапі. Це дозволяє уточнити, як теоретичні принципи перетворюються в практичні труднощі та визначають напрямки подальших досліджень та вдосконалень у системі правотворення України.

Вважаємо за доцільне виокремити наступні проблеми правотворення на сучасному етапі розвитку України:

- Недостатнє використання електронних технологій у законодавчому процесі. Однією з визначених проблем є обмежене використання сучасних технологій у правотворчості. Підтверджує цей пункт Хоменко В.М. аналізуючи сучасний стан електронного правосуддя в Україні. Вона зазначає, що нова система потребує вдосконалення нормативно-правового регулювання, а саме у введенні процесуальних наслідків для учасників судового процесу, які ухиляються від реєстрації в системі. Адже, на практиці зустрічаються випадки, коли учасники стверджують про неможливість ознайомлення матеріалами судової справи в силу проблем з реєстрацією в системі і продовжувати будувати на цій підставі процесуальні диверсії. Аналогічна ситуація може скластися і з затягуванням термінів розгляду справ у зв'язку із запізненим отриманням судових рішень і подальшим відновленням термінів на апеляційне або касаційне оскарження [3].

- Корупція в правотворчому середовищі. Проблема корупції в сфері правотворення залишається актуальною на сучасному етапі розвитку. Недостатній рівень прозорості та відкритості може сприяти корупційним схемам при прийнятті законів. Забезпечення чистоти та прозорості в цьому процесі є критично важливим для забезпечення справедливого та ефективного законодавчого середовища.

- Непослідовність та розбіжності у законодавчих актах. Прогалини в українському законодавстві виникають через абсолютно різноманітні чинники: інтенсивний розвиток суспільних відносин, зміну політичної влади, науковий, технічний прогрес, більш європейські погляди на право та запозичення міжнародного досвіду, у деяких випадках – недосконалість юридичної техніки. І звичайно, певні упущення, прорахунки, зумовлюють

недосконалість законодавства, воно стає суперечливим, втрачає системність, з'являються прогалини, що значно ускладнює процес правового регулювання суспільних відносин [1].

- Обмеження громадянської участі у правотворчому процесі. Недостатнє врахування громадянської думки та низький рівень участі громадян у формуванні законів стає важливою проблемою. Забезпечення широкого включення громадськості у законодавчий процес може підвищити легітимність прийнятих рішень та враховувати реальні потреби суспільства.

Неможливо не відзначити вплив проблем правотворення на суспільство та економіку. Це створює значні перешкоди для розвитку підприємництва, негативно впливає на інвестиційний клімат, викликає правові суперечки, що потребують вирішення через судові інстанції, тощо. Ґрунтовний аналіз впливу цих проблем на суспільство та економіку є критичним для розуміння необхідності вдосконалення системи правотворення та максимізації її позитивного впливу на розвиток країни.

Стратегічне вдосконалення системи правотворення, через збільшення використання електронних технологій, вдосконалення механізмів протидії корупції, систематизацію та уніфікацію законодавчих актів, а також залучення громадськості до участі в процесі формування законів, сприятиме подоланню актуальних проблем правотворення, забезпечуючи більш ефективний, справедливий та демократичний законотворчий процес в Україні.

Так, в ході дослідження було сформульовано напрями вдосконалення системи правотворення. Зокрема, для подолання проблем недостатнього використання електронних технологій у законодавчому процесі, важливо розвивати та впроваджувати сучасні електронні системи управління правотворенням. Це включає в себе створення веб-платформ для публічного обговорення законопроектів, електронні системи голосування та моніторингу за процесами прийняття законів.

Також варто відзначити, що для боротьби з корупцією в правотворчому середовищі, необхідно вдосконалювати системи етичного контролю, забезпечувати високий рівень прозорості та враховувати рекомендації антикорупційних організацій. Важливим є також впровадження механізмів перевірки декларацій та облік фінансових інтересів учасників законотворчого процесу.

Наступним відзначимо те, що для подолання проблем непослідовності та розбіжностей у законодавчих актах, важливо розробляти чіткі та послідовні правові тексти, а також систематизувати законодавчу базу. Уніфікація стандартів та термінології сприятиме врегулюванню конфліктів та полегшить розуміння законів як для фахівців, так і для громадян.

Для подолання обмежень у громадянській участі у правотворчому процесі, важливо створювати механізми для широкого включення громадськості. Публічні консультації, громадські обговорення та інші інструменти сприятимуть залученню різних груп громадян до формування

законодавства, забезпечуючи більшу репрезентативність та легітимність ухвалених рішень.

Таким чином, в аналізі теоретичних засад правотворення та виявленні актуальних проблем на сучасному етапі розвитку України виокремлено кілька ключових аспектів. По перше, це - недостатнє використання електронних технологій, корупція, непослідовність законодавчих актів та обмеження громадянської участі виявились суттєвими викликами для законотворчого процесу.

З урахуванням вказаних проблем, пропонуються конкретні шляхи вирішення, а саме : впровадження сучасних технологій, зокрема електронних систем управління, стане кроком до більшої прозорості та ефективності у право творенні; посилення механізмів протидії корупції та уніфікація законодавчих актів допоможе забезпечити стабільність та надійність законів; залучення громадськості в якості активних учасників у формуванні законодавства сприятиме розширенню демократичних процесів.

Загальний успіх у вирішенні цих проблем визначатиметься не лише силами законодавчих органів, але й активною роллю громадян та підтримкою від експертної громадськості. Тільки завдяки цілеспрямованим заходам можливо сформувану та відповідальну систему правотворення, яка буде віддзеркалювати реальні потреби та цінності суспільства.

Список використаних джерел:

1. Прогалини в законодавстві та засоби їх подолання. Вісник. Академії правових наук України. 2013. № 1. С. 44–56.
2. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. 4-ге вид., допов. і перероб. Київ: Алерта; ЦУЛ, 2014. 524 с.
3. Хоменко В.М. Сучасний стан електронного правосуддя в Україні / В.М.Хоменко // Актуальні проблеми державотворення, правотворення та правозастосування: матеріали наук. семінару (м. Дніпро, 8 грудня 2018 р.). - Дніпро: ДДУВС, 2019. – С. 186-187.

Лисяк Марина Володимирівна

здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Золотухіна Лілія Олександрівна

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗМІСТ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Трудові правовідносини представляють собою важливий аспект суспільних зв'язків, що складаються між працівником і роботодавцем в контексті реалізації працівником своїх здібностей у сфері продуктивної праці. Ці відносини регулюються нормами трудового права і включають у себе права та обов'язки обох сторін [1, с. 100].

Суть трудових правовідносин полягає в укладенні трудового договору між працівником і роботодавцем, в якому визначаються права та обов'язки кожної сторони. Це включає в себе зобов'язання працівника виконувати свою трудову функцію та отримувати винагороду за виконану роботу. Ці зобов'язання мають майновий характер. Проте важливо пам'ятати, що виробництво не обмежується лише матеріальними благами, а також впливає на соціальний аспект суспільства. Наприклад, кризовий стан у виробництві може спричинити кризу у суспільстві та призвести до його зубожіння.

Окрім майнових зобов'язань, трудові правовідносини також включають немайнові зобов'язання. Це означає, що кожна сторона має певні права та обов'язки. Суб'єктивні трудові права працюючих за наймом відображаються як реалізація та конкретизація основних прав, визначених Конституцією та законодавчими актами про працю [2, с. 81-92].

Трудове законодавство не завжди визначає чіткі межі щодо поведінки працівників при реалізації їх суб'єктивних прав, але важливо, щоб ця поведінка не суперечила закону та моральним нормам. Кожен працівник, беручи участь у трудових правовідносинах, має суб'єктивні права та обов'язки, такі як право на працю, відпочинок, здорові та безпечні умови праці, які визначають його правовий статус. Обсяг та характер трудових обов'язків залежать від багатьох чинників, таких як спеціальність, кваліфікація та посада працівника. Найбільш загальні трудові обов'язки визначені в Кодексі законів про працю та Типових правилах внутрішнього трудового розпорядку [4, с. 84]. До них входить виконання обумовленої у

трудовому договорі трудової функції, забезпечення якості роботи, дотримання режиму робочого дня та правил техніки безпеки, а також дбайливе ставлення до майна роботодавця.

Виконання трудової функції регулюється або кількістю продукції, яку необхідно виготовити протягом певного періоду, або часом, протягом якого повинна бути виконана робота. Зазначені норми виробітку, норми часу і норми обслуговування є обов'язковою мірою продуктивності праці. Щоб вважатися виконуючим свої обов'язки, працівник повинен у межах робочого часу досягати встановлених норм виробітку для своєї роботи [2, с. 81-92]. Проте вимагається від працівника не лише виконання роботи у визначеній кількості, а також забезпечення належної якості виконаної роботи. Для кожного працівника встановлений регламент внутрішнього трудового розпорядку, в який входить початок і закінчення робочого дня, перерви в роботі та раціональне використання часу праці [3, с. 49]. Професіональний підхід передбачає, що працівник повинен розподілити свою роботу так, щоб вона вписувалася в загальний робочий режим і забезпечувала ефективний відпочинок.

Дотримання режиму робочого дня сприяє правильній організації відпочинку працівників, дозволяючи їм використовувати вільний час за своїм власним розсудом. Окрім цього, при забезпеченні якісних та кількісних показників праці, працівник повинен дбайливо, економно та ефективно використовувати засоби виробництва, дотримуватися правил техніки безпеки, технологічного та технічного режимів [1, с. 100]. Перед розпочатком роботи згідно укладеного трудового договору, роботодавець або уповноважений ним орган зобов'язані пояснити працівнику його права і обов'язки та інформувати його під розписку про умови праці, можливі небезпечні та шкідливі виробничі фактори, а також про можливі наслідки їх впливу на здоров'я. Процес ознайомлення працівника з правилами внутрішнього трудового розпорядку та колективним договором також є обов'язковим [4, с. 84].

Чітке визначення прав і обов'язків учасників трудових правовідносин є однією із основних мет цілей національного законодавства в умовах ринку праці. Визначення цих важливих аспектів допомагає створити справедливі та ефективні умови для працівників та роботодавців.

Список використаних джерел:

1. Зеленський, В. М. Теоретичні проблеми припинення трудових правовідносин в Україні. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету 2019 р.100 с.
2. Іншин, Микола Іванович, Василь Андрійович Багрій. Проблеми реалізації принципу законності у трудових правовідносинах. Problems of legality 2019 р. 81-92 с.
3. Соцький, А. М. Загальна характеристика суб'єктів індивідуальних трудових правовідносин. 2020 р. 49 с.

4. Швець, В.О., Проблеми правового регулювання забезпечення стабільності трудових правовідносин. КНУ ім. ТГ Шевченка, 2021 р. 84 с.

Лісунова Марія Вікторівна

здобувач вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Ткаченко Альбіна Олександрівна

викладач кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

ПРАВОСВІДОМІСТЬ, ЯК ОДНА З ФОРМ СУСПІЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

Правосвідомість можна визначити як систему уявлень особистості або суспільства щодо цінностей та норм, пов'язаних з правом та правовими явищами. Вона також визначає, як буде відбуватися взаємодія між ними. Формування об'єктивних чи суб'єктивних поглядів, пов'язаних з правом, відбувається на основі як індивідуальних відчуттів, так і загальносформованих поглядів.

В нашій країні розвиток правосвідомості має культурно-історичний контекст. Якщо розглянути останні 100 років, то стає зрозумілою колосальна різниця між радянським періодом і періодом незалежної України. За період існування СРСР правосвідомість людей, здебільшого, формувалась під впливом ідеології та контролю партії.

Право підпорядковувалось загальній ідеї комунізму, а отже, виступало лише в якості інструменту для досягнення утопічної ідеї будівництва ідеального суспільства. Людина не мала чітко сформованої правосвідомості, адже навіть ті свободи, що були юридично закріплені, часто обмежувалися і трактувалися на користь влади. А як відомо, найдієвішим інструментом впливу на маси у той час був страх. Масові репресії, переслідування тих, хто мислив інакше, закони, що обмежували права людей, усе це сприяло викривленню правосвідомості. Варто звернути особливу увагу на дію пропаганди того часу. «Залізна завіса» створювала всередині країн інформаційний вакуум, саме через це, правосвідомість громадян розвивалась лише у площині класової боротьби та міфів про ворожий Захід. Цей період, безперечно, залишив свій слід у свідомості громадян, але варто згадати, що вся історія України – це безперервна боротьба за ідеї демократизму. Після проголошення

незалежності, українське суспільство було не готове продовжувати шлях до ідеології диктатури, тому виникла гостра необхідність у реформуванні правової системи на користь демократичних переконань.

Правосвідомість і активна громадянська позиція допомогли українцям пережити важкий період створення нової правової системи, в основу якої були покладені міжнародні стандарти права.

Не варто також забувати про те, що формування національної правосвідомості напряму пов'язане з розвитком українських правових традицій та культурних особливостей.

Одна з головних задач нашої країни зараз – це виховання нового суспільства, в якому пануватиме верховенство прав і свобод людини. І цей процес має значні успіхи вже зараз. Вивчення правознавства активно інтегрується як в шкільну програму, так і програму вищих навчальних закладів. Формування правосвідомості школярів та студентів отримує неабияку підтримку, що надається за допомогою практичних знань. Діти вивчають як теоретичну частину, так і розбирають ситуації та проблеми в правовій сфері, які дійсно турбують їх і у майбутньому можуть стати корисними.

Однак формування правосвідомості є динамічним процесом, а значить цей вплив розповсюджується на всі верстви населення. Україна обрала шлях відкритих інформаційних кампаній і розвитку та залучення цифрових технологій. Це дало життя цілій низці онлайн ресурсів, курсів та платформ з відкритим доступом до правової інформації, скористатися якою може будь-яка людина.

Українське суспільство визрівало впродовж багатьох століть і в останні тридцять років, саме в період незалежності, нарешті, змогло відкрито заявити про власні цінності, за якими, на думку більшості, повинна будуватися держава.

Функціонал правосвідомості, саме як форми суспільної свідомості, має багато сфер впливу, але головне, на що вона впливає наразі, так це на формування політичного курсу України. Розуміння законодавства, саме як задокументованих юридичних актів, унеможлиблює їх вільне трактування і посилює контроль народу над діючою владою. Якщо розглядати особистісну, тобто суб'єктивну сторону питання функцій правосвідомості, то сталість юридичних норм також є позитивною.

Оцінка дій як суспільства, так і кожної окремої особистості є загальною, і спираючись на закон, не має великого відсотка особистих інтересів.

Класифікація правосвідомості за глибиною відображення правової дійсності чітко окреслює групи людей, що є найбільш об'єктивними в її реалізації, а отже мають моральне право на регулювання суспільно-політичних відносин у правовій сфері.

Наразі, правосвідомість в українському суспільстві здатна сформувати власні ідеологічні догми, що будуть повністю вибудовані на принципі демократії. Вплив цієї форми свідомості на суспільство важко переоцінити, а проаналізувавши перспективи її розвитку і запити громадськості, можна зробити припущення про сфери її впливу у найближчому майбутньому.

Список використаних джерел та літератури:

1. Скакун О.Ф . Теорія права і держави : підручник. 4-те вид. Київ: Алерта, 2016. 528 с.
2. Шаравара І. І. Правосвідомість як юридична категорія та її основні структурні елементи / І. І. Шаравара // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. - 2015. - Вип. 33(1). - С. 56-59

Лісунова Марія Вікторівна

здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Борисенко Світлана Ігорівна

Викладач кафедр права
Дніпровського гуманітарного університету

ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Перш ніж говорити про Конституцію в сучасній державі, варто згадати увесь історичний шлях Головного Закону.

Становлення України як правової держави почалось задовго до проголошення першої Конституції. Щоб підтвердити це, варто звернутися до історичних джерел. Вважається, що український конституціоналізм розвивався під впливом європейського, але якщо відслідковувати події хронологічно, стає зрозумілим, що державні Закони України були прийняті ще за правління Ярослава Мудрого і являли собою кодифікацію законів Київської Русі. В «Руській Правді», незалежно від редакції, детально описано процес укладання договорів між владою і народом через віче.

Зародження конституційних ідей в правовій площині пов'язують з іменем Богдана Хмельницького та його прагненням відновити українську державність. Не дивлячись на те, що Переяславська угода і Березневі статті не сприймаються як однозначно вірні, однак вони юридично оформлювали правове, політичне і автономне положення нашої держави. [1]

Варто відзначити особливою увагою «Пакти й Конституції законів та вольностей Війська Запорозького» або за іншою назвою «Конституцію Пилипа Орлика», підписану 5 квітня 1710 року, адже саме цей документ прийнято вважати однією з перших європейських Конституцій. Складався він з преамбули і шістнадцяти розділів, і засвідчував обов'язки і права гетьмана, а також поділяв владу на три гілки: законодавчу, виконавчу і судову. Значення цієї Конституції є колосальним для нашої держави, оскільки саме в ній юридично закріплюються засади виборчого права, ідеї недоторканості державних територій, механізм формування влади в державі. Це свідчить про те, що українське суспільство тяжіло до демократичного ладу в державі, який неможливий без парламентаризму. В Конституції була зазначена, також, і соціальна спрямованість політики держави, а саме підтримка вразливих верств населення. І хоча правознавці стверджують, що цей документ був суто теоретичним і не діяв на території країни, адже був написаний гетьманом у вигнанні і не мав юридичної сили, історики спростовують цю думку.

Наступний радикальний крок до самостійності України був пов'язаний з поваленням самодержавства та організацією Центральної Ради в 1917 році. Цим органом управління були розроблені і прийняті 4 Універсали, як акти законодавчого характеру. У червні 1917 року був прийнятий Перший Універсал як проголосив автономію України «однині самі будемо творити наше життя». Це була відповідь Української Центральної Ради Тимчасовому урядові на його негативне ставлення до автономної України. [3] Згідно з I Універсалом, «не одділяючись від всієї Росії... народ український має сам порядкувати своїм життям», а закони повинні бути ухвалені Всенародними Українськими Зборами.

Другий Універсал був прийнятий у липні 1917 року і виявився більш компромісним та відстроковував процес надання Україні повної автономії. Однак розглядати цей документ, як суттєвий програвш Української Центральної Ради Тимчасовому Уряду було б некоректно, адже через протидію суспільства він не був реалізований повною мірою і уже в листопаді декларується поява Української Народної Республіки, яка документально підтверджується Третім Універсалом. Він містив в собі не тільки правові підтвердження закріплення влади в Україні за Центральною Радою і Генеральним Секретаріатом, а й прописував шлях демократизації. Також цей документ змінював принцип стосунків з Росією, який тепер будувався на федеративних, а не автономних засадах. Та все ж таки, розвиток тогочасних подій, підштовхував Україну до проголошення незалежності, наслідком чого і став Четвертий Універсал у січні 1918 року, який затвердив самостійність України на міжнародній політичній арені.

У квітні 1918 року відбувається створення нової Конституції. Документ носив назву «Статут про державний устрій, права і вільності УНР» і був

затверджений в останній день існування Центральної Ради. Він містив в собі 83 статті, які були об'єднанні у 8 розділів. Можна сміливо говорити, що цей документ носив тимчасовий характер, оскільки був затверджений у перехідний період української державності. Основою Конституції були положення про рівність громадян і розширення спектру гарантій прав особистості. Також були зауважені принципи децентралізації влади і юридично затверджувався поділ на три гілки влади. Однак в цьому акті не були зазначені державні символи України, такі як герб, прапор, гімн, а також не були сформовані принципи внутрішньої і зовнішньої політики.

Незважаючи на це, Конституція 1918 року стала чудовою правовою базою для формування законодавств України у майбутньому.

Період радянської влади відзначився прийняттям чотирьох конституцій УРСР, які були повністю формальними і не мали відношення до реальних справ в державі.

Перший розділ Конституції 1919 року, який мав назву «Загальні положення», закріплював владу за «Радами трудящихся», до яких входили робітничі, селянські та червоноармійські депутати, таким чином визначавсь порядок утворення місцевих органів влади, а сама УРСР проголошувалась державою «трудящихся і експлуатованих мас пролетаріату та найбільшого селянства». Після проголошення цього акту, Центральний Комітет почав активне інтегрування більшовицьких представників у структури державної влади.

Вже через 3 роки у Москві було прийнято Декларацію про утворення СРСР та Договір про утворення СРСР. На основі цих правничих документів почався період формування і приєднання до союзу інших соціалістичних республік. Це зумовлювало необхідність внесення змін до Головного Закону України і в 1929 р було прийнято другу радянську Конституцію УРСР. Вона складалась з 82 статей і 5 розділів, які несли в собі основну мету, а саме перемогу ідеї остаточного подолання буржуазії та здійснення комунізму. Особливий акцент був зроблений на добровільному входженні УРСР до складу СРСР і закріплення права виходу із союзу за власним бажанням республіки. Ця Конституція також проголошувала принципи рівності та верховенства прав і свобод трудящихся. Уперше була юридично затверджена компетенція Президії ВУЦВК, що мала тепер розширені права і вплив на рішення Раднаркому України.

У 1936 році Радянський Союз приймає нову Конституцію і це зумовлює необхідність змін у Конституції УРСР. Знадобився рік для розробки проекту нового Головного закону, що майже повністю повторював союзну Конституцію. Юридично затверджувалась демократична форма правління, яка практично не реалізовувалась. [4]

Конституція 1937 року складалась лише з 13 розділів та преамбули і затверджувала статус України як соціалістичної держави, а також прописувала політичні та економічні зміни у державній системі.

Другий розділ був повністю присвячений добровільному приєднанню УРСР до складу СРСР. Також був прописаний адміністративний поділ держави і право на недоторканість кордонів. Був встановлений принцип подвійного громадянства. Знову ж таки були юридично затверджені органи державної влади.

Вперше було закріплено статус комуністичної партії України на конституційному рівні. Особливу увагу треба вивернути на завуальоване положення про «ворогів народу», що трактувалося як «священна основа радянського ладу» і давало підстави вважати цю Конституцію однією з найдемократичніших. Той період характеризується також затвердженням постанови про проведення виборів, що мали проводитися на рівноправних засадах. Але червневі вибори до Верховної Ради УРСР повністю підтвердили формальність цього документу, адже у виборних бюлетенях містилась тільки одна кандидатура.

Конституція 1978 року формувалась найдовше. Необхідність змін до Головного Закону була виявлена ще в 1962 році і тоді ж була затверджена конституційна комісія, що мала розробити новий проект Конституції СРСР. Але сталося це лише у 1977 році, в через рік були затверджені і зміни в законах УРСР, що майже повністю дублювали всесоюзні. Цей проект юридично затверджував формування нових громадсько-політичних інститутів, передбачав внесення змін до депутатського корпусу, надав право формувати не тільки економічні, а й дипломатичні стосунки республікам з зарубіжними країнами. Але реалізація цих актів не була повною.

Усі Конституції УРСР мали під собою ідеологічне підґрунтя і носили формальний характер.

Політична історія України продовжувала свій розвиток у бік незалежності держави і в 1990 році відбулась подія, наслідки якої сприяли розпаду радянської імперії.

Верховна Рада УРСР прийняла рішення про скасування шостої статті Конституції, яка закріплювала усю владу в країні за комуністичною партією. На той час в Україні вже активно діяла демократична опозиція, що мала суттєву підтримку народу. Парламент знову отримав повноту влади і коли через рік він оголосить державну незалежність України, це рішення не треба буде узгоджувати з комуністичним керівництвом. Саме цей процес вважають початком розвитку нової ери нової української державності. Самі процеси творення національного законодавства в Україні активізувалися з розпадом СРСР і проголошенням Акту Незалежності України. Уже в 1992 році був підготовлений проект Конституції і відразу ж винесений на всенародне

обговорення, а через рік світ побачив остаточний варіант. Дострокові президентські і парламентські вибори 1994 року внесли свої зміни і депутати наголосили на створенні ще однієї конституційної комісії. Треба було домовитися і про організацію органів місцевого самоврядування і державної влади на період прийняття нової Конституції і в 1995 році відбулося підписання Конституційного Договору між президентом та Верховну Радою.[5, с.86-95.] І от нарешті, в 1996 Україна отримала свою нову Конституцію, яка кардинально відрізнялась від попередніх. Прийняття Головного Закону тривало понад 14 годин. Серед питань, які викликали розбіжності, були питання щодо державних символів і статусу Криму в складі України. Питання державної мови, попри всі очікування, не зайняло багато часу. Одноголосно було вирішено, що державною мовою є українська, проте Конституція гарантує розвиток і захист мов національних меншин. Були також юридично закріплені суверенітет, державна цілісність та основи незалежної держави.

Прийнята Конституція визначала умови для функціонування і розвитку держави, регулювала взаємовідносини між державою і громадянином, чітко визначала їх права і обов'язки, а також сприяла стабілізації політичного життя країни, оскільки у ній було закріплено розмежування гілок влади і сфери їх відповідальності. Звичайно це сприяло демократичному розвитку і закріпленню України на міжнародній політичній арені.

Варто зазначити, що конституційний процес не є сталим і може змінюватися, в залежності від домовленостей між народом і владою. Так в Україні в 2004 році народ змусив державних діячів прийняти закон «Про внесення змін до Конституції», через масові акції протесту, що в подальшому отримують назву «Помаранчева революція». Наслідком цих дій стало розширення повноважень Верховної Ради України, формування коаліцій, удосконалення системи стримувань і противаг. Завдяки цим діями в Україні модернізується конституційна система, та форма правління змінюється від президентсько-парламентської на парламентсько- президентську.

В 2010 році Конституційний суд скасовує закон «Про внесення змін до Конституції» 2004 року, оскільки знаходить порушення у процедурі його ухвалення і повертає країну до першої Конституції 1996 року.

Це стає початком сприйняття Головного Закону, як інструменту легітимізації інтересів правлячої еліти. Саме це визначають як основну причину початку Революції Гідності. Варто зазначити, що в той час в країні вже сформоване громадянське суспільство, яке вбачає розвиток України в проєвропейській площині. Усвідомлення громадянами своїх політичних інтересів можна охарактеризувати як одну з ознак сучасного конституціоналізму.

Після перемоги протестувальників, Верховна Рада, відповідно до статті 111 Конституції України, усунула Януковича з посади президента і ухвалила постанову про відновлення редакції Конституції 2004 року.

Після позачергових виборів і обрання нового президента в країні депутатські фракції уклали конституційну угоду про проведення конституційної реформи, що наближала Україну до досягнення європейською якості життя. Це сприяло розбудові економіки, боротьбі з корупцією, розвитку суспільства, свободі слова тощо.

Було ухвалено також і указ «Про конституційну комісію», яка відповідала за пропозиції, щодо конституційної реформи. Саме це дало можливість проведення реформи децентралізації влади і в той же час провести заходи, які направлені на зміцнення адміністративно-територіального унітарного устрою держави.

Саме сильна громадянська позиція дозволила сформуватися умовам, що сприяють розвитку конституційного права в Україні. Проведення низки демократичних реформ закріплюють прагнення нашого народу до розробки механізму, який би повністю забезпечив реальне виконання усіх статей Конституції.

Формування Головного Закону на території нашої держави носило специфічний характер у кожен період свого розвитку, проте це завжди супроводжувалася поширенням демократичних ідей.

Українському конституціоналізму притаманні особливі національні риси, але це не заважає йому поєднувати в собі усі напрацювання конституційних концепцій. Фактором, який завжди був визначальним для подолання негативних наслідків законотворчої діяльності, були громадська думка і її втілення. На основі історичної хронології можна зробити висновок, що подальший розвиток України, як правової держави, невід'ємно поєднаний з панування законності і демократій на усій території держави.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко. В. Д. Історія конституційного законодавства України: Зб. док. / упор.– Харків : Право, 2007. С.256.
2. Козаченко А. І. Наукові погляди на проблему історії виникнення вітчизняного конституціоналізму // Теорія і практика правознавства: електр. наук. фах. вид. НЮУ ім. Я. Мудрого. – 2016.
3. О. Святоцький, В. Чушенко Питання теорії і практики конституціоналізму в Україні : Право України. 1998. № 2. С. 17-20.
4. Кульчицький В.С. Основні положення Конституції Української Народної Республіки/В. С. Кульчицький // Матеріали науково-практичної конференції "Теоретичні та практичні питання реалізації Конституції України: проблеми, досвід, перспективи". 25 червня 1997 р., Київ. -Х.:Право, 1998.-С.39-41

5. Гончаренко В. Декларація про державний суверенітет України (1990) та її роль в історії творення незалежної Української держави // Вісник Академії правових наук України. 2010. Вип. 2. С.86-95.

Мондок Олег Дмитрович

здобувач вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Ткаченко Альбіна Олександрівна

викладач кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

ЮРИСПРУДЕНЦІЯ Є ОСНОВОЮ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ ТА ГАРАНТОМ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Юриспруденція - це наука про право, його природу, джерела, систему, функції, принципи, види, форми, методи, механізм дії та застосування. Вона є однією з найважливіших наук у сучасному суспільстві, оскільки право є основою суспільного життя.

Юриспруденція виконує ряд важливих функцій у суспільстві, зокрема:

- регулювальну функцію - право регулює суспільні відносини, встановлюючи порядок їхнього функціонування та розвитку;
- охоронну функцію - право забезпечує захист прав і свобод людини, а також суспільних інтересів;
- виховну функцію - право сприяє формуванню правосвідомості громадян;
- інформаційну функцію - право містить інформацію про суспільні відносини, що регулюються ним.

Якщо казати про загальнонаукові методи то такі зазвичай застосовуються в юриспруденції з урахуванням її особливостей. До них обов'язково відносяться:

1) Логічний метод - це метод пізнання, заснований на використанні логічних законів і правил. Він використовується для аналізу правових норм, понять, категорій, суджень;

2) Історичний метод - це метод пізнання, заснований на вивченні історичного розвитку правових явищ. Він використовується для виявлення закономірностей у розвитку права, його зв'язку з іншими соціальними явищами;

3) Соціологічний метод - це метод пізнання, заснований на вивченні правових явищ у їхньому соціальному контексті. Він використовується для

дослідження впливу права на суспільні відносини, соціальних факторів, що впливають на розвиток права;

4) Порівняльний метод - це метод пізнання, заснований на порівнянні правових явищ у різних країнах і правових системах. Він використовується для виявлення спільних і відмінних рис у правових системах різних країн, для розробки універсальних правових норм;

5) Системний метод - це метод пізнання, заснований на розгляді правових явищ як систем. Він використовується для дослідження структури права, взаємозв'язку його елементів.

Мета вивчення юриспруденції в компетенції майбутнього правника орієнтована на розвиток критичного мислення, логіки, аналітичних здібностей та навичок вирішення проблем. Юриспруденція дає глибоке розуміння суспільства та його законів. Вивчення юриспруденції може допомогти розвинути комунікативні навички, такі як публічне мовлення, ораторська майстерність, ділове письмо та аргументація. Юриспруденція може навчити вас цінувати справедливість та верховенство права.

Отже, зважаючи на вищевикладене зазначаємо, що юриспруденція є важливою наукою, яка відіграє важливу роль у сучасному суспільстві. Вона забезпечує дотримання законності та правопорядку, захищає права і свободи людини, сприяє формуванню правосвідомості громадян та містить інформацію про суспільні відносини.

Список використаних джерел та літератури:

1. М.С. Кельман, В.М. Стратонов. Вид. 6-те доп. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 15 - 16с
2. Крестовська Н.М., Матвеева Л.М. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести : підручник. Київ : Юріком Інтер, 2015. 13- 14с.
3. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. 4-те вид., допов. і переробл. Київ: Правова єдність; Алерта, 2014. 16 с

Олефір Анна Олексіївна

здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Черноп'ятов Станіслав Володимирович

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права
Дніпровського гуманітарного університету

ОБМЕЖЕННЯ ВИБОРІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ПИТАННЯ ПОЗИТИВНОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА

Позитивне право України встановлює обмеження (заборону) всіх видів виборів до органів державної влади та органів місцевого самоврядування: виборів Президента України; виборів народних депутатів України; місцевих виборів.

Метою дослідження є аналіз відповідних позитивно-правових положень. Зазначене питання актуалізується у зв'язку із тим, що наразі, у зв'язку із введенням воєнного стану відповідні норми отримують дійсну реалізацію; а крім того у зв'язку із наближенням закінчення регулярних строків відповідних органів та посадових осіб відповідні обмеження (заборони) стають предметом як фахового, так і популярного обговорення. Разом з тим, це дослідження не пов'язане із формулюванням висновків або випаденням думок щодо доцільності, можливості та інших модальностей проведення виборів у конкретних поточних умовах воєнного стану та обмежується суто догматичним аналізом позитивно-правового регулювання.

1. Позитивно-правове встановлення обмеження (заборони) виборів є неоднорідним з точки зору джерел права та юридичної техніки.

Так, стосовно виборів народних депутатів наявне конституційне регулювання. Відповідно до ч. 4 ст. 83 Конституції України [1], у разі закінчення строку повноважень Верховної Ради України під час дії воєнного чи надзвичайного стану її повноваження продовжуються до дня першого засідання першої сесії Верховної Ради України, обраної після скасування воєнного чи надзвичайного стану.

Через конституційний рівень обмеження останнє є найбільш «міцним» та не може бути подолане правовим шляхом в межах наявного конституційного ладу. Адже Конституція України має найвищу юридичну силу (ч. 2 ст. 8 Конституції України); Конституція України не може бути

змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану (ч. 2 ст. 157 (Розділ XIII) там само).

Звертає на себе увагу юридико-технічне оформлення обмеження: воно реалізовано не через власне заборону виборів, а через продовження повноважень Верховної Ради України на період, закінчення якого припадає на період після скасування воєнного чи надзвичайного стану. Таке юридико-технічне рішення усуває саму можливість виникнення підстави проведення виборів.

Що ж до виборів Президента України та місцевих виборів, відповідні конституційні норми відсутні. Натомість Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [2] (далі – Закон № 389-VIII) передбачається, що «в умовах воєнного стану» «забороняється» проведення: виборів Президента України; виборів до Верховної Ради України; виборів до Верховної Ради Автономної Республіки Крим; виборів до органів місцевого самоврядування.

Отже, Закон № 389-VIII: 1) використовує іншу юридичну техніку – пряму заборону; 2) із застосуванням такої техніки повторно встановлює обмеження (заборону) виборів народних депутатів.

2. Така неоднорідність джерел права та юридичної техніки породжує цілу низку слабких сторін позитивно-правової заборони виборів в умовах воєнного стану.

2.1. Заборона щодо виборів Президента України та місцевих виборів не має артикульованого конституційного регулювання і запроваджена лише на рівні закону. Це створює підґрунтя для сумнівів щодо відповідності заборон, додатково встановлених Законом № 389-VIII. Адже, якщо законодавець вирішив на конституційному рівні встановити обмеження для виборів народних депутатів під час воєнного стану, не згадавши при цьому інші вибори, логічно припустити, що і інші аналогічні обмеження щодо інших видів виборів мають встановлюватися саме Конституцією. Як контраргумент та на користь конституційності «додаткових» заборон Закону № 389-VIII можна зазначити, що ч. 2 ст. 64 Конституції України допускає встановлення в умовах воєнного стану обмежень прав і свобод, передбачених ст. 38 Конституції України, яка якраз передбачає базові виборчі права: «громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, [...] вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування»; а п. 19 ч. 1 ст. 92 Конституції України встановлює, що «виключно законами України визначаються [...] правовий режим воєнного стану [...]. Тобто, можна аргументувати, що ч. 2 ст. 64 та п. 19 ч. 1 ст. 92 Конституції України допускають закон України, який визначає правовий режим воєнного стану, як належне джерело для встановлення додаткових (до власне конституційних) обмежень (заборон) виборів в умовах воєнного стану; а «додаткові» заборони Закону № 389-VIII відповідно до цих конституційних норм.

2.2. Юридико-технічне рішення, імплементоване у ч. 4 ст. 83 Конституції України, яке полягає у продовженні строку повноважень Верховної Ради, не встановлює заборони чи обмеження виборів народних депутатів, які відбуваються не у зв'язку із закінченням повноважень Верховної Ради (а саме, наразі це проміжні вибори народних депутатів, які відбуваються у зв'язку із достроковим припиненням повноважень народного депутата, обраного в одномандатному виборчому окрузі). Тому для таких різновидів виборів єдиним джерелом заборони лишаються норми Закону № 389-VIII.

2.3. Різне юридико-технічне оформлення посилення на воєнний стан («під час воєнного стану» у Конституції та «в умовах воєнного стану» у Законі № 389-VIII) як на гіпотезу відповідних норм залишають простір та основу для неоднакових тлумачень щодо того, чи тотожне формулювання «під час воєнного стану» та «в умовах воєнного стану», а також того, що конкретно розуміється під «в умовах воєнного стану».

Вважаємо формулювання Конституції більш доречним, оскільки з нього достатньо випливає, що гіпотеза норми охоплює період з моменту введення воєнного стану до моменту його припинення/скасування. Формулювання ж Закону № 389-VIII може бути витлумачене так, що для гіпотези норми має значення не стільки сам воєнний стан, скільки умови воєнного стану, тобто те, наскільки умови воєнного стану мають значення для проведення виборів; не виключене і тлумачення про те, що «умови воєнного стану» – це ті фактичні обставини, які визнаються законом підставами для введення воєнного стану, безвідносно до формального введення воєнного стану.

2.4. Також юридико-технічне оформлення відповідних норм як в Конституції та в Законі № 389-VIII не враховують того, що воєнний стан може бути введений на всій території України або в окремих її місцевостях, що так само створює підґрунтя для множинних тлумачень.

3. Висновок. Таким чином, позитивно-правове встановлення обмеження (заборони) виборів під час воєнного стану є неоднорідним з точки зору джерел права та юридичної техніки, що зумовлює слабкі сторони та недоліки правового регулювання, які можуть бути усунені, зокрема, внесенням відповідних змін до Конституції України та Закону № 389-VIII, а до припинення/скасування воєнного стану – частково шляхом внесенням відповідних змін лише до Закону № 389-VIII.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 10.12.2023).

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення 10.12.2023).

Панасенко Інна Анатоліївна

здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Черноп'ятов Станіслав Володимирович

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права
Дніпровського гуманітарного університету

УРАХУВАННЯ КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ УКРАЇНИ *ACQUIS COMMUNAUTAIRE* ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

За офіційним тлумаченням самого Європейського Союзу, «*acquis* Європейського Союзу (ЄС) – це сукупність загальних прав і обов'язків, які складають сукупність законодавства ЄС і включені до правових систем держав-членів ЄС. *Acquis* ЄС постійно розвивається з часом і включає:

- зміст, принципи та політичні цілі договорів ЄС;
- будь-яке законодавство, прийняте на виконання цих договорів, і прецедентне право, розроблене Судом Європейського Союзу;
- декларації та резолюції, ухвалені ЄС;
- заходи у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки, юстиції та внутрішніх справ;
- міжнародні угоди, які укладає ЄС, і угоди, укладені між самими державами-членами стосовно діяльності ЄС

Країни-кандидати (заявники) повинні прийняти *acquis*, перш ніж вони зможуть приєднатися до ЄС. Відступи (винятки) від *acquis* допускаються лише за виняткових обставин і в обмеженому обсязі. Країни-кандидати мають включити *acquis* у свій національний правопорядок до дати свого вступу до ЄС, і вони зобов'язані застосовувати *acquis* надалі» [1].

Відповідно до Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [2], *acquis communautaire* (*acquis*) – це правова система Європейського Союзу, яка включає акти законодавства Європейського Союзу (але не обмежується ними), прийняті в рамках Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і Співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ.

Закон України «Про правотворчу діяльність» [3] під *acquis* ЄС розуміє «право Європейського Союзу» та передбачає необхідність оцінки та забезпечення проектів нормативно-правових актів праву Європейського Союзу (*acquis* ЄС).

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [4] містить зобов'язання забезпечувати поступову адаптацію законодавства України до *acquis* ЄС.

На підставі аналізу відповідного аналітичного звіту Європейської комісії І.Ю. Дір наводить такі дані: «У лютому 2023 року Європейський Союз опублікував аналітичну доповідь, у якій оцінив впровадження *acquis* ЄС у національне законодавство України за 6 кластерами та 35 главами. У загальному Україна отримала 69 балів і лише за одним із кластерів – зовнішні відносини, отримала оцінку «хороший рівень». Також за деякими главами Україна не була взагалі оцінена (наприклад, 24 глава «Юстиція, свобода та безпека»)[...]» [5, с. 353–354].

Як зазначає К.Є. Соляник, «адаптація законодавства України до *acquis communautaire* є складним та комплексним процесом, основним елементом якого є розроблення проектів нормативно-правових актів. Вона відбувається в двох формах: 1) приведення чинного законодавства у відповідність до *acquis communautaire* шляхом внесення відповідних змін, 2) розроблення проектів нормативно-правових актів з урахуванням *acquis communautaire* [6, с. 41].

Однак, впровадження *acquis* не може і не повинно обмежуватися виключно правотворчістю, але повинне також бути складовою й інших видів юридичної діяльності.

У зв'язку із цим слід відзначити започатковану Конституційним Судом України практику безпосереднього, артикульованого урахування *acquis communautaire* Європейського Союзу. Така практика у явному вигляді започаткована у Рішенні від 1 листопада 2023 року № 9-р(П)/2023 [7] та продовжена у Рішенні від 22 листопада 2023 року № 10-р(П)/2023 [8].

Урахування *acquis* обґрунтовується Конституційним Судом України посиленнями на норми Конституції України щодо набуття членства в ЄС: «У Конституції України визначено стратегічний курс України на набуття повноправного членства в Європейському Союзі (абзац п'ятий преамбули, пункт 5 частини першої статті 85, частина третя статті 102, пункт 1-1 статті 116), тому Конституційний Суд України у провадженнях зважає на надбання спільноти (*acquis communautaire*) у цілому та на відповідні предметові конституційного контролю окремі акти Європейського Союзу зокрема» (п. 3.5. Рішення Конституційного Суду України від 1 листопада 2023 року № 9-р(П)/2023 [7]).

Так, у Рішенні від 1 листопада 2023 року № 9-р(П)/2023 (щодо індивідуалізації юридичної відповідальності за порушення прав споживачів) [7] Конституційний Суд України врахував положення споживчого законодавства ЄС, і зокрема звернув увагу на те, що у ньому висувуються такі вимоги до стягнень як дієвість, домірність, стримувальність; також врахував і практику Суду Справедливості Європейського Союзу (*Court of Justice of the*

European Union) стосовно тлумачення принципу домірності стягнень та інших правових заходів.

У Рішенні від 22 листопада 2023 року № 10-р(II)/2023 (щодо гарантування права на судовий захист у малозначних спорах) [8] Конституційний Суд України, оцінюючи конституційність передбаченого у Цивільному процесуальному кодексі України критерію малозначності справи – «ціна позову не перевищує 100 (у справах про захист прав споживачів – 250) розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб» – урахував Європейську процедуру розв’язання дрібних позовів у країнах ЄС (*The European Small Claims Procedure*) (далі – Правила ESCP), а саме взяв до уваги те, що (1) Правила ESCP, як і ЦПК України, втілюють ідею спрощених судових проваджень у справах невеликої значущості; (2) Правила ESCP передбачають грошовий критерій дрібних позовів – розмір позовних вимог не перевищує 5 000 євро – що є співвідносним із аналогічними критеріями у ЦПК України, однак останні, втім, є більшими – ціна позову 6 801 євро (у справах про захист прав споживачів – 17 002 євро).

Така практика урахування Конституційним Судом України *acquis* ЄС є позитивною не лише з точки зору власне конституційного судочинства; можна очікувати, що така практика також спонукатиме суб’єктів правотворчості, і передусім законотворчості, а також суб’єктів реалізації, застосування та тлумачення права враховувати *acquis* ЄС у своїй діяльності.

Список використаних джерел та літератури:

1. *Acquis* (date of last review: 28/09/2022) / Publications Office of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=LEGISSUM:acquis>
2. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18.03.2004 № 1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15>
3. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24.08.2023 № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20>
4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
5. Діп І.Ю. Основні характеристики «*Acquis communautaire*» Європейського Союзу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Том 2. № 78. С. 348–355. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/286637/280490>
6. Соляник К.Є. Відповідність *acquis communautaire* – необхідна складова процесу прийняття рішення органом влади. *Проблеми державно-правового розвитку в умовах європейської інтеграції і глобалізації* : матеріали

міжнар. наук. семінару, 16 трав. 2008 р. Харків, 2008. С. 40–42. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/14331/1/Solynnik_40-42.pdf

7. Рішення Конституційного Суду від 1 листопада 2023 року № 9-р(II)/2023 у справі № 3-53/2022(126/22) (щодо індивідуалізації юридичної відповідальності за порушення прав споживачів). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-23>

8. Рішення Конституційного Суду від 22 листопада 2023 року № 10-р(II)/2023 у справі № 3-88/2021(209/21, 47/22, 77/23, 188/23) (щодо гарантування права на судовий захист у малозначних спорах). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-23>

Семененко М.С.

здобувач вищої освіти
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Золотухіна Л. О.

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри
цивільно-правових дисциплін,
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ У СФЕРІ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОГО СІМЕЙНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Зі зростанням глобалізації та міжнародної мобільності населення у сучасному світі, питання міжнародного сімейного права стають надзвичайно важливими. Україна, як країна, що активно розвивається в цьому контексті, стикається з рядом викликів у цій сфері.

Одним з найважливіших аспектів є роз'яснення процедур та механізмів визнання сімейного статусу осіб, що перетнули кордон та мають сімейні зв'язки. Україна, прийнявши ряд міжнародних конвенцій, зокрема Гаазьку конвенцію про цивільні аспекти міжнародного викрадення дітей, зобов'язана визнавати та захищати сімейні права та інтереси громадян незалежно від їх місця проживання[1, с. 104 - 150].

Проте, необхідно вдосконалювати внутрішні законодавчі акти, спрямовані на захист прав дітей в умовах розлучення батьків або міжнародних сімейних конфліктів. Важливо розглядати ці питання з урахуванням культурних та національних відмінностей, щоб забезпечити оптимальний

захист прав та інтересів усіх сторін. Один із основних аспектів - це визначення оптимальних умов для збереження зв'язку дитини з обома батьками. Для цього необхідно розробляти механізми спільного батьківства, які б забезпечували рівноправний доступ до дитини обома батькам, за умови, що це не завдасть шкоди її добробуту[1, с. 130 - 227].

Також важливо встановлювати ясні процедури щодо вирішення спорів між батьками щодо опіки та виховання дитини. Медіація та альтернативні способи врегулювання конфліктів можуть бути ефективними інструментами для досягнення згоди між батьками та забезпечення дитині стабільного середовища.

Ще однією важливою проблемою є гармонізація внутрішнього законодавства України з міжнародними стандартами у сфері сімейного права. Це дозволить уникнути протиріч у визначенні правових норм і сприятиме покращенню процесів взаємодії між країнами щодо вирішення сімейних спорів та конфліктів[2, с. 13 - 20].

Одним із ключових кроків до подолання цих проблем є посилення міжнародного співробітництва та обміну досвідом між країнами у цій сфері. Україна може взяти на озброєння кращі практики та міжнародні стандарти для вдосконалення своєї системи регулювання міжнародного сімейного права. Країни можуть вивчати досвід один одного у регулюванні сімейних відносин, системі опіки та підтримки дітей у разі розлучення батьків, прийомної та опікунської справи тощо[1, с. 150 - 227]. Це дозволяє використовувати кращі практики та підходи для вдосконалення власного законодавства та судової практики.

Розвиток міжнародних стандартів: Співпраця між країнами сприяє розвитку міжнародних стандартів у сфері сімейного права. Це може включати укладення міжнародних конвенцій або угод, спрямованих на захист прав дітей у міжнародних сімейних конфліктах, визнання та виконання судових рішень щодо сімейних спорів тощо[2, с. 13 - 20].

Спільні програми та проекти: Країни можуть спільно розробляти та впроваджувати програми підтримки сімей, особливо уразливих шарів населення, таких як мігранти, біженці, діти без батьків та інші[3, с. 66 - 78]. Це може включати надання правової допомоги, психологічну підтримку та соціальні послуги.

У підсумку, актуальні питання у сфері регулювання міжнародного сімейного права в Україні потребують уваги та системної роботи з боку законодавчих органів для створення ефективної та справедливої системи захисту сімейних прав та інтересів усіх громадян, незалежно від їх місця проживання чи походження.

Список використаних джерел:

1. Красицька Л. Проблеми здійснення та захисту особистих і майнових прав батьків і дітей : дис. д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Л. Красицька ;

- Ген. Прокуратура України, Нац. акад. прокуратури України. – К., 2015. С. 104 – 227
2. Ватрас В. А. Суб'єкти сімейних правовідносин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 – Київ, 2008. – С. 13-20
  3. Сімейне право України: підручник / за ред. А. О. Дутко. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. С. 66 – 78

Сітов Руслан Максutowич

здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Національного університету
“Запорізька політехніка”

Науковий керівник:

Кириченко Юрій Вікторович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри “Політологія та право”
Національного університету
“Запорізька політехніка”

**ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І
ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ**

Громадянські права і свободи людини і громадянина є невід'ємним елементом свободи людини, що забезпечують їй життєво важливі умови існування та надають можливість вільно розпоряджатися собою, а також гарантують невтручання у сферу її приватного життя. Саме тому ці права поширюються не тільки на громадян конкретної держави, а й на всіх інших людей, які на законних підставах перебувають на її території [1, с. 122].

Слід відзначити, що серед учених існують різні думки щодо визначення громадянських прав людини і громадянина. Так, Н. М. Оніщенко та О. В. Зайчук вважають, що особисті (громадянські) права – це можливості людини, надані для забезпечення її фізичної та морально-психологічної індивідуальності [2, с. 184], а на думку О. Ф. Скакун, громадянські (особисті) права і свободи – це природні, основоположні, невід'ємні права людини, що походять від природного права на життя і свободу, яке від народження має кожна людина, і покликані гарантувати індивідуальну автономію та свободу, захищати особу від свавілля з боку держави і інших людей [3, с. 263].

На нашу думку, для ефективного правового регулювання громадянських прав і свобод людини і громадянина в Україні слід дослідити зарубіжний досвід конституційного регулювання цієї групи прав людини. При цьому варто

відзначити, що громадянські права і свободи людини і громадянина є міжнародно визнаними правами людини, що були проголошені в Загальній декларації прав людини і більш детально регламентовано в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права та в Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Водночас, не всі із зазначених міжнародних документів у сфері прав людини містять повний перелік громадянських прав і свобод людини і громадянина, зокрема, у Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод відсутні такі права людини як право на повагу гідності, право на недоторканність житла, право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, а також право на невтручання в особисте та сімейне життя.

Комплексний аналіз вказаних міжнародних документів засвідчив про те, що всі переліки прав і свобод людини і громадянина завжди розпочинаються саме з громадянських прав і свобод. Так, у ст. 6 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права зазначено, що право на життя є невід'ємне право кожної людини [4], а в ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод проголошено, що право кожного на життя охороняється законом [5]. Таким же правовим шляхом пішла й Конституція України, яка в розділі II "Права, свободи та обов'язки людини і громадянина" закріпила такі громадянські права і свободи, а саме: право на вільний розвиток своєї особистості (ст. 23); право на життя (ст. 27); право на повагу до гідності людини (ст. 28); право на свободу та особисту недоторканність (ст. 29); право на недоторканність житла (ст. 30); право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31); право на невтручання в особисте і сімейне життя людини (ст. 32); право на свободу пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України (ст. 33); право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34); право на свободу світогляду і віросповідання (ст. 35) [6]. Тим самим громадянські права і свободи зайняли належне місце в системі прав людини.

Також варто звернути увагу на те, що деякі громадянські права і свободи можуть бути обмежені в умовах воєнного або надзвичайного стану. Водночас, згідно ч. 2 ст. 64 Конституції України не можуть бути обмежені навіть під час запровадження воєнного стану такі громадянські права і свободи, передбачені ст. 27, 28, 29 Основного Закону України [6].

Громадянські права і свободи людини і громадянина в різних формулюваннях та обсягах проголошені в конституціях всіх європейських держав, що свідчить про важливість цих прав людини, які забезпечують особисту свободу й автономію людини як члена громадянського суспільства, а також надають їй можливість за допомогою правових засобів захистити себе від будь-якого незаконного втручання держави у сферу її приватного життя. У деяких європейських державах громадянським правам присвячено окремі розділи, глави або частини. Наприклад, глава 1 розділу II Конституції Португалії має назву "Особисті права, свободи та гарантії", глава 1 частини 1

Конституції Італії – “Громадянські відносини”, а в Конституції Польщі підрозділ розділу II – “Особисті свободи і права”. А законодавці Албанії, Андорри, Туреччини і Чорногорії застосували інший підхід і позначили цю групу прав людини як “Права і свободи особистості”.

У розділі II Конституції України всі права і свободи людини і громадянина закріплені в повному обсязі. І якщо порівняти норми, в яких вони закріплені, з міжнародними документами з прав людини, а також з аналогічними нормами конституцій європейських держав, то слід звернути увагу на схожості багатьох норм. Зокрема, це пояснюється тим, що Українська держава є частиною міжнародного співтовариства і тому вона визнає цінності людської цивілізації. Тобто, обравши шлях демократичного розвитку, Україна все впевніше входить до європейського правового простору, вона визнала Загальну декларацію прав людини, а також принципи дотримання прав людини.

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене можна зробити висновок про те, що громадянські права і свободи людини і громадянина є тими правами людини, які визнані на міжнародному рівні, що знайшли своє закріплення у важливих міжнародних документах у сфері прав людини.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кириченко Ю. В. Актуальні проблеми конституційно-правового регулювання прав, свобод та обов’язків людини і громадянина в Україні в контексті європейського досвіду: монографія. Київ: “Центр учбової літератури”, 2017. 540 с.
2. Зайчук О. В., Оніщенко Н. М. Теорія держави і права. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 307 с.
3. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консул, 2006. 656 с.
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.
5. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
6. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

Сліпченко Володимир Іванович

здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Сазонець Ольга Миколаївна

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри туристичного та
готельно-ресторанного бізнесу
Дніпровського гуманітарного університету

ПЕРСОНАЛЬНІ ДАНІ ПРО ОСОБУ, ЯК ПРЕДМЕТ ОХОРОНИ ЗАКОНОДАВСТВА

Перш за все слід наголосити, що Конституція України забороняє збирання, зберігання, використання та поширення лише конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом (ч. 2 ст. 32). До такої конфіденційної інформації про фізичну особу віднесено відомості, які за сукупністю критеріїв дозволяють ідентифікувати особу та віднесені до її персональних даних, а саме національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, адресу проживання, дату і місце народження та ін. (детально з цього питання дивись рішення Конституційного Суду України № 5-зп/1997 по справі К.Г. Устименка, ст. 11 і ст. 21 Закону України «Про інформацію», Закон України «Про захист персональних даних»).

Отже, незважаючи на загальну рівність прав та свобод людини, доцільно констатувати, що норми права по-різному визнають межі та підстави втручання у сферу особистого та сімейного життя звичайного громадянина (споживача туристичних послуг) та публічної особи (теж як споживача туристичних послуг), оскільки перебування особи на посаді, пов'язаній зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування, передбачає не тільки гарантії захисту прав цієї особи, а й додаткові правові обтяження для їх особистого та сімейного життя у зв'язку з професійною діяльністю.

Під особистим життям фізичної особи необхідно визнавати її поведінку у сфері особистісних, сімейних, побутових, інтимних, товариських, професійних, ділових та інших стосунків поза межами суспільної діяльності, яка здійснюється, зокрема, під час виконання особою функцій держави або органів місцевого самоврядування.

У той же час, сімейне життя – це особисті майнові та немайнові відносини між подружжям, іншими членами сім'ї, які здійснюється на засадах, визначених у Сімейному кодексі України, а саме: повага до свого сімейного

життя; право на невтручання в сімейне життя, крім випадків, визначених законом; недопустимість свавільного втручання у сімейне життя та ін.

Проведений системний аналіз законодавства України в аспекті розглядуваного питання вказав на те, що до конфіденційної інформації про особу, яка є суб'єктом владно-розпорядчих повноважень, не належать:

- персональні дані фізичної особи, яка претендує зайняти чи займає виборну посаду (у представницьких органах) або посаду державного службовця першої категорії, за винятком інформації, яка відповідно до закону визначена такою, що належить до інформації з обмеженим доступом (ч. 4 ст. 5 Закону України «Про захист персональних даних»);

- декларації про доходи осіб та членів їхніх сімей, які претендують на зайняття чи займають виборну посаду в органах влади або обіймають посаду державного службовця, службовця органу місцевого самоврядування першої або другої категорії (ч. 6 ст.6 Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні»);

- відомості про незаконні дії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб (п. 5 ч. 4 ст. 21 Закону України «Про інформацію»).

Тобто вирішальним для оцінки окремих положень охорони новою редакцією ч. 1 ст. 343 та ч. 1 ст. 376 КК України повинно стати: - мета втручання у приватне та професійне життя; - спосіб, у який це відбулося; - використані засоби для отримання такої інформації; - характер отриманих та розповсюджених відомостей; - за умови, що вони не відповідають дійсності або викладені неправдиво, порочать честь, гідність чи ділову репутацію такої посадової особи, якщо той, хто поширив такі відомості, не доведе, що вони відповідають дійсності.

Також за загальною логікою мети/цілей отримання відомостей про недодержання законів посадовими або службовими особами (*наприклад, в аспекті непідтверджених доходів та моніторингу способу життя, відвідування Мальдіви, індивідуальні сафари тури, кругосвітні подорожі, чи сходження на Еверест*) зазначена інформація повинна збиратися, передаватися або повідомлятися не з метою доведення таких відомостей до громадськості чи окремих громадян, а з метою їх перевірки уповноваженими на це законом іншими посадовими особами. Хоча Конституційний Суд України у мотивувальній частині рішення № 8-рп/2003 (справа про поширення відомостей) підкреслив, що межі допустимої інформації щодо посадових та службових осіб можуть бути ширшими порівняно з межами такої ж інформації щодо звичайних громадян. Тому, якщо посадові чи службові особи діють без правових підстав, то мають бути готовими до критичного реагування з боку суспільства. Крім того, суд дійшов висновку, що викладення у листах, заявах, скаргах до правоохоронного органу відомостей особою, на думку якої посадовими чи службовими особами цього органу при виконанні функціональних обов'язків порушено її право, не може вважатись

поширенням відомостей, які порочать честь, гідність чи ділову репутацію або завдають шкоди інтересам цих осіб.

З огляду на вищезазначене, на нашу думку, не потрібно протиставляти запроваджені зміни до Кримінального кодексу України встановленню цензури в Україні, обмеженню контролю за професійною діяльністю посадових осіб, свободі слова чи вираження поглядів, оскільки публічний характер як самих органів – суб'єктів владних повноважень, так і їх посадових осіб вимагає постійного оприлюднення певної інформації (*включаючи і сферу отримання туристичних послуг чи туристичного продукту*) для формування громадської думки про довіру до влади та підтримку її авторитету у суспільстві.

Зрозуміло, що зазначена тема не може бути висвітлені в аспекті та межах однієї публікації, потребує свого більш детального та поглибленого вивчення за окресленими напрямками наукових досліджень.

Ткаченко Альбіна Олександрівна

викладач кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Ткаченко Павло Ігорович

аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ,

член Асоціації правників України

НАПРЯМКИ СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНОГО ЗАПОБІГАННЯ САМОВІЛЬНОМУ ЗАЛИШЕННЮ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ

Історія неодноразово показувала, що в часи ведення активних бойових дій у збройних силах істотно зростає кількість злочинів проти порядку проходження військової служби. Така тенденція властива також Збройним Силам України, Національній гвардії України та іншим військовим формуванням, які утворено відповідно до законів України, в цей непростий час. Слід відмітити, що самовільне залишення військової частини або місця служби – стаття 407 Кримінального кодексу України, можна виділити серед інших військових злочинів, як особливо небезпечне. Це пояснюється декількома причинами, зокрема такими:

– під час учинення наноситься пряма шкода особовому складу військового формування;

– їх скоєння наносить шкоду бойовому духу інших військовослужбовців;

– заходи, спрямовані на розшук «утікачів», потребують виділення додаткових ресурсів;

– зазначені злочинні діяння часто супроводжуються вчиненням інших, зазвичай насильницьких, злочинів тощо [1, с. 532; 2, с. 40].

Досліджуючи кримінологічну характеристику самовільного залишення військової частини або місця служби, неможливо оминати увагою заходи запобігання, які є ключовим результатом кримінологічного дослідження, покликаним зменшити або усунути проблему поширення кримінально караних діянь, які вчиняються військовослужбовцями.

Вітчизняний учений-кримінолог А. Ф. Зелінський запобігання злочинності розглядає, як систему заходів, які застосовуються суспільством із метою стримання зростання злочинності та зниження її реального рівня шляхом усунення й нейтралізації причин та умов, що їй сприяють, а також припинення та запобігання конкретним кримінальним правопорушенням [3, с. 140]. Водночас професор В. В. Голіна під профілактикою злочинності розуміє сукупність заходів, які вживаються уповноваженими суб'єктами з метою нейтралізації, обмеження чи блокування впливу причин та умов, які детермінують злочинну поведінку [4, с. 12].

Досліджуючи питання запобігання самовільному залишенню військової частини або місця служби, ми раніше зазначали про необхідність розуміння, що йдеться безпосередньо про запобігання військовому злочину, звідси випливають специфічні нормативно-правові аспекти. Так, на нашу думку, ключову роль у реалізації заходів запобігання військовим кримінальним правопорушенням, зокрема самовільному залишенню військової частини або місця служби, відіграє Військова служба правопорядку в Збройних Силах України (далі – ВСП ЗС України). Відповідно до статті 1 Закону України «Про Військову службу правопорядку в Збройних Силах України» Військова служба правопорядку є спеціальним правоохоронним формуванням у складі Збройних Сил України, яке призначене для забезпечення правопорядку і військової дисципліни серед військовослужбовців у місцях дислокації військових частин, у військових навчальних закладах, установах та організаціях, військових містечках, на вулицях і в громадських місцях. Крім того, основним призначенням цього формування відповідно до зазначеного Закону є саме запобігання кримінальним та іншим правопорушенням у Збройних Силах України та їх припинення. Водночас стаття 3 наведеного вище Закону визначає основні завдання ВСП ЗС України, першим з яких є саме виявлення причин, передумов і обставин кримінальних та інших правопорушень, учинених у військових частинах та на військових об'єктах, а також розшук осіб, які самовільно залишили військові частини або місця служби [5, с. 172].

Щодо напрямків спеціально-кримінологічного запобігання, то в такому випадку варто зазначити, що такі включають у себе широкий спектр стратегій та практичних дій, спрямованих на попередження таких порушень дисципліни та належного виконання обов'язків військової служби. З урахуванням

сучасних викликів і за допомогою аналізу впроваджених раніше заходів до конструкції, так би мовити, сучасних спеціально-кримінологічних заходів запобігання вчиненню військовослужбовцями злочину, передбаченого статтею 407 Кримінального кодексу України, можливо віднести:

1) патріотичне та професійне виховання, в основу яких будуть покладені розроблення і впровадження програм, спрямованих на зміцнення почуття гідності, відданості Батьківщині та розуміння важливості військової служби;

2) психологічну підтримку, зокрема створення механізмів психологічної підтримки для військовослужбовців, що сприяє запобіганню стресам і конфліктам у військовому середовищі;

3) соціальну адаптацію, тобто підтримку адаптації новобранців і військовослужбовців до військового середовища, зокрема шляхом тренінгів та консультацій, які мають здійснюватися інструкторами та досвідченими військовими психологами;

4) ефективний навчальний процес, який здебільшого стосується вищих військових навчальних закладів, проте не виключає можливості реалізації у військових частинах та полягає в забезпеченні якісної та систематичної підготовки військовослужбовців-курсантів, що сприяє зміцненню професійних навичок і дисципліни;

5) контроль і нагляд, основними завданнями яких є встановлення ефективних систем контролю за дотриманням дисципліни та правопорядку, а також виявлення можливих правопорушень, зокрема нестатутних взаємовідносин, які є основним детермінантом самовільного залишення військової частини або місця служби;

6) дисциплінарні процедури, в основі яких лежить розробка чітких правил дисципліни, санкцій та процедур вирішення конфліктних ситуацій з урахуванням вимог статутів Збройних Сил України;

7) правову освіту, а саме забезпечення військовослужбовців інформацією про їхні права й обов'язки, а також про кримінальну відповідальність за вчинення злочинів;

8) створення позитивного середовища шляхом формування військового колективу, сприятливого для розвитку доброчесності, солідарності та взаємодопомоги;

9) аналіз динаміки злочинності, який є ключовим у процесі здійснення спеціально-кримінологічних заходів запобігання та полягає у проведенні кримінологічних досліджень щодо динаміки і причин військових злочинів, що дають змогу адаптувати кримінологічну модель заходів запобігання [5, с. 175; 6, с. 333; 7, с. 700].

Отже, зважаючи на вищевикладене, до спеціально-кримінологічних заходів запобігання самовільному залишенню військової частини або місця служби з урахуванням сучасних викликів можливо включити, а в подальшому й застосувати такий комплекс, а саме: патріотичне та професійне виховання; психологічну підтримку; соціальну адаптацію, соціалізацію; ефективний навчальний процес; контроль та нагляд; дисциплінарні процедури; правову

освіченість; створення позитивного середовища; індивідуальний підхід та аналіз динаміки.

Список використаних джерел та літератури:

1. Касько Т. Ю. Кваліфікуючі ознаки дезертирства. *Актуальні проблеми держави і права.* – 2014. С. 532 – 537.

2. Ткаченко П. І. Особливий період як кваліфікуюча ознака самовільного залишення військової частини або місця служби в контексті кримінально-правової характеристики. *Актуальні проблеми юриспруденції та психології: матеріали III Всеукраїнської наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 30 листопада 2022 р.). - Дніпро: ВНПЗ «ДГУ», 2022. С. 40 – 44.

3. Зелінський А. Ф. Кримінологія : курс лекцій. Харків, 1996. С. 260.

4. Голіна В. В. Попередження злочинності : конспект лекцій. Харків : Укр. юрид. акад., 1994. С. 68 – 71.

5. Ткаченко П. І. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання самовільному залишенню військової частини або місця служби. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ.* № 3. ХНУВС – 2023. С. 169 – 179.

6. Ткаченко П. І. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання самовільному залишенню військової частини або місця служби як напрям забезпечення національної безпеки та обороноздатності / П. І. Ткаченко // *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 17 бер. 2023 р.). – Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 330 – 333.

7. Ткаченко П. І. Кримінологічна характеристика особи військового злочинця, який самовільно залишив військову частину або місце служби. *Військові правопорушення та воєнні злочини: історія, теорія та практика.* С. 689 – 712.

Яблоновський Богдан Олексійович

здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Буканов Григорій Миколайович

доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри права
Дніпровського гуманітарного університету

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ТА ХАРАКТЕРУ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

Розвиток України у напрямку побудови демократичної правової держави не може відбуватися без встановлення надійних правових гарантій вільного і безпечного існування особи в суспільстві. Конституція України у розділі II закріпила основні опрацьовані світовою теорією й практикою демократії невідчужувані (природні) права та свободи людини і громадянина. Поступово на основі загальноновизнаних гуманістичних демократичних цінностей оновлюється масив законодавчих актів України. Утверджуючи верховенство закону в системі законодавства як умови забезпечення прав і свобод людини і громадянина, Конституція України визначила межі діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо їх владного впливу на суспільство, а режим законності виключним способом функціонування цих носіїв владних повноважень.

Поняття «правовий акт», належить до найбільш поширених правових понять у науці, правотворчості, у використанні суб'єктами права різноманітних форм правореалізації, у службових та інших документах, у навчальному процесі тощо. Це зумовлено важливим місцем і особливою роллю правових актів у механізмі правового регулювання, у системі засобів правового впливу на суспільні відносини, що забезпечують нормальне функціонування і розвиток суспільства і держави. Питанням теорії правових актів, практики використання різноманітних їхніх видів присвячено чимало наукових праць фахівців у сфері загальної теорії права, конституційного, адміністративного й інших галузей правової науки.

Українська юридична енциклопедія визначає акт (лат. *actus* – «дія», *actum* – «документ») як дію, вчинок громадянина або посадової (службової) особи; документ, який видається державним органом, органом місцевого самоврядування, посадовою особою або громадською організацією в межах її компетенції: закон, указ, постанова, наказ, розпорядження тощо. У ній до актів також віднесено протоколи та інші документи, що засвідчують юридичні факти.

Різноманітність явищ життя суспільства, держави і громадян породжує

потребу в документуванні різних видів діяльності і станів. Потрібні фіксація та загальнозначуще посвідчення фактів, подій і станів. Документування становить собою запис за установленими формами необхідної для різних видів діяльності інформації. Документ як письмова форма, що посвідчує певну інформацію, є найбільш поширеним її носієм. Це – закони, укази, постанови, рішення, розпорядження, інструкції, звернення, листи, свідоцтва, договори, атестати, сертифікати, ліцензії тощо. Правові акти в масиві документів посідають особливе місце. Усі вищезазначені акти – закони, укази, рішення тощо – є видами правових актів, в яких виражено загальне й особливе. Для правового акта як різновиду документа характерні передусім такі загальні властивості, як документальне фіксування інформації, офіційно визначене закріплення відповідного вираження в документах суворо певних зразків.

Гарантією акта є його юридична сила, що розуміється і гарантується у двох аспектах: по-перше, у значенні загальної обов'язковості у співвідношенні з іншими системами; по-друге, у значенні незаперечної обов'язковості для виконання всіма громадянами (фізичними особами) і юридичними особами.

Досліджуючи наукову літературу, різні автори класифікують правовий акт по-різному, виокремлюючи певні типи та види правових актів. Із точки зору логіки, класифікація – це послідовний поділ обсягу поняття, на кожному із рівнів якого має використовуватися один критерій поділу.

Наступним логічним кроком на шляху до з'ясування природи нормативно - правового акта є уточнення існуючих підходів до системи нормативно-правових актів України. Це також є об'єктивно необхідним, оскільки, як зазначає М. О. Теплюк, здійснення законодавчої діяльності в Україні ускладнюється відсутністю нормативного визначення системи законів України, предметного та змістовного розмежування конституційних і звичайних законів, законів і підзаконних актів.

Правові акти як компоненти правової системи на загальнотеоретичному рівні досліджувалися в роботах таких науковців, як: А.С. Бар'як, Р.Ф. Васильєв, В.В. Іванов, І.В. Котелевська, Н.М. Крестовська, А.В. Малько, М.Г. Матузов, Ю.М. Оборотов, В.А. Ойгензихт, Н.Н. Онищенко, П.М. Рабінович, Т.В. Сендецька, О.Ф. Скакун, Ю.А. Тихомиров, А.Ф. Черданцев та ін.

У загальнотеоретичній юриспруденції О.Ф. Скакун правові акти класифікує за такими критеріями, як форма вираження, юридична субординація та у залежності від сфери правового регулювання та видів правовідносин [1].

В.В. Завальнюк висловив думку про те, що структура системи правових актів в національних правових системах різних типів є єдиною: у кожній правовій системі є нормативні та позанормативні правові акти, письмові (документовані), усні та конклюдентні; усюди правовий акт є вираженням правової волі суб'єкта права – чи то окремої людини, чи колективного суб'єкта (сім'я, плем'я, народність), чи то держави [2].

А.С. Бар'як виокремлює критерії ієрархізації правових актів, тобто виокремлює їх класифікацію та види [3].

Основними видами правових актів є нормативно-правові акти, індивідуальні акти, акти тлумачення, змішані акти, а також нормативно-правові договори. Так, відомо, що основним видом нормативних актів є нормативно-правовий акт, який є зовнішньою формою об'єктивації норми права, яка є загальноновизнаною, в юридичній науці є основою правової системи.

Серед науковців загалом сформувались чіткі підходи до розуміння системи нормативно-правових актів України. Наприклад, Л. А. Луць пропонує розмежувати нормативноправові акти так: за суб'єктом правотворчості та прийнятті народам, глави держави, органу законодавчої влади, органу виконавчої влади, контролюючого органу, органу місцевого самоврядування, керівника підприємства, установи чи організації або фізичної особи-працедавця; за характером і обсягом дії — загальної, виключної та обмеженої дії; за юридичною силою — закони і підзаконні нормативно-правові акти [4].

Отже, можна говорити про те, що під нормативним правовим актом слід розуміти виданий у встановленому порядку акт уповноваженого на те органу державної влади, органу місцевого самоврядування або посадової особи, що встановлює правові норми (правила поведінки), обов'язкові для невизначеного кола осіб, розраховані на неодноразове застосування, що діють незалежно від того, виникли або припинилися конкретні правовідносини, передбачені актом. Вважаємо, увагу акцентувати на тому, що закони та підзаконні нормативно-правові акти нормативної групи правових актів утворюють складну ієрархічну систему.

Нормативно-правовий акт відрізняється від акта тлумачення норм права, акта застосування норм права:

- 1) нормативно-правовий акт містить в собі правові норми, встановлює нові права й обов'язки, яких раніше не було, або змінює (скасовує) їх. Інші юридичні акти не встановлюють нових норм права. Акт тлумачення норм права, наприклад, лише пояснює чинні норми;
- 2) нормативно-правовий акт містить норми права загального характеру, тоді як індивідуальний акт (акт застосування норм права) має індивідуальну спрямованість.

Окрім зазначених класичних правових актів – нормативних, індивідуальних, інтерпретаційних, – є акти змішаного змісту, тобто такі, що складаються з нормативних і правозастосовних норм. Якщо в тексті правового акта містяться правові норми й індивідуально-конкретні розпорядження, він вважається нормативним. Під правовим актом індивідуального характеру розуміється акт, що встановлює, змінює чи скасовує права й обов'язки конкретних осіб (фізичних, юридичних).

Таким чином, можна зробити висновок, що система нормативно-правових актів є диференційованою та ієрархізованою, а її основу становлять закони та підзаконні нормативно-правові акти.

Список використаних джерел та літератури:

1. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. 4-ге вид., допов. і перероб. Київ: Алерта; ЦУЛ, 2014. 524 с.
2. Актуальні грані загальнотеоретичної юриспруденції : моногр. / Ю. М. Оборотов, В. В. Завальнюк, В. В. Дудченко та ін.; за ред. Ю. М. Оборотова. О.: Фенікс, 2012. 492 с.
3. Бар'як А. С. Критерії ієрархізації правових актів / А. С. Бар'як // Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу (м. Одеса, 16-17 травня 2013 р.) / відп. за вип. В. М. Дрьомін ; НУ "ОЮА". Півд. регіон. центр НАПрН України. - Одеса : Фенікс, 2013. - Т. 1. - С. 110-112.
4. Луць Л. А. Загальна теорія держави і права : навч.-метод. посіб. / Л. А. Луць. – К. : Атіка, 2008. – 412 с.

Секція II **Актуальні проблеми психології**

Байдуж Євген Олександрович

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Агарков Олег Анатолійович

доктор політичних наук, професор,

професор кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЧИННИК ЗАПОБІГАННЯ САМОТНОСТІ У ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Наш світ переповнений прогресом інформаційних технологій, швидким темпом життя, стрімкими соціально-політичними та економічними змінами. Стрімка індустріалізація і урбанізація призвела до того, що люди перенасичені різноманітною інформацією та включені у численні поверхневі соціальні контакти. Це все впливає на психологічне благополуччя людини, адже зменшується коло спілкування, з'являється страх втрати наявних відносин, відчуття ізольованості та покинутості, що посилює відчуття самотності. Особливо гостро проживають подібні проблеми особи юнацького віку.

Мінімізації негативних наслідків самотності в юнацькому віці сприяє розвиток емоційного інтелекту. Проблематикою дослідження емоційного інтелекту та самотності займалися наступні вчені: Д. Гоулман та П. Саловей [2], Дж. Холт-Лунстад [3], Д. Лянг [1], М. Розенберг [2], Дж. Бовер [5], Дж. Купер [4], К. Роджерс [1].

Д. Гоулман та П. Саловей, допомогли сформулювати концепцію емоційного інтелекту (ЕІ) і розвинули теорії, що визначають ЕІ як важливий аспект успіху та психологічного благополуччя. Вони розробили інструменти для вимірювання ЕІ і вивчення його впливу на різні аспекти життя, включаючи міжособисті відносини та саморозвиток [1].

Дж. Холт-Лунстад вивчала вплив соціальної ізоляції та самотності на тривалість життя. Її дослідження показали, що соціальна підтримка та міцні соціальні відносини можуть сприяти довголіттю, а відсутність цього може підвищити ризик передчасної смерті [4].

Д. Лянг провів дослідження, спрямоване на вивчення впливу самотності на психічне здоров'я молоді. Його робота допомогла виявити, що самотність

може бути пов'язана з різними психічними розладами у підлітків, такими як депресія та тривожність [4].

М. Розенберг розробив цей підхід до спілкування, який ґрунтується на розумінні та керуванні власними емоціями та співчутті до емоцій інших [3].

Дж. Бовер проводив дослідження, спрямовані на вивчення взаємозв'язку між самотністю та різними аспектами психічного здоров'я у підлітків. Він розробив шкалу для вимірювання самотності та вивчав її наслідки на емоційний стан та добробут молоді [5].

Дж. Купер провела дослідження, в якому вивчала вплив відеоігор на самотність та соціальну ізоляцію підлітків. Вона виявила, що деякі відеоігри можуть сприяти соціальній взаємодії та зменшити відчуття самотності серед молоді [2].

К. Роджерс зазначає, що самотність це прояв низької соціальної адаптації особистості, відчуження особистості від її справжніх почуттів. Можна сказати, що невідповідність між «Я» реальним та «Я» ідеальним є головною причиною виникнення переживання самотності. Якщо людина не може керувати своїми емоціями, її поведінка незрозуміла для оточуючих, розцінюється як неадекватна та неналежна. Це відштовхує навіть найближче оточення і посилює самотність [1].

Отже, науковці підкреслюють важливість соціальних відносин, емоційного інтелекту і розуміння власних емоцій у впливі на психологічне та фізичне благополуччя людини. Вони також наголошують, що самотність може мати негативний вплив на психічне здоров'я та тривалість життя, тому соціальна підтримка та міцні відносини важливі для збереження здоров'я і щасливого життя.

Для розкриття впливу емоційного інтелекту на запобігання самотності у осіб юнацького віку розкриємо зміст основних понять: емоційний інтелект, самотність, юнацький вік.

Емоційний інтелект – це здатність розуміти, усвідомлювати і управляти власними емоціями, своєю мотивацією, думками і поведінкою, регулювати свій емоційний стан, а також це вміння управляти емоційними станами інших людей, помічати їхні актуальні потреби, співпереживати і розвивати їхні сильні сторони.

Самотність – психічний стан людини, який виявляється в дефіциті спілкування, ізолюваності від інших людей. Залишена наодинці з собою, людина відчуває ущербність, незручність, тугу. Проте певна міра усамітнення – необхідна умова формування самосвідомості людини.

Юнацький вік – етап життя людини, триває від 15 до 21 року і характеризується завершенням або стабілізацією основних систем психічного і фізичного розвитку. Юнацький період ділиться на дві фази - ранню юність (15-18 років) і власне юність (18-21 рік).

Емоційний інтелект може грати значущу роль у запобіганні самотності у осіб юнацького віку. Емоційний інтелект включає в себе вміння розпізнавати та керувати власними емоціями і емпатією до емоцій інших. Особи з розвиненим ЕІ можуть бути краще підготовані до спілкування, розв'язання конфліктів та підтримки інших. Це допомагає підліткам встановлювати ближчі соціальні зв'язки та попереджати відчуття самотності. Емоційний інтелект допомагає особам краще розуміти та виражати свої почуття та потреби. Це сприяє їх здатності висловлювати себе та привертати увагу оточуючих, що може зменшити відчуття відділеності та самотності. Розвинені емоційні навички допомагають у побудові здорових та глибоких міжособистих відносин. Здатність вислуховувати, співчувати та виражати свої почуття допомагає підліткам створювати близькі дружби та відносини, що запобігає почуттю самотності. Емоційний інтелект сприяє глибокому розумінню власних потреб, бажань та емоцій. Це дозволяє підліткам вибрати дії та відносини, які відповідають їхнім потребам, та уникати ситуацій, які можуть спричинити почуття самотності. Порозуміння та керування власними емоціями може допомогти уникнути міжособистих конфліктів та сприяти співробітництву з іншими. Це важливо для збереження міцних відносин та запобігання самотності.

Враховуючи ці фактори, розвинений емоційний інтелект може сприяти психологічному благополуччю та запобіганню почуттю самотності серед підлітків, допомагаючи їм краще взаємодіяти з іншими людьми та побудувати здорові міжособисті відносини.

Освіта у галузі емоційного інтелекту може допомогти молоді розуміти та керувати своїми емоціями. Заклади освітні можуть сприяти розвитку емоційного інтелекту у осіб юнацького віку через включення у освітні програми курсів, пов'язаних з емоціями, способами їх регулювання, техніками спілкування. Важливо навчити молодь бачити речі з позиції інших і проявляти емпатію. Це сприятиме покращенню міжособистих відносин і зменшенню конфліктів. Також розвитком серед осіб юнацького віку соціальних навичок, таких як співпраця, вирішення конфліктів і спілкування в групі, може допомогти їм бути більш соціально адаптованими та зменшити почуття самотності. У випадках, коли самотність стає серйозною проблемою, важливо надавати психологічну підтримку та консультування особам юнацького віку. Професійні психологи можуть допомогти їм впоратися з емоційними та соціальними труднощами. І важливо аби підлітки отримували підтримку від батьків та педагогів.

Розвиток емоційного інтелекту сприятиме гармонійному розвитку емоційної сфери в особистісному та міжособистісному аспекті, сприятиме запобіганню прояву негативних наслідків самотності у юнацькому віці.

Список використаних джерел:

1. Карпенко Є.В. Психологія емоційного інтелекту в дискурсі життєздійснення особистості. дисс.... докт. психол. наук: 19.00.07 / ДВНЗ «Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника». Івано-Франківськ, 2020. 497 с.
2. Лашук В.Г. Психологічні особливості переживання самотності в юнацькому віці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. Наук. Київ, 2018. С. 115
3. Марченко, А.О. Поняття емоційного інтелекту: теоретико-психологічні підходи, дефініції і структура/Вісник національного університету оборони України/Питання психології. 2011. №1 (20). С. 172-175
4. Мелешенко М. О. Проблема самотності і усамітнення у сучасному місті: психологічні чинники і наслідки / М. О. Мелешенко // матеріали III міжрегіон. наук.-практ. конф., нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди – Харків: Діса плюс. 2019. С. 164–165.
5. Попелюшко Р.П. Самотність – як проблема соціалізації особистості в суспільстві. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». 2013. №2. С. 212–216.
6. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Х.: Прапор, 2007. 640 с.

Безкровна Аліна Ігорівна

здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Пріснякова Людмила Макарівна

кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

ДОСЛІДЖЕННЯ ТРИВОЖНОСТІ У ПІДЛІТКІВ З ЗПР

У психологічній літературі термін „тривожність” не має чіткого визначення. Це пов’язане із тим, що сама тривожність є багатозначною і стосується як стану особистості так і її риси.

Ситуативно стійкі прояви тривожності прийнято називати особистісними і пов’язувати із наявністю в особистості відповідної особистісної риси (так звана „особистісна тривожність”). Це стійка індивідуальна характеристика, що відображає схильність суб’єкта до тривоги і припускає наявність у нього тенденції сприймати достатньо широкий спектр ситуацій як загрозливих, реагуючи на кожну з них відповідною реакцією. Як

схильність особистісна тривожність активізується при сприйманні певних стимулів, які розцінюються як небезпечні, пов'язані із специфічними ситуаціями загрози престижу людини, її самооцінці та самоповазі.

Ситуативно нестійкі прояви тривожності називають ситуативними, а тривожність такого виду – „ситуативна тривожність”. Цей стан характеризується суб'єктивно переживаючими емоціями: напруга, хвилювання, стурбованість, нервозність. Такий стан виникає як емоційна реакція на стресову ситуацію і може бути різною за інтенсивністю і динамічністю в часі.

Тривожність як стан і риса, яка виникає в процесі адаптації до середовища та виконання різних видів діяльності, вивчав Ю.Ханін та інші. У деяких дослідженнях тривожність розглядають як реакцію на соціальні впливи за певних індивідуальних психофізіологічних властивостей, а також таку, що може виникати під час різних психосоматичних захворювань. Ю.Ханін відмічає, що тривога як стан – це реакція на різні стресори, що характеризується різною інтенсивністю, мінливістю у часі, наявністю усвідомлюваних неприємних переживань напруги, стурбованості, хвилювання і супроводжується вираженою активізацією вегетативної нервової системи.

Отже, можемо зробити висновок, що тривожність – це психічне явище, що має три форми:

- короткочасна емоційна реакція слабо вираженого неадекватного страху, яка впливає на судження і рішення;
- - аналогічний психічний стан;
- - властивість особистості, що сприяє окремим виявам реакції і станів тривожності.

Методика, яка запропонована Ч. Спілбергером та адаптована Ю. Ханіним, дає змогу диференційовано вимірювати тривожність і як особистісну властивість, і як стан. Узагалі, вимірювання тривожності як властивості особистості дуже важливе, оскільки ця властивість зумовлює поведінку суб'єкта. Певний рівень тривожності – природна та обов'язкова особливість активної діяльності особистості. У кожної людини є свій оптимальний чи бажаний рівень тривожності – це так звана корисна тривожність. Оцінювання людиною свого стану в цьому відношенні є для неї важливим компонентом самоконтролю і самовиховання.

Отже, методикою передбачено виявлення рівня особистісної та реактивної тривожності. Реактивна (чи ситуативна) тривожність характеризується напруженістю, неспокоєм, нервозністю. Якщо вона значна, то в людини порушується увага, а інколи і тонка координація рухів.

Особистісна тривожність – це стійкий психічний стан, що характеризує схильність людини сприймати більшість ситуацій як загрозові, реагувати на них станом тривоги. Дуже висока особистісна тривожність безпосередньо пов'язана з наявністю невротичного конфлікту, з емоційними та нервовими зривами, із психосоматичними захворюваннями

Табл. 1.

Показник ситуативної (реактивної) тривожності підлітків із ЗПР по методиці Спілбергера-Ханіна

ШКАЛА ТРИВОЖНОСТІ СТ	Кількість осіб	Низький рівень, < 30	Середній рівень, 31- 44	Високий рівень, > 45
	70	6	13	51
Середнє значення показників СТ	70	22	35	49

Результати дослідження ситуативної тривожності (СТ), що наведені у таблиці 1 дають змогу виявити , що у переважній більшості підлітків із ЗПР (51 особа) має місце високий рівень ситуативної тривожності, 13 учнів мають підвищений рівень СТ і у 6 учнів з 70-ти - відповідно низький рівень ситуативної тривожності.

Табл.2

Результати діагностики рівня особистісної тривожності підлітків із ЗПР по методиці Спілбергера-Ханіна

ШКАЛА ТРИВОЖНОСТІ ОТ	Кількість осіб	Низький рівень, < 30	Середній рівень, 31- 44	Високий рівень, > 45
	70	2	7	61
Середнє значення показників ОТ	70	28	39	52

Результати дослідження особистісної тривожності (ОТ), що наведені у таблиці 2 дають змогу виявити , що у переважній більшості підлітків із ЗПР (61 особа) має місце високий рівень особистісної тривожності і даний вид тривожності переважає в порівнянні із СТ, 7 учнів мають підвищений рівень ОТ і у 2 учнів з 70-ти - відповідно низький рівень особистісної тривожності.

Аналіз даних показує, що підлітки із ЗПР характеризуються значною тривожністю обох її видів. Треба зауважити, що особливо виразною у досліджуваних є їх особистісна тривожність (61 особа = 87%), тобто тривожність як стійка індивідуальна характеристика, яка відображає схильність суб'єкта до тривоги і передбачає наявність у нього тенденції сприймати широкий спектр різноманітних ситуацій як загрозливі та відповідати на кожну з них певною реакцією. Особистісна тривожність особливо активізується в ситуаціях, які людина оцінює як загрозливі для себе – зокрема для своєї самоповаги, самооцінки, престижу.

Було виявлено, що досліджувані мають високий рівень і реактивної (ситуативної) тривожності (51 особа = 73%). Реактивна (ситуативна) тривожність як стан досліджуваних, характеризується напруженням, хвилюванням, стурбованістю, нервозністю. Такий стан зумовлює емоційна реакція на стресову ситуацію, він може бути різним за інтенсивністю і за динамікою. Високий рівень реактивної тривожності негативно позначається

також на поведінці підлітків із затримкою психічного розвитку, на успішності їх діяльності тощо.

Бондаренко Надія Сергіївна

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник

Пріснякова Людмила Макарівна

кандидат психологічних наук, доцент,

завідувачка кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У МЕНЕДЖЕРІВ СЕРЕДНЬОЇ ЛАНКИ СУЧАСНОГО ВИРОБНИЦТВА

Емоційне виснаження розглядається як основна складова «емоційного вигорання» та характеризується заниженням емоційним фоном, байдужістю або емоційним перенасиченням.

Синдром емоційного вигорання має наступні прояви: почуття байдужості, емоційного виснаження, спустошення (людина не може віддаватися роботі так, як це було раніше); дегуманізація (розвиток негативного ставлення до своїх колег і клієнтів); негативне самосприйняття в професійному плані (почуття нестачі почуття професійної майстерності).

Емоційні симптоми: недостатність емоцій, не емоційність; песимізм, цинізм і черствість в роботі та особистому житті; байдужість і втома; відчуття фрустрації і безпорадності, безнадія; дратівливість, агресивність; тривога, посилення ірраціональної тривожності, нездатність зосередитися; депресія, почуття провини; нервові ридання, істерики, душевні страждання; втрата ідеалів чи надій, чи професійних перспектив; збільшення деперсоналізації власно себе чи інших (люди стають безликими, як манекени); переважає почуття самотності.

Деперсоналізація проявляється у деформації стосунків з іншими людьми. В одних випадках це може бути зростання залежності від інших людей, в інших зростання негативізму, цинічності установок і почуттів стосовно реципієнтів: пацієнтів, клієнтів, підлеглих тощо.

Редукція особистісних досягнень полягає або в тенденції до негативного оцінювання себе, своїх професійних досягнень та успіхів, негативізм щодо службової гідності і можливостей, або у нівелюванні особистої гідності, обмеженні своїх можливостей, обов'язків щодо інших.

Результати дослідження за методикою відображені в таблиці 1.

Табл. 1.

Результати дослідження емоційного вигорання у менеджерів середньої ланки сучасного виробництва за методикою діагностики професійного вигорання (К. Маслач, С. Джексон, в адаптації Н. Е. Водоп'янової)

ШКАЛИ РІВНІ	ЕМОЦІЙНЕ ВИСНАЖЕННЯ		ДЕПЕРСОНАЛІЗАЦІЯ		РЕДУКЦІЯ ОСОБИСТИХ ДОСЯГНЕНЬ	
	%	абс.к.	%	абс.к.	%	абс.к.
Низький рівень	50	40	2,5	2	1	1
Середній рівень	25	20	15	10	6	8
Високий рівень	25	20	20	16	20	16

Аналіз результатів дослідження за методикою свідчить про те, що низький рівень емоційного виснаження був встановлений у 50 % досліджуваних менеджерів, середній рівень – у 25 % та високий – також у 25 % менеджерів середньої ланки.

Деперсоналізація низького рівня в групі досліджуваних була виявлена в 2,5 % випадків, середнього рівня – в 10 %, високого – в 20 % випадків. Деперсоналізація проявляється у деформації стосунків з іншими людьми, як в зовнішній системі працівників – взаємодія з партнерами, профспілкою, державними і політичними діячами, так і внутрішня з менеджерами свого рангу та в ієрархії. Це може проявлятися зростанням залежності від інших людей, негативізму, цинічності установок і почуттів стосовно партнерів, та підлеглих.

Редукція особистісних досягнень була встановлена на низькому рівні в 1 % випадків, середньому рівні в 6 % та на високому - в 20 % випадків. Редукція особистісних досягнень полягає в тенденції до негативного оцінювання себе, своїх професійних досягнень та успіхів, проявів негативізму щодо службової гідності і можливостей, в приниженні особистої гідності, обмеженні своїх можливостей, обов'язків щодо інших.

Табл. 2.

Результати дослідження емоційного вигорання у менеджерів середньої ланки сучасного виробництва за методикою діагностики професійного вигорання (К. Маслач, С. Джексон, в адаптації Н. Е. Водоп'янової) в першій групі

ШКАЛИ РІВНІ	ЕМОЦІЙНЕ ВИСНАЖЕННЯ		ДЕПЕРСОНАЛІЗАЦІЯ		РЕДУКЦІЯ ОСОБИСТИХ ДОСЯГНЕНЬ	
	%	абс.к.	%	абс.к.	%	абс.к.

Низький рівень	87,5	35	0	0	0	0
Середній рівень	12,5	5	5	2	2	3
Високий рівень	0	0	0	0	0	0

Подальший аналіз результатів емоційного виснаження в залежності від стажу роботи дозволив встановити, що в першій групі (1-5 років) досліджуваних переважав низький рівень емоційного виснаження та був також представлений середній рівень (87,5 та 12,5 % відповідно).

Середній рівень деперсоналізації у менеджерів середньої ланки першої групи був встановлений в 5 % випадків, середній рівень редукції – в 2 % досліджуваних.

Аналіз результатів емоційного виснаження в залежності від стажу роботи в сфері виробництва дозволив встановити, що в другій групі досліджуваних переважав високий та помірний рівень емоційного виснаження (50 % та 37,5 % відповідно) та був також представлений низький рівень (12,5 %). Деперсоналізація низького рівня у менеджерів другої групи була встановлена у 2,5 відсотків досліджуваних, середнього рівня у 10 % та високого – в 20 % випадків.

Табл. 3.

Результати дослідження емоційного вигорання у менеджерів середньої ланки сучасного виробництва за методикою діагностики професійного вигорання (К. Маслач, С. Джексон, в адаптації Н. Е. Водоп'янової) в другій групі (5-10 років стажу)

ШКАЛИ РІВНІ	ЕМОЦІЙНЕ ВИСНАЖЕННЯ		ДЕПЕРСОНАЛІЗАЦІЯ		РЕДУКЦІЯ ОСОБИСТИХ ДОСЯГНЕНЬ	
	%	абс.к.	%	абс.к.	%	абс.к.
Низький рівень	12,5	5	2,5	2	1	1
Середній рівень	37,5	15	10	8	4	5
Високий рівень	50	20	20	16	20	16

Деперсоналізація проявляється у деформації стосунків з іншими людьми, як в системі працівник – партнерами так і внутрішня з менеджерами свого рангу. Це може проявлятися зростанням залежності від інших людей, негативізму, цинічності установок і почуттів стосовно хворих, та підлеглих.

Редукція особистих досягнень була встановлена у менеджерів другої групи 1 % досліджуваних на низькому рівні, на середньому рівні – у 4 % та на високому рівні – у 20 % менеджерів.

Редукція особистісних досягнень полягає в тенденції до негативного оцінювання себе, своїх професійних досягнень та успіхів, проявів негативізму щодо службової гідності і можливостей, в приниженні особистої гідності, обмеженні своїх можливостей, обов'язків щодо інших.

Таким чином, результати дослідження за методикою свідчать про наявність у менеджерів середнього рівня проявів емоційного виснаження: низький рівень був встановлений у 50 % досліджуваних менеджерів, середній рівень – у 25 % та високий – також у 25 % досліджуваних.

Деперсоналізація низького рівня в групі досліджуваних була виявлена в 2,5 % випадків, середнього рівня – в 10 %, високого – в 20 % випадків.

Редукція особистісних досягнень була встановлена на низькому рівні в 1 % випадків, середньому рівні в 6 % та на високому - в 20 % випадків.

В результаті проведеного дослідження встановлений вплив фактору стажу у менеджерів середньої ланки сучасного виробництва, більш низькі показники емоційного виснаження, деперсоналізації та редукції особистісних досягнень, що підтверджується статистичними даними проведення математичного аналізу.

Аналіз результатів емоційного виснаження в залежності від стажу роботи в виробничій сфері дозволив встановити, що в першій групі досліджуваних переважав низький рівень емоційного виснаження та був також представлений середній рівень (87,5 та 12,5 % відповідно). Середній рівень деперсоналізації був встановлений в 5 % випадків, середній рівень редукції – в 2 % досліджуваних.

Аналіз результатів емоційного виснаження в залежності від стажу роботи в виробничій сфері дозволив встановити, що в другій групі досліджуваних переважав високий та помірний рівень емоційного виснаження (50 % та 37,5 % відповідно) та був також представлений низький рівень (12,5 %). Деперсоналізація низького рівня була встановлена у 2,5 відсотків досліджуваних, середнього рівня у 10 % та високого – в 20 % випадків.

Редукція особистісних досягнень була встановлена у 1 % досліджуваних на низькому рівні, на середньому рівні – у 4 % та на високому рівні – у 20 % менеджерів. Встановлена різниця в показниках емоційного виснаження, деперсоналізації та редукції між показниками першої та другої групи з наростанням виражена в процесі у зв'язку з зростанням стажу роботи в виробничій сфері.

Бурхан-Крутоус Лілія Анатоліївна

здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Пріснякова Людмила Макарівна

кандидат психологічних наук, доцент
завідувачка кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

ЕМПАТІЯ ЯК СКЛАДОВА ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Емпатогенна ситуація, тобто, ті обставини, які спричинили у певної особи (істоти) особливий емоційний стан та потребу у підтримці з боку іншої особи. Такі ситуації можуть бути як психотравмуючими, так і приємними. Відповідно, емоції носять негативний або позитивний характер.

З огляду на викладене, емпатійний процес ми розглядаємо як когнітивно-емотивну (інтелектуально-емоційну) взаємодію людини (істоти), яка потребує психологічної або іншої підтримки (об'єкт емпатії), із особою, яка здатна надати таку підтримку (суб'єкт емпатії).

Емпатогенна ситуація спричинює у об'єкта емпатії особливий емоційний стан, який при взаємодії «запускає» у суб'єкта емпатії механізм «емоційного зараження». Здатність до емоційного зараження» притаманна тією чи іншою мірою кожній дорослій людині, хоча найяскравіше цей феномен виявляється в дітей раннього віку. Отже, суб'єкт емпатії переживає емоції, подібні до тих, які спостерігає у об'єкта. Підключення до цього процесу інтелектуальної діяльності мозку (аналіз ситуації, що спричинила переживання об'єкта емпатії, порівняння з аналогічною ситуацією власного життя, пригадування своїх почуттів) «запускає» психологічний механізм ідентифікації. Виникає співпереживання.

Проте інтелектуально-мнемічна діяльність може мати дещо інше спрямування. У таких випадках суб'єкт емпатії не спирається на власний досвід, а концентрується на характері ситуації та переживаннях об'єкта емпатії, намагається прогнозувати можливі наслідки обставин, їх вплив на об'єкт. Тобто, у думках та почуттях суб'єкта актуалізоване лише те, що пов'язане із об'єктом емпатії. У такому разі ідентифікація слабшає або не виникає взагалі. Натомість «спрацьовує» механізм децентрації, тобто, відсторонення суб'єкта емпатії від власних спогадів, думок, почуттів. Таким чином, виникає співчуття.

У деяких випадках, дорослі люди концентруються на інтелектуальній роботі психіки, намагаючись уникнути будь-яких переживань, і переходять до третьої фази емпатійного процесу — вчинково-дієвої, психологічний механізм якої складає гуманна дія, а точніше — гуманний вчинок.

Гуманний вчинок розуміємо як безкорисливу дію щодо інших осіб (істот), мотивом якої є потреба людини у створенні сприятливих умов для їх позитивного емоційного стану та життєдіяльності. Згідно з нашого наукового погляду, гуманний вчинок є, з одного боку, кінцевою фазою емпатійного процесу, з іншого — вищою формою прояву емпатії.

Можна виділити **три основних фази перебігу емпатії**, функціонування яких забезпечується різними психологічними механізмами:

I. Емотивно-когнітивна фаза емпатійного процесу. Основні психологічні механізми цієї фази — це емоційне зараження у поєднанні з аналітико-мнемічною діяльністю та емпатійна ідентифікація. Емпатійну ідентифікацію розуміємо як процес емоційно-почуттєвого поєднання суб'єкта емпатії з об'єктом емпатії внаслідок емпатійної взаємодії, прийняття чужих почуттів, переживань, як власних. Результатом перебігу емотивно-когнітивної фази емпатійного процесу є співпереживання.

II. Почуттєва фаза емпатійного процесу. Основним психологічним механізмом функціонування цієї фази є емпатійна децентрація, тобто подолання егоцентричних тенденцій, перетворення власних почуттів суб'єкта емпатії шляхом інтеріорізації переживань об'єкта емпатії. Ці процеси спричинюють виникнення співчуття.

III. Вчинково-дієва фаза емпатійного процесу. Вона характеризується активним втручанням суб'єкта емпатії в ситуацію, що склалася у об'єкта емпатії, через специфічну дію — гуманний вчинок.

Здатність до емпатії зростає при набутті життєвого досвіду, а також серед схожих між собою людей. Рівень емпатії залежить від здатності індивіда уявити, як одна подія сприйматиметься різними людьми, визнання права на існування різних точок зору. Здатна до емпатії людина терпима до вираження емоцій іншими людьми; глибоко вникає в суб'єктивний внутрішній світ співрозмовника, не розкриваючи при цьому власного настрою і світу; готова адаптувати своє сприймання до сприймання іншої людини задля кращого розуміння того, що з нею відбувається.

Взявши за основу особливості вияву, емпатію поділяють на такі види:

- *емоційна емпатія.* Заснована на механізмах проекції і наслідування моторних та афективних реакцій іншої людини;
- *когнітивна емпатія.* Базується на інтелектуальних процесах;
- *предикативна емпатія.* Виявляється як здатність людини прогнозувати афективні реакції іншого у конкретних ситуаціях;
- *естетична емпатія.* Чуттєве розуміння художнього об'єкта, який є джерелом естетичного задоволення.

Важливими формами емпатії є співпереживання — переживання індивідом тих самих емоційних станів, почуттів, які відчуває інший, і співчуття — емоційне сприйняття негараздів іншого безвідносно до власного стану і дій.

Інтерес до феномену емпатії просліджується в теоріях розуміння, що відносяться до традиції герменевтики, в рамках якої розуміння трактується як

об'єднуюче всі позалогічні прийоми пізнання зовнішнього світу, – вчуття, вживання, емпатія. Необхідність звернення до позалогічних прийомів пізнання пояснювалася, що саме вчуття і емпатія здатні «схоплювати» характерні для людських дій такі складові, як мотиви, цілі, інтенції, і виявляти сенс людських вчинків.

Як відзначає Т.П.Гаврилова, першим, хто ввів в психологію термін «емпатія», є Є.Тітченер. Він переклав словом «емпатія» (empathy – англ.) запозичене у німецького психолога Т. Ліппса слово вчуття (einfuhlung – нім.). Необхідність використовувати саме це поняття диктувалася вмістом теоретичної концепції, яку розробляв і обґрунтовував Є. Тітченер. Згідно з його ученням, вчуття, або емпатія, входивши в структуру інтроспекції, дозволяє об'єктивніше описувати відчуття, образи і почуття в процесі сприйняття зовнішніх об'єктів (М.Г.Ярошевський).

Таким чином, вже в передісторії вивчення поняття емпатії були закладені питання, що послужили поштовхом до розвитку різних теорій і концепцій емпатії, що існують в даний час в психологічній науці.

Ці питання зачіпали:

- природу емпатії як психічного явища;
- зв'язок емпатії з егоїстичними і альтруїстичними тенденціями в поведінці людини;
- роль зараження, індукції, умовних рефлексів, інтуїції в прояві емпатії;
- форми прояву емпатії і способи їх фіксації;
- функції емпатії у вихованні і розвитку особистості.

Як свідчить ряд теоретичних оглядів досліджень емпатії), з появою сциєнтистської традиції в психології налічується три етапи дослідження емпатії, що розкривають спроби психологів інтерпретувати природу емпатії як психічного явища.

Протягом першого етапу емпатія розглядалася як емоційний феномен, для її опису використовувалися терміни, що відносяться до афектних процесів. У теоретичних дослідженнях емпатія розумілася як емоційна реакція на сигнали, що передають емоційний досвід іншого. У емпіричних дослідженнях робився акцент на особливостях емоційного реагування суб'єкта на переживання іншого.

Другий етап дослідження емпатії датується появою теорій, в яких емпатія визначається як афектно-когнітивне явище, як опосередкована емоційна відповідь на переживання іншого, пов'язана з віддзеркаленням його внутрішніх станів (думок, відчуттів тощо).

Третій етап відновлення вивчення емпатії пов'язаний з розвитком різних видів психотерапії, в яких акцент робиться на поведінковій природі емпатії. У такого роду дослідженнях емпатія визначається як допомагаюча, альтруїстична поведінка у відповідь на переживання іншого, як сприяння йому.

Для виявлення здатності до прихильності була використана методика «Чи здатні ви до прихильності?». При дослідженні прихильності як психологічного явища ми спиралися на дослідження науковців які виявили три типи прихильності і умовно назвали їх :

- (А) Тривожно - избегаюче прив'язаний ;
- (В) Схильність до співпраці - безпечно прив'язаний ;
- (С) Тривожно - амбівалентна прив'язаний .

Схильність до співпраці - безпечно прив'язаний (В) 65 % В–(відрізняються від А та С)	Тривожно – уникаючі прив'язаний (А) 21 % А – (мало тактильного контакту)	Тривожно - амбівалентна прив'язаний (С) 14 % С
Познавательні зміни Соціальні зміни автономно безпечні	Соціальні зміни Отвергаюче уникаючі	Соціальні зміни Заклопотано залежні

Табл.1

Результати прихильності 16-17 річних дівчат з урахуванням рівня

ВІК		МІНІМАЛЬНІ ЗНАЧЕННЯ (45-0 БАЛОВ)	СЕРЕДНІ ЗНАЧЕННЯ (50-95 БАЛОВ)	МАКСИМАЛЬНІ ЗНАЧЕННЯ (150-100 БАЛОВ)
16 років	кількість	10 осіб	5 осіб	15 осіб
	ср.з	36	53,3	129,9
17 років	кількість	7 осіб	19 осіб	4 осіб
	ср.з	30	78,2	125,7
ЗАГАЛЬНІ ЗНАЧЕННЯ	кількість	17 осіб	24 осіб	19 осіб
	ср.з	34	66,9	129,4
Відсотки (учасники)		15 %	18,75 %	16,25 %

Отримано наступні результати:

- у 16 річних дівчат - у 10 прихильність асоціюється з в'язницею, а близькі зв'язки з кайданами, для 5 прихильність до людей є важливою частиною стосунків з ними, а для 15 прихильність це також природно, як і дихання повітрям;

- у 17 річних дівчат - у 7 прихильність асоціюється з в'язницею, а близькі зв'язки з кайданами, для 19 прихильність до людей є важливою частиною стосунків з ними, а для 4 прихильність це також природно, як і дихання повітрям.

Аналіз результатів даної таблиці демонструє, що з віком рівень прихильності у дівчат зменшується, це може бути пов'язано з тим, що прихильність перестає вважатися «в'язницею» і деякі рамки зникають. Тобто у дівчат починає виникати потреба проявити себе як індивідуальність, вони прагнуть до самостійності та реалізації себе у стосунках з протилежною статтю.

Таким чином: потреба в близькості, безпеці, комфорті і турботі - це вираження потреби, дорослої людини в прихильності, а не повернення до інфантильних способів поведінки. Збереження відносин прихильності протягом усього життя і відкрите вираження потреби у зв'язку з іншою людською істотою - це швидше ознака психологічного здоров'я, ніж прояв патологічної залежності.

Вітренко Анжеліка Геннадіївна

здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Пріснякова Людмила Макарівна

кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

УПРАВЛІННЯ ЕМОЦІЙНОЮ ПОВЕДІНКОЮ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

В Україні в результаті військової агресії РФ тільки станом на 22 липня 2023 року за даними Офісу генерального прокурора загинули 496 дітей. Загалом постраждали 1564 дитини. За інформацією ювенальних прокурорів отримали поранення різного ступеня тяжкості 1068 дітей [1].

Українські діти вимушені жити в умовах постійної загрози життю і здоров'ю, втрати рідної домівки, батьків, звичного оточення, друзів.

При тому, що цей ніжний вік дитинства сам по собі потребує спокійного розвитку дитини в оточенні гармонії і любові батьків, під час війни діти змушені чути страхітливий звуки сирен, бачити сполохані обличчя й рухи батьків. У дитячих садочках дітей будять в тиху годину для швидкого переходу в укриття. Все це не може не завдавати шкоди психічному та емоційному здоров'ю будь-якої людини, тим більше маленькій дитині.

Ця страшна тривала за часом ситуація тим більше актуалізує необхідність надання практичної психологічної допомоги дітям та їхнім батькам у розпізнаванні окремих емоцій та емоційних станів дитини,

допомогти подолати труднощі психоемоційного розвитку дитини та його емоційного інтелекту.

Мета: формування методів, які засновані на видах діяльності, системне застосування яких допоможуть: сформувати навички розуміння дітьми дошкільного віку емоційного ряду та навчити їх управляти емоціями; вихователям і батькам у розв'язанні завдань емоційного розвитку дошкільника.

Ми пропонуємо програму, яка включає комплекс вправ пошукового та творчого характеру. Важливою умовою проведення розвивальних занять є створення позитивного мікроклімату в групі, забезпечення динаміки та взаємодії між дітьми. Важливо зазначити, що формування навичок управління емоціями – це постійний процес, який потребує самоусвідомлення, цілеспрямованих зусиль та практики. Використання різних видів діяльності, описаних у авторській програмі, допоможе розвинути емоційний інтелект та покращити якість життя дитини (Табл.)

Таблиця.

УПРАВЛІННЯ ЕМОЦІЙНОЮ ПОВЕДІНКОЮ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
(ВЛАСНА РОЗРОБКА АВТОРА)

№ з.п.	Найменування структурних елементів методики	Техніки та інструментарій програми
1.	Практика самоусвідомлення	1.1 Ведення щоденника емоцій; 1.2 Ведення книги про емоції; 1.3 Ведення календаря емоцій;
2.	Програма саморегуляції	2.1 Виконання вправ для стабілізації емоційного стану; 2.2 Виконання дихальних вправ; 2.3 «Руханка»;
3.	Розвиток емпатії	3.1 Активне слухання; 3.2 Тренування емпатичних реакцій; 3.3 Спілкування з дітьми, які мають різні емоційні особливості
4.	Формування навичок самоконтролю	4.1 Тренування волі; 4.2 Оволодіння стратегіями подолання емоційних зривів;
5.	Розвиток емоційної стійкості	5.1 Формування оптимістичного мислення; 5.2 Навчання адаптації до складних життєвих обставин.

Практика самоусвідомлення передбачає виконання видів діяльності як процесу, націленого на підвищення інтересу дитини до самого себе. Принцип застосування практики : безоціночність.

Мета та інструментарій психолога (вихователя/батьків):

1. Розуміння своїх емоцій і почуттів (багата лексика в описі власних почуттів);
2. Контакт зі своїм тілом (розпізнавання емоцій на ранніх етапах);
3. Розуміння своїх потреб (чого я хочу і до чого прагну);
4. Чуттєве пізнання себе.

Приклади завдань для саморегуляції:

Малюємо «Колесо спокою», у якому будуть розташовані малюнки із позначеннями. Коли мені страшно, я можу: присісти 10 разів; подивитись мультфільм; намалювати малюнок; послухати музику; поговорити з другом; поговорити з дорослим; твій варіант.

Малюємо зірку, вдихаємо та видихаємо. Ця вправа допоможе дитині заспокоїтися і взяти під контроль свій гнів.

Коробочка емоцій. Обираємо будь-яку емоцію (радість, злість, здивування) або почуття. Треба подумати і записати або проговорити з чим асоціюється ця емоція. Який у неї смак? Який у неї запах? Який у неї звук? Яка вона на дотик? Запропонуйте дитині взяти свою коробочку та наповнити її емоціями.

Такі прості вправи допоможуть дитині зрозуміти, що таке емоція, як керувати емоцією, розуміти емоції інших дітей.

Приклади самоусвідомлення: календар емоцій.

Дитина щодня має малювати «емоцію дня», радість, сум, страх, гнів, образу, здивування тощо. Таке завдання можна одночасно виконувати батькам й дитині. Так можна прослідкувати динаміку емоційного життя родини.

Метод саморегуляції: «Руханка».

Вправа «Пловець».

1. Вихідне положення: стоячи, ноги разом, руки витягнуті уздовж тіла.
2. Правою рукою кілька разів провести кругові рухи від плеча, спочатку вперед, а потім назад.
3. Такі самі рухи повторити лівою рукою.
4. Далі по черзі обома руками кілька разів вперед і назад.
5. Рухи нагадують плавання стилем «Баттерфляй» і викликають відчуття у хребті хвилеподібного імпульсного руху згинання – прогинання.

Вправа «Танець чаплі».

1. Вихідне положення: стоячи, ноги разом, руки витягнуті уздовж тіла.
2. Проводиться кілька разів легке і швидке згинання – розгинання лівого, а потім правого коліна.
3. Прискорення темпу рухів створює відчуття розслабленої вібрації м'язів стегна і «тремольних» рухів тіла, які передаються в хребет.
4. Відстежуйте, щоб прискорення темпу руху не викликало напруження.

Вправа «Танець панди».

1. Вихідне положення: стоячи, ноги на ширині плечей, тулуб нахилений вперед, руки і голова вільно опущені вниз.

2. Обома руками відбуваються рухи «маятникового» розгойдування з боку в бік, без повороту корпусу.

3. Збільшення амплітуди і швидкості рухів проводиться в зоні комфортних відчуттів.

Приклади розвитку емпатії: уважно слухаємо, співчуваємо, не заперечуємо ні ситуацію, ні переживання дитини, повторюємо і переказуємо, показуємо, що ми поруч.

Рекомендації для батьків:

Приклади звернення до дітей (для батьків): «Можливо, тобі зараз не хочеться говорити, але мені здається, що ти сумний (сумна). А може, ти чогось боїшся? Коли зможеш, спробуй розповісти мені про те, чого ти боїшся».

Цікавтесь самопочуттям дитини: «Як я можу тебе підтримати?, Що я можу для тебе зробити? Скажи, якщо я чимось можу тобі допомогти? Як ти відчуваєшся? Тощо».

Допоможіть дитині прожити її почуття: проявляйте співчуття, віддзеркалюйте, покажіть, що чуєте її.

Слова підтримки для дитини: Я тебе чую. Я тебе розумію. Я тебе приймаю. Мені важливо те, що ти говориш. Я визнаю твої почуття. Я визнаю твою складну ситуацію. І я готовий бути в ній з тобою.

Американський психолог і психотерапевт Вірджинія Сатір: «Нам потрібно чотири обійми на день для виживання. Нам потрібно вісім обійми в день для нормального самовідчуття. Нам потрібно дванадцять обійми в день для зростання».

Тактильний контакт. Якщо ви хочете почувати себе краще, зменшити стрес, поліпшити спілкування з дитиною, бути щасливішими і здоровішими, починайте з обіймів.

Застосування гаджетів. Формування навичок самоконтролю із застосунком **SuperBetter**: застосунок підходить тим, хто прагне впровадити нову звичку, подолати тривогу чи депресію, життєві труднощі (розлучення батьків, втрати близьких, відсутність батьків) і інші життєві ситуації. SuperBetter охоплює серію ігор, яка розподіляється на категорії: power-ups (фокусування на тому, що змушує вас почуватися краще), quests (трекінг щоденних і тижневих цілей), bad guys (позбавлення від поганих звичок і настанов), allies (аналіз якості ваших соціальних стосунків), future boosts (перелік матеріальних і нематеріальних речей, які дитина очікує отримати в майбутньому).

Happyfy – застосунок з активностями й іграми, які допоможуть позбутися негативних думок, стресу та впоратися з життєвими викликами. У додатку є понад 65 тематичних треків, що налаштовують на позитивні емоції. Наприклад, під час треку «Упевненість у собі» дитина має натискати на позитивні слова під час гри. Застосунок дає можливість описувати свої цілі, планувати щоденні активності або навчатися медитації.

Застосунок Moodnotes – супер простий відстежувач настрою та застосунок щоденник для фіксації настрою та допомоги у вдосконаленні

мисленневих звичок. Застосунок створений клінічними психологами та ґрунтується на вмісті, підтверженому науковими даними когнітивно – поведінкової терапії та позитивної психології.

Застосунок Daylio Щоденник - застосунок дозволяє вести особистий щоденник не вимагаючи друкувати жодного рядка. Спочатку дитина обирає вирази обличчя, якими буде відмічати свій настрій. Вони показують п'ять емоцій, від роздратування до щастя. Після цього щодня необхідно обирати смайлик, який описує настрій, а також батьки можуть слідкувати за внутрішнім станом за допомогою статистики.

Висновок. Багато батьків не знають про дихальні та інші діяльнісні та духовні практики управління емоційною поведінкою дітей, тому поширення знань і застосування рекомендованої нами методики буде корисним і ефективним.

Список використаних джерел та літератури:

1. В Україні зросла кількість дітей, які загинули через війну – ОГП // Українська правда, 22 липня 2023.
2. Доповідь з моніторингу Освіти для всіх (ОДВ) – 2007: Освіта й виховання дітей молодшого віку, Організація Об'єднаних Націй з питань всесвітньої освіти, науки та культури [7, Place de Fontenoy, 75352 Paris 07 SP, France].
3. Використання різновидів рухливих ігор для фізичного розвитку дітей старшого дошкільного віку / Л.В. Шуба, В.В. Шуба, Л.М. Нагорна, В.О. Шуба; Випуск 8 (153). – Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2022. – С.113-116. URI: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/37978>.

Воробйова Юлія Федорівна

здобувач вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Пріснякова Людмила Макарівна

кандидат психологічних наук, доцент,

завідувач кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СИНДРОМУ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ СЕРЕДНЬОГО РІВНЯ

Результати емпіричного дослідження синдрому емоційного вигорання медичних працівників середнього рівня за методикою Діагностика

професійного «вигорання» (К. Маслач, С. Джексон, в адаптації Н. Е. Водоп'янової)

Професор психології Каліфорнійського університету К. Маслач деталізувала поняття, окресливши його як синдром фізичного та емоційного виснаження, що складається з розвитку негативної самооцінки, негативного ставлення до роботи та втрати розуміння та співчуття щодо хворого. Доктор К. Маслач підкреслює, що “професійне вигорання” - це не втрата творчого потенціалу, не реакція на нудьгу, а скоріше емоційне виснаження, що виникає на фоні стресу, викликаного міжособистісним спілкуванням, зокрема між хворим та медичним працівником, в нашому випадку медичною сестрою.

Найбільш популярна модель вигорання розроблена К. Маслач і С. Джексон. Вона включає три групи симптомів (чинників): емоційне виснаження, деперсоналізацію, редукцію персональних досягнень.

Синдром емоційного вигорання має наступні прояви: почуття байдужості, емоційного виснаження, спустошення (людина не може віддаватися роботі так, як це було раніше); дегуманізація (розвиток негативного ставлення до своїх колег і клієнтів); негативне самосприйняття в професійному плані (почуття недостачі почуття професійної майстерності).

Емоційні симптоми: недостатність емоцій, не емоційність; песимізм, цинізм і черствість в роботі та особистому житті; байдужість і втома; відчуття фрустрації і безпорадності, безнадія; дратівливість, агресивність; тривога, посилення ірраціональної тривожності, нездатність зосередитися; депресія, почуття провини; нервові ридання, істерики, душевні страждання; втрата ідеалів чи надій, чи професійних перспектив; збільшення деперсоналізації власно себе чи інших (люди стають безликими, як манекени); переважає почуття самотності.

Деперсоналізація проявляється у деформації стосунків з іншими людьми. В одних випадках це може бути зростання залежності від інших людей, в інших зростання негативізму, цинічності установок і почуттів стосовно реципієнтів: пацієнтів, клієнтів, підлеглих тощо.

Редукція особистісних досягнень полягає або в тенденції до негативного оцінювання себе, своїх професійних досягнень та успіхів, негативізм щодо службової гідності і можливостей, або у нівелюванні особистої гідності, обмеженні своїх можливостей, обов'язків щодо інших.

Результати дослідження за методикою відображені в таблиці 1

Таблиця 1

Результати дослідження емоційного вигорання у медичних працівників середнього рівня за методикою діагностики професійного вигорання (К. Маслач, С. Джексон, в адаптації Н. Е. Водоп'янової)

Шкали Рівні	Емоційне виснаження		Деперсоналізація		Редукція особистих досягнень	
	%	кількість	%	кількість	%	кількість
Низький рівень	50	40	2,5	2	1	1

Середній рівень	25	20	15	10	6	8
Високий рівень	25	20	20	16	20	16

Аналіз результатів дослідження за методикою свідчить про те, що низький рівень емоційного виснаження був встановлений у 50 % досліджуваних медичних сестер, середній рівень – у 25 % та високий – також у 25 % медичних працівників середнього рівня.

Деперсоналізація низького рівня в групі досліджуваних була виявлена в 2,5 % випадків, середнього рівня – в 10 %, високого – в 20 % випадків.

Деперсоналізація проявляється у деформації стосунків з іншими людьми, як в системі медичний працівник – хворий та його родичі, так і в системі спілкування з медичними працівниками свого рангу та в медичній ієрархії. Це може проявлятися зростанням залежності від інших людей, негативізму, цинічності установок і почуттів стосовно хворих, та підлеглих.

Редукція особистісних досягнень була встановлена на низькому рівні в 1 % випадків, середньому рівні в 6 % та на високому - в 20 % випадків.

Редукція особистісних досягнень полягає в тенденції до негативного оцінювання себе, своїх професійних досягнень та успіхів, проявів негативізму щодо службової гідності і можливостей, в приниженні особистої гідності, обмеженні своїх можливостей, обов'язків щодо інших.

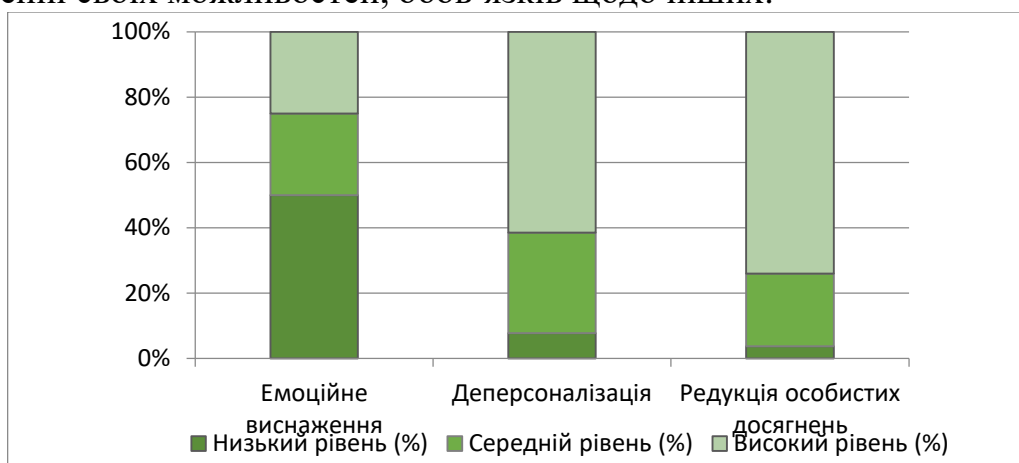

Рис. 1. Результати дослідження емоційного вигорання у медичних працівників середнього рівня за методикою діагностики професійного вигорання (К. Маслач, С. Джексон, в адаптації Н. Е. Водоп'янової)

Таблиця 2.

Результати дослідження емоційного вигорання у медичних працівників середнього рівня за методикою діагностики професійного вигорання (К. Маслач, С. Джексон, в адаптації Н. Е. Водоп'янової) в першій групі досліджуваних

Шкали Рівні	Емоційне виснаження	Деперсоналізація	Редукція особистих досягнень
-------------	---------------------	------------------	------------------------------

	%	кількість	%	кількість	%	кількість
Низький рівень	87,5	35	0	0	0	0
Середній рівень	12,5	5	5	2	2	3
Високий рівень	0	0	0	0	0	0

Подальший аналіз результатів емоційного виснаження в залежності від стажу роботи в медичній сфері дозволив встановити, що в першій групі досліджуваних переважав низький рівень емоційного виснаження та був також представлений середній рівень (87,5 та 12,5 % відповідно).

Середній рівень деперсоналізації у медичних сестер першої групи був встановлений в 5 % випадків, середній рівень редукції – в 2 % досліджуваних.

Деперсоналізація проявляється у деформації стосунків з іншими людьми, як в системі медичний працівник – хворий та його родичі, так і в системі спілкування з медичними працівниками свого рангу та в медичній ієрархії. Це може проявлятися зростанням залежності від інших людей, негативізму, цинічності установок і почуттів стосовно хворих, та підлеглих.

Редукція особистісних досягнень полягає в тенденції до негативного оцінювання себе, своїх професійних досягнень та успіхів, проявів негативізму щодо службової гідності і можливостей, в приниженні особистої гідності, обмеженні своїх можливостей, обов'язків щодо інших.

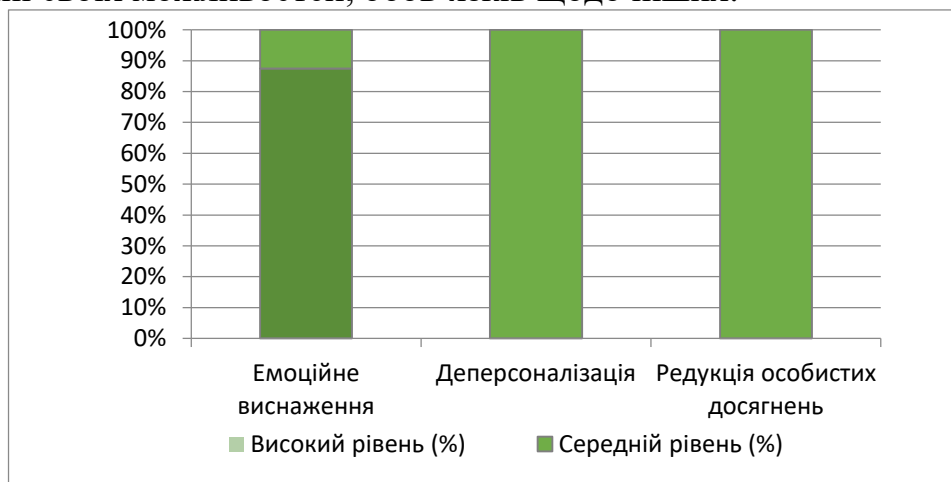

Рис. 2. Результати дослідження емоційного вигорання у медичних працівників середнього рівня за методикою діагностики професійного вигорання (К. Маслач, С. Джексон, в адаптації Н. Е. Водоп'янової) в першій групі досліджуваних(стаж 1-9 років)

Таблиця 3.

Результати дослідження емоційного вигорання у медичних працівників середнього рівня за методикою діагностики професійного вигорання (К. Маслач, С. Джексон, в адаптації Н. Е. Водоп'янової) в другій групі досліджуваних

Шкали Рівні	Емоційне виснаження	Деперсоналізація	Редукція особистих досягнень

	%	кількість	%	кількість.	%	кількість
Низький рівень	12,5	5	2,5	2	1	1
Середній рівень	37,5	15	10	8	4	5
Високий рівень	50	20	20	16	20	16

Аналіз результатів емоційного виснаження в залежності від стажу роботи в медичній сфері дозволив встановити, що в другій групі досліджуваних переважав високий та помірний рівень емоційного виснаження (50 % та 37,5 % відповідно) та був також представлений низький рівень (12,5 %).

Деперсоналізація низького рівня у медсестер другої групи була встановлена у 2,5 відсотків досліджуваних, середнього рівня у 10 % та високого – в 20 % випадків.

Деперсоналізація проявляється у деформації стосунків з іншими людьми, як в системі медичний працівник – хворий та його родичі, так і в системі спілкування з медичними працівниками свого рангу та в медичній ієрархії. Це може проявлятися зростанням залежності від інших людей, негативізму, цинічності установок і почуттів стосовно хворих, та підлеглих.

Редукція особистих досягнень була встановлена у медсестер другої групи 1 % досліджуваних на низькому рівні, на середньому рівні – у 4 % та на високому рівні – у 20 % медсестер.

Редукція особистісних досягнень полягає в тенденції до негативного оцінювання себе, своїх професійних досягнень та успіхів, проявів негативізму щодо службової гідності і можливостей, в приниженні особистої гідності, обмеженні своїх можливостей, обов'язків щодо інших.

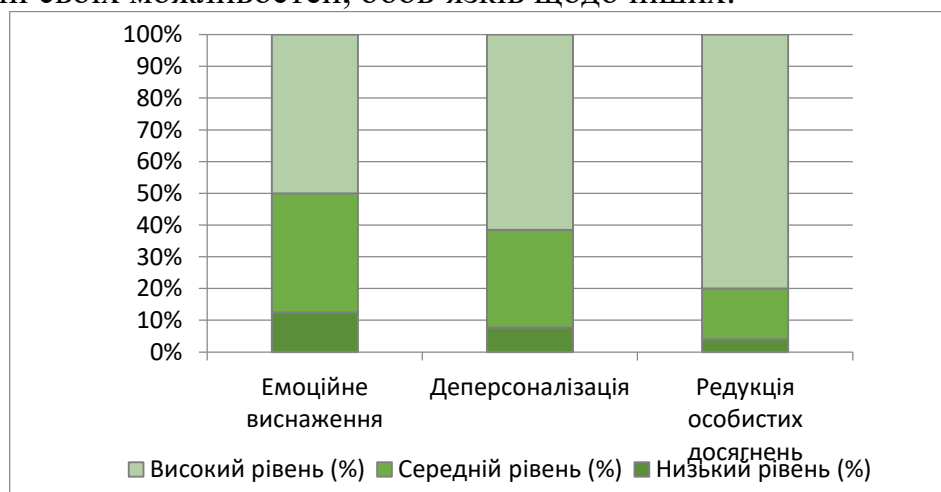

Рис. 3. Результати дослідження емоційного вигорання у медичних працівників середнього рівня за методикою діагностики професійного вигорання (К. Маслач, С. Джексон, в адаптації Н. Е. Водоп'янової) в другій групі досліджуваних (стаж 10 + років)

Таким чином, результати дослідження за методикою свідчать про наявність у медичних працівників середнього рівня проявів емоційного виснаження: низький рівень був встановлений у 50 % досліджуваних медичних сестер, середній рівень – у 25 % та високий – також у 25 % досліджуваних.

Деперсоналізація низького рівня в групі досліджуваних була виявлена в 2,5 % випадків, середнього рівня – в 10 %, високого – в 20 % випадків.

Редукція особистісних досягнень була встановлена на низькому рівні в 1 % випадків, середньому рівні в 6 % та на високому - в 20 % випадків.

Висновки. В результаті проведеного дослідження встановлений вплив фактору стажу медичного працівника в медичній сфері, більш низькі показники емоційного виснаження, деперсоналізації та редукції особистісних досягнень.

Аналіз результатів емоційного виснаження в залежності від стажу роботи в медичній сфері дозволив встановити, що в першій групі досліджуваних переважав низький рівень емоційного виснаження та був також представлений середній рівень (87,5 та 12,5 % відповідно).

Середній рівень деперсоналізації був встановлений в 5 % випадків, середній рівень редукції – в 2 % досліджуваних.

Аналіз результатів емоційного виснаження в залежності від стажу роботи в медичній сфері дозволив встановити, що в другій групі досліджуваних переважав високий та помірний рівень емоційного виснаження (50 % та 37,5 % відповідно) та був також представлений низький рівень (12,5 %).

Деперсоналізація низького рівня була встановлена у 2,5 відсотків досліджуваних, середнього рівня у 10 % та високого – в 20 % випадків.

Редукція особистих досягнень була встановлена у 1 % досліджуваних на низькому рівні, на середньому рівні – у 4 % та на високому рівні – у 20 % медсестер.

Гавриленко Алла Олександрівна

здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Пашко Антоніна Олександрівна

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ УВАГИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Розвиток уваги є критичним аспектом в становленні психічних функцій дітей старшого дошкільного віку. У світі, насиченому інформацією та подразниками, збільшується важливість розвитку і підтримки уваги у дітей [2].

Увага - це психічний процес, який дозволяє обирати певний об'єкт, подразник або інформацію для обробки, ігноруючи інші подразники. Розвиток уваги у дітей старшого дошкільного віку включає в себе здатність концентрувати увагу на завданні, відділяти важливу інформацію від неважливої та переключати увагу за потребою [3].

Проаналізуємо основні види уваги у дітей дошкільного віку:

1. спрямована увага. Діти фокусуються на конкретному завданні або об'єкті, ігноруючи інші подразники. Це важливо для успішного виконання завдань та навчання,
2. розподілена увага. Діти можуть одночасно спостерігати та реагувати на кілька подразників, що допомагає їм в ефективній взаємодії з різними стимулами,
3. альтернативна увага. Діти вміють переключати увагу з одного завдання на інше, швидко адаптуючись до зміни ситуації,
4. спонтанна увага. Діти реагують на невідомі подразники або події, які вони раніше не очікували.

До механізмів формування уваги у дітей дошкільного віку можна віднести [4]:

1. гру та ігрову діяльність. Гра допомагає дітям вчитися концентрувати увагу на певних аспектах гри, виконувати рольові завдання та розвивати увагу,
2. розвиток мовлення. Вивчення слів, назв об'єктів та процесів сприяє збільшенню обсягу словникового запасу та розвитку спрямованої уваги,
3. заняття мистецтвом. Малювання, ліплення, музика та інші види творчості сприяють розвитку уваги через концентрацію на деталях та вираженні емоцій,
4. фізична активність. Зайняття спортом та рухливі ігри допомагають розвивати увагу, оскільки вони вимагають координації та концентрації,

5. регулярний режим дня. Установлення регулярного режиму сну та харчування сприяє підтримці стабільної уваги та збільшенню продуктивності.

Розвиток уваги у дітей старшого дошкільного віку є важливим аспектом їхнього психічного розвитку. Правильне врахування психологічних особливостей цього вікового періоду та застосування відповідних методів допоможе сприяти розвитку уваги та підготовці дітей до подальшого навчання і життя. Дошкільники, які набувають навичок концентрації, розподілення уваги та переключення, будуть краще підготовлені до викликів, які стоять перед ними у майбутньому.

Розвиток уваги є важливим аспектом в психічному розвитку дітей старшого дошкільного віку. Батьки та вихователі можуть грати ключову роль у підтримці і формуванні уваги дітей. Можна окреслити наступні практичні поради, які можуть допомогти в цьому процесі [1]:

1. створення структурованого середовища. Структуроване та організоване навколишнє середовище сприяє розвитку уваги. Необхідно забезпечити чіткий розклад дня, де визначено час для навчання, гри, харчування та відпочинку. Це допомагає дітям навчитися концентрувати увагу на різних видах задач,

2. використання позитивного посилення. Позитивне посилення, таке як похвала та винагорода, є ефективним засобом мотивації для дітей. Необхідно відзначати зусилля дітей та досягнення в розвитку уваги, це допоможе стимулювати їх до подальших зусиль,

3. використання різних методик та ігор. Залучення до різних методик та ігор, які сприяють розвитку уваги, може бути цікавим та ефективним підходом. Необхідно підтримувати ігрову діяльність, головоломки, та творчі завдання, які стимулюють увагу та мислення дітей,

4. залучення до фізичної активності. Фізична активність та спорт сприяють розвитку уваги. Необхідно допомогти дітям відчути радість руху та активності, що може покращити їхню спрямовану увагу та концентрацію,

5. приклад для наслідування. Батьки та вихователі можуть слугувати прикладом для дітей у розвитку уваги. Слід демонструвати здатність концентруватися на завданнях та відзначати власні досягнення,

6. підтримка в навчальному процесі. Важливо давати дітям можливість активно вчитися та розвивати увагу через навчання. Слід переконатися, що діти мають доступ до стимулюючих матеріалів та засобів для вивчення,

7. відпочинок та здоровий сон. Необхідно забезпечити дітям достатньо часу для відпочинку та здорового сну. Недостатній сон може негативно впливати на увагу та концентрацію,

8. індивідуальний підхід. Кожна дитина унікальна, і тому її потреби та темпи розвитку можуть відрізнятись. Слід застосовувати індивідуальний підхід до розвитку уваги для кожної дитини,

9. спостереження та комунікація. Необхідно спостерігати за дітьми, реагувати на їхні потреби та надавати їм підтримку. Важлива відкрита

комунікація між батьками, вихователями та дітьми для досягнення найкращих результатів.

Розвиток уваги у дітей старшого дошкільного віку - це складний процес, який вимагає терпіння та підтримки. Дотримуючись цих практичних порад, батьки та вихователі можуть допомогти дітям розвивати увагу та готувати їх до подальшого навчального процесу та життєвих викликів.

Список використаної літератури:

1. Барташнікова І.А. Розвиток уваги та навичок навчальної діяльності дітей 5-7 років: Тернопіль: Богдан, 1998. 74 с.
2. Беленька Г.В. та ін. Формування базових якостей особистості дітей старшого дошкільного віку в ДНЗ. – 2015.
3. Богуславська Л.О. Особливості психофізичного розвитку дітей шестилітнього віку: Навчання і виховання учнів: К: Початкова школа, 2002. 19-25 с
4. Єльчанінова Т.М. Особливості уваги учнів 6-річного віку: Вісник ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. Психологія: Харків: ХНПУ, 2006. Вип. 18. 26 – 31 с. 24. Зазимко І. Батькам про увагу молодших школярів: Психолог. Бібліотека. 2002. № 5.

Грига Інна Володимирівна

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Агарков Олег Анатолійович

доктор політичних наук, професор,

професор кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

ПСИХОЛОГІЧНІ ВИМІРИ ТРИВОЖНИХ СТАНІВ

Психологічні виміри тривожних станів є надзвичайно актуальною темою в сучасному світі, оскільки вони безпосередньо пов'язані з фізичним і психічним здоров'ям, роботою та особистим життям людей. Динаміка сучасного суспільства, технологічні інновації, економічні труднощі та глобальні кризи роблять людей більш вразливими до стресів та тривоги. Сучасні умови праці часто супроводжуються стресом, конкуренцією та нестабільністю. Працівники можуть зазнавати тривожні стани, що негативно впливає на їхню продуктивність, творчість та загальний стан здоров'я.

Зміни в соціальній структурі, міграція, політична нестабільність та інші соціокультурні фактори можуть викликати тривожність у людей, адаптація до нових умов життя може виявитися важливим викликом для психіки. Розвиток

технологій і висока інформаційна насиченість призводять до постійного стресу та тривоги, пов'язаної з потребою в постійній концентрації, великою кількістю інформації та соціальними мережами.

Конфлікти в родині, проблеми в особистих стосунках, втрата близької людини - це лише кілька прикладів ситуацій, які можуть сприяти виникненню тривожних станів. Суспільство стає все більше відкритим щодо питань психічного здоров'я, і тепер багато людей шукають професійну психологічну допомогу для вирішення тривожних станів. Загалом, психологічні виміри тривожних станів мають велике значення в сучасному світі, де люди стикаються з різноманітними викликами і стресовими ситуаціями. Вивчення цих вимірів дозволяє не лише розуміти природу тривоги, а й розробляти ефективні методи її управління та лікування для поліпшення загального психічного благополуччя. З розвитком технологій та поширенням соціальних мереж в сучасному суспільстві люди стикаються з новими психологічними викликами, пов'язаними з тривожними станами. Спілкування в онлайн-середовищі може призводити до різних ситуацій, що викликають тривогу та стрес.

Крім того, соціальні мережі створюють умови для поширення неінформативної або неперевіреної інформації, що може викликати тривогу та страх у користувачів. Також, велика кількість вражень і подій, що надходять через онлайн-канали, може перевантажувати психіку і викликати загальний тривожний стан. У таких умовах важливо вивчати та розуміти психологічні виміри тривоги в онлайн-середовищі, розробляти стратегії психологічної підтримки для користувачів соціальних мереж та впроваджувати проекти, спрямовані на зменшення негативного впливу цих середовищ на психічне здоров'я людей.

Проблематика психологічних вимірів тривожних станів займалися наступні науковці: О. Анопрієнко [1], В. Боштан [2], О. Галієва [3], Т. Дзюба [4], М. Ентоні [5]

Надамо визначення понять «тривога» та «тривожний стан» та розмежуємо ці два поняття. Тривога та тривожний стан – це терміни, які часто використовуються в психології для опису емоційних станів, але вони мають свої відмінності. Тривога - це емоційний стан, пов'язаний з очікуванням чогось поганого або неприємного у майбутньому. Це може бути нормальною реакцією на стресові ситуації, такі як важкі рішення, важкі випробування чи зміни в житті. Тривога може бути корисною, оскільки вона підготує організм до дії і допомагає зосередитися. Проте, коли тривога стає надмірною, сталою або необґрунтованою, вона може призвести до проблем, таких як тривожний розлад.

Тривожний стан – це загальна назва для різних психічних розладів, в яких тривога виявляється в основному як домінуючий симптом. Тривожні стани можуть включати тривожний розлад загальної форми, соціальний тривожний розлад, панічний розлад, агорафобію тощо. Вони відрізняються за типами ситуацій, які викликають тривогу та характером її прояву.

Основна відмінність між поняттями «тривога» та «тривожний стан» полягає в тому, що тривога є нормальною емоційною реакцією на стрес, тоді як тривожні стани вказують на патологічний стан, де тривога стає надто інтенсивною, тривалою та впливає на щоденне функціонування особи.

Розуміння цих термінів допомагає в ідентифікації та ефективному управлінні емоційними станами, а також у вчасному реагуванні на можливі проблеми психічного здоров'я. Тривожні стани представляють різноманітність психічних розладів, що виявляються головним чином як домінуючий симптом тривоги. Нижче наведена одна з класифікацій деяких основних тривожних станів:

- генералізований тривожний розлад - характеризується постійною та надмірною тривогою без явної причини. При цьому індивіди можуть відчувати постійний стрес та неспокій, який супроводжується фізичними симптомами. До основних симптомів відноситься: нервозність, втома, роздратування, м'язева напруга, проблеми з концентрацією та сном,

- соціальний тривожний розлад. Індивіди із соціальним тривожним розладом бояться суджень та критики від інших людей, що може обмежувати їхню соціальну активність та міжособистісні відносини. До основних симптомів можна віднести: запаморочення, потовиділення, панічні атаки в соціальних ситуаціях,

- панічний розлад характеризується несподіваними епізодами інтенсивної тривоги (панічними атаками), що можуть супроводжуватися фізичними симптомами, такими як підвищений пульс, задишка та головокружіння. До основних симптомів можна віднести: сильний страх втрати контролю, страх смерті, дискомфорт у грудях,

- агорафобія може супроводжувати панічний розлад і визначається страхом перед ситуаціями, в яких може бути важко уникнути або отримати допомогу. До основних симптомів можна віднести: уникання великих скупчень людей, відчуття втоми та безпеки лише вдома,

2. травматичний стресовий розлад виникає після переживання травматичних подій. Тривога може бути пов'язана з негативними спогадами, снами та побічними ефектами стресу. До основних симптомів можна віднести: підвищену стурбованість, нав'язливі відчуття про події, подразненість, відчуття відчуження.

Ця класифікація є лише загальною та не враховує всі можливі варіації тривожних станів. Також важливо пам'ятати, що деякі індивіди можуть мати комбінацію різних тривожних розладів. Діагноз та лікування повинні здійснюватися фахівцем в галузі психіатрії чи психології.

Подолання тривожних станів включає в себе різноманітні стратегії, які можуть бути використані для зменшення рівня тривоги та полегшення емоційного стану. До загальних стратегій можна віднести:

- самопізнання. Навчання технікам усвідомленості, таких як медитація чи йога, може допомогти зосередитися на моменті та зменшити тривожні думки.

– фізичні стратегії. Дихальні вправи - глибоке та спокійне дихання може знизити фізіологічні прояви тривоги, такі як підвищений пульс чи поверхневе дихання. Фізична активність - регулярна фізична активність відома своєю здатністю знижувати рівень стресу та тривоги,

– когнітивні стратегії. Переосмислення негативних думок та переконань може допомогти зменшити тривогу. Ведення щоденника може допомогти виразити та визначити джерела тривоги.

– соціальна підтримка. Відкрите обговорення з близькими може допомогти поділитися почуттями та отримати підтримку. Звертання до психотерапевта чи консультанта може надати структуровану допомогу у розумінні та подоланні тривоги.

– релаксаційні техніки. Прогресивне м'язове розслаблення - ця техніка включає в себе напруження та розслаблення різних груп м'язів для зниження фізичної напруги. Візуалізація - уявлення приємних та спокійних образів може допомогти заспокоїти розум та тіло.

– забезпечення режиму дня і відпочинку. Достатня кількість якісного сну важлива для психічного здоров'я та стресостійкості. Збалансована дієта може підвищити рівень енергії та покращити настрій.

– поступова експозиція. Поступове вирішення ситуацій, що викликають тривогу, може допомогти зменшити ступінь тривоги від них.

Важливо зазначити, що ефективність стратегій може варіювати залежно від індивідуальних особливостей. У разі серйозних та тривалих тривожних станів рекомендується звертатися до кваліфікованого фахівця для отримання індивідуальної допомоги та підтримки.

Список використаної літератури:

1. Анопрієнко О. В. Постравматичний стресовий розлад у дітей підліткового віку із зони АТО. Збірник тезисів III-я Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Актуальні питання та перспективи розвитку медичної допомоги і соціальних послуг підліткам та молоді на принципах «дружнього підходу» в Україні». Київ. 2016. С. 60-61.
2. Боштан В. Соціальний контекст тривожності у психоаналізі, екзистенційній та гуманістичній психології. Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки. Івано-Франківськ, 2015. Вип. 19. С. 118-124.
3. Галієва О.М. Диференціація понять «тривога» та «тривожність». Психологія та соціальна робота. Київ, 2019. Т. 24. Вип.1 (49). С. 32-48.
4. Дзюба Т. М. Психотравмуюча ситуація в життєдіяльності людини: зміст, особливості, наслідки. Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2012. Т. XII. Психологія творчості. Вип. 15. Част. II. С. 113- 120.
5. Ентоні М., Рова Карен. Розлад соціальної тривоги. Львів: Свічадо, 2018. 122 с.

Грицай Галина Олегівна

здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Пашко Антоніна Олександрівна

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ ДОВІЛЬНОСТІ ТА ВОЛЬОВИХ ПРОЦЕСІВ У ДОШКІЛЬНИКІВ

Дошкільний вік є періодом інтенсивного розвитку, де дитина активно вивчає світ, засвоює нові знання і набуває вмінь, необхідних для успішного функціонування в майбутньому. Однією з найважливіших когнітивних здібностей є вольові процеси, які включають планування, увагу, інгібіцію, контроль і регуляцію поведінки. Ці процеси дозволяють дитині ефективно керувати своїми діями, реагувати на виклики та досягати поставлених цілей.

Розвиток вольових процесів у дошкільників є багатограним та динамічним процесом. Він відбувається на рівні нервової системи, розуміння і контролю емоцій, взаємодії з навколишнім середовищем та структурованих активностей.

Вольові процеси дозволяють дітям успішно функціонувати в суспільстві і досягати успіху в навчанні та повсякденному житті. Розвиток цих вольових процесів у дошкільників є динамічним процесом, що включає в себе ряд механізмів.

1. Визрівання нервової системи

Відповідальність за розвиток вольових процесів належить передусім префронтальній корі мозку. У дитячому віці префронтальна кора ще не повністю сформована і постійно зазнає змін протягом років. Процес визрівання нервової системи, включаючи префронтальну кору, залежить від генетичних факторів та досвіду взаємодії з оточуючим середовищем [5, с. 44-56].

2. Тренування вольових процесів через ігри

Ігри і гри мають великий потенціал для розвитку вольових процесів у дошкільників. Під час гри діти стикаються з різними завданнями, які вимагають планування та контролю дій, здатності відкласти нагороду на користь майбутнього результату (інгібіція) та регулювання своєї поведінки згідно правил гри [6, с. 70-95]. Наприклад, гра "Симон каже" може сприяти розвитку уваги та контролю над діями, оскільки дитина повинна слідувати інструкціям лише тоді, коли вони починаються зі слова "Симон каже".

3. Тренування уваги та концентрації

Увага відіграє ключову роль у розвитку вольових процесів. Тренування уваги включає в себе здатність зосереджуватися на одному завданні, ігнорувати розсіювачі та переключати увагу з одного завдання на інше. Важливо створити для дитини сприятливе середовище, де вона зможе вчитися контролювати свою увагу та зосереджуватися на важливих завданнях.

4. Розвиток пам'яті та планування

Пам'ять і планування також відіграють важливу роль у вольових процесах. Дитина повинна здатися на свою пам'ять, щоб виконувати завдання та планувати свої дії. Тренування пам'яті, наприклад, запам'ятовування інструкцій або послідовності дій, може сприяти розвитку вольових навичок. Також, навчання дітей плануванню допомагає їм краще контролювати свої дії та досягати поставлених цілей [1, с. 71-82].

5. Роль соціальних взаємодій

Соціальні взаємодії з іншими дітьми та дорослими є ще одним важливим механізмом розвитку вольових процесів у дошкільників. Колективна гра, спільні проекти та спілкування допомагають дитині вчитися працювати в команді, контролювати свої емоції та реагувати на правила. Взаємодія з однолітками та дорослими виробляє у дитини навички саморегуляції та вміння враховувати інтереси інших людей.

6. Роль режиму дня та структурованих активностей

Структурований режим дня, який включає регулярні години сну, їжі, навчання та розваг, сприяє розвитку вольових процесів у дошкільників. Режим дня допомагає дитині уявити послідовність дій і розробити вміння планувати свої дії. Крім того, структуровані активності, такі як заняття спортом, танці, малювання чи музичні заняття, розвивають вольові навички, такі як дисципліна, витримка та зосередженість [2, с. 111-127].

7. Розвиток саморегуляції емоцій

Розвиток вольових процесів також пов'язаний з розвитком саморегуляції емоцій. Діти, які можуть контролювати свої емоції та реагувати на них адекватно, виявляють вищий рівень вольових навичок. Виховання у дітей навичок розпізнавання емоцій та емоційного саморегулювання може допомогти їм краще управляти своїм поведінкою та впливати на свій когнітивний розвиток [8, с. 665-697].

8. Взаємодія з дорослими як моделювання поведінки

Дорослі, які підтримують та моделюють вольові процеси у своїй поведінці, стимулюють їх розвиток у дітей. Взаємодія з дорослими, які демонструють організованість, планування, контроль та інші вольові навички, допомагає дітям усвідомлювати важливість цих здібностей і навіть прагнути їх розвивати у собі. Позитивний приклад та підтримка дорослих сприяють формуванню здатності дошкільників контролювати свої дії та вирішувати завдання [9, с. 191-195].

9. Забезпечення позитивної мотивації

Позитивна мотивація та підсилення дитини за успішне виконання вольових завдань можуть підтримати інтерес дитини до розвитку цих навичок.

Постійна підтримка і позитивний підхід до навчання вольових процесів допомагає дитині розуміти, що це важливий аспект її розвитку і досягнення успіху у різних сферах життя [7, с. 1087-1101].

10. Розвиток внутрішньої мотивації

Одним із ключових механізмів розвитку вольових процесів у дошкільників є стимулювання внутрішньої мотивації. Внутрішній мотив уявляє собою драйвер для досягнення цілей, що виходить з самої дитини. Підтримка самостійності, дозвіл на вибір та сприяння внутрішньому інтересу до завдань допомагають розвивати вольові процеси зсередини дитини [4].

Враховуючи ці механізми розвитку довільності та вольових процесів, батьки, педагоги та інші дорослі можуть створити сприятливе середовище для дитини, допомагаючи їй розвивати і підтримувати

Розвиток довільності та вольових процесів у дошкільників є складним і мінливим процесом, залежним від різних механізмів та чинників. Розуміння цих механізмів дозволяє батькам, вихователям та педагогам створити сприятливе середовище для підтримки розвитку дитини та підготовки її до подальших успіхів у навчанні та житті.

Список використаної літератури:

1. Anderson V. Assessment and development of executive function (EF) during childhood," *Child Neuropsychology*. 2002. № 8(2). P. 71-82
2. Blair C. School readiness: Integrating cognition and emotion in a neurobiological conceptualization of children's functioning at school entry. *American Psychologist*. 2002. № 57(2).P. 111-127,
3. Damon William, Lerner Richard M., Eisenberg Nancy, Wiley John & Sons *Handbook of Child Psychology, Social, Emotional, and Personality Development*. 2006. Vol.3 1152 p.
4. Deci E.L. *Intrinsic motivation*. Plenum 1980
5. Diamond A. Close interrelation of motor development and cognitive development and of the cerebellum and prefrontal cortex. *Child Development*. 2000. № 71(1). P. 44-56
6. Diamond A. The early development of executive functions," *Lifespan Cognition: Mechanisms of Change*. 2006. P. 70-95
7. Duckworth, A.L. Grit: Perseverance and passion for long-term goals. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2007. № 92(6). P. 1087-1101
8. Eisenberg, N. Emotion, regulation, and moral development," *Annual Review of Psychology*. 2000. № 51(1). P. 665-697
9. Kochanska, G. Mutually responsive orientation between mothers and their young children: A context for the early development of conscience. *Current Directions in Psychological Science*. 1997. № 6(6). P. 191-195

Зав'ялов Дмитро Ігорович

здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Пріснякова Людмила Макарівна

кандидат психологічних наук, доцент,
завідувачка кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

ІНТЕЛЕКТ ЯК ПОКАЗНИК СФОРМОВАНОСТІ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ

Проблема креативності тривалий час стоїть в центрі уваги зарубіжних і вітчизняних психологів. В англomовній літературі, як правило, терміном «creativity» позначають все те, що має безпосередню причетність до створення чогось нового; власне процес такого створення; продукт цього процесу; його суб'єкт; обставини, в яких творчий процес відбувається; чинники, які його обумовлюють тощо, тобто «креативність» трактується як поняття синонімічне «творчості». У Психологічному словнику креативність розуміється з точки зору творчої продуктивності, як «...здатність породжувати незвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації».

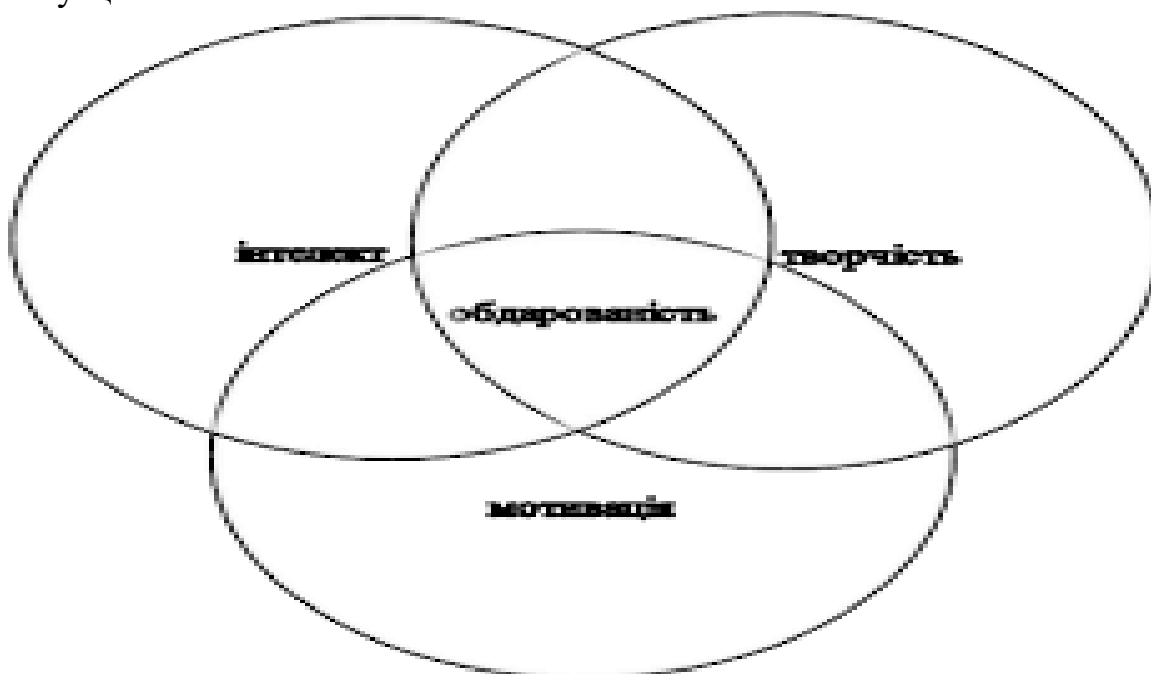

Рисунок 1. Модель інтелектуальної обдарованості (Дж.Ранзулі)

Креативність - гнучкість і оригінальність сприйнятливості до всього нового висока мотивація, включеність - значний рівень інтелекту, ентузіазму, наполегливості і терпіння

Творча людина бачить побічні результати, які є творенням нового, а нетворча бачить лише результати щодо досягнення мети, проходячи повз новизну. Ф. Баррон і Д. Харрінгтон, підбиваючи підсумки досліджень у галузі креативності з 1970 по 1980 роки, зробили такі узагальнення відомостей про креативність:

1. **Креативність** — це здатність адаптивно реагувати на потребу нових підходів і продуктів. Ця здатність дозволяє також усвідомлювати нове в бутті, хоча сам процес може мати як свідомий, так і несвідомий характер; здатність породжувати незвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації.
2. Створення нового творчого продукту багато в чому залежить від особистості творця і сили його внутрішньої мотивації.
3. Особливостями творчого процесу, продукту та особистості є їхня оригінальність, валідність, адекватність задачі і придатність — естетична, екологічна, оптимальність форми, правильність та оригінальність на даний момент.
4. Креативні продукти можуть бути дуже різноманітні за природою: нове вирішення проблеми в математиці, відкриття хімічного процесу, створення музики, картини чи поеми, нової філософської чи релігійної системи, нововведення у правознавстві, свіже рішення соціальних проблем тощо.

Аналізуючи сучасні дослідження цього явища, можна зробити висновок, що не існує однозначної відповіді на запитання: чи існує взагалі креативність, чи вона є науковим конструктом, чи є самостійним процесом креативності, чи креативність — це сума інших психічних процесів. Один з аргументів на користь останнього підходу полягає в когнітивній теорії «вроджених структур» (Н. Хомський, Дж. Фодор), яка стверджує, що не можна створити щось з нічого, тобто повз існуючі структури, а процес вирішення творчих задач описується як взаємодія інших процесів (мислення, пам'ять тощо).

Якщо Дж. Гілфорд і П. Торренс розглядають креативність як здатність до творчого (дивергентного) мислення, то Ф. Баррон вважає центральним процесом уяви і символізації, визначаючи креативність «як внутрішній процес, який спонтанно продовжується в дії». Р. Стернберг підкреслює важливість здібності створювати «продуктивні метафори», С. Меднік вважає, що в основі креативності лежить здатність виходити за рамки стереотипних асоціацій, працювати з широким семантичним полем.

Для діагностики нами обрано методіку Джонсона, яка дозволяє виявити показник креативності у ЗВО ДГУ, кафедр Правознавство, Туризм та готельно-ресторанна справа, Психологія. Даний «опитувальник креативності» (ОК) був створений у 1973 році вченим Джонсоном, яка фокусує увагу на тих елементах, які пов'язані з творчим самовираженням. ОК - це об'єктивний, що складається з восьми пунктів контрольний список характеристик творчого мислення і поведінки, де відповідати на питання потрібно ураховуючи притаманні вам ті чи інші якості. Креативність охоплює певну сукупність

розумових і особистісних якостей, необхідних для становлення здатності до творчості.

Даний опитувальник креативності (ОК) фокусує нашу увагу на тих елементах, які пов'язані з творчим самовираженням та отримання середніх показників рівня самооцінки креативності.

В дослідженні взяло участь 120 осіб, це студенти 1 та 2 курсів по 40 осіб з кожної спеціальності.

Результати діагностики представлено у вигляді таблиці

Таблиця 1

Загальні середні показники самооцінки креативності учасників емпіричного дослідження

Спеціальність	Показник
Правознавство	28,3
Туризм та готельно-ресторанна справа	28,3
Психологія	28,0

Згідно з кількісними показниками, студенти мають приблизно однаковий рівень самооцінки креативності.

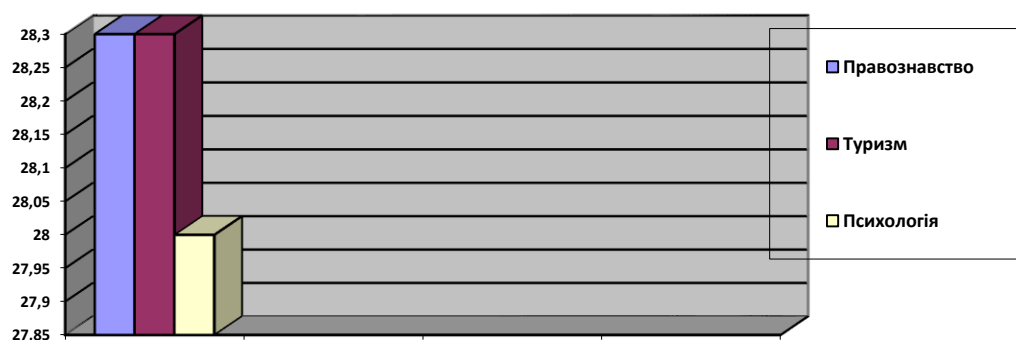

Рисунок.1. Загальні середні показники самооцінки креативності учасників емпіричного дослідження

Для ретельного аналізу креативності студентів та їх самооцінкою творчого мислення можна розглянути у таблиці.

Таблиця 2.

Показники креативності та фактору творчого мислення

Рівень показника креативності	Висока креативність 5.9	Середня креативність 5.7	Низька креативність (Ближче до середнього) 4.5
Значення самооцінки творчого мислення	28.3	28.0	28.3

Отже, проаналізувавши результати графічного зображення було встановлено, що при високих та низьких показниках креативності показник творчого мислення вищий, це свідчить про те, що професійний напрямок має вплив на розвиток мисленнєвого фактору.

Сучасна психологія творчості знаходиться в стадії становлення,

характеризується багатоаспектністю і представляє безліч різних теорій, концепцій, теоретичних та емпіричних знань. Незважаючи на ряд істотних відкриттів, узагальнень і спостережень, проблема творчості і, особливо, феномен креативності, дотепер залишається недостатньо вивченим явищем. Відсутні однозначно інтерпретовані поняття в цій області. До сих пір феномен креативності не має єдиного пояснення та змісту, не визначено психологічну структуру креативності, слабо вивчені зв'язки творчості з іншими властивостями особистості, рівнями та особливостями генезису, не знайдено надійних способів вивчення та розвитку креативності. В сучасній психології досліджуються окремі параметри (творче мислення, уява, особистісні кореляти креативності і т. д.)

Список використаних джерел та літератури:

1. Ільїна Н.М. Психологія творчості та обдарованості. К.: Українська книга, 2018. 227 с.
2. Антонова О.Є. Сутність поняття креативності: проблеми та пошуки / О.Є. Антонова // Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі: [монографія] / за ред. О.А. Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ім. І. Франка, 2012. С.41.
3. Lubart T. Children's creative potential: an empirical study of measurement issues / T. Lubart, C. Pecteau, A.Y. Jacque, X. Caroff // Learning and Individual Differences. 2010. № 20. P. 392
4. Андрієвська В. В. Креативність / В. В. Андрієвська // Енциклопедія освіти / [Акад. пед. наук України; відповід. ред. В. Г. Кремень]. К.: Юрінком Інтер, 2008. С. 432.
5. Tl. aylor C. W. Various Approaches to and Definitions of creativity / C.W. Taylor ; R.J. Sternberg (Ed.). Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1988. P. 124.

Зуєвська Марія Миколаївна

здобувач вищої освіти
Дніпровського державного
технічного університету

Науковий керівник:

Редькіна Ганна Михайлівна

кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри соціології
Дніпровського державного
технічного університету

ФУНКЦІЇ І ФАКТОРИ ПСИХОЛОГІЧНИХ МЕХАНІЗМІВ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ЯК ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ВИВЧЕННЯ ЦІННОСТЕЙ

Цінність є внутрішнім орієнтиром діяльності людини, який емоційно освоїв суб'єкт, а тому цінність сприймається ним як його власна духовна інтенція. Роль цінностей у суспільному й культурному житті є двовимірною, виявляється у суб'єктно-об'єктних та міжсуб'єктних відносинах. Цінності скеровують, орієнтують, регулюють стосунки людей, тому сприятливе середовище для засвоєння цінностей є важливим [1].

Цінності, як категорії, виражають абсолютну, ідеальну досконалість, за допомогою яких суспільство виробляє більш чи менш стабільну систему визначних цінностей, критерій оцінки найбільш важливих елементів людського буття. Сутність цінностей проявляється у певній позитивній значимості для людей та є, або може бути об'єктом їхньої діяльності [2].

У науковій літературі склалася різноманітні критерії, за якими можна розглянути цінності.

Класифікувати цінності можна за:

- об'єктивними характеристиками, це можуть бути – матеріальні (знаряддя праці, предмети побуту і т.п.) і духовні (теорії, ідеї, норми, традиції й т.д.) цінності;

- за суб'єктами і носіями – цінності індивіда, групи, колективу, нації, народу, суспільства тощо;

- за сферами життєдіяльності цінності можна об'єднати в такі групи, як моральні цінності, економічні, політичні, релігійні, цивільні.

Цінності є найвищими диспозиційними рівнями свідомості особистості, й разом із цим, ціннісні орієнтації є вершиною ієрархії всіх диспозицій і підрозділяються на цінності-цілі як віддалені, так і відносно близькі та найближчі, а також цінності-засоби, які співвідносяться із нормами поведінки, які індивід розглядає у якості еталона [2; 3].

Цінності є узагальненими уявленнями, що містяться в індивідуальній та суспільній свідомості, та використовуються під час побудови взаємовідносин у соціумі [3].

Цінності відіграють важливу роль у формуванні особистості. Цінності є регуляторами поведінки та спрямовуючими факторами професійної діяльності. Ціннісні орієнтації є свідомим регулятором соціальної поведінки особистості та слугують життєвим орієнтиром [4].

До основних функцій цінностей належать:

1. Світоглядна функція. Зміст світоглядної функції цінностей розкривається через з'ясування сутності світогляду. У філософській літературі світогляд визначається як узагальнена система поглядів людини на світ у цілому, на місце окремих явищ у світі та на її власне місце в ньому, як розуміння й емоційна оцінка людиною сенсу її діяльності й долі людства, як сукупність наукових, філософських, політичних, правових, моральних, релігійних, естетичних переконань та ідеалів людей. Наведене розуміння сутності світогляду яскраво свідчить, що його основу становить ціннісне ставлення людини до світу, природних та соціальних процесів, до системи взаємовідносин людей. Саме цінності, в залежності від розуміння їхньої сутності, визначають світосприйняття та світорозуміння, інтегрують погляди й переконання особистості [5].

2. Функція адаптації. Ціннісні орієнтації адаптують особистість до природного й соціокультурного середовища, до умов життєдіяльності, до професійної діяльності. Процес адаптації обумовлений системою об'єктивних і суб'єктивних факторів.

До об'єктивних факторів процесу адаптації належать:

- стан і ефективність економічних, соціальних, політичних і духовних процесів суспільної життєдіяльності;

- безпосередні умови життєдіяльності особи;

- зміст та особливості професійної діяльності.

Серед суб'єктивних факторів процесу адаптації провідне місце належить ціннісним орієнтаціям. Саме ціннісні орієнтації дозволяють особистості адаптуватися до умов суспільного життя, до особливостей життєдіяльності, знайти своє місце і не розгубитися в бурхливих процесах соціальних трансформацій суспільства [5].

3. Організуюча (спонукаюча до діяльності) функція ціннісних орієнтацій особистості полягає в детермінації соціальної активності. Звертаючись до проблеми детермінації соціальної активності, В.Бакіров указує, що в ціннісній свідомості формуються уявлення про різноманітні предмети і явища, які виступають матеріалом людської життєдіяльності. Будучи своєрідними формами соціальної пам'яті, ці ціннісні уявлення відображають і ранжують значимість об'єктів з урахуванням потреб соціального організму [див. 5]. Відобразивши окремі аспекти проблеми, цей підхід, разом з тим, орієнтується лише на ціннісні уявлення, залишаючи поза аналізом ціннісні орієнтації та інтереси. Більш глибоко цю проблему розкривають ті вчені, які одним із перших на соціальному й особистісному рівнях вказують на взаємозв'язок потреб, інтересів і цінностей. У світі цінностей знову виникає ускладнення стимулів поведінки людини і причин соціальної дії. На перший план виступає не те, що безумовно необхідне, без чого не можна існувати, не те, що вигідно з точки зору матеріальних умов буття, а те, що повинно бути, що відповідає уявленню про призначення людини та її гідність. Ця точка зору відображає інший аспект: помічена важлива закономірність, що в переході від потреб до інтересів, а від них до цінностей відбувається ускладнення стимулів поведінки людини. Таким чином, розкривається функціональний аспект зв'язку елементів суб'єктивної детермінації, де акцентується значення ціннісних орієнтацій особистості, а не ціннісних уявлень (В.Бакіров) і не цінностей [див. 5].

4. Регулятивно-комунікативна функція. Людина в процесі взаємодії з навколишнім світом, у межах конкретної системи суспільних відносин, повинна зіставляти свої вчинки з інтересами соціальної спільноти та інших людей, їхніми прагненнями та очікуваннями. Останні, як у формі загальних принципів людської поведінки (загальнолюдські цінності), так і у вигляді конкретних правил поведінки, здатні набувати для індивіда й соціальних спільнот статусу об'єктивної реальності та самостійної цінності та виконувати роль соціального контролю. Це відбувається тоді, коли імпульс, що породжується ситуацією безпосереднього задоволення потреби, опосередковується певним способом поведінки, який санкціонований суспільством або групою.

Регулятивно-комунікативна функція ціннісних орієнтацій особистості забезпечується функціонуванням декількох груп ціннісних орієнтацій:

- перша група – орієнтації, що регулюють ставлення особистості до суспільства, Батьківщини: патріотизм, відданість Вітчизні, народу, вірність Конституції й громадянському обов'язку, самовідданість, самопожертвування та ін.;

- друга група – орієнтації, що регулюють процес професійної діяльності особи, її ставлення до праці:

- професійна компетентність;
- самостійність;
- діловитість та ін.;

третя група – орієнтації, що регулюють відносини особистості з іншими людьми:

- справедливість;
- колективізм;
- терпимість;
- вимогливість;
- чуйність;
- щирість;
- відвертість;
- доброзичливість;
- порядність;
- тактовність;
- товариськість та ін.;

- четверта група – орієнтації, що регулюють ставлення особи до самої себе:

- моральний самоконтроль;
- гідність;
- скромність;
- совісність;
- самокритичність;
- відчуття власної гідності та честі та ін. [5].

5. Інтегруюча функція. На особистісному рівні ціннісні орієнтації інтегрують пізнавальну, емоційну, вольову сфери свідомості індивіда, створюють важливий зв'язок життєдіяльності індивіда з потребами та інтересами, з одного боку, і його цілями – з іншого. На груповому рівні ціннісні орієнтації сприяють формуванню загальної та корпоративної системи цінностей особистості, інтегрують індивідуальні й колективні інтереси [5].

6. Пізнавальна функція. Ціннісні орієнтації ініціюють пізнавальну діяльність, визначають сферу пізнавальних інтересів, забезпечують сталість пізнавальної активності, сприяють активізації процесу набуття і збагачення знань [5].

Виконуючи вказані функції шляхом створення норм, вони сприяють застосуванню належної, необхідної чи бажаної поведінки, або стають ідеалом, зразком для наслідування.

Психологічні механізми формування цінностей включають різні фактори, серед яких:

- система освіти;
- діяльність політичних організацій;
- трудовий колектив;

- засоби масової пропаганди;
- ідеали;
- місце проживання;
- рівень політичних знань;
- професійна зацікавленість;
- твори мистецтва і літератури;
- психологічні характеристики особистості;
- сім'я.

Також на формування цінностей впливають такі фактори:

- телебачення;
- радіо;
- кіно;
- вивчення суспільних наукових дисциплін;
- самоосвіта;
- спорт.

Важливо зазначити, що процес формування цінностей передбачає:

- усвідомлення необхідності повсякденної роботи над собою;
- пізнання та самопізнання;
- активність у саморозвитку та самовираженні;
- побудову системи цінностей та ідеалів;
- гуманістичне ставлення до людей;
- активність;
- здатність до творчої діяльності [4].

Таким чином, цінності є узагальнюючим поняттям для таких явищ духовного життя, як ідея чи ідеал, моральна норма, художній твір.

Цінності пов'язані з інтересами людей різними способами:

- через систему розподілу праці;
- через особистісні зв'язки, які виникають між тими, хто створює духовні цінності, й оточуючим середовищем;
- через визнання чи невизнання тієї чи іншої цінності з боку публіки, аудиторії, ідеології чи культури;
- через важелі фінансового, ідейного, соціально-психологічного впливу на внутрішній світ творця цінностей та на засоби його діяльності [4].

Підвищений інтерес науковців до проблеми цінностей є результатом більш поглибленого розуміння природи людського пізнання, яке в процесі трансформації набуває нових ознак та допомагає особистості пристосуватися до якісно нових соціально-культурних умов життя.

Список використаних джерел та літератури:

1. Долгий Д.В. Формування духовних цінностей молоді засобами релігії. URL: <https://docplayer.net/205599762-Dolgiy-dmitro-vasilovich-formuvannya-duhovnih-cinnostey-molodi-zasobami-religiyi> (дата звернення 12.12.2023).

2. Федорович О.М. Вплив масового мистецтва на процес формування політичних цінностей. URL: <https://jarch.donnu.edu.ua/article/view/13457/13363> (дата звернення 12.12.2023).
3. Критерії, показники та рівні сформованості екологічного світогляду студентів економічних спеціальностей. URL: <https://nauka.udpu.edu.ua/1-3-kryteriji-pokaznyky-ta-rivni-sformovanosti-ekolohichnoho-svitohlyadu-studentiv-ekonomichnyh-spetsialnostej/> (дата звернення 12.12.2023).
4. Карпова І.Г. Зміст ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді. URL: https://www.psyh.kiev.ua/%D0%97%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%82_%D1%86%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%B8%D1%85_%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%94%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9_%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%BE%D1%97_%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97_%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D1%96 (дата звернення 11.12.2023).
5. Квіткін П.В., Мартинюк В.М. Проблема функцій ціннісних орієнтацій особистості. URL: https://www.rusnauka.com/10_DN_2012/Philosophia/2_105819.doc.htm (дата звернення 11.12.2023).

Коломоєць Юлія Вадимівна

здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровський гуманітарний університет

Науковий керівник:

Пріснякова Людмила Макарівна

кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ПІДЛІТКІВ

Підлітковий вік є одним з найскладніших та критичних в житті кожної людини. Це час, коли підлітки переживають інтенсивні зміни як у фізичному, так і у психологічному плані. Один із ключових аспектів цього періоду - соціально-психологічна адаптація.

Соціально-психологічна адаптація - це процес успішної інтеграції підлітка в суспільство, здатність адекватно реагувати на внутрішні та зовнішні виклики, які виникають під час переходу від дитячого віку до дорослості. Цей

процес включає в себе розвиток соціальних навичок, самоідентифікацію, взаємодію з різними групами, вирішення конфліктів та формування особистої ідентичності.

Розглянемо основні види соціально-психологічної адаптації підлітків:

– соціальна адаптація. Цей аспект включає в себе здатність підлітка взаємодіяти з різними соціальними групами, встановлювати стосунки з однолітками, дорослими та іншими соціальними партнерами. Це може включати в себе навчання в школі, роботу, а також участь в суспільних подіях,

– психологічна адаптація відповідає за розвиток психологічних механізмів, які допомагають підлітку впоратися з емоційними викликами та стресами, які супроводжують перехідну стадію підліткового віку,

– особистісна адаптація охоплює розвиток особистої ідентичності та формування цінностей, переконань та життєвих цілей. Підліток починає відчувати свою унікальність та роль в суспільстві,

– культурна адаптація. Підліток навчається розуміти та приймати різні культурні та соціальні цінності. Він розвиває свою культурну компетентність та здатність адаптуватися до різних культурних контекстів.

Розглянемо фактори, які впливають на соціально-психологічну адаптацію підлітків, включають в себе широкий спектр впливів з різних сфер життя [1].

– **Родинні відносини.** Сім'я відіграє ключову роль у соціально-психологічній адаптації підлітків. Стабільні, підтримуючі та відкриті відносини з батьками сприяють позитивному розвитку. Конфлікти та відчуття відхилення від сімейних цінностей можуть бути перешкодою у процесі адаптації.

– **Шкільне середовище.** Школа є важливим аспектом соціально-психологічної адаптації. Вчителі, однокласники, навчальний процес та підтримка шкільної адміністрації можуть впливати на підлітків. Проблеми з навчанням, конфлікти з однокласниками та низька мотивація можуть негативно впливати на адаптацію [2].

– **Спільноти та ровесники.** Взаємодія з ровесниками впливає на формування соціальних навичок та ідентичності підлітків. Дружні стосунки з однолітками можуть підтримувати позитивну адаптацію, тоді як конфлікти можуть мати негативний вплив.

– **Культурне середовище.** Культурні та етнічні особливості можуть впливати на адаптацію підлітків. Підлітки можуть стикатися з особливими вимогами та очікуваннями, пов'язаними із їхніми культурними та релігійними традиціями,

– **Технології та соціальні мережі.** Використання сучасних технологій та соціальних мереж може мати як позитивний, так і негативний вплив на адаптацію підлітків. Залежність від гаджетів та соціальних мереж може призвести до соціальної ізоляції та проблем із спілкуванням,

– **Економічний статус.** Соціально-економічний статус сім'ї може впливати на доступ до освіти, медичної допомоги та інших ресурсів, які

визначають адаптацію. Діти з бідних родин можуть мати обмежений доступ до можливостей для розвитку.

– **Події та стресори.** Травматичні події, такі як розлучення батьків, втрата близької людини, насильство в сім'ї, чи природні катастрофи, можуть мати серйозний вплив на соціально-психологічну адаптацію підлітків.

Розуміння цих факторів та їх впливу на адаптацію підлітків допомагає батькам, вихователям та фахівцям у сфері психології розробляти стратегії та підходи для підтримки підлітків [3].

Соціально-психологічна адаптація має численні позитивні аспекти для підлітків, які можуть сприяти їхньому зростанню та розвитку. До них відносяться:

1. **самостійність і незалежність.** Підлітки, які успішно адаптуються, набувають навичок самостійності та незалежності. Вони навчаються приймати власні рішення та відповідальність за свої дії,

2. **спільнота та підтримка.** Соціально адаптовані підлітки часто відчують підтримку з боку своїх ровесників та дорослих. Це допомагає їм створювати позитивні стосунки та відчувати себе частиною спільноти,

3. **розвиток соціальних навичок.** Під час процесу адаптації підлітки навчаються взаємодіяти з іншими, вирішувати конфлікти, виражати свої думки та слухати інших,

4. **формування ідентичності.** Соціально-психологічна адаптація допомагає підліткам зрозуміти, хто вони є, та якими цінностями вони керуються. Підлітки розвивають власну ідентичність та ставлення до себе,

5. **можливості для самовираження та творчості.** Підлітки, які відчують підтримку та свободу самовираження, мають можливість розвивати свої таланти, інтереси та хобі. Це сприяє психологічному благополуччю,

6. **внесок у розвиток суспільство.** Соціально адаптовані підлітки часто активно беруть участь у соціальних та громадських ініціативах. Вони мають можливість вносити свій внесок у суспільство та розвивати в собі почуття громадянської відповідальності,

7. **готовність до майбутнього.** Підлітки, які успішно адаптуються, зазвичай готові до подальшої освіти, професійного розвитку та вибору кар'єри. Вони мають віру в свої можливості та готовість до створення майбутнього.

Розуміння цих позитивних аспектів соціально-психологічної адаптації допомагає батькам, вчителям та іншим дорослим створювати умови для підтримки та підвищення рівня адаптації підлітків.

Розглянемо механізми формування соціально-психологічної адаптації. До них відносяться:

– **самоідентифікація.** Підліток починає усвідомлювати свою індивідуальність та унікальність. Важливо сприяти розвитку позитивного самосприйняття та самоповаги,

– сприйняття соціальних ролей. Підліток навчається розуміти свою роль у сім'ї, школі та суспільстві. Це включає в себе відповідальність та взаємодію з іншими,

– навички міжособистісної комунікації. Розвиток навичок слухання, вираження власних думок, розв'язання конфліктів та побудови відносин з однолітками та дорослими,

– влада над власними емоціями. Підліток навчається розпізнавати та вирішувати емоційні виклики, розвиваючи емоційну інтелігенцію.

Соціально-психологічна адаптація у підлітків - це складний процес, який включає в себе взаємодію різних факторів та впливів з різних сфер життя. Перш за все, важливо розуміти, що соціально-психологічна адаптація - це процес успішної інтеграції підлітка в суспільство, розвиток його соціальних навичок, самоідентифікація та взаємодія з навколишнім середовищем. Розуміння цих аспектів допомагає створити умови для підтримки підлітків у їхньому розвитку та сприяє створенню позитивного середовища для їхньої соціально-психологічної адаптації, що є важливим для їхнього майбутнього успіху та щасливого життя.

Список використаної літератури:

1. Алексеева Т. В. Соціально-психологічні аспекти адаптації: монографія / Тетяна Валентинівна Алексеева. Донецьк: Вебер, 2008. 230 с.
2. Бойко І. І. Психологічна адаптація підлітка до нових умов навчання / І. І. Бойко // Психологія : зб. наук. пр. К. 1990. Вип. 2. – С. 92–96
3. Солодухова О.Г. Проблема адаптації і соціалізації особистості / Ольга Георгіївна Солодухова // Психолого-педагогічні проблеми сучасної освіти. Зб. наук. праць. Х. : ХДУ, 1998. С. 165 — 171.

Красильникова Аліна Олексіївна

здобувачка вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Корсунська Вікторія Валентинівна

практичний психолог, волонтер AWO SPI

Soziale Stadt und Land

Entwicklungsgesellschaft (Німеччина)

ІСТОРИЧНЕ ВИСВІТЛЕННЯ ГІПОТЕЗ ЩОДО ПОНЯТТЯ «КОЛІР» У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Людина отримує 90% інформації через органи зору, натомість 9% отримується через органи слуху і лише 1% припадає на інші органи чуття.

Невіддільною та важливою складовою перцептивного сприйняття інформації є колір. Він виступає значущим фактором впливу на фізіологічні та психологічні процеси людини. Розуміння значення кольору, його характерного впливу та уміння використовувати ці знання на практиці відіграє важливе значення у нинішньому світі.

Підсилення, збудження, врівноваження, заспокоєння, спрямування діяльності особистості – це функції кольору, які вже використовуються у дизайні, живописі, моді, медицині, кіноіндустрії, друці, рекламі, різних психологічних науках. Тому дослідження сприйняття кольору та індивідуальних кольорових уподобань дасть змогу розширити зону впливу функцій кольору, виявити нові характеристики та взаємозв'язки, підвищити ефективність під час роботи чи навчання, допоможе у розв'язанні проблеми успішного адаптування особистості до оточення та у лікуванні людей із психологічними проблемами.

Тема вивчення кольору почала привертати увагу дослідників ще за часів Античності та продовжується донині. Чому небо блакитне? Чому буває райдуга? Чому сніг білий? Цими простими й іншими складними питаннями зацікавились дослідники. Теоретичною базою слугують праці Арістотеля, Платона, художників епохи Відродження (Л.-Б. Альберті, Леонардо да Вінчі, Дж. Вазарі), Й. Гете, Г. Гельмгольца, Е. Герінга, В. Кандінського, М. Ломоносова, Д. Максвелла, Ф. Марка, І. Ньютона, Ф. Рунге, Т. Харда та багатьох інших вчених. Саме їх фундаментальні положення науки про колір продовжують вважатись засновниками та надають істотний фактичний матеріал для історичного аналізу змістовності, що завжди буде актуальним.

Наше життя буквально насичене кольором, він оточує і супроводжує нас усюди відіграючи велику роль у процесі життєдіяльності. Тому, перш за все, потрібно визначити що ж таке колір.

Колір – це електромагнітне випромінювання, котре можуть сприйняти наші очі шляхом розрізнення довжини хвиль [2]. Досить гарне твердження, проте воно не пояснює існування пурпурного кольору, котрий відсутній у спектрі.

Колір – це здатність поверхні предмета вибірково відбивати випромінювання, яке на нього падає [2]. Однак, є феномен при якому кольорова фотографія сприймається чорно-білою, якщо освітлення, при якому вона розглядається, слабе.

Колір – це спектральний склад видимого електромагнітного випромінювання [9]. Так, але різні за спектральним складом випромінювання можуть викликати відчуття однаковості кольору.

Час надати найповніше тлумачення цього терміну:

Колір – це відчуття, яке виникає у свідомості людини при дії на її органи зору електромагнітного випромінювання видимого діапазону спектра.

Якщо пояснювати, то наші очі отримують стимул у вигляді випромінювання певного спектрального складу, завдяки чому у свідомості виникає відчуття – колір. Розпізнавання кольору людиною залежить від

освітлення об'єкта, що відбиває світло, від очей і властивостей мозку спостерігача.

За словами Й. Гете, «для появи кольору необхідні світло і морок, темне та світле» [9]. Взагалі усі кольори є наслідком дії світла, тому першою умовою для появи кольору – наявність сонячного або штучного світла. Якщо ж світло відсутнє або його бракує, то постає враження чорного.

За часів Античності почалось зародження першої психофізіологічної системи кольорів. Мислителі розглядали наступні поняття:

- колір як психічне, безпредметне, ідеальне;
- фарба як фізичне, предметне, матеріальне;
- вплив кольору на тіло людини як фізіологічне.

Арістотель щодо фізичних основ кольору виразив думку про те, що головними є білий та чорний кольори, бо саме вони породжують інші кольори. Також особлива увага приділялась гармонії [4].

В епоху Середньовіччя колір інтерпретували за усією суворістю релігійних канонів і догматикою християнства та ісламу, також зустрічаються елементи теорій колірної гармонії. Акцентуація на різкому контрасті колірної гами, особливо це можна прослідити по вітражах.

За часів Відродження відбулась різка втрата символічного значення кольору [11]. Йде індивідуалізація мистецтва, що характеризується своєрідністю кольорових уподобань в залежності від країни, художньої школи та особистості майстра. Дж. Вазарі, Леонардо да Вінчі, Дж. Ломаццо та Л.-Б. Альберті в основу колірної гармонії вкладали зіставлення яскравості із колірним тоном.

Просвітництво: М. Ломоносов – перша гіпотеза стосовно трьох компонентності кольорового зору, де збудження дають синій, червоний та жовтий кольори. Рівне їх змішування дає відчуття білого, а при відсутності збудження відчувається чорний [8].

Т. Янг – шляхом зворотних експериментів з колірними променями довів, що всі кольори можна звести до трьох основних: зеленого, червоного та синього. Гіпотеза про те, що трьох компонентність зору залежить ще й від властивостей ока.

Ньютон вивчає кольори за довжиною хвиль, тим самим впроваджуючи фізичну теорію кольорів, котра справедлива й нині. Перше монографічне дослідження «Нова теорія світла і кольорів», де І. Ньютон пояснює природу кольорових смуг при розкладанні білого сонячного світла крізь тригранну скляну призму. Теорія «кольоромузичних паралелей», де сім кольорів спектра відповідає семи нотам музичної октави, створюючи гармонію.

Й. Гете – запропонував класифікацію кольорів за фізіологічним принципом, виділивши дві групи: теплих (первинні, позитивні) та холодні (другорядні, негативні). Спробував схарактеризувати чуттєво-емоційний вплив сполучень кольорів, згодом ця робота стала відомою під назвою «Психофізіологічна теорія колірної гармонії Гете». За цієї теорії наше око не терпить якогось одного кольору і потребує другого – протилежного, тому

кольори приналежні принципіві додатковості сприймаються гармонійними. До таких відносились кольори, розташовані на протилежних кінцях кола [1].

Світло-колір-емоції. Й. Гете розрізняв чуттєво-моральний, фізіологічний, психологічний та естетичний аспекти впливу кольору на організм людини. Він акцентував, що «... вплив кольору на почуття зору, а через нього і на душевний настрій ... завжди визначений і істотний, що притикається безпосередньо до області морального». На сторінках висвітлено опис тих почуттів, настроїв, асоціацій та ідей, які виникають у людини від перегляду колірних гам. «Вчення про колір» стало роботою усього життя автора, він навіть казав: «Я все життя займався кольором і тільки іноді писав вірші» [8].

Ф. Рунге – не визнавав зведення усього кольорового розмаїття лише до колірної координати. Запропонував знаходження кольорів за поверхнею глобуса (така собі система координат). Лінію екватора охопили насичені кольори, південний полюс – чорний колір, північний – білий, між ними малонасичені кольори.

XIX століття. Вперше у світі вдалося отримати кольорове зображення. Цього досяг Дж. Максвелл, за основу він узяв фотографічний метод. Крім того, побудував перший колориметр та сформулював адитивну теорію. Згідно з цією теорією всі кольори отримуються із зеленого, червоного та синього променів, а колір якогось об'єкта визначається його відбиттям та ступенем поглинання випромінювання. Так з'явився трикутник Дж. Максвелла. Коли кольори у кутках змішуються усередині, вони утворюють білий колір, на цій основі працюють екрани телевізора та комп'ютера [11].

Г. фон Гельмгольц – удосконалив трикомпонентну теорію, у котрій під основу сприйняття підпадають червоний, зелений та синій кольори, система RGB. Також, закріпив такі характеристики кольору, як: світлість, насиченість, колірний тон. Довів, що змішування променів та змішування фарб тих самих кольорів ведуть до принципово різних результатів.

Е. Герінг – вважав, що в оці є три кольорочутливі речовини: біло-чорна, червоно-зелена, жовто-синя. Дисоціація речовин викликає відчуття білого, червоного і жовтого. Асиміляція, відповідно, викликає відчуття чорного, зеленого і синього [10].

Цікавою думкою була гіпотеза про колірний зір Л. Франклін. Вона вважала, що фундаментальною і суттєвою особливістю гіпотези Т. Янга є те, що всі відомі відтінки кольорів можуть бути зіставлені сумішшю трьох чистих спектральних кольорів – червоного, зеленого і синього. А ось щодо теорії Е. Герінга фундаментальним фактом вона вважає існування «протилежних» пар кольорів червоного і зеленого, жовтого і синього, чорного і білого [3].

XX століття сповнене такими роботами:

- диференціація колірних систем в залежності від практичного застосування (А. Манселл, Й. Іттен, Г. Цойгнер, Т. Хард та ін.);
- дослідження механізмів зору людини (Є. Рабкін, Б. М. Теплов, Д. Хьюбел та ін.);

- зв'язки кольорів із психікою людини (М. Люшер та Б. Бехтерев);
- створення теорій колориту (В. Кандінський, М. Волков, Л. Миронова та ін.).

В. Кандінський запропонував наступну символіку кольору: колірне відображення божевілля – жовтий, ідеальна рівновага та надія – зелений, гіпноотичність та інтелектуальність – фіолетовий, заклик людини у безкрайність – синій, добро і любов – білий [12].

Але, варто сказати, що у всі часи не було чіткого визначення як колірної гармонії, так і символіки, чи однозначності у розумінні. Більшість розроблених теорій є основоположними й досі, надаючи нам фундаментальні положення науки та широкий простір для подальшого історичного та практичного дослідження даної тематики.

Список використаних джерел та літератури:

1. Андрушко Л. М., Ясінський В. П. Вплив чорного кольору на психосоматику людини. / Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Сер.: Психологія. №1, 2014. С. 212–223.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728
3. Hartridge H., M.D., Sc. D. Fellow of King's college, Cambridge. The Ladd Franklin hypothesis of colour vision. Br J Ophthalmol: first published as 10.1136/bjo.7.3.139 on 1 March 1923. Downloaded from on December 2, 2023. URL: <https://bjo.bmj.com/content/bjophthalmol/7/3/139.full.pdf>.
4. Емоційна складова колірних гармоній при створенні образу. / um.co.ua – Учбові матеріали для студентів та школярів України. Лекція. URL: <http://um.co.ua/12/12-3/12-3507.html>.
5. Капран О. В. Аспекти впливу колірної рішення та сприйняття живописного твору. Слобожанські мистецькі студії. Вип. 1, 2023. С. 14–17. DOI: <https://doi.org/10.32782/art/2023.1.3>.
6. Махній М. М. Історія психології: навчальний посібник. Київ: Видавничий дім «Слово», 2016.
7. Мистецтвознавчі записки: Зб.наук. праць. 2020. Вип. 37. 256 с. URL: https://nakkkim.edu.ua/images/Instytutu/nauka/vydannia/Mystetstv_zapysky/MZ_37_2020.pdf.
8. Основи теорії кольору. Навчально-методичний посібник для здобувачів освітнього ступеня бакалавра спеціальності 186 «Видавництво та поліграфія» усіх форм навчання [Електронний ресурс]/[упоряд. Т. І. Веретільник, Л. Д. Мисник, Р. Б. Капітан, Ю. П. Мамонов, О. В. Манзюра]; Мін-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. Черкаси: ЧДТУ, 2020 130 с.
9. Рильов К. Кольори та емоції. Від Гете до «Пінк Флойда». / Газета «День». Тайм аут. №116. 11 липня 2003. URL: <https://day.kyiv.ua/article/taym-aut/pro-dyvo-hlynu-vyshyvanky-ta-zruchnosti-na-poversi>.

10. Sack H. Ewald Hering's Fascinating Research in Colour Vision / SciHi Blog daily blog on science, tech & art in history. 5. August 2017. URL: <http://scihi.org/ewald-herings-colour-vision/>.

11. Теорія електромагнітного поля: навч. посіб. / Іван Болеста. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. 478 с.

12. Цвіль В. Невідомий Кандинський. Київ: Києво-Могилянська академія, 2017. 192 с.

Красношлик Ігор Юрійович

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Пріснякова Людмила Макарівна

кандидат психологічних наук, доцент,

завідувачка кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Професійна діяльність займає особливе місце в системі людської діяльності. Саме професійна діяльність займає в житті людини найбільший відрізок часу. У кожній людини на визначеному життєвому етапі ставиться питання про професійне самовизначення. Проблема професійного самовизначення особистості присвячено значне число робіт. Зокрема розробкою даної проблеми займалися такі автори як: Р.С.Немов, И.М.Кондаков, В.Б.Шапарь. Процес професійного самовизначення починається в період навчання в школі, а закінчується нерідко вже після виходу на пенсію. На кожному етапі людина робить вибір, який визначає його життя на скільки років вперед. Крім того, професійне самовизначення являється, з одного боку, «Ядром», найбільш значимим компонентом професійного розвитку, з іншого – як критерій одного з етапів цього процесу. Крім того, колишні ціннісно-моральні та професійні орієнтації багато в чому не відповідає реальному житті, а нові ще не сформовані.

Проблема підготовки підростаючого покоління до професійного самовизначення була в центрі уваги багатьох дослідників. Так, психолого-педагогічним та організаційними основами підготовки молоді до вибору майбутньої професії присвячено праці Г.Балла, О.Вітковської, Ю.Гільбуха, Є.Клімова, Г.Костюка, В.Рибалки, В.Синявського, Б.Федоришина, С.Чистякової та ін. Як філософську категорію професійне самовизначення

розглядав О.Джура, Г.Москалик, О.Стояно та інші. Загальним теоретичними проблемам формування готовності до професійного самовизначення у майбутній трудовій діяльності присвячено ряд досліджень К.Альбуханової - Славвської, О.Борисової, Є.Головахи, Ф.Іващенко, М.Пряжнікова, М.Піддячого, В.Полякова, М.Статкіна, Т.Чиркової та ін

Проблема професійного самовизначення розглядається як мінімум з 3-точок зору:

1. Як серія задач яке суспільство ставить перед особистістю (запити суспільства)
2. Процес поетапного прийняття рішень за допомогою якого індивід формує баланс, між схильністю і потребами (т.т.узгодження запитів суспільства і схильністю особистості)
3. Процес формування індивіда стилю життя, т.т.особливості особистості

Аналіз робіт вивченню професійного самовизначення показує, що найбільш розробленими можуть бути визнані наступні напрями:

Перший – вивчення психологічної готовності до професійного самовизначення у підлітковому і юнацькому віці, основ професійного навчання і навчального професійного самовизначення, почали (А.Е.Голомшток, С.С.Гриншпун, Л.Л.Кондратьєва, Е.А.Климов, Н.И.Крилов, Т.В.Кудрявцев, П.А.Шавир и т.д.) В цих дослідженнях накопичено дуже великий теоретико – емпіричний матеріал про умови і механізми професійного самовизначення, здійснюваного в рамках особистісного самовизначення в старшому підлітковому и юнацькому віці. Згідно з Т.В.Кудрявцевим, професійне становлення особистості є достатньо складним, тривалим, багатоплановим і часом суперечливим процесом і проходить у своєму розвитку чотири основні стадії: формування професійних намірів, професійне навчання, професійна адаптація та часткова або повна реалізація особистості у професійній праці.

Другий напрям включає формування профпригодності і проблему профодбора (В.А.Бодров, К.М.Джагмаров, Л.Г.Дикая, Ю.М.Дикая, К.К.Платонов, В.Д.Шадриков).

Головна лінія дослідження складається в вивченні психологічних і психофізіологічних передумов до різних професій, виявлення умов і детермінант формування профпригодності, розробці методів її діагностики.

Виявляються чотири групи факторів, котрі оказують істотні впливи на формування придатності до професії:

В першу групу входять соціально – економічні фактори. В першу чергу це відноситься до спектру професій, перспективам їх змін і розвитку, способам і знаряддя праці, його технічної оснащеності, потребами суспільства в тих чи інших фахівцях.

Другий напрям складають фактори соціально – психологічні. Це соціальне оточення, котре формує людину як до вступу в професію (сім'я, школа, професійні учбові заклади).

Третій напрям слід віднести фактори власне психологічні . Це психічні функції людини (пам'ять , мислення , увага , моторика) , його здатності (загальні і спеціальні), особливості особистості (інтереси і схильності), мотивація , ціннісні орієнтації і .т.д

Четвертий напрям факторів , виявляються істотний вплив на формування придатності до професії представляє собою індивідуально – психологічні відмінності між людьми .

Проаналізуємо результати студентів – психологів 1 курсу кафедри психології ДГУ за методикою «Мотиву вибору професії» Р.В.Овчарової .

Табл..1.

Середні значення професійних переваг серед дівчат

Внутрішні індивідуально-значущі мотиви	Внутрішні соціально-значущі мотиви	Зовнішні позитивні мотиви	Зовнішні негативні мотиви
15.7	15.4	13.4	5.8

Аналіз результатів таблиці 1 свідчить, що для 17 – річних дівчат значення мають внутрішні мотиви, як індивідуально, так і соціально значущі.

Табл. 2.

Середні значення професійних переваг серед хлопців

Внутрішні індивідуально-значущі мотиви	Внутрішні соціально-значущі мотиви	Зовнішні позитивні мотиви	Зовнішні негативні мотиви
4.5	4.3	3.8	2.2

Аналіз результатів таблиці 2 свідчить, що для 17 – річних хлопців значення не мають внутрішні так і зовнішні мотиви, як індивідуально, так і соціально значущі (в порівнянні з дівчатами). Вступаючи в активне самостійне життя, кожне молоде покоління вирішує для себе проблеми, які прийнято вважати вічними: життєвого, професійного і емоційно - ціннісного вибору. У ранній юності зростаюча активність процесу самовизначення особи обумовлена потребою зайняти внутрішню позицію дорослої людини у зв'язку із закінченням школи, коли майбутнє набуває відчутних рис. Розширення соціального простору життєдіяльності, майбутнє входження в після шкільний соціум, необхідність адаптуватися до змін зовнішніх умов, пошук і вибір шляхів побудови власного життя, визначення перспектив здобуття подальшої освіти – усе це створює стресову ситуацію напруги, енергетичних витрат і можливого розчарування.

У студентів відсутній соціальний досвід, який дозволяє їм адекватно реагувати на виникаючі ситуації, котрий спонукає їх звертатися до психологічного захисту, який нерідко спотворює реальність, та зате створює видимість емоційного благополуччя. Це може привести до дезінтеграції особи.

Краснощок Альона Валеріївна

здобувач вищої освіти

першого(бакалаврського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Варакута Марина Леонідівна

викладач кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

РОЗВИТОК КОГНІТИВНИХ ПРОЦЕСІВ ТА СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА

У різні періоди розвитку психології перед практичним психологом стояло завдання щодо використання знань та навичок з метою надання допомоги людям у вирішенні їхніх проблем. Інтелектуальні здібності психолога відіграють ключову роль у вирішенні цієї мети, адже вони визначають не лише його власний розвиток, а й впливають на якість послуг, які він надає.

Сьогодні перед спеціалістами у сфері психології постають вимоги, що впливають на усвідомленість значущості їх інтелектуальних навичок для успішної професійної діяльності та зумовлюють актуальність дослідження й розвитку цієї сфери. На практиці психологічна компетентність, у тому числі інтелектуальна, визначає можливість психолога надавати відповідну підтримку та розв'язувати складні проблеми клієнтів.

Висловлюючи думку щодо важливості соціального інтелекту в професійній діяльності практичного психолога, слід враховувати його ключову роль у взаємодії з клієнтами та в розв'язанні проблем особистості в широкому контексті її життя. Соціальний інтелект визначається як здатність розуміти та ефективно взаємодіяти з іншими людьми в різних соціальних ситуаціях. *Соціальний інтелект* – це сукупність спеціальних пізнавальних здібностей людини, що пов'язані з особистісними якостями, емоційними та вольовими процесами, які забезпечують сприйняття, розуміння, прогнозування поведінки та управління нею у міжсуб'єктних відносинах [1].

Професія практичного психолога не лише передбачає теоретичне розуміння психологічних концепцій, але й вимагає активної участі у реальних життєвих ситуаціях. Саме соціальний інтелект допомагає психологу будувати довірливі відносини з клієнтами, ефективно взаємодіяти з ними під час консультацій та допомагати їм знаходити рішення проблем.

За поглядами визначених дослідників, таких як Н. Чепелева, Н. Пов'якель, В. Панок та інші, конструювання моделі особистості психолога-практика визначається комплексом професійно-психологічних завдань [2], які є важливими для розуміння та аналізу психологічної взаємодії суб'єкта з навколишнім середовищем.

Перший вектор, а саме взаємодія суб'єкта з довкіллям, зумовлює ідею про багаторівневий характер цієї взаємодії в природному та соціальному контексті. До цього відноситься п'ять рівнів взаємодії, які містить психосоматичне здоров'я, суб'єкт діяльності, особистісні риси, соціальну поведінку та значеннєвий (смісловий) аспект. Кожен з цих рівнів потребує окремого аналізу особистості практичного психолога, забезпечуючи комплексний погляд на його взаємодію з навколишнім.

Другий вектор, а саме структурна організація суб'єкта, визначається когнітивним, мотиваційним та операційним складовими його структури. Цей аспект описує внутрішню організацію психолога, включаючи його мислення, мотивацію та діяльнісні можливості.

Третій вектор – час – надає можливість простежити динаміку системи та спрогнозувати подальший її розвиток. Аналізуючи зміни в часі, можна зрозуміти, як еволюціонує особистість практичного психолога, як відбувається її розвиток та адаптація до нових умов професійної діяльності.

Ці три вектори, об'єднані в моделі особистості психолога-практика, дозволяють враховувати різноманітні аспекти та взаємозв'язки в його професійному житті, що є ключовим для розуміння та оптимізації його діяльності.

У зарубіжній психології існує концепція соціального інтелекту, в якій акцент робиться на когнітивних стилях. Так, Н. Контор прирівнює соціальний інтелект до когнітивної компетентності. Саме соціальний інтелект дозволяє індивіду пристосуватися до життєвого оточення. Основними змістовними компонентами соціального інтелекту є здібність до розв'язання практичних завдань, вербальні здібності та соціальна компетентність [3].

Досліджуючи психологічну готовність до фахової діяльності у галузі практичної психології Н. Пов'якель виділяє ключові аспекти, які визначають успішність майбутнього фахівця. Поряд з професійно-важливими особистісними якостями, такими як адекватна самооцінка, сенситивність, емпатійність та інші, на перший план виходять когнітивні уміння та властивості психічних процесів [4, с. 44]. Зокрема, важливими елементами є здатність до тривалої концентрації, широта та обсяг уваги, оперативність і гнучкість процесів сприймання і мислення, високий інтелектуальний потенціал і розвиненість розумових операцій.

Ці когнітивні аспекти, виділені Н. Пов'якелем, наочно взаємодіють із зазначеними раніше психологічними якостями та визначають спроможність майбутнього практичного психолога вести діалог і розвивати партнерські відносини в професійній сфері.

Зокрема, згадані когнітивні аспекти аналізуються в контексті когнітивної психології, яка ґрунтується на знанні особистості, включаючи «Я-фахівця» з адекватною самооцінкою, конструктивною самооцінкою та відсутністю внутрішніх конфліктів [5]. Для практичного психолога цілком доцільним є врахування якостей таких як уважність, динамічне мислення та спостережність, які визначають пізнавальні процеси.

Розглядаючи зазначені аспекти когнітивного розвитку, важливо врахувати, що цей процес є невіддільною частиною соціальної діяльності та впливає на всі сфери життя. За теорією когнітивного розвитку, яка запропонована Ж. Піаже, зазначено, що зміни відбуваються протягом життя та впливають на різні аспекти мислення, сприйняття, пам'яті та інші когнітивні процеси. Розуміння та підтримка цього розвитку стають важливими факторами для успіху та задоволення в усіх сферах життя.

Отже, важливість інтелектуальних та соціальних аспектів у професійній діяльності практичного психолога не може бути недооцінена. Розвиток когнітивних процесів та соціального інтелекту визначає успішність в роботі психолога та якість його взаємодії з клієнтами. Моделі особистості психолога, що розглядають взаємодію з довкіллям, структурну організацію суб'єкта та час, сприяють комплексному розумінню та покращенню психологічної практики, підкреслюючи значущість постійного розвитку та взаємодії з клієнтами для успішної професійної діяльності.

Список використаних джерел та літератури:

1. Ковальова О. А. Проблема визначення поняття «соціальний інтелект» у психологічній науці. Освіта та розвиток обдарованої особистості № 10 (41) /10/2015 ULR: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://otr.iod.gov.ua/images/pdf/2015/10/04.pdf>(дата звернення: 08.12.2023)
2. Дуткевич Т.В., Савицька О.В. Вступ до спеціальності: Практична психологія: Курс лекцій і практикум(навчальний посібник). - Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2005. - 208 с. с.56
3. Ситнік С.В.,ГелеверО.М.Соціальний інтелект як елемент професійної компетентності майбутніх психологівURL:chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2008/8_9_2008/24.pdf(дата звернення: 08.12.2023)
4. Пов'якель Н. Психологічні передумови становлення позитивної Я-концепції як базової компоненти професійного самовизначення психолога / Н. Пов'якель, І. Блохіна // Психологія : зб. наук.пр. - Вип. 2 (5). - К. : НПУ, 1999. - С. 177-183.
5. Дерев'янка С. П. Д 36 Когнітивна психологія : Навчально-методичні рекомендації. Чернігів : НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2021. 80 с.

Кузнецова Софія Костянтинівна

здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Агарков Олег Анатолійович

доктор політичних наук, професор,
професор кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

МОДЕЛІ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ ПАРТНЕРАМИ У ШЛЮБІ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Сучасне суспільство знаходиться в постійному стані змін, де швидкі технологічні, економічні та соціокультурні зрушення формують виклики для стабільності сімейних відносин. Сучасні реалії свідчать про зростання кількості розлучень. Шлюбні пари стикаються з непростими викликами, такими як економічний стрес, рольові зміни та неузгодженість цінностей. Вивчення моделей взаємодії та задоволеності шлюбом може допомогти ідентифікувати ці виклики. Швидкий ритм сучасного життя, де кожен партнер може бути поглиблено зайнятий роботою, кар'єрою, чи особистими зобов'язаннями, ставить під сумнів якість інтеракції в парі. Взаємодія та задоволеність шлюбом стають важливими елементами для збереження зв'язку та встановлення емоційного зв'язку в умовах сучасного темпу життя.

Зростання індивідуалізації та різноманіття в сучасному суспільстві вказує на необхідність розуміння та використання індивідуальних моделей взаємодії. Оскільки кожна пара унікальна, важливо розвивати спеціалізовані підходи до створення здорових та задовільних взаємин. Психологічне та емоційне здоров'я партнерів має безпосередній вплив на якість їхніх взаємин. Дослідження моделей взаємодії та задоволеності шлюбом дозволяють виявити чинники, які сприяють психологічному благополуччю та щасливому подружньому життю. Розуміння та оптимізація моделей взаємодії може слугувати засобом створення та підтримки сімейного комфорту. Забезпечення гармонійних взаємин у сім'ї є ключовим елементом зміцнення суспільства та формування здорового середовища для дітей.

Війна в Україні істотно впливає на відносини між партнерами у шлюбі. Подружжя, що переживає війну, зазнає великого емоційного навантаження та стресових випробувань. Розуміння та ефективна взаємодія стають ключовими факторами для подолання цих труднощів та підтримки одне одного в умовах війни. Воєнні дії можуть стати джерелом розривів у комунікації між партнерами та призвести до відчуття віддаленості та нерозуміння. Сприяння ефективній взаємодії та підтримці може виявитися вирішальним для збереження відносин у важких часах. Війна може призвести до змін у

ролевого розподілі сімейних зобов'язаннях, травм та психологічних стресів. Спільна адаптація до нових реалій стає важливою складовою для зміцнення відносин та підтримки одне одного у нових життєвих умовах.

Врахування цих аспектів в моделях взаємодії та активна підтримка у психологічній сфері стають необхідними для збереження психологічного благополуччя партнерів. Попри труднощі війни, взаємодія подружжя та спільне досягнення поставлених цілей можуть стати джерелом їхньої сили та резиліентності. Розуміння та підтримка в цьому контексті можуть сприяти подоланню труднощів та зміцненню відносин. Таким чином, врахування впливу військових подій на моделі взаємодії подружжя та задоволеність шлюбом набуває особливого значення, оскільки це може сприяти стійкості та взаємній підтримці в умовах війни.

Проблематикою аналізу моделей взаємодії між партнерами у шлюбі займалися науковці, які при цьому визначали певні напрямки дослідження: динамічне моделювання взаємодії в діадах - Е. Феррер [1; 2], системне мислення та стійкі зміни в сім'ї: Б. Фоско, Б. Ван Різін [3], моделювання та математика подружнього конфлікту: Дж. Готтман, К. Свенсон, К. Свенсон, Дж. Маррей [4; 5], динамічний системний аналіз взаємин батьків і дітей: І. Гренік, А.О'Хара, Д. Пеплер, М. Льюїс [6], механізми змін у дослідженнях психотерапії: А. Каздін [7], довгостроковий вплив програм профілактики для підтримки ефективного батьківства: І. Сандлер, Е. Шоуенфелдер, Ш. Волчік, Д. Маккіннон [8], сімейно-орієнтовані програми профілактики для дітей та підлітків: М. Ван Різін, К. Кампфер, Г. Фоско, Г. Матернкл [9]

В контексті війни, моделі взаємодії подружжя стають особливо важливим інструментом для збереження стабільності та психологічної рівноваги в сім'ї. Враховуючи екстремальні умови військових дій можна розглянути кілька ключових моделей, які можуть бути важливими для подружжя:

1. **модель взаємної підтримки та злагоди.** Ця модель спрямована на розвиток взаємної підтримки, спільної злагоди та взаєморозуміння. В умовах військових дій, коли подружжя може стикатися з труднощами та стресами, акцент на взаємній підтримці та спільних рішеннях допомагає зберегти емоційне підґрунтя,

2. **модель емоційної безпеки та відкритості.** Формування емоційної безпеки та відкритості дозволяє партнерам вільно висловлювати свої почуття, спільно розуміти власні емоції та реакції на стресові ситуації. Це створює атмосферу довіри та може сприяти спільному подоланню труднощів,

3. **модель спільної адаптації до змін.** Оскільки війна може призводити до швидких змін в умовах життя та ролевого розподілі, важливо мати модель, яка сприяє спільній адаптації до нових реалій. Взаємне розуміння та активна співпраця в створенні нового життєвого порядку стають ключовими,

4. **модель психологічної підтримки акцентує увагу на важливості психологічної підтримки та засобів подолання стресу.** Враховуючи

травматичні події військових дій, ця модель включає в себе розробку стратегій самоопіки, а також активну взаємну підтримку в психологічному відновленні,

5. модель спільного досягнення цілей в умовах кризи. Спрямована на те, щоб партнери визначили спільні цілі та спільно працювали над їх досягненням, навіть у важкі періоди. Це може включати спільні стратегії виживання, плани безпеки та спільне бачення майбутнього.

Врахування цих моделей дозволяє подружнім парам ефективно впоратися з труднощами, зберегти емоційне підґрунтя та зміцнити свої відносини, незважаючи на виклики, що виникають перед подружньою парою в умовах воєнного стану.

Список використаної літератури:

1. Ferrer E, Helm JL. Dynamical systems modeling of physiological coregulation in dyadic interactions. *International journal of psychophysiology*. 2013. № 88(3). P. 296–308.
2. Ferrer E, Nesselroade JR. Modeling affective processes in dyadic relations via dynamic factor analysis. *Emotion*. 2003. №3. P. 344–360.
3. Fosco Bumbarger, Bamberger, Ryzin V. Thinking systematically for enduring family change. *Family-based prevention programs for children and adolescents: Theory, research, and large-scale dissemination*. 2015. P. 308–328.
4. Gottman JM, Swanson C, Swanson KA. General Systems Theory of Marriages: Nonlinear Difference Equation Modeling of Marital Interaction. *Personality and Social Psychology Review*. 2002. № 6(4). P. 326–340.
5. Gottman JM, Swanson C, Murray J. The mathematics of marital conflict: Dynamic mathematical nonlinear modeling of newlywed marital interaction. *Journal of Family Psychology*. 1999. № 13. P. 3–19.
6. Granic I, O'Hara A, Pepler D, Lewis MD. A Dynamic Systems Analysis of Parent-child Changes Associated with Successful “Real-world” Interventions for Aggressive Children. *Journal of Abnormal Child Psychology*. 2007. № 35(5). P. 845–857. doi: 10.1007/s10802-007-9133-4.
7. Kazdin AE. Mediators and Mechanisms of Change in Psychotherapy Research. *Annual review of clinical psychology*. 2007. №3(1). P. 1–27. doi: 10.1146/annurev.clinpsy.3.022806.091432.
8. Sandler IN, Schoenfelder EN, Wolchik SA, MacKinnon DP. Long-Term Impact of Prevention Programs to Promote Effective Parenting: Lasting Effects but Uncertain Processes. *Annual review of psychology*. 2011. №62(1). P. 299–329. doi: 10.1146/annurev.psych.121208.131619.
9. Van Ryzin MJ, Kumpfer K. L, Fosco GM, G MT. *Family-Based Prevention Programs for Children and Adolescents: Theory, Research, and Large-Scale Dissemination*. New York: Psychology Press. 2015.

Лебедь Ірина Андріївна

здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Варакута Марина Леонідівна

викладач кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

МОДЕЛЮВАННЯ ПСИХІЧНИХ ПРОЦЕСІВ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ КОГНІТИВНИХ ФУНКЦІЙ: АСПЕКТИ ДИТЯЧОЇ ТА ПІДЛІТКОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Здоров'я психіки дітей та підлітків стає важливою проблемою в сучасному світі, особливо в умовах соціально-політичних турбулентностей, що характеризуються воєнними конфліктами та загостренням соціальних проблем. У цьому контексті, розуміння емоційних, когнітивних та психологічних процесів, які відбуваються у віковій групі дітей та підлітків, є не лише актуальною, але й невідкладною проблемою для науковців, психологів, а також педагогів та суспільства загалом. Глибоке осмислення та дослідження когнітивних функцій у цьому контексті має важливі наслідки для розробки ефективних стратегій виховання, навчання та підтримки молоді, спрямованих на стимулювання інтелектуального розвитку та підготовку до успішного самореалізації та адаптації в сучасному світі.

Нинішня проблема в освітній системі, включаючи Україну, полягає в тому, що багато навчальних закладів недостатньо акцентують на розвитку критичного мислення та гнучкості розуму. Замість цього, вони акцентують на механічному засвоєнні матеріалу без відповідного акценту на аналітичні та критичні навички. Джером Брунер приймає аналогічну точку зору, вважаючи, що навіть з самого раннього віку батьки не завжди надають належний та якісний вплив, що може призвести до недостатнього розвитку когнітивних навичок у дитини, відповідно до її вікових можливостей. [1]

Ця проблема завжди привертала увагу психологів, а особливо експертів у галузі когнітивної психології. Таке питання розглядала Еллен Галінські авторка книги «Mind in the Making» («Зародження розуму»), вона включила критичне мислення до переліку семи найважливіших життєвих навичок, необхідних кожній дитині.

Для розкриття особливостей психічних процесів у дітей та підлітків застосовуються різноманітні психологічні моделі.

Модель розвитку когнітивних функцій, створена Жаном Піаже, швейцарським психологом і визнаним фахівцем у галузі дитячої психології, є однією з ключових у цьому контексті. Його теорія розвитку включає чотири основних етапи:

- Сенсомоторний період (0-2 роки): Цей період визначається інтенсивною фізичною активністю та розвитком моторики. Дитина взаємодіє із світом, використовуючи власні відчуття та рухи для формування первинних схем дії та рефлексів.

- Пропозиціональний період (2-7 років): На цьому етапі розвивається мовлення, і дитина вчиться використовувати символічне представлення об'єктів та подій. Роль ігрової діяльності стає важливою для формування концепцій та уявлень про світ.

- Конкретно-операційний період (7-11 років): На третьому етапі розвивається конкретне логічне мислення та здатність розв'язувати проблеми. Дитина вивчає логічні відносини, обмежуючись конкретними ситуаціями та об'єктами.

- Формально-операційний період (11 років і старше): Останній етап відзначається розвитком абстрактного мислення та здатністю аналізувати абстрактні концепції та проблеми. Дитина стає здатною до абстрактного логічного мислення [2].

Модель Піаже акцентує на активній участі дитини у власному навчанні та розвитку, надаючи цінний інструмент для розуміння та підтримки психічних процесів у контексті когнітивних функцій. Детальний аналіз кожного етапу дозволяє адаптувати методику навчання до індивідуальних потреб дитини з боку вчителів, батьків та психологів.

Модель екологічних систем Урі Бронфенбреннера, розроблена американським психологом, визначає ключові аспекти взаємодії особистості та її оточення на різних рівнях, що впливають на розвиток людини та сім'ї. Враховуючи різні рівні впливу, модель включає такі компоненти:

- Мікросистема: Це найближче оточення особистості, включаючи родину, школу та інші форми прямої взаємодії. Детальне вивчення взаємодії на цьому рівні важливо для повного розуміння впливу оточення на особистісний розвиток.

- Мезосистема: Цей рівень описує взаємодію елементів мікросистеми. Наприклад, вплив сім'ї на шкільне середовище, де події в одній системі можуть впливати на іншу.

- Екосистема: Екосистема описує зовнішнє середовище, яке впливає на розвиток, але в якому сама особистість не є активним учасником. Це може бути робоче місце батьків чи громада.

- Макросистема: Макросистема визначається культурними та соціальними нормами, системою цінностей та ідеологією. Вона впливає на всі інші рівні екологічних систем [2]

Теорія Бронфенбреннера підкреслює, що розвиток особистості не може бути адекватно розглянутий поза контекстом її оточення. Здійснення аналізу та взаємодії всіх рівнів екологічних систем відзначається як ключовий аспект для глибокого розуміння процесів розвитку людини.

Теорія прихильності, яку сформулював психіатр і психоаналітик Джон Боулбі, акцентує на тому, що для нормального соціального та емоційного розвитку маленьких дітей важливі стосунки з принаймні одним основним опікуном. Згідно з цією теорією, дитяча поведінка, пов'язана з симпатією, визначається в першу чергу пошуком близькості до прив'язаної особи, особливо в стресових ситуаціях.

Вчення прихильності вказує на те, що немовлята формують прив'язаність до дорослих, які виявляють чутливість та емоційну відданість у соціальних взаємодіях, і залишаються стійкими опікунами протягом періоду приблизно від шести місяців до двох років. Під час цього періоду діти розвивають фігури прихильності, які стають стабільною базою для дослідження і пізнання світу, а також для повернення у них у стресових ситуаціях [3].

Взаємодії з батьками сприяють розвитку моделей прихильності, що формує внутрішні робочі моделі, які визначають почуття, думки та очікування особистості у подальших міжособистісних відносинах. Реакції на тривогу під час розлуки або горя внаслідок втрати прихильності розглядаються як нормальна та адаптивна відповідь для дітей, які мають прив'язаність. Ці форми поведінки можливо еволюціонували, сприяючи підвищенню ймовірності виживання дитини.

Соціокультурна теорія пізнавального розвитку, розроблена Левом Виготським, є психологічною концепцією, яка аналізує когнітивний розвиток, враховуючи соціальну взаємодію та культурне середовище. Створена в середині 20 століття, ця теорія стала ключовою для розуміння сприйняття та осмислення навколишнього світу індивідом.

Зона найближчого розвитку (ZPD) є однією з головних концепцій, що визначає потенціал для розвитку, який може бути досягнутий через взаємодію з більш досвідченим партнером. Це вказує на важливість соціальної взаємодії та групового навчання.

Теорія Виготського також підкреслює роль опору або сафолдінгу – індивідуалізованої підтримки, спрямованої на полегшення навчання і зменшення, по мірі набуття навичок [4].

Аналізуючи когнітивний розвиток через призму соціальних та культурних впливів, теорія Виготського відкриває нове розуміння процесів мислення та навчання. Її значущість проявляється у практичній важливості для розробки ефективних методів навчання та розвитку.

Розвиток моделювання психічних процесів у контексті розвитку когнітивних функцій, особливо в аспекті дитячої та підліткової психології, обіцяє залишатися важливим напрямком наукових досліджень. За останні роки спостерігається низка перспектив, що визначатимуть майбутнє цього поля.

По-перше, розгортання інтегрованих підходів до моделювання дозволяє з'єднати різноманітні аспекти психічних процесів та їх взаємодію в комплексній системі. Це створює можливість більш повного розуміння динаміки когнітивного розвитку в ранньому віці та підлітковому періоді.

По-друге, використання передових технологій, таких як нейроіміджинг та аналіз даних великого обсягу, сприяє точнішому відтворенню та вивченню психічних процесів. Це відкриває можливості для розробки ефективних підходів до підтримки когнітивного здоров'я дітей та підлітків.

По-третє, активне використання віртуальної реальності та сучасних технологій для створення імерсивних навчальних середовищ дозволяє реалістично моделювати різні сценарії та впливати на розвиток когнітивних навичок у специфічних умовах.

У ході розгляду теми "Моделювання психічних процесів у контексті розвитку когнітивних функцій: аспекти дитячої та підліткової психології" було виявлено значущість та важливість використання моделей для розуміння та впливу на психічний розвиток дітей та підлітків. Здійснений огляд сучасних підходів до моделювання, методологічних аспектів та стадій впровадження моделей у психологічні дослідження дозволив розкрити багатогранність цього підходу.

Аналіз спільних точок та розбіжностей моделей, а також практичне їх застосування в контексті дитячої та підліткової психології надають можливість збагатити наше розуміння процесів, що відбуваються на різних етапах когнітивного розвитку.

Спостереження за сучасними тенденціями у розвитку моделювання психічних процесів дозволяють зазначити необхідність постійного вдосконалення та адаптації методів до змін у суспільстві та науці. Практичні приклади використання моделей у психологічних дослідженнях стають об'єктом зацікавлення не лише для науковців, але й для студентів, які обирають спеціальність «Психологія».

Загальний висновок полягає в тому, що моделювання психічних процесів є потужним інструментом для вивчення та впливу на когнітивний розвиток. Його важливість для майбутніх психологів стає очевидною, оскільки це дозволяє їм отримати глибше розуміння психічних аспектів розвитку в ранньому та підлітковому віці, що, в свою чергу, сприяє створенню ефективних стратегій психологічної підтримки та навчання.

Список використаних джерел та літератури:

1. Мирошниченко О.А. Розвиток когнітивних навичок дітей в концепції джерома сеймура брунера «Молодий вчений» № 3 (67) березень, 2019 р. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-3-67-19>
2. Bronfenbrenner's Ecological Systems Theory ULR: <https://www.simplypsychology.org/bronfenbrenner.html#The-Five-Ecological-Systems>
3. Draper P, Belsky J. Personality development in the evolutionary perspective. J Pers. 1990;58(1):141-61. doi:10.1111/j.1467-6494.1990.tb00911.x
4. Eun B. The zone of proximal development as an overarching concept: A framework for synthesizing Vygotsky's theories. Educational Philosophy and Theory. 2017;51(1):18-30. doi:10.1080/00131857.2017.1421941

Легеза Юлія Олександрівна

здобувачка вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Пріснякова Людмила Макарівна

кандидат психологічних наук, доцент,
завідувачка кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

РОЗУМІННЯ КОНФЛІКТУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Сьогодні, здається, нікому не потрібно доводити, що проблеми, пов'язані з дослідженням конфліктів, мають право на існування. Конфлікт, в силу своєї поширеності протягом усього періоду існування людства, став предметом розгляду багатьох мислителів, саме тому він отримав визначення відколи стали формулюватися будь-які наукові теорії та думки. Тому ми зустрічаємо його у Платона, Аристотеля, Геракліта, у релігійних книгах, а такі науки, як соціологія, психологія, політологія та економіка, досі присвячують йому чимало досліджень, які лише підтверджують його суть. Завдяки цьому було створено безліч описів цього явища, що відрізняються як за підходом, так і за формою, залежно від дисципліни, яка намагалася ним займатися, але сходяться за своєю природою.

У науковій літературі з цього питання існують різні визначення конфлікту. Один з них був сформульований Дж. П. Фолджером, М. С. Пулом і Р. К. Статманом, які визначили його як *«взаємодія людей, залежних один від одного, які вважають, що вони мають несумісні цілі та сприймають одна одну як перешкоди на шляхи досягнення цих цілей»* [14]. Конфлікт – це явище, яке, попри численні думки, не завжди можна вирішити без проблем. Це тому, що в більшості випадків це викликає найгіршу поведінку в людині, особливо

на роботі, де це є нормою має становити розумну поведінку. Люди піддаються емоціям – їх поведінка стає настільки ірраціональною, що вони не звертають об'єктивної уваги на проблему, що викликає конфлікт. Для ефективного вирішення конфлікту дуже важливо правильно керувати ним.

Психологія ще не виробила загальноприйнятого розуміння природи конфлікту. Деякі автори трактують це як зіткнення, протистояння, суперечку. Іноді під конфліктом розуміють різновид спілкування, ситуативну несумісність, ситуацію без розв'язання, різновид конкурентної взаємодії [3]. Суть конфлікту полягає не стільки у виникненні суперечки чи зіткнення інтересів, скільки в усуненні цих непорозумінь, у протистоянні одиниць соціальної взаємодії. Скрізь і завжди виникають різноманітні сперечання, але через конфлікт вирішується лише мала їх частина. Інтереси та погляди також часто суперечать один одному. Однак суть конфлікту виходить за межі цих протистоянь. Йдеться про протидію суб'єктам конфлікту в цілому.

Проте, згідно з думкою деяких дослідників, конфлікт означає «соціальну ситуацію, в якій суперечливі інтереси, установки та цінності індивідів або функціональних груп всередині організації вступають у контакт, що призводить до специфічної поведінки» [1]. Виходячи з цього, конфлікт – це явище, яке виникає переважно внаслідок несумісності характерів учасників конфлікту. Більш того, він понад усе викликаний особистісними рисами індивідів, а потім є результатом характерних рис організації.

Тому під конфліктом розуміють надзвичайно складний спосіб усунення непорозумінь у процесі взаємодії, який супроводжується протистоянням сторін конфлікту і зазвичай супроводжується негативними емоціями [5]. До сутнісних характеристик конфлікту належать: наявність супротивності між суб'єктами; їх протистояння; негативні емоції стосовно себе [3]. Причини конфлікту включають суб'єктивні та специфічні, тобто об'єктивні причини. Конкретний конфлікт виникає внаслідок дії з тих чи інших причин. Психологів же цікавлять суб'єктивні причини [3].

На думку деяких вчених у психології конфлікт (від лат. conflicts – зіткнення) визначається як відсутність згоди між двома або більше сторонами. У міжособистісному конфлікті під сторонами розуміються індивіди або групи, у внутрішньоособистісному конфлікті – установки, цінності, уявлення суб'єкта. Щоб пояснити сутність конфлікту, необхідно виділити його основні ознаки та сформулювати умови його виникнення.

Конфлікти завжди виникають на основі протилежних мотивів і оцінок, що можна розглядати як необхідну передумову виникнення конфліктів. Конфлікт завжди характеризується протиборством одиниць соціальної взаємодії, що виражається в заподіянні шкоди (моральної, матеріальної, фізичної, психологічної та ін.). Протистояння з населенням і конфлікт між двома сторонами розвинулися в той час, коли вони взаємодіяли та мали справу одна з одною. Тобто між ними існував стан конфронтації. Конфлікти можуть належати до *статичних порушень* (система взаємопов'язаних структурних елементів) і *динаміки* (процесів) [4].

Г. В. Ложкін у динаміці конфлікту виділяє наступні етапи: виникнення конфліктної ситуації; усвідомлення конфліктної ситуації; саме конфліктна поведінка – обопільно спрямовані та емоційно забарвлені дії, які ускладнюють досягнення цілей, інтересів противника і сприяють реалізації власних інтересів на шкоду іншій стороні; розгортання конфлікту або його вирішення залежить від учасників, їх особистісних особливостей, інтелектуальних, матеріальних можливостей [12].

Наявність багатьох загальних і вузьких класифікацій конфліктів свідчить про те, що їх може бути стільки, скільки бачить в них психологія. До характеристик, на основі яких пропонуються різні типології, належать: предмет конфлікту; особливості сторін; тривалість; функції; прояви; тип відносин; наслідки тощо. Деякі дослідники розглядають конфлікти саме за предметом конфлікту: *економічні* – впливають із принципів розподілу праці та оплати праці та пов'язаних з цим відмінностей між людьми у майновій, соціальній сфері, зовнішньому вигляді та умовах повсякденного життя; *соціальні* – виникають на фоні життєвих проблем; *політичні* – пов'язані зі складністю суспільств в окремих націях і державах; *стратифіковані* – з'являються у зв'язку з розшаруванням суспільства, наприклад за ступенем достатку, кваліфікації, престижу; *класові* – виникають між соціальними класами на економічному, політичному та ідеологічному рівнях; *ідеологічні* – основою таких конфліктів є різні ідеологічні цінності; *культурні* – результат культурних відмінностей між спільнотами, які працюють в організації, люди відрізняються за ідеалами та способом життя, існують етнічні та мовні відмінності; *цінностей і мети* – виникають у зв'язку з приналежністю людини до багатьох соціальних груп сімейного, політичного і релігійного характеру.

Конфлікт – це явище, яке виникає переважно внаслідок несумісності характерів учасників конфлікту. Більш того, він понад усе викликаний особистісними рисами індивідів, а потім є характеристикою організації. За останні кілька десятиліть відбулися зміни у поглядах на конфлікт. Тому, існує думка про основні погляди на конфлікт: традиційний, погляд школи міжособистісних відносин та інтерактивний. У зв'язку з тим, що виникнення конфлікту нерозривно пов'язано з різними сторонами діяльності людини, кількість і різноманітність конфліктів досить велика. Наприклад, дослідники виділяють такі види конфліктів: внутрішньоособистісні, міжособистісні, конфлікти між особистістю і групою та групові [7].

За суб'єктивним критерієм класифікації можна виділити: *індивідуальні конфлікти* (внутрішні, індивідуальні, внутрішньоособистісні) – стосуються кожної окремої людини та виникають внаслідок необхідності зробити вибір у сфері відносин, поведінки та цілей, що часто призводить до фрустрації та стану внутрішньої напруги; *колективні конфлікти* – до них належать міжособистісні, внутрішньогрупові, міжгрупові та міжорганізаційні конфлікти. Міжособистісні конфлікти виникають між двома чи більше людьми, чії погляди, цілі чи стосунки суперечать одне одному. На робочому місці конфлікти зазвичай виникають на трьох рівнях: між начальником та

підлеглим, між рівними керівниками та між підлеглими. Внутрішньогрупові (внутрішньогрупові) конфлікти, як випливає з назви, відбуваються між особистістю та групою. Вони виникають у результаті невідповідності інтересів особи та інтересів групи. Проте міжгрупові конфлікти відбуваються між різними групами. Міжорганізаційні конфлікти виникають між підприємцями з метою досягнення своєї мети [13].

Один із найпопулярніших поділів конфліктів за причинами та природою запропонував К. Мур, розділивши конфлікти на п'ять типів [8]: *конфлікт у стосунках* – пов'язаний з емоційним ставленням до іншої людини. Цей тип конфлікту часто є наслідком стереотипів, неправильного сприйняття, неадекватного спілкування, сильних емоцій або негативних дій; *конфлікт даних* – виникає через брак інформації, неправильне розуміння даних або іншу інтерпретацію даних; *конфлікт інтересів* – стосується ситуації, в якій сторони хочуть отримати якомога більше ресурсів шляхом іншої сторони, наприклад, матеріальні інтереси, тобто гроші, розподіл праці або психологічні інтереси – самооцінка, довіра; *структурний конфлікт* – результат ситуаційної структури, включає нечіткі компетенції та права людей, надмірні завдання та різні соціальні ролі; *конфлікт цінностей* – результат розбіжностей у повсякденних системах цінностей, тобто звичаїв, етичних принципів або результат релігійних та ідеологічних розбіжностей.

На думку відомого медіатора, психолога І. Калінської конфлікт поділяють за ступенем прояву на *прихований* та *відкритий* конфлікт. А за спрямованістю вони бувають трьох типів: *горизонтальні* – залучені особи, які не перебувають у підпорядкованому відношенні; *вертикальні* – беруть участь особи, які перебувають у підпорядкуванні один в одного; *змішані* – представлені «вертикальною» і «горизонтальною» складовими [9]. З точки зору причин конфліктної ситуації, згідно з В. Верещак, конфлікт має такі форми: *конфлікт цілей* – ситуація, коли сторони по-різному вбачають мету своєї діяльності та у зв'язку з цим відстоюють свої інтереси; *конфлікт поглядів* – ситуація розбіжності в поглядах, ідеях і думках стосовно розв'язуваної проблеми. Вирішення таких конфліктів вимагає більше часу, аніж вирішення конфліктів, пов'язаних з розбіжностями цілей; *емоційний конфлікт* – може зародитися в ситуації, коли в учасників різні почуття та емоції, що лежать в основі їх відносин один з одним як особистостей. В цьому випадку люди просто викликають один в одного роздратування стилем своєї поведінки, веденням справ, спілкуванням. Такі конфлікти найважче піддаються вирішенню, бо в їх основі лежать причини, пов'язані з особливостями особистості [3].

Здійснення аналізу літературних джерел ми зрозуміли, що *основними структурними елементами* конфлікту є: сторони конфлікту, предмет конфлікту, образ конфліктної ситуації, мотиви конфлікту та позиції конфліктних сторін. До *структурних елементів конфлікту* відносяться також суб'єкт і об'єкт конфлікту, опоненти як особистість, обставини в країні, регіоні та за місцем проживання, умови праці та побуту людей, обставини пов'язані

щодо соціальної взаємодії, а також потреби та інтереси, цілі опонентів і конфліктна взаємодія. *Конфліктні сторони* – суб'єкти соціальної взаємодії, чий інтереси викликані безпосередньо, або суб'єкти, які явно (неявно) підтримують людей у конфлікті. *Предметом конфлікту* є об'єктивно чинна або уявна проблема, яка служить причиною протистояння між сторонами (проблема влади, відносин, первинності конфлікту, їх поступливості). Саме ця невідповідність є причиною конфлікту. *Відображення предмета* конфлікту у свідомості суб'єктів конфліктної взаємодії визначає образ конфлікту. Мотиви конфлікту як внутрішні рушійні сили спонукають суб'єктів соціальних взаємодій до конфлікту. Мотиви проявляються у вигляді потреб, інтересів, цілей і переконань. *Позиції сторін що конфліктують* – це те, що вони пояснюють одна одній під час конфлікту чи переговорного процесу [11]. *Функції конфліктів* поділяються на *конструктивні* та *деструктивні*. Як правило, у конфлікті беруть участь обидві сторони, тому судять, який принцип переважає. *Функціональність конфлікту* може змінюватися в бік *позитивних* або *негативних* наслідків у міру його розвитку. Інформація в конфлікті в основному представлена інформаційними моделями конфліктної ситуації, доступними кожній із залучених сторін, інформаційним обміном опонентів та інформаційним середовищем, у якому відбувається конфлікт [10].

Під *запобіганням конфліктам* розуміють створення об'єктивних умов і суб'єктивних передумов, що дозволяють безконфліктно розв'язувати передконфліктні ситуації. *Розв'язання конфліктів* передбачає як ми розуміємо конструктивне самостійне вирішення конфліктів особою, а також уміння керівників вирішувати конфлікти між підлеглими. Також існують *деструктивні сторони конфлікту* до яких ми відносимо: негативні емоційні переживання можуть привести до різних захворювань; порушення ділових і особистих стосунків між людьми, зниження дисципліни; погіршення соціально-психологічного клімату; погіршення якості роботи; уявлення про переможців і переможених як про ворогів; тимчасові втрати – на одну хвилину конфлікту припадає 12 хвилин суперечливих емоційних переживань [6]. Позитивне функціональне сприйняття конфліктів дозволяє по-різному оцінювати їх роль у житті сучасного суспільства. Конфлікти самі по собі не погані: навіть якщо вони неприємні, вони досить поширені. Конфлікти стимулюють розвиток нових ідей і сприяють розвитку нетрадиційних структур для мирного вирішення супротивності на різних рівнях суспільного життя. Нема потреби звертатися до арбітражу або негайно подавати справу до суду. У багатьох випадках для вирішення конфлікту достатньо залучити кваліфікованих посередників або третю сторону [3].

Існують певні зв'язки між конфліктом і процесом впливу на поведінку іншої сторони, а особливо з прагненням змінити цю поведінку. Конфлікт може зіграти інструментальну роль. Іншими словами, конфлікт часто використовується як інструмент, щоб змусити суперника змінити свою лінію поведінки. У цьому визначенні конфлікт розуміється як процес взаємодії, тобто взаємних дій сторін по відношенню один до одного. Якщо цей елемент

не відбувається, конфлікту бути не може. З іншого боку, не будь-яку взаємодію між сторонами можна відразу вважати конфліктом; відомо, що багато видів діяльності є, використовуючи термін із праксеології, позитивною співпрацею. У конфлікті ці дії спрямовані на те, щоб завдати шкоди супернику або перешкодити супернику конкурувати з його запланованими діями (іноді тим і іншим одночасно). При такому підході можна говорити про суперечливі або несумісні цілі сторін, які беруть участь у конфлікті. Однак розбіжність інтересів і прагнень не є необхідною умовою існування конфлікту (припускаючи, що протилежні дії відрізняються від конфлікту інтересів у структурному сенсі). Слід зазначити, що крайньою протилежністю завданню шкоди супернику є навіть фізичне усунення сторін у деяких типах конфліктів. Підкреслення розбіжності цілей та інтересів сторін у конфлікті може викликати суперечки, тим більше, що, як було показано раніше, у багатьох визначеннях конфлікту підкреслюється ідентичність цілей як істотного елемента цього явища. Суть проблеми зводиться до необхідності відрізнити цілі (або прагнення) учасників конфлікту від об'єкта конфлікту. Розбіжність цілей виникає навіть тоді, коли об'єкт конфлікту для обох сторін ідентичний. Наприклад, якщо дві групи А і Б прагнуть захопити якусь територію, об'єкт конфлікту спільний, але цілі сторін різні – мета групи А – отримати територію для групи А, мета групи В має отримати ту саму територію для групи В [2].

Ми дійшли висновку, що наявність відкритих і демократично вирішених конфліктів є свідченням життєздатності суспільства, оскільки кожен суспільний розвиток несе з собою нерівний розподіл благ і ресурсів, а отже, і конфліктні ситуації. Конфлікти виникають між і всередині індивідів, у родин, між групами людей, у колективах та інших соціальних спільнотах. Формування культури поведінки в конфліктних ситуаціях є актуальним завданням, суттєвим показником цивілізованості суспільства та рівня культурного розвитку кожної людини. Тому важливо навчити людей толерантності до конфліктних ситуацій і вмінню їх долати. Конфлікти є ознакою розвитку і зростання, прагнення людини до внутрішньої рівноваги.

Список використаних джерел та літератури:

1. Bartkowiak G., Psychologia zarządzania, Zachodnie Centrum Organizacji, Zielona Góra 2003.
2. Batko K., Trzop A. Konflikt społeczny // Encyklopedia Zarządzania. 11.12.2023 URL: https://mfiles.pl/pl/index.php/Konflikt_spo%C5%82eczny.
3. Верещак В. М. Судовий компроміс у кримінальному судочинстві // Вісник Верховного Суду України. 2000. № 1. 243 с.
4. Вирішую конфлікти та будує мир навколо себе. Базові навички медіації однолітків. Навчально-методичний посібник / Андрєєнкова В. Л., Левченко К. Б., Матвійчук М. М., Дацко О. В. Київ: ФОП Нічога С. О. 2020. 200с.
5. Вознюк Н. Альтернативні способи вирішення господарсько-правових спорів. *Юридична Україна*. 2013. № 10. С. 80–83.

6. Єршоменко Г. Медіація як спосіб вирішення спорів URL: <http://innovations.com.ua/uk/interview/6/39/374> (дата звернення 09 грудня 2023 року).
7. Ішмуратов А. Т., Бобровник С. В. Конфліктологія юридична. Юридична енциклопедія: В 6 т. Редкол. Шемшученко Ю. С. (голова) та ін. Т. 3. Київ, 2001. 202 с.
8. Kalińska, Konflikty w przedsiębiorstwie, Przyczyny i sposoby ich rozwiązywania, s. 5-6.
9. Кільдюшкіна О. Передумови впровадження медіації в Україні. *Все для юриста*. 2010. (дата звернення 13 грудня 2023 року).
10. Кисельова Т. Правове регулювання відносин із надання послуг медіації у зарубіжних країнах. *Право України*. 2011. № 11-12. С. 225–236.
11. Комплект освітніх програм «Вирішення конфліктів мирним шляхом. Базові навички медіації. URL: <https://la-strada.org.ua/download/komplekt-osvitnih-program-vyrishennya-konfliktiv-myrnym-shlyahom-bazovi-navychky-mediatsiyi>. (дата звернення 10 грудня 2023 року).
12. Ложкін, Г. В. Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика [Електронний ресурс]: навчальний посібник / Г. В. Ложкін, Н. І. Пов'якель. Електронні текстові дані (1 файл: 22,4 Мбайт). Київ: ВД «Професіонал», 2007. 416 с.
13. Salejko-Szyszcak I. Klasyfikacja konfliktów w przedsiębiorstwie, Zeszyt 404, Toruń 2011, s. 139–141.
14. Folger J. P., Poole M.S., Stutman R. K. Konflikt, [w:] *Mosty zamiast murów*, red. J. Stewart, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 490.

Лисенко Ірина Володимирівна

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Пріснякова Людмила Макарівна

кандидат психологічних наук, доцент,

завідувач кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА ВЗАЄМОПОРозУМІННЯ МІЖ ЧОЛОВІКОМ ТА ЖІНКОЮ У ШЛЮБИ

У сучасному світі, зміни в ролевих стереотипах, емансипація та розширення соціальних ролей чоловіків та жінок створюють нові виклики для взаєморозуміння в сімейних відносинах. Взаємодія між статями стає більш складною, враховуючи соціокультурні зміни та вплив мас-медіа. Розуміння соціально-психологічних чинників у відносинах стає ключовим елементом забезпечення стабільності та гармонії в подружньому житті.

Вивченням зазначеної проблематики займалися наступні вітчизняні науковці: В. С. Васищев [1], І. В. Головнева [2], А. С. Іващенко [3], Л.О. Котлова [4], Р. А. Мороз [5].

Однією з основних проблем сімейних відносин є нестабільність взаєморозуміння між чоловіком та жінкою. Це може виникати через різницю в соціальних ролях, очікуваннях, аспектах культурної сутності та комунікаційних перешкодах.

Ще однією з важливих проблем є дисгармонія в очікуваннях та уявленнях стосовно ролей у сімейному житті. Суперечності можуть виникати через різні рівні емансипації, традиційні стереотипи, або неповне розуміння важливості різноманіття в сімейних обов'язках. Взаємодія чоловіка та жінки, у контексті сучасного суспільства, може стикатися з труднощами у вирішенні конфліктів, що може призводити до руйнування взаєморозуміння та загострення стосунків.

Деякі пари можуть бути конфронтовані з відмінностями в очікуваннях та ролях, зберігаючи старі погляди на подружжя, тоді як інші стикаються з викликами нових соціальних реалій та намагаються визначити власні ролі в межах оточення, яке змінюється.

Детальний аналіз цих соціально-психологічних аспектів дозволить не лише визначити основні чинники, які впливають на взаєморозуміння між чоловіком та жінкою, але і розробити стратегії, спрямовані на подолання цих

проблем та забезпечення гармонійних відносин у сучасному сімейному оточенні. На тлі цих проблем, важливо розглядати соціально-психологічні чинники, що впливають на формування взаєморозуміння та подолання труднощів.

Можна визначити наступні соціально-психологічні фактори, які впливають на взаєморозуміння між чоловіком та жінкою у шлюбі:

– **культурні особливості.** Культурні норми можуть визначати ролі чоловіка та жінки у сімейному контексті. розходження в сприйнятті цих ролей може впливати на взаєморозуміння. Очікування, які виникають із традицій та культурних звичаїв, можуть впливати на сприйняття обов'язків та взаємовідносин у шлюбі,

– **емансипація та рівність.** Зміна уявлень про ролі чоловіка та жінки в сучасному суспільстві може створювати напруження, особливо, коли партнери мають різні переконання щодо рівності та емансипації. Потреба зберегти баланс між рівністю та традиційними ролями може формувати виклик, особливо в умовах швидких соціокультурних змін,

– **комунікаційні аспекти.** Спосіб, яким чоловік та жінка обмінюються інформацією, може впливати на якість взаєморозуміння, проблеми у комунікації можуть породжувати непорозуміння. Різниця в стилях комунікації, наприклад, прямий чи непрямий, може впливати на тлумачення повідомлень та сприйняття емоцій,

– **емоційна інтелігенція.** Здатність розуміти та емпатизувати з емоціями партнера допомагає покращити взаєморозуміння та зменшити конфлікти. Вміння ефективно керувати стресом сприяє збереженню психологічного комфорту та рівноваги в сімейних відносинах,

– **етнопсихологічні відмінності.** Сімейні традиції та погляди можуть визначати особливості взаємодії між чоловіком та жінкою, впливаючи на їхні погляди на шлюб. Коли партнери мають різні етнічні або культурні корені, це може створити унікальні виклики, пов'язані з розумінням та прийняттям відмінностей.

Розглядаючи ці соціально-психологічні фактори, важливо розуміти їх взаємозв'язок та вплив на взаєморозуміння між чоловіком та жінкою в шлюбі. Розвиток комплексної стратегії, що враховує ці аспекти, може сприяти покращенню якості відносин та забезпечити стабільність у сімейному житті.

Можна визначити наступні психологічні стратегії для пошуку взаєморозуміння в шлюбі:

– **активне слухання.** *Слід* розвивати вміння уважно слухати партнера, зосереджуючись на його почуттях та потребах. Після вислуховування необхідно виражати своє розуміння і емпатію, що сприятиме покращенню взаєморозуміння,

– **відкриті та чесні розмови.** **Необхідно** уникати осудження та висновків, краще ставити питання та ділитися своїми почуттями. *Слід* зосереджуватися на пошуку рішень разом, а не на визначенні винних,

- **розвиток емпатії.** *Важливо* вивчати та розуміти почуття своїх партнерів, створюючи безпечне середовище для вираження емоцій. *Слід* навчитися приймати різниці у почуттях та точках зору як невід'ємну частину взаємовідносин,
- **тренінги з комунікації.** *Важливо* записуватись на тренінги з ефективною комунікації, щоб вдосконалити свої навички у вираженні та розумінні інших. *Необхідно* виражати свої власні почуття та думки, уникаючи обвинувачень і глузувань.
- **терапія та поради від професіоналів.** *Можливим є* звернутися до психотерапевта для отримання фахового супроводу та допомоги у розкритті найглибших психологічних аспектів взаємовідносин. *Слід приймати* участь у сімейних консультаціях, де фахівці можуть допомогти розібратися з труднощами та знайти спільні рішення,
- **створення загальних цілей.** *Необхідно* визначити спільні цілі та плани, що сприятиме зміцненню відносин і підтримці взаєморозуміння. *Важливо* дати можливість кожному партнерові висловити свої особисті мрії та бажання, забезпечуючи сприятливий простір для відкритості.
- **розуміння психологічної різниці.** *Слід* розібратися з тим, як партнер сприймає та обробляє інформацію, щоб уникнути непорозуміння. *Необхідно* навчитися приймати індивідуальні особливості свого партнера, визнаючи їхню важливість у відносинах.

Ці психологічні стратегії можуть стати важливим інструментарієм у пошуку взаєморозуміння та покращенні якості відносин між чоловіком та жінкою у шлюбі. Вони сприяють створенню позитивного та емоційно збалансованого середовища для розвитку гармонійних відносин.

Враховуючи сучасний соціокультурний контекст, розуміння соціально-психологічних чинників стає важливим елементом стабільних та щасливих відносин між чоловіком та жінкою. Урахування різноманітності та активна підтримка взаєморозуміння сприяють побудові здорових подружніх зв'язків в сучасному суспільстві.

Список використаної літератури:

1. Васищев В. С. Психологія подружніх взаємин: теоретико-методологічні підходи до дослідження. Вісник Національного університету оборони України. 5 (24). 2011. С. 93-98.
2. Головна І. В. Зміна традиційних внутрішньо-сімейних ролей: нові моделі поведінки та конфлікти. Практична психологія та соціальна робота. 2006. № 4. С.12–16.
3. Іващенко А. С. Психологічні чинники міжособистісних стосунків у молодих подружніх парах. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2012. № 5. С. 1-12.
4. Котлова Л.О. Сімейні труднощі на різних етапах життєвого циклу сім'ї. Publishing Center of the European Association of pedagogues and psychologists «Science», Prague.2014. Vol. 2. P. 176-182

5. Мороз Р. А. Моделі шлюбно-сімейних відносин. Психологічна газета. 2004. № 1. С. 8-11.

Лісна І.В.

здобувач вищої освіти
ННІ психології КЗВО «ДАНО»ДОР,
завідувач навчальної лабораторії
кафедри загальної та соціальної психології
Дніпровського національного
університету ім. Олесья Гончара

Науковий керівник:

Ковальчук О.С.

кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології, доцент
КЗВО «ДАНО»ДОР,
Дніпро, Україна

РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ЯК СТІЙКІСТЬ ЛЮДИНИ У ПОДОЛАННІ СКЛАДНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ СИТУАЦІЯХ

*“Стійкість — це знання того, що ти єдиний,
хто має силу та відповідальність підняти себе”.*
Мері Холлоуей, тренер зі стійкості

У житті кожного відбуваються злети та падіння. Людина переживає почуття втрати чи занепокоєння, серйозні проблеми зі здоров'ям або у стосунках, стрес на роботі, стихійні лиха та масштабні надзвичайні ситуації. Сучасні деструктивні процеси позбавляють людину відчуття стабільності, втручаються в систему цінностей і з великою ймовірністю призводять до кризи [...], наростаючої суперечливості соціальних змін. [5, с.24]. Навчившись долати важкі часи і відновлюватися після них, людина підвищує стійкість.

Стійкість чи резильєнтність, як прийнято говорити останнім часом, - це процес і результат успішної адаптації до важкого або складного життєвого досвіду, особливо за рахунок розумової, емоційної та поведінкової гнучкості та пристосування до зовнішніх та внутрішніх вимог. [6]. Це здатність протистояти негараздам і справлятися із важкими життєвими подіями.

Наявність резильєнтності не означає, що людина не відчуває стрес, емоційні потрясіння та страждання. Продовжуючи відчувати емоційний біль, переживання та страждання, людина залишається здатною діяти (Вікторія Скрипченко). В одній стресовій ситуації людина демонструє високу стійкість,

але при цьому вона може не проявитися, якщо складнощі виникнуть в іншому питанні.

Резильєнтність (resilience) буквально означає пружність, еластичність. У французькій та іспанській мовах це інженерний термін, що описує здатність матеріалу після деформації повертатися до початкової форми. У англійському варіанті мається на увазі не тільки властивість матеріалу, а й аналогічне властивість людини.

Резильєнтність - це здатність виживати і досягати успіху прийнятим в суспільстві шляхом, незважаючи на несприятливі умови. Тобто, це вміння людини не просто вистояти у несприятливих умовах, але не зламатися та продовжити жити повноцінним життям.

Завдяки резильєнтності люди використовують свої ресурси, сильні сторони та навички для подолання труднощів та невдач. Люди, яким не вистачає цієї психологічної стійкості, частіше почуваються пригніченими чи безпорадними, покладаються на нездорові стратегії виживання, наприклад, самоізоляцію.

Професор Лаура Лакомба-Трехо з колегами з'ясували, що люди з високою резильєнтністю простіше справляються з труднощами, мають краще самопочуття, більше задоволені життям, ніж люди з нижчою стійкістю. Ті, кому не вистачає резильєнтності, легко перевантажуються, вибиваються з сил, частіше хворіють. Люди, які мають таку високу психологічну стійкість, використовують свої сильні сторони та системи підтримки для подолання проблем.[4].

Резильєнтність можливо і потрібно розвивати. Перевагою дії розвитку резильєнтності особистості є висока адаптивність, психологічне благополуччя, успішність у будь-якій діяльності. [1, с.28].

Розвиток стійкості процес, який не відбувається миттєво. Над цим необхідно працювати і, якщо з часом, стійкість вже напрацьована, то її потрібно зберігати й зміцнювати.

Покрокові дії для розвитку резильєнтності:

- Розвиток самосвідомості. Розуміння того, як людина реагує на стрес, сприяє виявленню та визначенню більшої кількості варіантів адаптивних стратегій поведінки. Також самоусвідомлення допомога розумінню своїх сильних і слабких сторін.
- Розвиток саморегуляції. Бути зосередженим під час стресу або складних ситуацій будуть в нагоді техніки зниження стресу такі як дихальні вправи, кероване уявлення, усвідомленість. Така концентрація допоможе контролювати свою поведінку, емоції, думки, дії.
- Підвищення оптимізму. Для цього потрібно зосередитись на тому, що можна зробити під час зіткнення з проблемою, визначити позитивні дії, що сприятимуть вирішенню цієї ситуації. Оптимістичні люди відчувають себе більш впевненими, тому що мають сили і енергію контролювати свою результативність.

- Розширення і зміцнення зв'язків. Створення нових соціальних зв'язків та зміцнення таких, що вже існують. Це сприяє підтримці та відіграє важливу роль у стійкості.
- Визначення своїх сильних сторін. Спираючись на свої таланти і сильні сторони, людина почувається більш впевненою, що сприяє резильєнтності. [3].

Загострення негативних переживань при кризі, змушує людину шукати шляхи її розв'язання, яке виражається в здобутті сенсу, визначенні цінностей та їх реалізації. [5, с.24] Резильєнтність не є постійним станом. Людина може впоратись з одним стресом чи проблемою і бути зовсім розубленною і безпорадною перед іншими. Методи, які формують стійкість, потрібно зміцнювати і застосовувати у подоланні складних психологічних ситуацій.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гайдук Ю.В., Ковальчук О.С. “Резильєнтність як фактор особистісного зростання”. Розвиток самоефективної особистості: інтеграція зусиль суспільства, школи, родини: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції . (Дніпро, 06 квітня 2023)/ ред. колегія: В.В.Сиченко, Т.О.Гальцева, О.С.Ковальчук, Дніпро: КЗВО “ДАНО” ДОР”, 2023. 188 с.
2. Гусак Н. Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій: підхід резильєнс: посібник з проведення тренінгу / [Н. Гусак, В. Чернобровкіна, В. Чернобровкін, А. Максименко, С. Богданов, О. Бойко; за заг. ред. Н. Гусак] ; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Київ: НаУКМА, 2017.
3. Гальцева Т.О. “Роль емоцій та емоційної саморегуляції у розвитку навчальної самоефективності учнів”. Розвиток самоефективної особистості: інтеграція зусиль суспільства, школи, родини: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції . (Дніпро, 06 квітня 2023)/ ред. колегія: В.В.Сиченко, Т.О.Гальцева, О.С.Ковальчук, Дніпро: КЗВО “ДАНО” ДОР”, 2023. 188 с.
4. What Is Resilience? Your Guide to Facing Life’s Challenges, Adversities, and Crises. Katie Hurley. Medically Reviewed on July 14, 2022
5. Are Coping Strategies, Emotional Abilities, and Resilience Predictors of Well-Being? Comparison of Linear and Non-Linear Methodologies. Laura Lacomba-Trejo, Joaquin Mateu-Molla ,Monica D. Bellegarde-Nunes, Iraida Delhom. Int. J. Environ. Res. Public Health. Published: 18 June 2022.
6. Соломаха І. Г. “Релігійна віра в контексті психоаналітичного осмислення”. СОФІЯ. Гуманітарно-релігієзнавчий вісник. №1(13)2015
7. APA dictionary of psychology. APA Dictionary of Psychology. URL: <https://dictionary.apa.org/resilience>.
8. Ковальчук О.С., Фіщенко О. “Лікар військової душі”. Соціально-гуманітарні виміри правової держави: еволюційна парадигма: матеріали

Всеукр. наук.-практ. конф. м. Дніпро, 28 березня 2021 р. Дніпро : ДДУВС. 2021. 291-293.

9. Ковальчук О.С., Несправа М.В. Когнітивно-комунікативні стратегії при розробці дисципліни «Психологія невизначеності, ризику та прийняття рішень». Когнітивно-комунікативні стратегії розвитку здобувачів вищої освіти у процесі професійної підготовки [збірник тез всеукраїнської науково-практичної конференції]. Відп. ред. Коваль В.А.; укладачі О.С. Ковальчук, О.Т. Горіна. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. 2021. С. 160-163.

Макарчев Артур Вадимович

здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Пріснякова Людмила Макарівна

кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ПОЛІТИЧНОГО ДІЯЧА

Імідж повинен спроектувати ту задачу, яка поставлена на даний момент часу. Сформулювавши чітко завдання, можна побачити ті повідомлення, які повинні бути збудовані для того, щоб домогтися потрібного іміджу. Але при цьому слід пам'ятати - завдання ставиться виходячи з вимог аудиторії, таким чином, побудова іміджу йде по наступному шляху:
а). визначення вимог аудиторії (сегментів аудиторії),
б). формулювання характеристик, в сумі складових іміджу,
в). переклад вибраних характеристик у різні контексти (візуальний, вербальний, подієвий, контекстний, сімейний тощо).

Вдале позиціонування кандидата у своїй галузі може також точно вказати лейтмотив побудови його іміджу. Цей приклад ілюструє процесного роботи з фірмовим стилем або іміджем. Починати підбір одягу, тренуватися в написанні промов і у виступі перед аудиторією живої або телекамерою.

Подібні дослідження з відбору найважливіших характеристик політичного іміджу є першочерговим при формуванні образу політичного діяча. Але більшість відомих нам досліджень обмежуються аналізом вербалізованих і раціональних складових образу політичного лідера, отриманих у різного роду опитуваннях. Безсумнівно, подібного роду дослідження дають цінний матеріал про очікування громадян щодо особистості політичного діяча і його позиції, але при цьому за рамками

розгляду залишається значний пласт інформації, що робить портрет політика як би одномірним. Розбіжність даних на виборах останніх років в черговий раз підтвердило, що існує розбіжність між установками політиків і дійсним електоральним вибором. Багато в чому ж розбіжність пояснюється тим, що соціологічні опитування, як правило, фіксують лише раціональний, поверхневий шар установок. Це показує, що розуміти структуру образу політика потрібно з урахуванням його реальної складності. Вона повинна, на нашу думку, включати в себе три аспекти:

Слід простежувати найважливіші тенденції в раціональному сприйнятті політиків. До початку змістовного аналізу тих якостей політика, які подобаються чи не подобають впізнаваності образів конкретних діячів. Динаміка зміни даного параметра є важливим показником успіху політика. Ми припускаємо, що загальне враження від політика визначають саме його особистісна привабливість, теплота, людяність. Серед фахівців дуже поширена думка про те, що харизматичність та здатність співчувати є найважливішими складовими електорального успіху.

- Необхідно аналізувати емоційні складові образів, що мають більш безпосередній характер і свідчать про неусвідомлених респондентами тенденціях. Перш за все, в цьому контексті потрібно проводити облік архетипових уявлень виборців щодо їхніх політичних уподобань.

- Два ряди компонентів, раціональне й емоційне сприйняття, слід порівнювати між собою.

Узагальнюючи все вищесказане, можна виділити деякі, найбільш важливі показники політичної привабливості:

1. Психологічні характеристики;	5. Розум;
2. Зовнішність;	6. Переконання;
3. Мовні характеристики;	7. Морально-етичні якості;
4. Ділові якості;	8. Вік.

У контексті цього міфогенетизма важливо місце значимого «біографічного» факту. В іміджології немає нічого важливішого факту органічного іміджу. Імідж - не маска, яку одягає політик, це роль, яку відіграє партія. Він ґрунтується на тих якостях, які реально є. Пред'являти в іміджі якості, яких немає, не просто безглуздо, а й небезпечно. Хоча особистість суб'єкта іміджевої реклами і віддалена від безпосередньої взаємодії з електоратом, в будь-якому випадку не варто недооцінювати «хімічну реакцію» між виборцями і політиком (Р. Прайс), завдяки якій взаємодія все ж відбувається, наприклад, за допомогою телебачення, радіо і т.д. Як показали дослідження, громадська думка формується, головним чином, під впливом інформації з центральної, місцевої або галузевої друку.

Через брак часу доводиться перебільшувати образ кандидата, виділяються і посилюються його позитивні якості та затушовуються негативні, неприємні виборцю. У цьому зв'язку необхідно враховувати, що якщо складеться враження про нещирість, фальшивості кандидата - це принесе його кар'єрі виключно шкода.

Методологічно безпосередньо імідж політичного діяча, виходячи із завдань політико-психологічного аналізу, формується відповідно до таких характеристик:

1. Зовнішність (одяг, манера поведінки) і тілесні характеристики (здоров'я / хвороба, конституція, повнота / худорба, шкідливі звички, маскуліність / фемініність, вік, темперамент, фізична привабливість).

2. Психологічні (характер, окремі риси, мовні звороти) і морально-етичні особливості.

3. Політичні, професійні і ділові якості (досвід, політичні погляди, лідерські здібності, навички політичної діяльності, компетентність)..

На підставі вищесказаного можна зробити наступні висновки:

- феномен лідерства розглядається багатьма науковими дисциплінами, включаючи соціологію, психологію, політологію, і має популярність серед фахівців за політичним Public Relations;

- сприйняття іміджу політичного діяча виборцями відбувається як згідно з тим матеріалом, який загальнодоступний (наприклад, в ЗМІ), так і зазнають аналіз в підсвідомості виборців через архетипічні образи, кліше, стереотипи. І вже в такому, обробленому в багатопланових структурах свідомості і підсвідомості, вигляді, імідж повертається до самого політику в процентному вираженні проголосували за нього виборців.

Увага, що приділяється іміджу - не марна трата часу. Політики повинні викликати у людей довіру, симпатію, а виборці повинні вчитися відрізняти істинні цінності від фальшивих. Зрештою нами правлять не ідеї, а їхні носії, зовнішній вигляд яких - манери, жести, голос - брешуть дуже рідко (на відміну від мови). Тому треба вчитися сприймати інформацію, яку несе імідж наших обранців. При всій змістовності політичного «послання» кандидату необхідно володіти тими особистісними рисами, які дозволять реалізувати його проект.

Молібог Дар`я Олександрівна

здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Самойлов Олександр Єжиєвич

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОЛОДИХ ЛЮДЕЙ, ЯКІ ВСТУПАЮТЬ У ШЛЮБ

В сучасному суспільстві вибір життєвого партнера є важливим етапом для молодих людей. Актуальність вивчення психологічних особливостей цього періоду полягає у зрозумінні та підтримці емоційного та соціального благополуччя пар, а також у запобіганні можливим проблемам у подальшому шлюбі.

Зростання кількості розлучень та складних взаємин у сучасних шлюбах свідчить про те, що молоді пари стикаються з численними викликами у процесі вступу в шлюб. Несвідомість психологічних аспектів такого важливого етапу може призвести до труднощів у подальших взаємин.

Проблематикою психологічних особливостей молодих людей, які вступають у шлюб досліджували наступні науковці А. О. Денисенко [1], В. Г. Захарченко [2], Г. А. Кошонько [3], Магдисюк Л. І., Цесля Т.І. [4], К. В. Потьомкіна, Ю. В. Шестеро [5].

Вибір життєвого партнера - це складний та багатогранний процес, що включає в себе психологічні, емоційні, та соціокультурні аспекти. Здатність ефективно вибирати партнера визначає успіх подальших взаємин.

Сімейне життя — це складний і динамічний процес, який включає в себе різні етапи, кожен із яких має свої виклики та здобутки. Розуміння цих етапів допомагає сім'ям підготуватися до змін, які можуть виникнути, і краще розуміти власні потреби та очікування.

1. Етап молодшого шлюбу: "романтична фаза". На початку шлюбу пара знаходиться у фазі великої романтики та захоплення. Цей період властивий високому ступеню емоційного зближення та прагненню зробити одне для одного все. До основних викликів на цьому етапі відноситься: адаптація до нових ролей, вирішення конфліктів у спільному житті. До здобутків на цьому етапі відноситься: зміцнення емоційних зв'язків, формування родинних традицій.

2. Етап Виховання Дітей: "фаза збільшення родини". Поява дітей призводить до переорієнтації уваги з партнера на виховання та підтримку сім'ї. Пара стикається з новими викликами, пов'язаними з батьківством. До

основних викликів на цьому етапі відноситься: балансування між роботою та сімейним життям, розподіл обов'язків у вихованні дітей. До здобутків на цьому етапі відноситься: зміцнення ролі партнерів, розвиток батьківських навичок.

3. Етап підліткового виховання: "фаза сімейної адаптації". З дорослішанням дітей сім'я входить в новий етап, коли партнери повинні адаптуватися до змін у поведінці та потребах підлітків. Важливо розуміти їхні індивідуальності та підтримувати їх. До основних викликів на цьому етапі відноситься: керування конфліктами з підлітками, підтримка їхнього самостійного розвитку. До здобутків на цьому етапі відноситься: розвиток взаєморозуміння між членами всієї родини, підготовка до ролі порадників для дітей.

4. Етап порожнього гнізда: "фаза змін та знову відкриттів". Після виходу дітей з дому пара стикається із "порожнім гніздом". Цей етап може викликати переосмислення особистих та сімейних цінностей, а також пошук нових цілей. До основних викликів на цьому етапі відноситься: адаптація до нового етапу життя, зміна стосунків між партнерами. До здобутків на цьому етапі відноситься: можливість сконцентруватися на особистому та професійному розвитку, зміцнення стосунків партнерів.

5. Етап старіння: "фаза поглибленого розуміння". Під час старіння сім'я може стикатися із втратами, але одночасно це може бути періодом поглибленого розуміння та прийняття одне одного. До основних викликів на цьому етапі відноситься: здоров'я та фізичні обмеження, адаптація до змін у ролі партнерів. До здобутків на цьому етапі відноситься: зміцнення взаєморозуміння та взаємопідтримки, поглиблення любові та дбайливості одне до одного.

Розуміння етапів сімейного життя допомагає сім'ям краще розуміти природу змін та підготуватися до них, розвиваючи здорові та стійкі відносини. До механізми психологічного пристосування можна віднести:

- етап самопізнання. Визначення власних потреб, цінностей та очікувань від майбутнього шлюбу,
- спільний розвиток. Важливість спільного росту та розвитку особистостей в парі,
- підтримка психологічної безпеки. Створення психологічно безпечного середовища для відкритого спілкування та взаєморозуміння.

Шлюб – це не лише соціальна угода, але й контекст для особистісного розвитку кожного партнера. Здатність пари взаємодіяти, вирішувати конфлікти та підтримувати одне одного важлива для стабільності та зростання як окремих особистостей. В шлюбі важливо розвивати навички співпраці та взаємодії. Спільне прийняття рішень та взаєморозуміння допомагають кожному партнерові зростати. Відкритий та ефективний обмін думками та почуттями є ключем до побудови сильних стосунків. Необхідно вчитися чути одне одного та виражати свої потреби та очікування. Здатність бути підтримкою для партнера є важливою для особистісного зростання. Важливо

відчувати, що ви несете відповідальність один за одного. Пари, які разом подолали стресові ситуації, стають міцнішими. Розуміння того, що поділ стрес може об'єднувати родину дуже важливе. Спільні цілі та плани стимулюють пару рости разом. Розвивати відносини, вивчати нові речі та подорожувати разом сприяє особистісному зростанню.

Шлюб може стати осередком взаємного натхнення для самовдосконалення. Підтримка партнера у досягненні особистісних цілей робить відносини більш значущими. Розуміння особистих рис та особливостей партнера допомагає створити емоційну безпеку. Слід вивчати та приймати унікальність одне одного. Шлюб, який покладається на прийняття партнера таким, як він є, забезпечує психологічний комфорт і сприяє особистісному розвитку. Взаємна зацікавленість в спільних хобі та інтересах може зміцнювати емоційний зв'язок та збагачувати життя. Підтримка у розвитку особистих зацікавлень розширює індивідуальні можливості та надає нові перспективи. Шлюб, як інститут, не тільки об'єднує, але й створює умови для постійного особистісного росту. Розвиваючи здатність взаємодії та підтримки, пара створює фундамент для щасливих та здорових взаємин.

Можна сформулювати наступні рекомендації для молодих пар

- психологічне тестування. Звернення до професіоналів для проходження психологічних тестів для з'ясування сумісності.
- спільні тренінги та сесії. Участь у спільних тренінгах та консультаціях для розвитку комунікаційних навичок.
- відкрите спілкування. Збереження відкритості та чесного спілкування щодо очікувань та побажань від майбутнього шлюбу.

Вступ в шлюб є складним та відповідальним етапом у житті молодої пари. Розуміння психологічних особливостей та ефективних стратегій може сприяти утворенню міцних та стабільних взаємин, сповнених взаєморозуміння та гармонії. Урахування психологічних аспектів допомагає не тільки обрати гармонійного партнера, але й будувати щасливий шлюб.

Список використаної літератури:

1. Денисенко А. О. Психологічна готовність старших підлітків та юнацтва до подружніх взаємовідносин: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / А. О. Денисенко ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2003. – 17 с.
2. Захарченко В. Г. Готовність молоді до сімейного життя (соціально-психологічний аспект) // Психологія. Збірник наукових праць. – Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, випуск 24. – 2004. – С. 41–48
3. Кошонько Г. А. психологічні особливості готовності молоді до створення сім'ї. Актуальні проблеми навчання та виховання Людей з особливими потребами 2007. № 2(4). С. 281-289

4. Магдисюк Л. І., Цесля Т.І. Фактори, що обумовлюють психологічну готовність молоді до шлюбно-сімейних відносин Herald pedagogiki. Nauka i Praktyka 2020. № 52. С.67-70

5. Потьомкіна К. В., Шестеро Ю. В. Психологічна готовність до сімейного життя юнаків і дівчат студентського віку // Науково-методичний електронний журнал «Концепт». – 2017. – Т. 12. – 38–44 с. – URL: <http://e-koncept.ru/2017/770220.htm>

Олійник Богдан Владиславович

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Пашко Антоніна Олександрівна

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ В ПЕРІОД РАННЬОЇ ДОРОСЛОСТІ

Сучасний світ швидко змінюється, а це має важливий вплив на молодь, яка переживає період ранньої дорослості. У цьому контексті, розуміння суб'єктивного благополуччя стає надзвичайно актуальним завданням. Молодь в цьому віці стикається з численними викликами та можливостями, і її суб'єктивне благополуччя залежить від впливу різних факторів.

Період ранньої дорослості, який включає в себе вік від приблизно 20 до 40 років, часто супроводжується численними викликами. Молодь зазнає тиску від суспільства щодо освіти, кар'єри, відносин, та самоідентифікації. Для багатьох індивідів, це період, коли вони займають своє місце в суспільстві та планують майбутнє. Всі ці аспекти можуть впливати на суб'єктивне благополуччя молодих дорослих.

Значний внесок в дослідження суб'єктивного благополуччя в період ранньої дорослості внесли наступні науковці Каргіна Н.В. [1], Курова А.В. [2], Е. Самман [5], М. Селігман [6], Сердюк Л.З. [3], Рифф К. Д. [4].

Суб'єктивне благополуччя - це особисте відчуття і задоволення власним життям. Це поняття включає в себе емоційний стан, задоволення життям, і загальний ступінь щастя, яке відчуває особистість.

До видів суб'єктивного благополуччя відносяться:

– емоційне благополуччя. Це включає в себе позитивні емоції, такі як радість і задоволення, і відсутність негативних емоцій, які можуть бути пов'язані зі стресом і невдоволеністю,

- сприйняття задоволення життям. Оцінка власного життя і загального задоволення ним,
- особистісний розвиток. Здатність до самоактуалізації та розвитку свого потенціалу,
- соціальне благополуччя. Задоволення від соціальних відносин, підтримки та зв'язків.

Суб'єктивного благополуччя включає в себе наступні складові: самовизначення (можливість обирати власний життєвий шлях і цілі), відношення до спільнот (взаємодія з родиною, друзями і оточенням, яка надає підтримку та важливі соціальні зв'язки), реалізацію (досягнення особистих та професійних цілей і отримання задоволення від їх досягнення), самооцінка (позитивне сприйняття себе та своїх досягнень).

Важливість суб'єктивного благополуччя в період ранній дорослості надзвичайно велика, оскільки цей період є важливим для формування особистості та подальшого життя. Важливості суб'єктивного благополуччя в період ранній дорослості включає наступні аспекти:

- психологічне здоров'я. Суб'єктивне благополуччя є індикатором психологічного здоров'я. У ранній дорослості багато індивідів зіткнуться зі стресами, викликами та ризиками. Високий рівень задоволення життям допомагає знизити ризик розвитку психічних порушень та підтримує загальний психологічний комфорт,
- соціальна адаптація. Суб'єктивне благополуччя впливає на успішну соціальну адаптацію індивідів. Індивіди, які відчують задоволення від свого життя, зазвичай мають більше впевненості та мають більш позитивно ставлення до інших, що сприяє побудові стійких соціальних відносин,
- професійний та особистісний розвиток. Суб'єктивне благополуччя підтримує мотивацію до досягнень у різних сферах життя, включаючи освіту, кар'єру, та самовдосконалення. Задоволеність життям може бути джерелом енергії та цінним ресурсом для досягнення особистих та професійних цілей,
- суспільні відносини. Суб'єктивне благополуччя сприяє формуванню позитивних відносин. Індивіди в період ранньої дорослості якщо щасливі, то зазвичай більше схильні до співпраці, підтримки та позитивної взаємодії з іншими індивідами,
- стресостійкість. Задоволення від життя також допомагає підвищити рівень стресостійкості. Індивіди, які відчують задоволення від свого життя, здатні краще долати стресові ситуації та швидше відновлюють психологічний баланс.

Загалом, суб'єктивне благополуччя грає важливу роль у формуванні стійкого, задоволеного та успішного життя індивідів в період ранньої дорослості. Розуміння його важливості та факторів, які впливають на нього, допомагає психологам створювати ефективні практики та програми для підтримки індивідів в період ранньої дорослості.

На суб'єктивне благополуччя в період ранній дорослості можуть впливати різні фактори, які включають в себе особисті, соціальні та зовнішні аспекти.

До основних факторів, які впливають на суб'єктивне благополуччя відносяться:

1. **емоційна стабільність.** Емоційна стабільність і регулювання емоцій грають важливу роль у суб'єктивному благополуччі. Індивіди з високою емоційною стабільністю можуть краще управляти стресом і відчувати більше задоволення від життя,

2. **соціальні відносини.** Якість соціальних відносин має велике значення для суб'єктивного благополуччя. Здорова взаємодія з друзями, родиною та партнерами можуть позитивно впливати на емоційний стан,

3. **рівень задоволеності роботою.** Відчуття успіху та задоволеності від роботи може вплинути на загальний рівень задоволення життям. Кар'єра може бути важливим чинником у формуванні суб'єктивного благополуччя,

4. **економічний статус** та фінансова стабільність можуть впливати на суб'єктивне благополуччя. Відчуття фінансової безпеки і можливість доступу до матеріальних ресурсів можуть позитивно впливати на самооцінку та задоволення життям особистості,

5. **здоров'я та фізичний стан** можуть впливати на суб'єктивне благополуччя,

6. **гендерні відмінності.** Деякі дослідження вказують на те, що стать може впливати на суб'єктивне благополуччя. Статеві стереотипи та ролі можуть визначати різницю у способі сприйняття свого життя,

7. **культурні та соціальні чинники.** Культурні та соціальні впливи, такі як релігія, цінності, соціокультурний контекст, можуть впливати на сприйняття благополуччя та задоволення життям,

8. **відношення до навколишнього середовища.** Відношення до природи та навколишнього середовища можуть впливати на суб'єктивне благополуччя. Природа та навколишнє середовище можуть сприяти відчуттю спокою та гармонії.

Важливо зауважити, що суб'єктивне благополуччя є індивідуальним та комплексним поняттям, і вплив цих факторів може варіювати від особистості до особистості. Розуміння цих факторів може допомогти розвивати механізми для покращення суб'єктивного благополуччя в період ранньої дорослості.

До основних механізмів формування суб'єктивного благополуччя можна віднести:

– самосвідомість. Усвідомлення власних цінностей, бажань, сильних та слабких сторін,

– цілі та плани. Формулювання конкретних цілей і планів для їх досягнення,

– спілкування та підтримка. Важливість позитивних відносин та підтримки від оточення,

– розвиток навичок управління стресом. Навчання методам заспокоєння, релаксації та ресурсів для подолання стресу та негативних подій,

– саморефлексія. Відстеження власних емоцій і думок, розвиток навичок психологічної гнучкості.

Розуміння суб'єктивного благополуччя та механізмів його формування є ключовими аспектами допомоги індивідам в період ранньої дорослості, що сприяє подоланню викликів, які виникають в цього періоду та досягненню щасливого і якісного життя. Інвестиція в розвиток суб'єктивного благополуччя може сприяти не тільки індивідуальному розвитку, але і покращенню суспільства в цілому.

Список використаної літератури:

1. Каргіна Н.В. Ресурси та чинники психологічного благополуччя особистості : дис....канд. психол. наук : 19.00.01 ; Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського». Одеса, 2018. 270 с.
2. Курова А.В. Задоволеність життям та суб'єктивне благополуччя особистості. Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова . Психологія. 2015. Т. 20. Вип. 2(36). Ч. 1. С. 98–104.
3. Сердюк Л.З. Структура та функція психологічного благополуччя особистості. Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. 2017. Вип. 17. С. 124–133
4. Ryff C. D. Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1989. №57. P.1069–1081.
5. Samman E. Psychological and Subjective Well-being: A Proposal for Internationally Comparable Indicators. *Oxford Development Studies*, Taylor & Francis Journals. 2007. vol. 35(4). P. 459–486.
6. Seligman M. Flourish: A new understanding of happiness and well-being –and how to achieve them. London: Nicholas Brealey Publishing. 2011. 368 p.

Ольховий Олег Анатолійович

здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Ткаченко Альбіна Олександрівна

викладач кафедри права
Дніпровського гуманітарного університету

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ОСВІТИ

В наш час кожна особистість, будь то чоловік чи жінка, перебувають в умовах постійного стресу. Це може бути спричинено різними факторами, зокрема: постійний брак часу, значна завантаженість на місцях роботи, нереальні вимоги до професійного рівня кожної людини. Варто зазначити, що всі ці чинники, можуть вивести з себе навіть найстійкішу та психічно врівноважену людину.

Працівники освіти є одними з тих, хто найбільше та найдовше знаходиться в стресовому середовищі. Основними стресогенами можна вважати повсякденну рутину, соціальну оцінку, невизначеність. На основі цього освітяни стають тими, хто найбільше піддається «професійному вигоранню». Дослідження даної теми є досить актуальним, тому що психологічна стабільність педагогів є запорукою якісних та міцних знань у підростаючого покоління.

Загалом «вигорання» – це синдром емоційного виснаження, деперсоналізації (втрата індивідуальності, відокремленості від інших) і зниження особистих досягнень, що може виникнути у працівників, робота яких пов'язана з людьми. Це реакція на хронічне емоційне напруження з-за роботи з іншими людьми, особливо якщо вони стурбовані або мають проблеми [1].

Серед основних ознак професійного вигорання виділяють:

- втрату енергійності, появу відчуття виснаженості;
- підвищення психологічного дистанціювання від роботи, негативні й песимістичні думки про роботу;
- зниження професійної ефективності.

Важливо вміти відрізнити звичайний стрес від вигорання. Відчуваючи стрес, ви занадто залучені в роботу, а в разі вигорання ви до неї байдужі. Стрес супроводжується сплеском емоцій, вигорання ж – апатією. Стрес – це фізичне виснаження, а вигорання – емоційне [2].

Ризик «вигоріти» в значній мірі залежить від того, наскільки функції, які виконують працівники, відповідають їх статево-рольовій орієнтації. Встановлено, що чоловіки більш чуттєві до впливу стресорів у тих ситуаціях,

в яких від них вимагають демонстрації суто чоловічих якостей, як от фізичні дані, чоловіча відвага, емоційна стриманість, демонстрація власних досягнень у роботі. Жінки ж є більш чуттєвими до стресових факторів під час виконання тих обов'язків, які потребують від них співчуття, виховних вмінь, фемінності [3, с. 17].

Згідно з дослідженнями науковців, фемінізованість професії вчителя має цілу низку негативних моментів, серед яких – підвищена, порівняно з чоловіками, (у середньому втричі) вірогідність психічних хвороб, висока стресовість, спричинена побутовими негараздами через не меншу завантаженість побутовою роботою. Що ж до рівня освіти, то завищені вимоги вчителів з більш високим рівнем освіти, неможливістю реалізації (людина обіймає не ту посаду, на яку вона могла б претендувати, або не ту, на яку вчилася) можуть бути приводом до того, що у таких людей виникне професійне вигорання [3, с. 18].

Перші ознаки вигорання можуть бути майже непомітними і швидко перерости в синдром. Тому краще робити все, щоб попередити його появу, а не боротися з наслідками:

1. Сформуйте робочий графік.

Проблемою педагогів є те, що досить часто вони беруть роботу додому. Варто скласти невеликий графік, який дасть можливість відпочивати в поза робочий час. Це буде сприяти розвантаженню та стабілізації психо-емоційної системи. В сучасному світі цифрових технологій це досить легко робити, оскільки є дуже багато різних за стосунків для щоденного планування.

2. Пригальмуйте.

Однією з причин вигорання може бути занадто висока швидкість роботи. В більшості навчальних закладів ритм у рази швидший, ніж середній по галузі. У таких випадках легше побудувати стрімку кар'єру, проте так само легко вигоріти. Можливо, варто відмовитися від другорядних проєктів, делегувати частину завдань, якщо є така можливість, автоматизувати чи оптимізувати роботу.

3. Навчіть інших поважати ваш час.

Дзвінки поза роботою можуть бути, проте тільки у випадку форс-мажорів. Якщо у ваш позаробочий час вам щодня телефонують і просять доробити/замінити/допомогти, то з часом це теж призведе до вигорання.

4. Удосконалюйте фізичне здоров'я.

Фізичне здоров'я відіграє важливу роль у відновленні організму. Перш за все – якісний сон: засинати й прокидатися в один і той самий час, провітрювати приміщення перед сном, не сидіти за комп'ютером чи смартфоном хоча б за пів години до сну.

Кожен вчитель готується до уроків в поза робочий час. А враховуючи професійне навантаження та домашні хлопоти, ця робота залишається на пізній час доби.

5. Говоріть.

Якщо вас турбує щось на роботі, не тримайте це в собі. Краще поділіться відчуттями з людьми, яким довіряєте. Якщо ви знаєте причину свого вигорання чи відчуття дискомфорту і її реально виправити, то краще широко поговоріть про це зі своїм керівником [2].

На останок варто відзначити, що необхідно приділяти однакову увагу всім ланкам персоналу педагогічної сфери, починаючи від технічного персоналу і закінчуючи вчителями та адміністрацією навчальних закладів. Адже почуття несправедливості та образи – це найшвидший шлях до синдрому професійного вигорання. А це може призвести не тільки до неякісної роботи педагога, але і до його бажання змінити місце роботи. Якщо ж буде присутня плінність кадрів, навчальний заклад ніколи не досягне успіху, так як це буде призводити до емоційної нестабільності дітей. Набагато ефективніше «вирощувати» своїх працівників, які відчуваючи до себе хороше відношення і приналежність до колективу, будуть вірні йому і не залишать його навіть у важкі часи.

Список використаних джерел та літератури:

1. Синдром професійного вигорання Режим доступу: [<https://www.bsmu.edu.ua/blog/6975-sindrom-profesiynogo-vigorannya>].
2. Професійне вигорання. Що це таке та як не стати його жертвою Режим доступу: [<https://suspilne.media/54640-profesijne-vigoranna-so-ce-take-ta-ak-ne-stati-jogo-zertvou>].
3. Пампуха Л.О. Гендерні стереотипи в структурі рольового конфлікту жінки керівника : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.05 «Соціальна психологія» / Л.О. Пампуха. – Київ, 2006. – 20 с.

Охотник Ярослава Станіславівна

здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Корсунська Вікторія Валентинівна

практичний психолог, волонтер AWO SPI
Soziale Stadt und Land Entwicklungsgesellschaft
(Німеччина)

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ПРОЦЕСИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА АДАПТАЦІЇ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Досліджень процесів соціалізації слід шукати в громадських науках, де питання як людина стає людиною, підіймалися практично від початку її існування.

Коли людина починає виступати у своєму житті як член суспільства, то у неї виникає проблема із включенням до самого суспільства, бо необхідно звикнути до встановлених норм та правил. Цей процес називається «соціалізація».

Як зазначає Я. Тшебятковський, одним із перших дослідників, хто вжив термін соціалізація, був американський соціолог Е. Росс. У роботі про механізми соціального контролю, опублікованій в 1896 році, він схарактеризував соціалізацію як процес «(...) формування почуттів і бажань індивідів таким чином, щоб вони відповідали потребам групи» [5].

На думку Н.-Л. Коул *соціалізація* – це процес знайомства людей із соціальними нормами та звичаями. Цей процес допомагає людям добре функціонувати в суспільстві та, своєю чергою, допомагає суспільству працювати безперебійно. Члени сім'ї, вчителі, релігійні лідери та однолітки відіграють певну роль у соціалізації людини [1].

Особистісна соціалізація – це процес, коли людина включає себе в соціальну структуру, яка починає змінюватися після включення людини й так само впливає на особистість людини. Зрештою, людина, таким чином, приймає норми, які раніше були встановлені в тій чи іншій соціальній групі.

Особистість проходить певні етапи:

1. Коли людина намагається усвідомити та зрозуміти ті соціальні норми, які вже існували раніше.

2. Бажання людини до самореалізації та спроба взаємодіяти з іншими членами суспільства, відповідно до раніше усвідомлених норм.

3. Вибір та освоєння людиною однієї з соціальних груп, де він може проявити себе професійно та особистісно.

Якщо розглядати процес соціалізації у віковому аспекті, то він відрізняється від того, який був представлений вище, а саме, наша соціалізація

починається з дитинства, тобто з самої ранньої стадії розвитку. Розуміння свого «Я» відбувається до 7-річного віку. Далі йде підлітковий вік, без фізіологічних змін впливають і особистісні. Діти, починаючи з 13 річного віку, брати на себе більше відповідальності та не лише за свої вчинки, а й за певні обов'язки, які вони прагнуть виконувати, як досвідчені дорослі.

Підлітковий вік досить складний, коли відбувається формування та вираження індивідуальності, тобто самовираження. Підліток сам вирішує, що йому вдягти, куди йти, з ким спілкуватися та що говорити. Вже у старшому віці, людська соціалізація найбільше виражається на робочому місці та в сімейних або любовних стосунках. У разі порушення вікової соціалізації, у людини може настати несвідома криза у віці, приблизно до 30 років [2].

Через те, що першочерговим процесом соціалізації є адаптація, то ми не можемо про неї не згадати.

Коли ми говоримо про адаптацію людини до умов навколишнього світу, ми маємо на увазі процес, який сприяє нормальній життєдіяльності, її соціальному життю та біологічному розвитку.

Психологічна адаптація – це включення людини в систему соціально-психологічних відносин, щоб вона виконувала певні функції для розвитку свого та суспільного.

Адаптація допомагає компенсувати ті неудоконалені елементи поведінки, які ми маємо і тим самим адаптує нас до нових умов життя. Так вона допомагає нашому організму звикнути.

Існує два види адаптації: соціально-психологічна та біофізіологічна. Отже, у своїй роботі ми зробимо акцент саме на соціально-психологічну адаптацію. Соціально-психологічний тип адаптації, допомагає людині зайняти своє місце у суспільстві. Важливим моментом цієї адаптації – досягнення людиною внутрішньої та зовнішньої гармонії самою собою. Все залежить від людини, від її бажання та докладених зусиль для цього.

Адаптивність, своєю чергою, виявляється у таких формах:

- *внутрішня форма*, коли поведінка людини адаптується і вже починає відповідати поведінці, яка відповідає суспільству, в якому вона перебуває;

- *зовнішня форма*, коли людина підлаштовує свою поведінку під суспільство і не турбує свій внутрішній світ, не перебудовує його під норми та стандарти. Тобто, це інструментальна адаптація;

- *змішана форма*, коли людина підлаштовує свою поведінку, але залишає незмінним своє внутрішнє «Я».

Так само, ми не залишимо поза увагою експеримент, який був проведений британськими вченими, які заявили, що ситуація з пандемією та скасуванням іспитів дуже сильно вплинула на психічний стан і розвинула психічні розлади в учнів.

Дослідження проводилось Національною службою охорони здоров'я Британії. За результатами дослідження було з'ясовано, що у порівнянні з 2017 роком, де серед психічних розладів було виявлено у 11% хлопчиків (одного з дев'яти дітей), що беруть участь в експерименті. Після введення першого

карантину у 2019 році кількість дітей, які страждають на психічні розлади збільшилася серед хлопчиків на 16%, а серед дівчаток на 15%. Причиною такого підйому стало не лише обмежене спілкування з однолітками, а й страх зараження себе та своїх близьких коронавірусом, що може призвести до смерті.

Половина старшокласників були не надто задоволені переходом в інший режим, а третина учнів залишилися цілком задоволеними подібними змінами. Здебільшого це пов'язано з приведеними до дії карантинними обмеженнями. Ми можемо не відзначити недолік спілкування, оскільки виявили, що найбільш уразливими були підлітки. Карантинні обмеження вплинули на їхню соціалізацію та формування індивідуальності та на фізичний розвиток.

Третина учнів, які були задоволені через запровадження карантинних обмежень, аргументували свою радість тим, що з'явилася можливість виспатися і не рано вставати на навчання, не витратити час на дорогу. Ще це було пов'язано з тим, що за наявності булінгу в школах, підлітки відчували тривожність, а так вони мали можливість бути вдома і залишатися при цьому в повному спокої лише на половину. Подібно до інструментальної адаптації й не зачіпає внутрішнє «Я».

Адекватна психічна діяльність досягається людиною у разі повного завершення адаптації.

Виходячи з того, що через пандемію ми перейшли на дистанційне навчання, у нас з'явилася потреба адаптуватися під такі умови навчання, але й не обійшлося б без зовнішніх факторів, які вплинули на це саму адаптацію.

Серед них ми виділяємо наступні:

- відсутність нормальних, адаптованих програм для такого виду навчання;

- психологічний тиск з боку ЗМІ у вигляді постійної інформації про кількість загиблих від вірусу;

- економічний стан сімей, бо частина людей, внаслідок карантину, втратили роботу, отже, і заробіток, бо через нерентабельність почали зачинятися підприємства;

- агітація вакцинації з тим посиленням, що людина має право сама вирішити робити чи ні вакцинацію, але якщо вона її не зробить, то це спровокує низку обмежень, які по суті порушують конституційні права, а саме статтю 3 про те, що «людина, її життя і здоров'я, честь та гідність» є найвищою соціальною цінністю держави. Крім того, стаття 28 наголошує про право людини на повагу до людської гідності та примусову участь у медичних експериментах та стаття 49 про право на медичну допомогу;

- психологічний тиск, який знову ж таки, спровокований вакцинацією, серед населення, тобто це поділ людей на вакцинованих та не вакцинованих, що викликає між ними велику кількість суперечок. Тому зрозуміло, що пандемія – це більше, ніж просто проблема громадського здоров'я, і вона матиме важливі наслідки для багатьох інших соціальних проблем.

Тому не важливо чи це робітник, студент, школяр або викладач, виникає внутрішня напруга, яка може провокувати внутрішньоособистісний конфлікт і тим самим згубно впливати на її ментальне здоров'я, мотивацію до навчання та отримання професійних навичок, які формують її професійні навички.

Список використаних джерел та літератури:

1. Cole Nicki Lisa. Understanding Socialization in Sociology. Overview and Discussion of a Key Sociological Concept. / ThoughtCo. Updated on January 30, 2020. URL: <https://www.thoughtco.com/socialization-in-sociology-4104466/>.
2. Новий надзвичайний стан у зв'язку з коронавірусом. Перші оперативні показання до діяльності дистанційне навчання. / Лист Міністерства освіти, департаменту освіти і навчання від 17 березня 2020 року № 388, VialeTrastevere, 76 / A-00153 Рим. 8 с. URL: <https://www.miur.gov.it/documents/20182/0/Nota+prot.+388+del+17+marzo+2020.pdf/d6acc6a2-1505-9439-a9b4-735942369994?version=1.0&t=1584474278499>.
3. Основні етапи соціалізації особистості. / Форум Освіта.ua. Вища освіта в Україні. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/sociology/12652/>.
4. Франчук Н. П. Сучасне освітнє середовище. Новітні комп'ютерні технології. Кривий Ріг: Видавничий центр Криворізького національного університету, 2019. Т. XVII: спецвипуск «Хмарні технології в освіті». 7–11с. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/37374>.
5. Trzebiatowski J. Klasycznekonceptjesocjalizacji. Socjologiawobecfenomenu «stawaniasię» osobowości. / Kultura i Historia. 2012. URL: <http://www.kulturaihistoria.umcs.lublin.pl/pl/archives/4273>.

Піскова Олександра Олександрівна

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Самойлов Олександр Єжиєвич

доктор психологічних наук, професор,

професор кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

РОМАНТИЧНІ ВІДНОСИНИ СЕРЕД ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Романтичні відносини серед здобувачів вищої освіти є актуальною та важливою темою, оскільки студентські роки є періодом інтенсивного освітнього, емоційного та особистісного розвитку. Умови університету часто

визначають не лише професійні плани, але й впливають на формування міжособистісних зв'язків.

Здобувачі вищої освіти часто стикаються з тиском від навчання, викликами самоідентифікації та встановленням балансу між освітою та особистим життям. Це може призводити до складнощів у встановленні та утриманні романтичних відносин.

Проблематику романтичних відносин серед здобувачів вищої освіти у своїх працях аналізували наступні науковці: Бучельнікова М. І., Оленченко С. О., Мальцева К. С. [1], Ваксютенко П.С. [2], Гриньова О.М. [3], Луман Н. [6], Отчич С.В. [4;5].

Романтичні відносини в університетському середовищі - це особливий вид взаємин, який формується серед здобувачів вищої освіти, об'єднаних спільним навчанням та спільними цілями розвитку.

Романтичні відносини мають свою унікальну психологію, і розгляд їх різних видів може допомогти краще розуміти динаміку та особливості цих взаємин. Розглянемо деякі психологічні аспекти різних видів романтичних відносин серед здобувачів вищої освіти.

1. **дружба з перевагами.** У таких відносинах акцент може бути зроблений на фізичній прив'язаності, не включаючи емоційну або комітмент. Важливо вміти розділити емоційний та фізичний аспекти відносин, щоб уникнути складнощів.

2. **довгострокові та серйозні відносини.** Партнери спрямовані на спільний життєвий шлях, формують плани на майбутнє та розвиваються разом. Важливо розуміти та дотримуватися зобов'язань у відносинах для збереження стабільності.

3. **дистанційні відносини.** Залежність від віддаленої комунікації може вимагати особливої психологічної підготовки та розуміння. Дистанційні відносини вимагають великої довіри та ефективного управління часом.

4. **відносини «на пробу».** Психологічно важливо розуміти, що відносини можуть бути невизначеними та не прив'язувати до серйозних зобов'язань. Партнери можуть вивчати себе та визначати свої погляди на відносини без великих зобов'язань.

5. **«ексклюзивні" відносини».** З плином часу відносини можуть вимагати більше обов'язків та взаємних зобов'язань. Існує потреба у балансі між ревностями та довірою для підтримки стабільності відносин.

6. **поліаморні відносини.** Розуміння та прийняття можливості коіснування багатьох людей у відносинах. Поліаморні відносини вимагають розвитку вмінь управління емоціями та вирішення конфліктів.

Кожен вид романтичних відносин має свої унікальні виклики та вимоги, і розуміння цих психологічних аспектів може допомогти здобувачам вищої освіти ефективно керувати своїми відносинами в університетському середовищі.

Психологічні моделі відносин грають важливу роль у розумінні та аналізі міжособистісних взаємин. Розглянемо деякі з них та їхні особливості в контексті романтичних відносин серед здобувачів вищої освіти.

1. трикомпонентна модель стерна .
  - спільність (intimacy): рівень близькості та спільності відносин,
  - зобов'язаність (commitment). Рішення прийняте партнерами, щодо тривалих відносин та праця над їхнім розвитком,
  - страсті (passion). сила емоційної прив'язаності та сексуального зуміщення.

Ця модель допомагає розкрити елементи, які формують романтичні відносини та визначають їхню динаміку.

2. теорія прив'язаності. В своїй основі ця модель базується на безпеці.
  - безпечна прив'язаність - здатність вірити у стійкі та позитивні відносини,
  - небезпечне уникнення - тенденція до уникнення близьких зв'язків,
  - небезпечна амбівалентність - страх перед відмовою та одночасна потреба у близькості.

Модель прив'язаності вказує на те, як ранні відносини впливають на сприйняття та поведінку у романтичних стосунках.

3. модель інтеракційного розвитку відносин. Включає в себе:
  - ініціацію - взаємодію та взаємне долучення,
  - розширення - розвиток стосунків та поглиблення взаєморозуміння,
  - закріплення - стабілізація та зміцнення відносин.

Ця модель дозволяє врахувати етапи розвитку відносин та дає змогу зрозуміти, як вони можуть еволюціонувати від початкових до стійких.

4. модель конфліктів та розв'язання проблем включає в себе:
  - початок конфлікту - зародження розбіжностей та непорозумінь,
  - інтенсивність - заохочення або послаблення конфлікту,
  - розв'язання - знаходження спільних рішень та компромісів.

Модель допомагає розуміти роль конфліктів у розвитку відносин та розкриває методи їх вирішення.

5. модель інтеракційного впливу включає в себе:
  - витрати та вигоди: оцінка вартості відносин та отримання вигод від них,
  - максимізація вигод - раціональне прийняття рішень для максимізації задоволення.

Ця модель висвітлює раціональний аспект взаємодії в романтичних відносинах та описує, як особисті вигоди впливають на стійкість стосунків.

Враховуючи різноманітні психологічні моделі відносин, здобувачі вищої освіти можуть глибше розуміти та аналізувати свої романтичні відносини, сприяючи їхньому більшому розвитку та стійкості в університетському середовищі.

До основних механізмів розвитку романтичних відносин серед здобувачів вищої освіти можна віднести:

1. спільні інтереси та хобі. Знаходження та розвинення спільних інтересів та хобі сприяє спільному відчуттю задоволення від взаємин,
  - емоційна прив'язаність. Створення емоційних зв'язків та глибокої емоційної прив'язаності між партнерами сприяє стійкості відносин,
2. комунікація та відкритість. Важливою є ефективна комунікації та відкритість в розмовах для розуміння потреб, прагнень та очікувань партнера.
  - підтримка та співчуття. Вираження підтримки та співчуття важливе для створення відчуття безпеки та взаємопідтримки в парі,
  - спільне планування майбутнього. Планування спільного майбутнього, встановлення спільних цілей та розвиток відносин,
3. пошук спільних рішень та компромісів. Уміння знаходити компроміси та приймати спільні рішення є важливим для розвитку взаєморозуміння,
4. ефективне управління конфліктами. Розуміння та вирішення конфліктів підвищує стійкість та якість відносин,
5. розуміння та підтримка особистісного розвитку. Підтримка особистісного розвитку партнера та розуміння його потреб та амбіцій,
6. сексуальна гармонія. Важливо забезпечувати задоволення один одному в сексуальній сфері для створення гармонійного партнерства.
7. взаємна довіра. Розвиток взаємної довіри як основи стійких та здорових відносин.

Ці механізми взаємодіють та взаємопоєднуються, сприяючи розвитку романтичних відносин та створенню здорового та гармонійного партнерства серед здобувачів вищої освіти.

Романтичні відносини серед здобувачів вищої освіти є складним аспектом їхнього життя. Розуміння психологічних аспектів цих відносин допомагає побудувати здорові та стійкі стосунки, зберігаючи баланс між освітою та особистим щастям. Розвиток ефективних комунікаційних стратегій та збалансованого підходу до розвитку відносин є ключем до успішних та гармонійних романтичних зв'язків в університетському середовищі.

Список використаної літератури:

1. Бучельнікова М. І., Оленченко С. О., Мальцева К. С. Сучасна українська культурна модель романтичних стосунків серед київської молоді. Наукові записки НАУКМА: Соціологія, 2016. № 187. С. 58-66.
2. Ваксютенко П.С. Поняття «кохання» в психології: його види та класифікації. Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. 2012. Вип. 10. С. 229–237.
3. Гриньова О.М. Теоретичні аспекти вивчення кохання особистості на етапах дорослішання. Молодий вчений. 2016. Вип. 12 (39). С. 236–238.
4. Отчич С.В. Гендерні аспекти переконань щодо кохання. Psychological journal. 2016. Vol. 5. Issue 7. С. 130–144. 37.

5. Отчич С.В. Психологія любові та диференціація понять «кохання» та «закоханість». Наукові записки НДУ імені М. Гоголя. Серія «Психолого-педагогічні науки». 2014. № 2. С. 138–141.
6. Luhmann N. Love as Passion: The Codification of Intimacy / N. Luhmann. Stanford University Press, 1998. 247 p.

Погорілий Сава Олександрович

здобувач вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Пріснякова Людмила Макарівна

кандидат психологічних наук, доцент

завідувачка кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

ХАРАКТЕРИСТИКА КОГНІТИВНОЇ СКЛАДНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ АКТОРСЬКОЇ ПРОФЕСІЇ

Когнітивна складність, як феномен, який пронизує не тільки психологічні, а й соціальні особливості людини, має мало досліджень і розглядався науковцями у рамках професійної діяльності людини. Наукові роботи сходяться на тому, що професійна сторона когнітивної складності визначається як ситуативними факторами, так і стійкими відмінностями, заснованими на рисах людей. Однак, незважаючи на те, що ситуаційний вплив на складність довго обговорювався в літературі, все ще немає повних доказів щодо теоретичних компонентів рис когнітивної складності саме в професійній діяльності.

Мета дослідження. Дослідити рівень когнітивної складності у здобувачів акторської професії (статус «Студент»).

Методи та методики. В дослідженні використовувалися три групи методів:

1. теоретичні методи (аналіз та синтез узагальнення результатів дослідження вітчизняних та закордонних психологів);
2. емпіричні методи: Role Construct Repertory Test (RCRT), Five Facet Mindfulness Questionnaire (FFMQ), Emotional Awareness Questionnaire (EAQ), Опитувальник «Рівень суб'єктивного контролю» (РСК);
3. математико-статистичні методи (математичне очікування та дисперсія).

Результати та обговорення.

Таблиця 1

Кількість досліджуваних за методиками за соціальним статусом «Студент»

Рівень когнітивної складності	Кількість досліджуваних за соціальним статусом «Студент» за методикою RCRT		Кількість досліджуваних за соціальним статусом «Студент» за методикою EAQ		Кількість досліджуваних за соціальним статусом «Студент» за 3 шкалами методики FFMQ (загальний рівень самосвідомості, рівень спостереження, рівень опису)					
	1	8%	5	41%	1	8%	5	42%	4	33%
Високий	1	8%	5	41%	1	8%	5	42%	4	33%
Середній	2	17%	5	42%	11	92%	7	58%	8	67%
Низький	9	75%	2	17%	-	-	-	-	-	-
Загальна кількість досліджуваних	12	100%	12	100%	12	100%	12	100%	12	100%
Абсолютне значення (АЗ)/ % співвідношення	АЗ	%	АЗ	%	АЗ	%	АЗ	%	АЗ	%

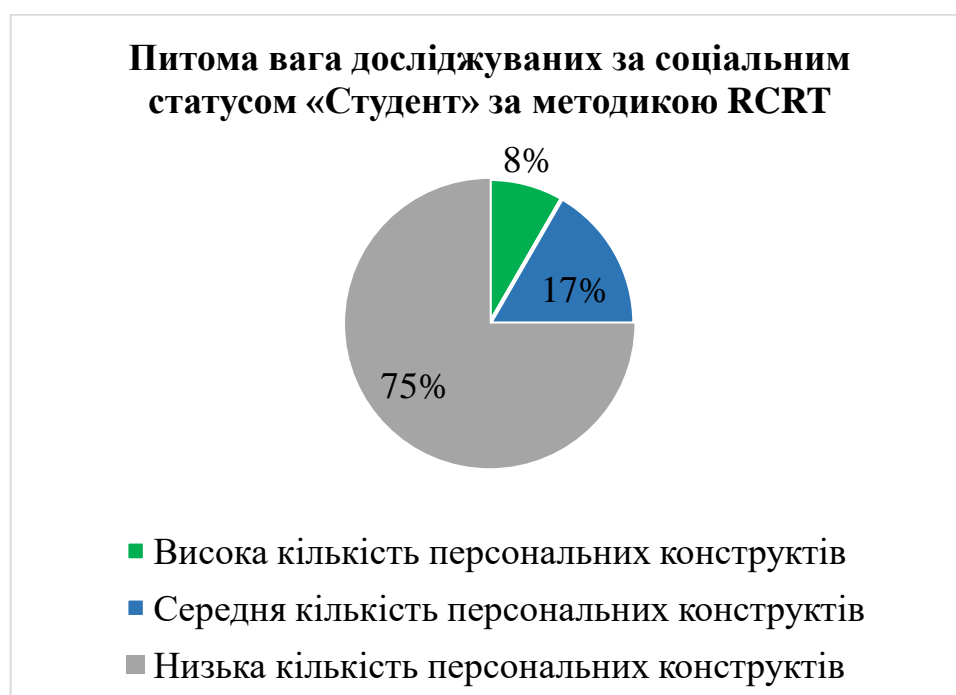

Рисунок 1. Відсотковий вираз кількості персональних конструктів досліджуваних за соціальним статусом «Студент» за методикою «Role Construct Repertory Test» (RCRT).

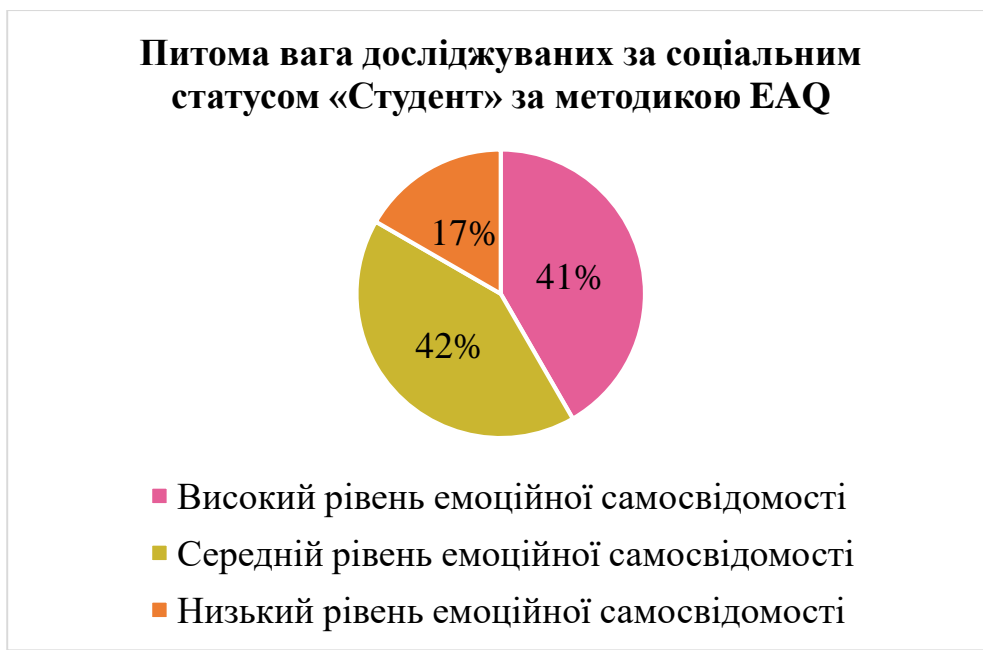

Рисунок 2. Відсотковий вираз рівня емоційної самосвідомості досліджуваних за соціальним статусом «Студент» за методикою «Emotional Awareness Questionnaire» (EAQ).

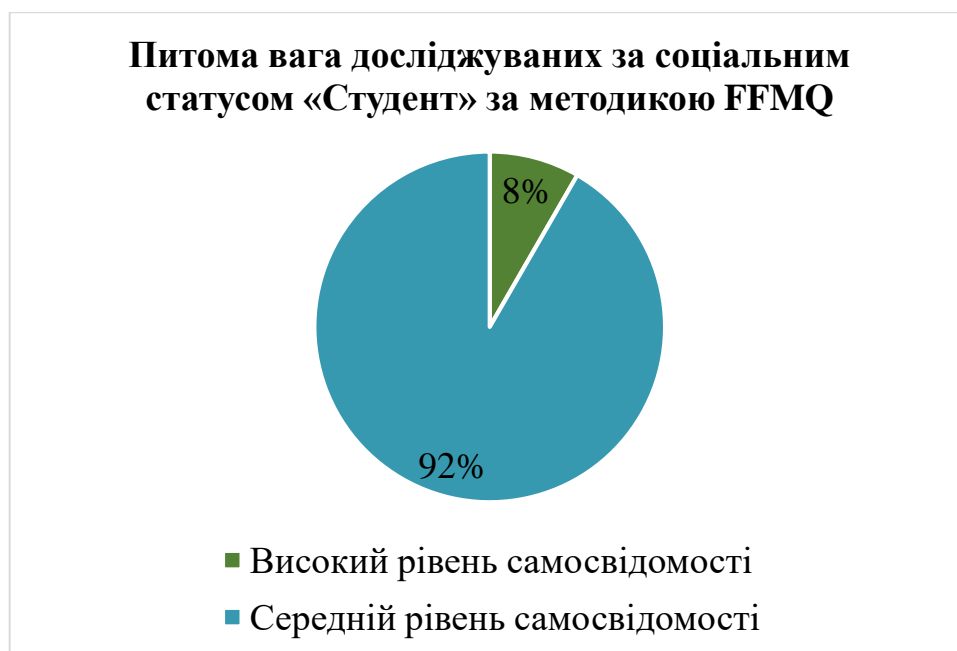

Рисунок 3. Відсотковий вираз загального рівня самосвідомості за соціальним статусом «Студент» за методикою «Five Facet Mindfulness Questionnaire» (FFMQ).

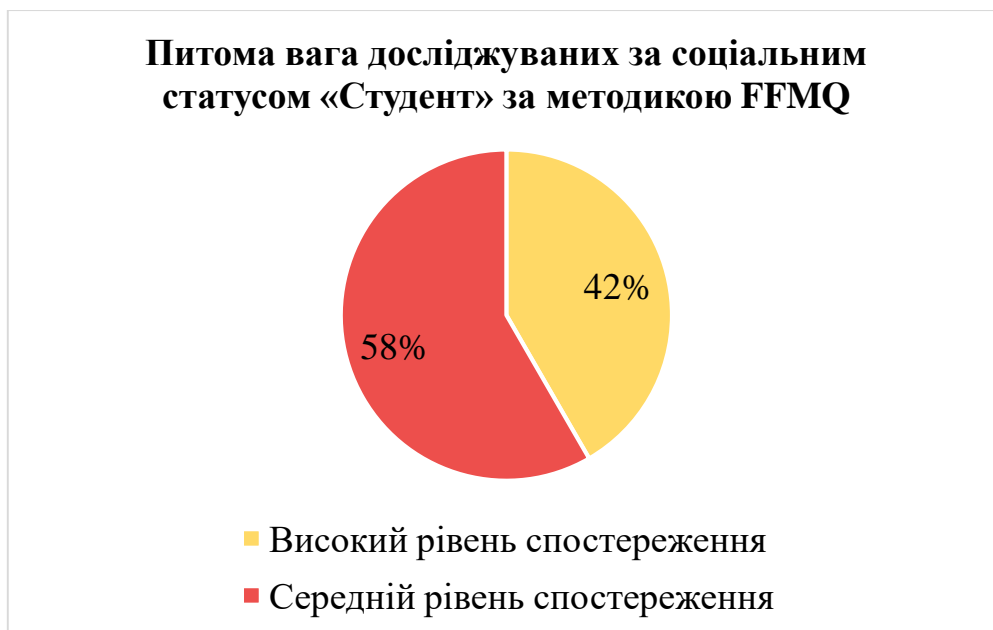

Рисунок 4. Відсотковий вираз рівня спостереження досліджуваних за соціальним статусом «Студент» за методикою «Five Facet Mindfulness Questionnaire» (FFMQ).

Рисунок 5. Відсотковий вираз опису досліджуваних за соціальним статусом «Студент» за методикою «Five Facet Mindfulness Questionnaire» (FFMQ).

Таблиця 2

Кількість досліджуваних за соціальним статусом «Студент» за опитувальником «Рівень суб'єктивного контролю» (РСК).

Загальний рівень інтернальності	Кількість досліджуваних за соціальним статусом «Студент» за опитувальником РСК
---------------------------------	--

Екстернальність	11	92%
Інтернальність	1	8%
Загальна кількість досліджуваних	12	100%

Рисунок 6. Відсотковий вираз загального рівня інтернальності у досліджуваних за соціальним статусом «Студент» за опитувальником «Рівень суб'єктивного контролю» (РСК).

Висновки.

За результатами методики «Role Construct Repertory Test» виявлено, що 75% досліджуваних за статусом «Студент» мають низьку кількість персональних конструктів. 17% досліджуваних мають середній рівень персональних конструктів, 8% досліджуваних мають низький рівень персональних конструктів. Це свідчить про те, що у більшості досліджуваних недиференційовані персональні конструкти, тобто, досліджувані у житті переважно використовують малу кількість персональних конструктів. (Рисунок 1).

За результатами методики «Emotional Awareness Questionnaire» виявлено, що 41% досліджуваних за статусом «Студент» мають високий рівень емоційної самосвідомості. 42% досліджуваних мають середній рівень емоційної самосвідомості. 17% досліджуваних мають низький рівень емоційної самосвідомості. Це свідчить про те, що більшість досліджуваних знаходяться у процесі формування своєї емоційної самосвідомості, але також є майже тотожній показних тих, хто її вже має. (Рисунок 2).

За результатами методик «Five Facet Mindfulness Questionnaire» виявлено, що 8% досліджуваних за статусом «Студент» мають високий рівень самосвідомості, 92% досліджуваних мають середній рівень самосвідомості. Це свідчить про те, що більшість студентів знаходяться у процесі формування своєї самосвідомості. (Рисунок 3).

За результатами методик «Five Facet Mindfulness Questionnaire» виявлено, що 42% досліджуваних за статусом «Студент» мають високий рівень спостереження, 58% досліджуваних мають середній рівень спостереження. Це свідчить про те, що більшість студентів знаходяться у процесі формування свого спостереження. (Рисунок 4).

За результатами методик «Five Facet Mindfulness Questionnaire» виявлено, що 33% досліджуваних за статусом «Студент» мають високий рівень опису, 67% досліджуваних мають середній рівень опису. Це свідчить про те, що більшість студентів знаходяться у процесі формування свого опису. (Рисунок 5).

За результатами опитувальника «Рівень суб'єктивного контролю» виявлено, що 92% досліджуваних за статусом «Студент» мають екстернальність, 8% досліджуваних мають інтернальність. Це свідчить про те, що у більшості досліджуваних пасивні. персональні конструкти. (Рисунок 6).

Поліщук Анна Гусейнівна

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Спіріна Ірина Дмитрівна

доктор медичних наук, професор,
професор кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ

Самовизначення особистості - це актуальна тема в сучасному світі, де індивіди шукають своє місце та формують своє ставлення до себе та інших. В епоху постійних змін і соціокультурних трансформацій, здатність самостійно визначити свою ідентичність стає ключовою для досягнення особистого щастя і задоволення якістю життя.

З виникненням нових соціокультурних викликів, багато індивідів стикаються із складнощами у визначенні, хто вони справді є та якою має бути їхня роль у суспільстві. Глобалізація, розвиток інтернет-технологій, розширення прав та свобод особистості, відкриття нових шляхів самовираження — це всі зміни, що створюють унікальний контекст для самовизначення.

Проблематикою самовизначення особистості займалися наступні науковці: Боришевський М.Й. [1], Вітковська О. І. [2], Крягжде С. [3], Радчук Г. К. [4], Сердюк Л. [5].

Самовизначення особистості - це процес, в якому індивід визначає свою глибоку ідентичність, цінності, переконання та цілі у житті. Це процес розуміння себе, своїх потреб і бажань, а також сприйняття свого місця у світі.

До основних видів самовизначення особистості відносяться:

1. гендерне самовизначення. Визначення своєї статевої ідентичності та гендерної ролі. Питання гендеру стає важливим аспектом самовизначення для багатьох людей,

2. соціальне самовизначення - це визначення свого соціального статусу та місця у суспільстві. Це включає в себе самоідентифікацію за професією, статусом, етнічною приналежністю тощо,

3. самовизначення в особистих відносинах: Визначення своїх стосунків та ролі у взаєминах з іншими. Це включає в себе роль друга, партнера, батька, сина або доньки,

4. самовизначення в особистому розвитку: Визначення своїх цілей та прагнень у житті. Це стосується розвитку власних здібностей та досягнень.

До основних складові самовизначення особистості можна віднести:

Самовизначення особистості складається з кількох важливих компонентів:

1. самоідентифікацію. Визначення власної ідентичності та усвідомлення себе як унікальної особистості,

2. самосприйняття. Сприйняття свого фізичного, психологічного та емоційного стану,

3. цінності і переконання. Формування основних цінностей та переконань, які визначають поведінку та вибір життєвого шляху,

4. цілі та завдання. Визначення особистих та професійних цілей та завдань.

Можна окреслити наступні механізми формування самовизначення особистості:

1. соціалізація. Вплив сім'ї, оточуючого суспільства та культурних особливостей на формування самовизначення,

2. освіта - отримання знань та досвіду, які сприяють саморозвитку та самовизначенню,

3. особистий досвід - навчання через особистий досвід, помилки та досягнення,

4. самоспостереження - активний процес сприйняття та рефлексії над власними діями та почуттями,

5. спілкування з іншими - взаємодія з іншими людьми, обговорення та обмін думками,

6. пошук індивідуальності - активний процес відкриття своєї унікальності та відмінностей від інших індивідів.

Самовизначення - це процес, який триває протягом усього життя. Важливо розуміти, що індивіди можуть змінювати своє самовизначення з часом. Всі мають право на самовизначення і самореалізацію без обмежень та стереотипів. Самовизначення може бути важливим фактором для досягнення особистого щастя та гармонії у власному житті. Підтримка та розуміння оточуючих грають важливу роль у процесі самовизначення.

Психологічні аспекти самовизначення грають важливу роль у формуванні і розвитку ідентичності та особистості. До ключових психологічних аспектів, які слід враховувати у контексті самовизначення можна віднести:

1. **формування ідентичності.** Психологічна ідентичність - це постійний процес, в якому індивід визначає, хто він є. Це включає в себе усвідомлення власних цінностей, переконань, інтересів, статевої ідентичності, гендерної ролі та багато інших аспектів. Психологи визначають різні етапи формування ідентичності, такі як етап пошуку, експериментування та утвердження,

2. **роль самооцінки.** Самооцінка грає важливу роль у процесі самовизначення. Індивіди, які мають позитивну самооцінку, зазвичай легше визначають свої цінності та впевнено приймають рішення щодо свого життя. Негативна самооцінка може ускладнювати процес самовизначення,

3. **самоусвідомлення.** Самоусвідомлення передбачає аналіз власних думок, почуттів, бажань та переконань. Це важливий аспект процесу самовизначення, оскільки він дозволяє індивіду ліпше розуміти себе і власні мотивації,

4. **психосоціальний розвиток.** Процес самовизначення пов'язаний із психосоціальним розвитком, який включає в себе опанування різних важливих навичок та вирішення завдань на різних етапах життя. Наприклад, в підлітковому віці особливо актуальним стає питання формування гендерної ідентичності та незалежності від батьків. У дорослому віці основним завданням може бути визначення та досягнення кар'єрних та особистих цілей.

5. **конфлікти і кризи.** Час в житті, коли виникають конфлікти і кризи, може бути важливим для самовизначення. Наприклад, криза середнього віку або криза ідентичності підлітка може суттєво вплинути на те, як індивід розуміє себе та своє місце у світі,

6. **специфіка психологічних аспектів в різних культурах.** Культурні впливи і цінності можуть відігравати ключову роль у формуванні ідентичності та самовизначення. Різні культури мають свої підходи до того, що вважається нормою або прийнятним у аспекті ідентичності,

7. **роль соціального середовища.** Важливо враховувати, як соціальне середовище, включаючи сім'ю, друзів, співробітників та соціальні групи, впливає на процес самовизначення. Підтримка та взаємодія з оточуючими можуть бути важливими для успішного самовизначення.

Самовизначення особистості - це процес найглибшого відкриття самого себе, формування ідентичності та пошуку сенсу у житті. Важливо

підтримувати індивідів у цьому процесі та сприяти їхньому особистому розвитку.

Список використаної літератури:

1. Боришевський М.Й. Духовні цінності в становленні особистості громадянина /Боришевський М.Й. Педагогіка і психологія. 1997. № 1. С.144 – 150.
2. Вітківська О. І. Професійне самовизначення особистості і практичні аспекти професійної консультації. К.: Науковий світ, 2001. 92 с
3. Крягжде С. П. Психологія формування професійних інтересів./ С. П. Крягжде – Вільнюс, 1981. 195 с
4. Радчук Г. К. Особистісне та професійне самовизначення як чинник професійного становлення особистості / Г. К. Радчук. // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2012. Вип. 5.
5. Сердюк Л. // Самотворення у розвитку особистості : науково-методичний посібник / Л. З. Сердюк, Т. М. Яблонська, О. І. Пенькова, Н. Д. Володарська [та ін.] ; за ред. Л.З. Сердюк. К.: Педагогічна думка, 2015. С. 4-5

Поночков Данило Олексійович

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Агарков Олег Анатолійович

доктор політичних наук, професор,

професор кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

ОСОБЛИВОСТІ ЛІДЕРСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

В сучасному світі, де зміни є єдиною постійною, лідерство стає ключовою якістю, яка робить індивіда конкурентоспроможним у різних сферах життя. Освіта, зокрема вища освіта, є важливим ресурсом для розвитку лідерського потенціалу. Лідерський потенціал здобувачів вищої освіти стає все більш актуальною темою, оскільки суспільство постійно шукає відповіді на виклики сучасності, і вони часто приходять від лідерів, які мають високий рівень знань та навичок.

Вища освіта, як правило, спрямована на передачу знань та розвиток інтелектуальних навичок здобувачів вищої освіти. Однак, дотримання лише

цієї цілі може бути недостатнім у формуванні лідерського потенціалу. Деякі здобувачі вищої освіти можуть перебувати в атмосфері, де на розвитку лідерських якостей не акцентується увага належним чином. Це може призвести до обмеженого використання їхнього лідерського потенціалу.

Питаннями пов'язаними з дослідженням **особливостей лідерського потенціалу здобувачів вищої освіти займалися наступні науковці:** Б. Головешко [1], М. Риженко, К. Міщенко [2], О. Романовський, В. Михайличенко, Т. Гура [3], [4], В. Татенко [5].

Лідерський потенціал - це сукупність особистісних якостей, які дають індивіду можливість впливати на інших, приймати важливі рішення, керувати командами та досягати поставлених цілей. Ці якості включають в себе емпатію, комунікаційні навички, лідерську віру в себе, вміння приймати рішення, а також здатність до співпраці та інші.

До видів лідерського потенціалу відноситься:

1. **лідерське самосприйняття.** Це внутрішнє усвідомлення особистого лідерського потенціалу, включаючи віру в себе та вміння бути лідером,

2. **соціальні навички.** Лідери повинні володіти сильними комунікаційними навичками, вміти вести бесіди, переконувати і координувати дії команди,

3. **вміння приймати рішення.** Лідери повинні бути здатні приймати важливі рішення на основі аналізу і інтуїції, враховуючи ризики та можливості,

4. **емпатія і співчуття.** Здатність сприймати почуття та потреби інших допомагає лідерам будувати ефективні відносини та мотивувати команду.

До механізмів розвитку лідерського потенціалу відносяться:

1. **освіта та навчання.** Заклади вищої освіти можуть сприяти розвитку лідерського потенціалу через спеціалізовані курси, тренінги та практику відомих лідерів,

2. **менторство.** Ментори можуть надати цінний досвід та поради здобувачам вищої освіти, допомагаючи їм розвивати лідерські якості,

3. **позавузівська активність.** Студентські організації, волонтерська робота та участь у проєктах можуть допомогти здобувачам вищої освіти набутти практичний лідерський досвід,

4. **рефлексія та самопостереження.** Важливо, щоб здобувачі вищої освіти знали себе, свої сильні та слабкі сторони, і активно працювали над самозростанням.

Лідерський потенціал є суттєвим аспектом успішного розвитку сучасної особистості, особливо це важливо для здобувачів вищої освіти. Психологічний підхід до розкриття лідерського потенціалу стає важливою складовою процесу навчання та розвитку здобувачів вищої освіти. Перший крок до розвитку лідерського потенціалу полягає в ідентифікації цього потенціалу у здобувачів вищої освіти. Психологи використовують різні методи та інструменти для

цього, включаючи психометричні тести, анкети, інтерв'ю та спостереження. За допомогою цих інструментів можна визначити основні риси лідерського характеру, такі як рівень емпатії, комунікаційні здібності, впевненість у собі та здатність приймати рішення.

Однією з основних цілей психологічного підходу є розвиток лідерських якостей серед здобувачів вищої освіти. Психологи працюють зі здобувачів вищої освіти, щоб поліпшити їхні навички спілкування, взаємодії з іншими, розвиток самооцінки та вирішення конфліктів. Важливим аспектом є підвищення емоційного і соціального інтелекту, який допомагає здобувачів вищої освіти краще розуміти себе та інших, а також впливати на навколишнє середовище.

Психологи також сприяють розвитку лідерського потенціалу через самоспостереження та рефлексію. Здобувачам вищої освіти надається можливість аналізувати свої дії, реакції та рішення в різних ситуаціях. Цей підхід допомагає здобувачів вищої освіти виявляти галузі, де можна покращити свої лідерські навички. Лідерський потенціал не обмежується індивідуальними якостями; він також передбачає здатність працювати в команді та керувати нею. Психологи допомагають здобувачів вищої освіти розвивати навички співпраці, вирішення конфліктів та побудови ефективних команд.

Можна сформулювати наступні рекомендації для здобувачів вищої освіти щодо розвитку лідерського потенціалу:

1. самоаналіз. Слід розпочати з аналізу сильних та слабких сторін, з'ясувати, які саме наявні лідерські якості і де є місце для покращення,
2. навчання від інших: Необхідно шукати можливості навчатися від інших лідерів або взяти участь у менторських програмах, спостерігати за їхніми діями та запитуйте про їхні досвід та поради,
3. волонтерство і залучення до проектів: Необхідно брати активну участь в студентських організаціях, волонтерських проектах, ініціативах, які є цікавими. Це дозволить набути практичного досвіду у керівництві та співпраці з іншими,
4. активна участь у навчальному процесі: Слід бути активними учасниками у навчальному процесі, постійно ставити питання, долати труднощі, ініціювати дискусії та співпрацюйте із колегами,
5. розвиток комунікаційних навичок. Слід зосередитися на розвитку навичок спілкування, вмінні добре слухати і висловлювати свої ідеї чітко і переконливо,
6. формування викликів. Не слід уникати викликів або нових обов'язків, брати на себе відповідальність та лідерські ролі в різних проектах та ініціативах,
7. співпраця та командна робота. Необхідно навчитися співпрацювати в команді. Робота в колективі допомагає розвивати навички спільної роботи та керівництва,

8. рефлексія та саморозвиток. Регулярно слід відводити час для рефлексії над діями і досягненнями. Встановлювати особисті цілі та плани розвитку,

9. участь у тренінгах і семінарах. Необхідно приймати участь у лідерських тренінгах і семінарах, які можуть надати корисні інструменти і знання,

10. дотримання етики. Важливо бути чесними, етичними та поважати права та інтереси інших на усьому лідерському шляху,

11. збереження балансу Не треба забувати про баланс між навчанням та особистим життям. Слід відновлювати енергію та робити догляд за своїм фізичним та психічним здоров'ям,

12. постійне навчання. Лідерство - це постійний процес розвитку. Слід постійно навчатися і збагачувати свій досвід.

Ці рекомендації допоможуть здобувачам вищої освіти активно розвивати свій лідерський потенціал та підготувати себе до відповідальних ролей у майбутньому.

Розвиток лідерського потенціалу у здобувачів вищої освіти є важливим завданням, оскільки це сприяє створенню нового покоління лідерів, які будуть здатні вирішувати складні завдання та впливати на світ навколо себе. Важливо надавати здобувачам вищої освіти можливості розвивати свій лідерський потенціал на ранніх стадіях навчання, а також підтримувати їх у цьому процесі протягом всього періоду набуття вищої освіти.

Психологічний підхід до розкриття лідерського потенціалу здобувачів вищої освіти передбачає розвиток якостей, необхідних для досягнення успіху в різних сферах життя. Цей підхід сприяє ідентифікації, розвитку та виявленню лідерського потенціалу, формуючи у здобувачів вищої освіти готовність до викликів і можливостей, які надає вища освіта. Розвиваючи лідерські якості, здобувачі вищої освіти стають не лише успішними професіоналами, а й активними агентами позитивних змін у суспільстві.

Список використаної літератури:

1. Головешко Б. Р. Про деякі проблеми розвитку лідерських якостей у студентів вищих навчальних закладів. Збірник наукових робіт НТУ «ХПІ» : Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. № 32. 2012. С. 89–96

2. Риженко М., Міщенко К. Розвиток лідерського потенціалу студентів у колективній діяльності Актуальні питання гуманітарних наук. 2020. Вип 27, том 4. С. 186-191

3. Романовський О., Михайличенко В., Гура Т. Психолого-педагогічні і суспільно-політичні засади формування та розвитку лідерського потенціалу Лідер. Еліта. Суспільство. 2019. №. С. 107-117

4. Руда Н.Л. Особливості лідерського потенціалу сучасної студентської молоді Проблеми сучасної психології. 2014. Випуск 25 С. 404-413

5. Татенко В.О. Лідер XXI / LIDER XXI. Соціально-психологічні студії / В.О. Татенко. К.: Видав. дім «Корпорація». 198 с.

Пшенічкіова Олена Ігорівна

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник

Самойлов Олександр Єжиєвич

доктор психологічних наук, професор,

професор кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

СПЕЦИФІКА ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВИПУСКНИКА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Роль вищої освіти в формуванні особистісного потенціалу стає все більш актуальною в умовах зростаючих вимог сучасного суспільства та ринку праці. Випускники вищих навчальних закладів стикаються з низкою викликів і можливостей, які вимагають від них розвиток особистісного потенціалу для досягнення успіху у різних сферах життя.

Протягом останніх років, вища освіта зазнала суттєвих змін. Сучасні випускники стикаються зі складністю вибору кар'єрного шляху, зростаючим конкурентним середовищем і постійними змінами в технологічному та соціокультурному контексті. Ця ситуація створює необхідність розвитку особистісного потенціалу, щоб зробити успішну кар'єру та здійснити вплив на суспільство.

Проблематикою специфіки особистісного потенціалу випускника закладу вищої освіти займалися наступні науковці: Н. Антонова [1], Т. Мельничук, І. Зубіашвілі [2], Р. Новак [3], Н. Шевченко [4].

Особистісний потенціал - це сукупність здібностей, якостей та ресурсів, які формують особистість унікальною та визначають її здатність до досягнення особистих та професійних цілей. Це включає в себе інтелектуальний розвиток, комунікативні навички, володіння емоціями, лідерські якості, та інші аспекти, які впливають на кар'єрний та особистісний успіх.

До видів особистісного потенціалу відноситься:

1. **інтелектуальний потенціал** - здатність до навчання, аналізу та критичного мислення,
2. **соціальний потенціал** - вміння встановлювати відносини та взаємодіяти з іншими людьми, що включає спілкування та лідерські якості,

3. **емоційний потенціал** - здатність керувати своїми емоціями та реагувати на емоції інших,

4. **лідерський потенціал** - здатність керувати собою та іншими в досягненні спільних цілей.

До механізмів розвитку особистісного потенціалу відносяться:

1. **постійне навчання**. Постійний розвиток знань та навичок через навчання та самоосвіту,

2. **саморефлексія**. Регулярне відстеження свого особистісного росту та пошук способів покращення,

3. **менторство і консультування**. Пошук досвідчених наставників і професіоналів, які можуть надати поради,

4. **участь в проектах і ініціативах**. Участь в різних проектах та ініціативах для розвитку практичного досвіду та навичок,

5. **робота в команді**. Розвиток навичок співпраці та лідерства через участь в різних командних проектах.

Можливо сформувані наступні рекомендації для випускників закладів вищої освіти, щодо розвитку особистісного потенціалу:

1. **постійне навчання**. Необхідно продовжувати вдосконалювати свої знання та навички навіть після закінчення вищого навчального закладу,

2. **відкритість до змін**. Сучасний світ швидко змінюється, і важливо бути готовими адаптуватися до нових викликів,

3. **розвиток соціальних мереж**. **Необхідно** спілкуватися з колегами, та професіоналами у певній галузі,

4. **проактивність**. Ініціювання дії та кроків для досягнення своїх цілей,

5. **розвиток лідерських якостей**. Пошук можливостей для керівництва і впливу на оточуючих,

6. **розвиток емоційної і соціальної інтелігентності**. Слід розвивати навички керування емоціями та взаємодії з іншими.

Закінчення вищого навчального закладу відкриває новий етап у житті випускників, який вимагає розвитку їхнього особистісного потенціалу для успішного адаптування до сучасного суспільства та ринку праці. Психологічний підхід грає важливу роль у визначенні, плануванні та підтримці особистісного розвитку випускників. Особистісний розвиток випускників вищих навчальних закладів є невід'ємною частиною освіти. Це включає в себе розвиток різних аспектів особистості, таких як інтелектуальний, соціальний, емоційний та духовний розвиток. Психологія відіграє ключову роль у вивченні та розвитку цих аспектів.

Окреслимо рекомендації для закладів вищої освіти, щодо особистісного розвитку випускників:

1. **створення психологічних служб**. Це допоможе здобувачам вищої освіти мати доступ до психологічної підтримки та консультування у разі потреби.

2. **підтримка професійного саморозвитку психологів.** Необхідно забезпечити психологічні служби кваліфікованими фахівцями, які регулярно оновлюють свої знання та навички в галузі психології,

3. **інтеграція психологічних аспектів у навчальний процес.** Слід забезпечити можливість здобувачам вищої освіти брати участь у психологічних тренінгах, семінарах та курсах для розвитку навичок, таких як самоусвідомлення, емоційний інтелект, критичне мислення та інші,

4. **підтримка кар'єрного розвитку.** Необхідно забезпечити здобувачам вищої освіти можливість отримати консультивання та підтримку щодо вибору кар'єрного шляху та планування кар'єри,

5. **менторські програми.** Необхідно запровадити програми менторства, в яких досвідчені випускники або професіонали з суміжних галузей можуть надавати поради та керівництво здобувачам вищої освіти.

6. **психологічна підтримка для викладачів.** Слід забезпечити можливість для фахівців у сфері освіти отримати психологічну підтримку та консультації щодо взаємодії зі здобувачам вищої освіти та підтримки їхнього розвитку.

7. **вивчення та аналіз даних.** Слід збирати дані про здобувачів вищої освіти, щодо їхнього особистісного розвитку, академічної продуктивності та благополуччя. Це сприятиме вдосконаленню освітніх програм,

8. **залучення студентів до розробки та оцінки програм.** Необхідно залучати здобувачів вищої освіти до процесу розробки та оцінки психологічних програм та послуг, щоб забезпечити відповідність їхніх потреб та очікувань,

9. **розвиток культури психологічного підходу.** Слід створити середовище, де психологічний розвиток визнається як важливий компонент освіти та розвитку здобувачів вищої освіти,

10. **публікація результатів та кращих практик.** Необхідно ділитися досвідом та результатами впровадження психологічного підходу в освітній процес з іншими закладами вищої освіти.

Ці рекомендації можуть допомогти закладами вищої освіти створити сприятливі умови для розвитку особистісного потенціалу випускників та підготувати їх до успішного життя після закінчення навчання.

Завдяки своєму особистісному потенціалу, випускники можуть досягти високих результатів у своїй професійній та особистій кар'єрі, що сприятиме розвитку суспільства та зробить світ кращим місцем для всіх.

Психологічний підхід до особистісного розвитку випускника закладу вищої освіти визначається як ключовий фактор для досягнення успіху та задоволеності в житті після завершення навчання. Психологічна підтримка та співпраця з психологами може значно полегшити цей процес і забезпечити глибше розуміння самих себе та своїх цілей.

Список використаної літератури:

1. Антонова Н. О. Психологічні основи розвитку готовності до професійної діяльності у майбутніх психологів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна і вікова психологія» / Н. О. Антонова. Київ, 2012. 43 с.
2. Мельничук Т.І., Зубіашвілі І. К. Професійне становлення майбутніх кризових психологів в умовах сучасного закладу вищої освіти. Актуальні проблеми в системі освіти: заклад загальної середньої освіти – доуніверситетська підготовка – заклад вищої освіти. VII Всеукраїнська науково-практична конференція за міжнародною участю 27 квітня 2021 р. С. 189-193
3. Новак Р.С. Розвиток особистісного потенціалу студента в процесі навчання за інтерактивною моделлю «Молодий вчений» 2017. № 5.1 (45.1) травень, С. 77-79
4. Шевченко Н. Професійна свідомість практичного психолога: структура ат специфіка функціонування // Психологія і суспільство. – 2009. №4 <http://dspace.wunu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/30583/1/%D0%A8%D0%B5%D0%B2%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf>

Сокольський Костянтин Юрійович

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Агарков Олег Анатолійович

доктор політичних наук, професор,

професор кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Проблема суїцидальної поведінки серед підлітків є надзвичайно актуальною та серйозною, та вимагає ретельного психологічного аналізу. Специфіка підліткового віку, з його фізіологічними й емоційними змінами, вимагає особливої уваги до факторів, які можуть впливати на ризик суїциду у цій групі. Статистика свідчить про зростання випадків суїциду серед підлітків, що викликає серйозну турботу серед фахівців та громадськості. Фактори, такі як соціальні тиск, шкільне насильство, труднощі у сім'ї та психічні розлади, можуть викликати суїцидальні думки та дії у підлітків.

Проблематикою суїцидальної поведінки у підлітковому віці в аспекті психологічного аналізу займались наступні дослідники: І.В. Зубрицька-

Макота, О.Л. Христук [1], О. Г. Лосієвська [2], Т. М. Титаренко [3], Л.А. Скаковська [4], О. В. Царькова [5].

Суїцидальна поведінка у підлітковому віці охоплює широкий спектр вчинків, від суїцидальних думок та спроб до самогубства. Підлітки можуть виявляти суїцидальну поведінку через різні канали, такі як саморуйнування, вживання наркотиків, або відмову від соціальних контактів.

До причин суїцидальної поведінки у підлітковому віці можна віднести:

1. емоційна нестабільність. Підлітковий вік часто супроводжується інтенсивними емоціями та нестабільністю настрою, що може впливати на рішення та поведінку підлітків,

2. соціальний тиск. Потреба у прийнятті серед однолітків може викликати стрес та анксіозність, особливо, якщо підліток відчуває відторгнення або неприйняття однолітками,

3. сімейні проблеми. Конфлікти в сім'ї, розлучення батьків, або втрата близьких можуть впливати на психічний стан підлітка та викликати суїцидальні думки.

Сучасна цифрова епоха принесла із собою не лише безліч нових можливостей, але й виклики, з якими повинні впоратися особливо вразливі групи, такі як підлітки. Серед цих викликів значною мірою є вплив цифрової сфери на суїцидальну поведінку підлітків. До них можна віднести:

1. цифровий стрес та онлайн-булінг. Цифровий стрес виникає внаслідок негативного впливу соціальних мереж, великої кількості інформації та тисків щодо ідеалізованого життя, яке часто представляється в інтернеті. Онлайн-булінг, або кібербулінг, може стати серйозним фактором ризику для підлітків.

Механізми реалізації:

– **соціальний тиск.** Бажання відповідати соціальним стандартам та отримання позитивних відгуків у мережі може створювати серйозний емоційний тиск на підлітків,

– **анонімність та безвідповідальність.** Анонімність у соціальних мережах може призводити до безвідповідальної поведінки, включаючи онлайн-булінг, без страху перед наслідками.

2. залежність від інтернету та самоізоляція. Залежність від інтернету може призводити до зниження соціальних контактів у реальному житті та самоізоляції. Підлітки можуть втрачати здатність до нормального спілкування та формування емоційних зв'язків.

Механізми реалізації:

– **спотворення реальності.** Залежність від інтернету може спотворювати уявлення підлітків про реальність та призводити до відсутності взаємодії з навколишнім світом,

– **віртуальна самоідентифікація.** Прагнення створити ідеальний образ в інтернеті може викликати внутрішні конфлікти та розрив між віртуальною та реальною особистістю.

3. онлайн-спільноти. Онлайн-спільноти можуть мати як позитивний, так і негативний вплив. З одного боку, вони можуть стати підтримкою для підлітків, з іншого - сприяти формуванню ізольованих груп, що підтримують негативне мислення.

Механізми реалізації:

– **груповий тиск:** Відчуття приналежності до конкретної онлайн-спільноти може призвести до групового тиску та впливати на прийняття невірних рішень.

– відчуття відокремленості. Згуртованість онлайн-спільнот може підсилювати відчуття відокремленості від реального світу.

Можна сформулювати наступні рекомендації, щодо зменшення негативного впливу цифрової сфери на підлітка:

1. **цифрова грамотність:** Слід розвивати навички критичного мислення та цифрової грамотності серед підлітків для свідомого користування інтернетом,

2. **соціальна підтримка.** Необхідно стимулювати офлайн-соціальні зв'язки та підтримку, зокрема в сім'ї та школі,

3. **психологічна підтримка.** Необхідно забезпечувати доступ до психологічної допомоги та консультацій для тих підлітків, які відчувають цифровий стрес.

Цифрова сфера може бути інструментом підтримки, але й джерелом негативного впливу. Розуміння цих аспектів дозволить суспільству створити більш безпечне та сприятливе середовище для розвитку психічного здоров'я підлітків.

Проведений психологічний аналіз суїцидальної поведінки у підлітковому віці дає змогу сформулювати наступні рекомендації, щодо попередження суїцидів серед підлітків. А саме:

1. сприяння психічному здоров'ю, що передбачає розвиток психологічної стійкості та навичок емоційного саморегулювання серед підлітків,

2. соціальна підтримка має на меті створення безпечного середовища та підтримку соціальних зв'язків з однолітками та дорослими,

3. психотерапія - надання підліткам можливості висловити свої емоції та вирішувати проблеми через консультації з психотерапевтом,

4. освіта з питань психічного здоров'я - проведення інформаційних заходів у школах та громадах для підвищення усвідомленості щодо психічного здоров'я.

Суїцидальна поведінка серед підлітків є складною та багатоаспектною проблемою, яка вимагає комплексного психологічного підходу. Розуміння механізмів та рекомендацій дозволить розробити ефективні стратегії попередження та надання підтримки для зменшення ризику суїциду серед підлітків.

Список використаних джерел:

1. Зубрицька-Макота І.В., Христюк О.Л. Суїцид як крайня форма психологічного неприйняття себе: допомога психологу діагностувати проблему [Електронний ресурс] // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія психологічна. 2014. Вип. 1. С. 13-21.: URL http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_2014_1_4
2. Лосієвська О. Г. Криза підліткового віку як чинник поведінки з відхиленнями / О. Г. Лосієвська // Теоретичні і прикладні проблеми психології. – Луганськ : Ювілейний збірник наукових праць СНУ імені В. Даля, 2005. – № 1 (9). С. 112–118.
3. Профілактика порушень адаптації молоді до повсякденних стресів і кризових життєвих ситуацій : навч. посіб. / за ред. Т. М. Титаренко. – Київ : Міленіум, 2011. 271 с.
4. Скаковська Л.А. Практичному психологу про суїцид // Психолог. – 1999. – № 119 (№ 23-24 червня). – С.61-63.
5. Царькова О. В. Соціально-психологічні аспекти суїцидальної поведінки підлітків та юнаків / О. В. Царькова, Т. О. Работа. Психологічні науки : зб. наук. праць. – 2014. – Т. 2. Вип. 11 (99). С. 312–316.

Соломенко Катерина Михайлівна

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Пріснякова Людмила Макарівна

кандидат психологічних наук, доцент,

завідувачка кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

СТЕРЕОТИП ОБРАЗУ ІДЕАЛЬНОЇ ЖІНКИ ТА ІДЕАЛЬНОГО ЧОЛОВІКА В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Одним з вічних феноменів людських відносин, які виступають в якості потужного психотерапевтичного засобу, є любов. Феномен любові, властивий тільки людині, розуміється як первинно духовний процес, заснований на глибоких переживаннях (свідомих і несвідомих).

У психології дослідження почуття любові займає особливе місце, переживання людиною почуття любові незмінно привертає до себе увагу.

В усі часи люди говорили про любов, закликали до любові, прагнули до любові, але чим відрізняється любов від інших почуттів і емоцій, так до кінця і не розкрили.

Найчастіше, коли йдеться про любов, мають на увазі любов між чоловіком і жінкою. При цьому не менш важливі і інші ситуації любові: любов

до дітей або батьків, любов до справи або своїй країні. Але ж і любов між чоловіком і жінкою буває дуже різна: закоханість і зріла любов, любов-пристрасть і любов-звичка, любов споживча.

На думку Е. Фромма, любов - це установка, орієнтація характеру, яка задає ставлення до світу взагалі; це мистецтво, яке вимагає різноманітних знань і умінь, у тому числі: дисципліни, зосередженості, терпіння, зацікавленості, активності і віри. Якщо любов (за Е. Фроммом) - це установка, то можна вважати це ще одним підтвердженням суб'єктивної орієнтації людини на вищі духовні цінності, які встановлюють моральні, соціально визнані способи поведінки.

Для виявлення образів ідеальної жінки та ідеального чоловіка ми використали «Метод особистісного семантичного диференціала» (автор: О. Кустова). Узагальнюючі данні щодо образів ідеальної жінки та ідеального чоловіка учасників емпіричного дослідження за гендерними ознаками представимо у вигляді таблиці (табл. 1).

Табл. 1

Образи ідеальної жінки та ідеального чоловіка учасників емпіричного дослідження за гендерними ознаками

ІДЕАЛЬНИЙ ОБРАЗ		Ч МАСКУЛІН НИЙ	Ч АНДРО ГІ НИЙ	Ж МАСКУЛІ НА	Ж АНДРОГІ НА	Ж ФЕМІ НА
ОБРАЗ ІДЕАЛЬНО Ї ЖІНКИ	ТРАДИЦІ Й НИЙ	54 (100%)	36 (100%)	-	5 (24%)	6 (100%)
	СУЧАСН НИЙ	-	-	3 (100%)	16 (76%)	-
ОБРАЗ ІДЕАЛЬНО ГО ЧОЛОВІКА	ТРАДИЦІ Й НИЙ	33 (61%)	6 (17%)	3 (100%)	2 (10%)	6 (100%)
	СУЧАСН НИЙ	21 (39%)	30 (83%)	-	19 (90%)	-

Виявивши у учасників емпіричного дослідження образи ідеальної жінки та ідеального чоловіка можна ствержувати, що 100% маскулінних та андрогінних чоловіків схильні до традиційного образу ідеальної жінки. Традиційний образ ідеальної жінки також підтримують 100% фімінних та 24% андрогінних жінок. Сучасний образ ідеальної жінки підтримують 100% маскулінних та 76% андрогінних жінок.

Традиційний образ ідеального чоловіка підтримують 61% маскулінних та 17% андрогінних чоловіків. Традиційний обрх ідеального чоловіка підтримують 100% маскулінних та фімінних жінок, а також 10% андрогінних. Сучасний образ ідеального чоловіка підтримують 39% маскулінних та 83% андогінних чоловіків, а також 90% андрогінних жінок.

Найбільші протиріччя виникли в уявленнях образу ідеальної жінки саме у представниць жіночої статі. Їхня думка в оцінці розходиться з думкою чоловіків у наслінок емансипованого погляду на місце і роль жінки в сучасному суспільстві та сім'ї. Чоловіки у своїй думці більш об'єктивні, а жінки суб'єктивні. Таким чином, виявлені гендерні особливості образів ідеальної жінки та ідеального чоловіка учасників емпіричного дослідження. Гендерні стереотипи - це соціально конструйовані категорії «маскулінність» і «фемінінність», які підтверджуються різною в залежності від статі поведінкою, різним розподілом чоловіків і жінок усередині соціальних ролей і статусів; і які підтримуються психологічними потребами людини поводитися в соціально бажаній манері і відчувати свою цілісність, несуперечність.

Маскулінність-фемінінність - нормативні уявлення щодо соматичних, психічних і поведінкових властивостей, характерних для чоловіків і жінок. У колективній свідомості глибоко вкоренилися уявлення про те, що чоловіки і жінки, *по-перше*, володіють різними соціально-психологічними властивостями, *по-друге*, ці властивості протистоять один одному. Речовий штамп «протилежна стать», наочно ілюструє це протистояння. Маскулінність ототожнюється з активно-творчим, культурним початком, а фемінінність - з пасивно репродуктивним, природним. Такі стереотипні уявлення полярно протиставляють чоловіків і жінок: чоловіки домінантні, незалежні, компетентні, самовпевнені, агресивні і схильні міркувати логічно; жінки покірні, залежні, емоційні, конформні і ніжні.

Соломенко Катерина

здобувач другого (магістерського)

рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник

Пріснякова Людмила Макарівна

кандидат психологічних наук, доцент,

завідувач кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

ПЕРЕКОНАННЯ ЩОДО КОХАННІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Існують різні види кохання та закоханості, які трансформуються, ускладнюються, синтезуються на протязі життя особистості. Яка любов - це багато в чому залежить від того, що лежить в її основі: фізіологія або соціальні стереотипи, почуття або розум, душа здорова і багата - або самотня і захворіла. Любов кожного з нас - відображення нашої особистості, і наше

відношення до людей і життя, розвиненість наших позицій сприйняття багато в чому визначає вигляд і характер нашої любові.

Словник С.І. Ожегова дає поняття любові як почуття самовідданої і глибокої прихильності, серцевого потягу. На думку Е. Фромма, любов - це установка, орієнтація характеру, яка задає ставлення до світу взагалі; це мистецтво, яке вимагає різноманітних знань і умінь, у тому числі: дисципліни, зосередженості, терпіння, зацікавленості, активності і віри. Якщо любов (за Е. Фроммом) - це установка, то можна вважати це ще одним підтвердженням суб'єктивної орієнтації людини на вищі духовні цінності, які встановлюють моральні, соціально визнані способи поведінки. У своїй книзі «Мистецтво любити» Е. Фромм виділив п'ять видів любові: братерська, материнська, еротична, любов до себе і любов до Бога.

Психологічний словник трактує любов як високу ступінь емоційно позитивного ставлення, що виділяє його об'єкт серед інших і що поміщає його в центр життєвих потреб та інтересів суб'єкта (любов до батьків, музиці, дітям і т.д.). Любов - інтенсивне, напружений і щодо стійке відчуття суб'єкта, фізіологічно зумовлене сексуальними потребами і що виражається в соціально формованому прагненні бути з максимальною повнотою представленим у життєдіяльності іншої людини таким чином, щоб будити в нього потреба у відповідному почуття тієї ж інтенсивності, напруженості і стійкості.

Тему любові досліджували різні психологічні школи: *психодинамічний напрям* (З. Фрейд, К.Г. Юнг, А. Адлер, К. Хорні, Е. Еріксон, Е. Фромм, Е. Берн), *гештальт-психологія* (І. Польстер, М. Польстер, Дж. Рейноутер), *біхевіоризм та необіхевіоризм* (Б.Ф. Скінер, С. Дак, Дж. Харві, Дж. Флойд, М. Кларк, Дж. Міллс, С. Каслер), *когнітивна психологія* (С. Шехтер, Е. Уолтер, Д. Даттон, А. Арон, Д. Лі, Кемерон-Бендлер Л.), *гуманістична психологія* (А.Г. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл), *біологізаторський напрям* (Дольник, Лейбович); *соціально-психологічний напрям* (Т. Кемпер, З. Рубін, В.І. Мустейн, Е. Уолстер, Б. Уолстер, Р. Дж. Стенберг, Р. Мей).

Найбільш відома систематизація типів любові належить канадському психологу і соціологу Джону Алану Лі, він описав шість типів любові, про означивши їх грецькими термінами: агапе, сторге, прагма, манія, людус і ерос. Вони частково залежать від темпераменту людини, хоча мають значення і рівень його духовної зрілості і виховання. Якщо агапе, сторге і прагма - це любов за всіма ознаками, то інші типи: манія, людус і ерос - це почуття подібні до любові; недоброякісні закоханості, в найбільш загострених формах - психічні хвороби, від яких можна позбутися тільки за допомогою фахівців.

Одним з перших теоретиків, що запропонували наукову точку зору на настільки складний феномен, як людська любов, був психолог з

Ельського університету Роберт Дж. Стернберг, що запропонував триангулярну теорію любові. Триангулярна теорія любові Р. Стернберга розуміється як поєднання трьох компонентів, які представлені у вигляді вершин трикутника. Ці компоненти - інтимність (верхня вершина трикутника), пристрасть (ліва вершина біля основи трикутника) і рішення/зобов'язання (права вершина біля основи трикутника).

Виходячи з цієї теорії, Р. Стернберг виділив наступні види любові: відсутність любові, приязнь, пристрасна любов, формальна любов, дружня любов, фатальна любов, романтична любов і досконала любов.

Традиційно в українській мові співіснують два близьких поняття – «любов» і «кохання». З точки зору української мови ці слова є синонімами, що підтверджують словники. Проте, маємо зазначити, що слово «кохати» набуло дещо інших відтінків, його парадигма значень доповнилась таким чином, що термін «кохати» більш широко використовується для позначення виявлення почуття до протилежної статі, чи то скорше просто до іншої людини, в контексті статевого потягу, а не дружніх чи родинних почуттів. Дієслово ж «любити» традиційно використовується в більш широкому значенні, де об'єктом любові може бути будь-що і будь-хто.

Для виявлення певних психологічних особливостей індивіда, які впливають на переживання кохання-закоханості, нами було проведено емпіричне дослідження. Для виявлення переконань щодо кохання учасників дослідження ми використали «Тест на переконання щодо кохання» (автор: Д. Шпрехер, Б. Меттс).

Узагальнюючі данні про переконання щодо кохання учасників дослідження за гендерними ознаками представимо у вигляді таблиці табл. 1.

Табл. 1

Переконання щодо кохання учасників емпіричного дослідження за гендерними ознаками

ПЕРЕКОНАННЯ ЩОДО КОХАННЯ	Ч(м)	Ч(а)	Ж(м)	Ж(а)	Ж(ф)
ЄДИНИЙ ТА ЄДИНА	-	4 (11%)	-	6 (28%)	4 (66%)
ІДЕАЛІЗАЦІЯ	32 (59%)	21 (58%)	2 (66%)	13 (62%)	4 (66%)
КОХАННЯ ПРОБИВАЄ ШЛЯХ	43 (80%)	31 (86%)	2 (66%)	17 (80%)	4 (66%)
КОХАННЯ З ПЕРШОГО ПОГЛЯДУ	48 (89%)	26 (72%)	2 (66%)	8 (38%)	2 (33%)

Виявивши у учасників емпіричного дослідження переконання щодо кохання можна сказати, що «Ідеалізація» партнера і стосунків та переконання що «Кохання пробиває шлях» притаманні

більшості індивідам по кожній групі. Це може свідчити про те, що більшості людей притаманна ідеалізація у любовних стосунках та впевненість в тому що з любов'ю вони все переможуть.

До «Кохання з першого погляду» схильні більшість маскулінних чоловіків (89%) та андрогінних чоловіків (72%), а також маскулінних жінок (66%). Це може свідчити про прямий зв'язок між маскулінністю та коханням з першого погляду.

Віра у «Єдиного та єдину» притаманна більшості фемінним жінкам (66%). У маскулінних чоловіків та маскулінних жінок така віра відсутня. Це може свідчити про прямий зв'язок між фемінністю та вірою у «Єдиного та єдину».

Аналіз отриманих результатів свідчить про психічний розвиток особистостей у віковій групі, яка взяла участь у емпіричному дослідженні. Чоловікам більш притаманна наївність у переконаннях щодо кохання. Жінки більше орієнтовані на особистісний та соціальний досвід, що знаходить відображення у кількісних показниках.

Таким чином, виявлені гендерні особливості переконань щодо кохання учасників емпіричного дослідження.

Сорока Дар'я Володимирівна

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Агарков Олег Анатолійович

доктор політичних наук, професор,

професор кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

ЕМОЦІЙНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНИКА

Емоційне благополуччя у дитинстві визнається як ключовий аспект розвитку та підготовки дітей до подальшого життя. Особливо важливим є емоційне благополуччя старших дошкільників, оскільки цей період становить основу для формування емоційної стабільності та соціальної адаптації у майбутньому.

Сучасний світ ставить перед дітьми низку викликів, таких як стрес, тиск інших дітей, а також впливи інтернету та соціальних мереж. Внаслідок цього, старші дошкільники можуть зазнавати емоційного навантаження та стресу, що впливає на їх емоційне благополуччя.

Питаннями пов'язаними з емоційним благополуччям особистості

старшого дошкільника займались наступні науковці: О. Вовчик-Блакитна [1], Н. Колпакова [2], О. Кононко [3], О. Олійник [4], Л. Терещенко, І. Карабаєва [5].

Емоційне благополуччя - це стан психологічного комфорту та рівноваги у сфері емоцій. Для старших дошкільників це включає в себе здатність розпізнавати, розуміти та керувати своїми емоціями, а також будувати позитивні відносини з іншими дітьми та дорослими.

До основних видів емоційного благополуччя відноситься:

1. **вираз емоцій.** Здатність висловлювати свої емоції відкрито та конструктивно,
2. **емоційне розуміння.** Розуміння власних та інших емоцій, їх виникнення та вплив на поведінку,
3. **емоційна регуляція.** Здатність керувати своїми емоціями та реагувати на стрес та труднощі,
4. **емпатія та соціальні відносини.** Розвиток навичок співчуття та здатність побудови позитивних стосунків з однолітками та дорослими.

До механізмів розвитку емоційного благополуччя відносяться:

1. **розваги та гра.** Гра та творчість є ефективними інструментами для вивчення та вираження емоцій,
2. **сімейне середовище.** Родинне оточення грає важливу роль у формуванні емоційного благополуччя. Взаємодія з батьками та близькими є ключовою,
3. **освітні програми.** Дошкільні заклади та вчителі можуть створювати освітні програми, спрямовані на розвиток емоційного інтелекту,
4. **спілкування з однолітками.** Взаємодія з іншими дітьми сприяє розвитку емпатії та соціальних навичок.

Родина відіграє найважливішу роль у розвитку емоційного благополуччя старших дошкільників. Взаємодія з родинним оточенням має значний вплив на емоційний інтелект та загальний психологічний розвиток дитини. Це проявляється в наступних аспектах:

1. **моделювання позитивних емоцій і способів вираження.** Діти навчаються виражати та регулювати свої емоції, спостерігаючи за батьками і рештою сім'ї. Батьки, які проявляють позитивні емоції та виявляють здатність керувати негативними, надають дітям зразок для наслідування,
2. **спілкування і слухання.** Здатність батьків слухати та відповідати на потреби та емоції дітей важлива для створення відкритої атмосфери, де дитина може вільно ділитися своїми почуттями та думками.
3. **створення позитивного родинного середовища.** Важливо створити позитивне та підтримуюче середовище вдома, де дитина відчуває себе безпечно. Це сприяє розвитку емоційної стабільності,
4. **навчання емпатії та соціальним навичкам.** Родинне оточення допомагає дітям розуміти та відчувати співпереживання до інших, а також розвивати навички спілкування та взаємодії з іншими членами сім'ї.

5. **підтримка під час стресових ситуацій.** Родинна підтримка важлива для того, щоб допомогти дитині подолати стрес та труднощі, з якими вона зіштовхується,

6. **сприяння розвитку навичок саморегуляції.** Батьки можуть навчати дітей технікам для керування своїми емоціями та реакціями на різні ситуації.

7. **збалансоване співіснування та межі.** Установлення здорових меж та навчання дітей взаємодіяти з іншими членами сім'ї сприяє розвитку вмінь та навичок у вирішенні конфліктів.

Можна надати наступні рекомендації, щодо формування емоційного благополуччя особистості старшого дошкільника для родини:

1. **активне спілкуйтеся з дітьми.** Слід знайти час для спілкування зі своїми дітьми та систематично розмовляйте про їхні почуття та думки,

2. **відкритий вираз емоцій.** Не треба стримувати свої емоції перед дітьми, але навчати їх конструктивно виражати свої почуття,

3. **ритуали та традиції.** Спільні ритуали та традиції сприяють формуванню позитивних спогадів та емоційного зв'язку,

4. **відкрите спілкування в родині.** Необхідно створити атмосферу, де діти можуть вільно обговорювати будь-які питання та почуття.

5. **підтримка під час стресових ситуацій.** Слід бути поруч з дітьми, коли вони потребують підтримки під час стресових подій, таких як переїзди або конфлікти з однолітками.

6. **спільні заходи та активності.** Необхідно проводити час разом, робити спільні заходи та активності, які підтримують позитивний емоційний стан.

Здатність батьків створювати підтримуюче та позитивне родинне середовище є важливою складовою для розвитку емоційного благополуччя старших дошкільників. Родина може стати основним джерелом навчання та розвитку навичок, які допоможуть дітям подолати емоційні виклики та досягти психологічної стабільності.

Можна надати закальні рекомендації, щодо формування емоційного благополуччя особистості старшого дошкільника:

1. **психологічна підтримка.** Слід створити можливість для старших дошкільників отримувати психологічну підтримку та консультування у разі стресу та емоційних труднощів,

2. **навички емоційного інтелекту.** Необхідно включити в навчальні програми активності, спрямовані на розвиток навичок розпізнавання та керування емоціями,

3. **відкритий вираз емоцій.** Слід підтримувати створення безпечного середовища, де діти можуть відкрито виражати свої емоції,

4. **емпатія та співпереживання.** Вчителі та батьки мають надихати дітей до виявлення співчуття та допомагати розуміти почуття інших,

5. **відкритий діалог.** Необхідно залучати старших дошкільників до обговорення їхніх почуттів та проблем, допомагаючи їм розвивати навички комунікації.

Емоційне благополуччя старших дошкільників є важливим елементом психологічного розвитку, який формує основу для подальшого життя особистості. Створення дітям позитивного, підтримуючого середовища та розвитку їхнього емоційного інтелекту є ключем до успішного становлення та розквіту їх особистості.

Список використаної літератури:

1. Вовчик-Блакитна О. О. Емоційне благополуччя дитини – засіб і мета реабілітаційної роботи / О. О. Вовчик-Блакитна . Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: [зб. наук. праць]. – Київ.: Університет «Україна». 2004. №1 (3). . С. 537–542
2. Колпакова Н. «Розвиток емоційно-моральної сфери і навичок спілкування у дітей старшого дошкільного віку». Дошкільне виховання. 2009 № 10, 56 с.
3. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості / О.Л. Кононко. К.:2008. 255 с
4. Олійник О. Особливості емоційного розвитку та умови формування емоційної культури дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованих ігор. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. 2013. № 47. С. 167-173.
5. Терещенко Л.А., Карабаєва І.І. Психологічні особливості емоційної сфери дітей дошкільного віку Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Київ, Том 10. Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. Випуск 33. 2019. С. 214 – 234.

Станчуляк Ельвіра Юріївна

здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник

Варакута Марина Леонідівна

викладач кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету,
аспірантка Класичного приватного
університету, м. Запоріжжя

СІМЕЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ДИТИНСТВА ТА РИЗИК ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА У ДОРОСЛОМУ ВІЦІ

Впродовж багатьох років насильство стало дуже актуальною проблемою як в суспільстві так і в країні загалом. За перші п'ять місяців цього року випадки саме домашнього насильства зросли на 51% порівняно з тим же періодом минулого року. Домашнє насильство – це форма насилля, яка відбувається в межах сім'ї або між партнерами в їх інтимних стосунках, ця форма насилля може бути як фізичною так і емоційною, також фіксуються й сексуальне насильство та контроль одного партнера над іншим [1]. Домашнє насильство продовжує зростати з кожним роком, ця проблема постає дуже гостро в суспільстві та стає одним із головним фактором небезпеки людини в соціумі. Точної статистики надати складно, так як цифри постійно змінюються, а про багатьох випадків навіть не відомо, бо не усі звертаються про допомогу та говорять про насилля. Існує безліч факторів, котрі можуть сприяти погіршенню ситуації з насиллям в цілому та провокувати агресивну поведінку. Пропонуємо розглянути як сімейне середовище дитини може впливати на ризик домашнього насилля в дорослому віці.

З самого народження дитину оточують її батьки, вони піклуються про неї та виховують її впродовж більшої частини її життя, передають свій досвід та навички. Увесь досвід та враження, отримані дитиною, залишаються з нею на все її життя. Вплив насильницького виховання можна поділити на два типи:

1. Прямий вплив – коли дитина стає жертвою домашнього насилля, це можуть бути фізичні дії, або емоційний тиск, контроль або сексуальне насилля.

2. Непрямий вплив – коли дитина стає спостерігачем, свідком насилля між батьками або родичами, це також можуть бути як фізичне так і емоційне насилля, сексуальне або контроль одного партнера над іншим.

Як прямий так і непрямий вплив залишають слід на все життя дитини та мають погані наслідки в дорослому віці. Насилля в сім'ї дитини може провокувати та підвищувати ймовірність домашнього насилля в майбутньому. Будь-які насильницькі дії над дитиною мають серйозні наслідки, одним з

варіантів такого виховання може бути відтворення цього циклу насильства в майбутньому, особливо домашнього насильства. Такий підхід розв'язання конфліктів може передаватися із покоління в покоління. Дитяче насильство може сильно вплинути на психологічний розвиток особистості в майбутньому [2]. Особистість може зростати з переконанням, що насильство це норма, і що конфліктні ситуації вирішуються тільки так.

Якщо ми кажемо про прямий вплив насильства над дитиною, то крім того, що дитина буде вважати це нормою, ще може потрапити за ґрати. Більшість випадків фізичного домашнього насилля мають плачевні наслідки, а саме смерть і відкриття кримінальної справи. Навіть тілесні ушкодження можуть відноситися до кримінальних правопорушень. Пряме насилля над дитиною може мати прямі наслідки, але слід пам'ятати, що не всі люди, які в дитинстві пережили насилля, стають злочинцями і вважають, що насилля це норма.

Непрямий вплив насилля також має свої наслідки. Для здорового виховання та розвитку дитини, окрім уваги і виховання батьків, потрібна спокійна обстановка, щоб дитина відчувала себе в безпеці. Також затишок та спокій в родині сприяє здоровому розвитку нервової системи дитини. Багато дорослих вважає, що малюки нічого не розуміють, тому часто влаштовують розборки прямо в присутності дитини. Так, дитина в силу свого віку дійсно не розуміє, про що говорять батьки, але вона відчуває тембр голосу. Її сенсорні аналізатори починають активно розвиватись, тому дитина може сприймати інтонацію, з якою говорять дорослі та відчувати небезпеку.

Ризик виникнення домашнього насильства може значно залежати від різних факторів, серед яких особливе значення мають батьківські стилі виховання, комунікація в сім'ї та рівень підтримки. Розглянемо ці аспекти ближче:

Батьківські стилі виховання:

Авторитарний стиль: Строгість, контроль та вимагання без значного надання пояснень чи обґрунтувань. Діти, які виростають під авторитарним контролем, можуть розвивати проблеми зі становленням самостійності та власної ідентичності. У дорослому віці це може виявитися у відсутності навичок управління власними емоціями та реакціями на стресові ситуації. Бажання виходити з-під контролю може призводити до конфліктів у власних сім'ях, включаючи можливість виникнення домашнього насильства через спроби відірватися від авторитарного впливу.

Демократичний (демократично-авторитарний) стиль: Більш демократичний підхід до виховання, який поєднує структуру та підтримку, може зменшити ризик насильства. Діти, виховані за цим підходом, можуть набути більше навичок саморегуляції та взаєморозуміння. Однак, якщо цей стиль виявиться занадто строгим або втратить баланс, то дорослі особистості можуть стикатися з труднощами в управлінні конфліктами, що, в свою чергу, може впливати на ризик домашнього насильства через неефективні стратегії вирішення конфліктів.

Індиферентний стиль виховання: Діти, які виростають у сім'ях з індиферентним стилем виховання, можуть виробити низький рівень соціальних навичок та відчуття впевненості. У дорослому віці це може викликати низьку самооцінку та відсутність навичок розв'язання конфліктів та виявитися у відносинах, де вони можуть допускати негативне поведіння чи стати жертвами насильства через відсутність вміння встановлювати границі та захищати свої інтереси.

Якість комунікацій в сім'ї: Відкритість та співпраця: Вміння вільно спілкуватися, слухати та розуміти один одного може знизити напругу та конфлікти в сім'ї. Конфліктна комунікація: Неконструктивна або агресивна комунікація може збільшити ризик насильства та конфліктів.

Рівень підтримки та співчуття: Емоційна підтримка: Наявність підтримки, емоційного зв'язку та взаєморозуміння в сім'ї може зменшити напруження та конфлікти. Соціальна підтримка: Сприятливе соціальне середовище, наявність зовнішньої підтримки та ресурсів для сім'ї можуть зменшити ризик насильства.

Батьківські підходи, що поєднують в собі структуру, підтримку та емоційну рівновагу, зазвичай сприяють створенню позитивного та безпечного сімейного середовища. Добре збалансовані виховні підходи, сприятлива комунікація та наявність підтримки можуть допомогти знизити ризик виникнення домашнього насильства у сім'ї.

За статистикою кожна десята, або навіть п'ята, дитина стає свідком домашнього насилля. Діти, які не є жертвами, все одно можуть потрапити в групу ризику з проблемами фізичного та психологічного здоров'я. Гучні скандали, биття посуду, гупання дверми, всі ці агресивні дії та напружена атмосфера в квартирі всилає гострий страх у дитини. Навіть коли все стихне, дитина все одно може відчувати страх, в майбутньому це може стати патологічним страхом. Через випадки жорстокості, у дитини може з'являтися хибне відчуття провини, начебто усі скандали через неї [2]. Діти, які стали свідками домашнього насилля частіше мають тривогу, депресію, проблеми з емоційною регуляцією та імпульсивну поведінку. У майбутньому таким особистостям важко побудувати відносини в соціумі, важко визначитися з метою в житті та їх бажаннями. Такі особистості вже у власній сім'ї можуть повертати до тиранських методів та аб'юзивних відносин. Однією з жорстких психологічних форм емоційного насилля є газлайтинг. Партнер вводить в оману та маніпулює особою, ставить її в таке положення, яке підштовхує до сумнівів у власних діях та пам'яті, сприйнятті реальності, змушує сумніватись у власних думках та почуттях.

Діти, що переживають травматичні події та стрес у сім'ї, можуть бути суттєво вразливими у відносинах у дорослому віці. Ось деякі види травм та стресу, які можуть вплинути на їхню поведінку та підвищити ризик стати жертвою чи винуватцем домашнього насильства:

Фізичне насильство: Діти, які були свідками або жертвами фізичного насильства у сім'ї, можуть переносити цей досвід у дорослий вік. Це може

призвести до різних форм агресії чи, навпаки, стати причиною самотніх поведінкових стратегій.

Емоційне та психічне насильство: Діти, які виростають у сім'ї з емоційним та психологічним насильством, можуть розвивати проблеми зі стабільністю емоцій та соціальним взаємодією. Це може призвести до низки психологічних проблем, таких як депресія, тривожність, низька самооцінка.

Неконтрольований стрес: Сімейні стреси, такі як розлучення батьків, фінансові труднощі або хвороба когось із сім'ї, можуть впливати на стабільність та безпеку дитинства. На дорослому етапі це може виражатися у відчутті нестабільності та потребі контролю.

Сексуальне насильство: Діти, які стали жертвами сексуального насильства, можуть мати складнощі з формуванням здорових інтимних відносин у дорослому віці. Це може вплинути на їхню сексуальну ідентичність та взаємини з іншими людьми.

Сімейна дисфункція: Нестабільність у взаємин із батьками, низький рівень сімейної підтримки та комунікаційні проблеми можуть стати основою для виникнення агресивної поведінки або, навпаки, низької віри в себе та недолюбові до себе.

Ці травматичні досвіди можуть суттєво вплинути на психологічний розвиток особистості. Люди, які пережили травматичне дитинство, мають великий ризик повторення цих паттернів у своєму власному житті, включаючи ризик стати винуватцем чи жертвою домашнього насильства. Розуміння цих процесів є важливим для розроблення ефективних стратегій психологічної підтримки та профілактики.

У підсумку можна констатувати, що вплив сімейного середовища на дитинство має важливий і довготривалий характер, формуючи основи особистості та визначаючи динаміку подальшого життя. У випадках, коли сім'я стає ареною насильства, ризик розвитку дитини у вторинному агресорському чи жертвовному статусі у дорослому віці значно зростає. Ключовими аспектами цього процесу є виникнення стресу та психічної травми, передача циклу насильства та збільшення ризику потрапляння у відносини з домашнім насиллям у подальшому. Запобігання домашнього насильства вимагає комплексного підходу, включаючи роботу з сім'ями, надання психологічної допомоги батькам та дітям, а також проведення профілактичних заходів, спрямованих на підвищення освіченості стосовно вирішення конфліктних ситуацій та наслідків будь-якої форми насильства. Такі інтервенції сприяють не лише зменшенню випадків домашнього насильства у дорослому віці для тих, хто пережив насильство в дитинстві, але й сприяють загальній освіченості та профілактиці у суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Актуальні проблеми сімейного насильства: монографія Перцева Т.О., Огоренко В.В., Кожина Г.М., Зеленська К.О., Носов С.Г., Терьошина

І.Ф., Гненна О.М., Мамчур О.Й., Тимофєєв Р.М., Шорніков А.В.; за заг. ред. проф. Т.О.Перцевої та проф. В.В. Огоренко. Дніпро, 2021 р. с. 13-14.

2. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти. Навчально-методичний посібник Андрєєнкова В.Л., Байдик В.В., Войцях Т.В., Калашник О.А. та ін. – К.: ФОП Нічога С.О. 2020 р. с. 58-59.

3. Насильству немає виправдання : добірка матеріалів на допомогу протидії насиллю. Сумська обл. універс. наук. б-ка; уклад. Т. І. Касьяненко, Ж.П. Швачко – Суми, 2017 р. с. 33.

Тиха Катерина Вікторівна

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Пріснякова Людмила Макарівна

кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ТРИВОЖНОСТІ У
ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ**

У сучасному суспільстві відбуваються складні соціально-економічні зміни. Тривога («безпідставний страх») – негативний емоційний стан, що виникає в ситуаціях невизначеної загрози й проявляється в очікуванні неблагополучного розвитку подій. Тривога зазвичай пов’язана з очікуванням невдач в соціальній взаємодії та часто буває обумовлена неусвідомленістю джерела небезпеки.

Особистості з високою особистісною тривожністю більш часто реагують навіть на нейтральні стимули хвилюванням, тривожністю, страхом. Показано існування генетичної схильності до соціального страху, що проявляється в боязні аудиторії. Діти з «розгальмованим» типом поведінки відрізняються стійкою соціабельністю, балакучістю, спонтанно виникаючими емоціями. Діти з «загальмованим» темпераментом лякливі, сором’язливі, поводять себе тихо. Їх вирізняє низький поріг страху на новизну в соціальному оточенні. У сильно загальмованих дітей виявлений більш високий у порівнянні з нормальними дітьми вміст в крові кортизону – гормону стресу, й негативних реакцій. Рівень кортизону вище нормального зберігається у них навіть уві сні.

Деякі науковці наголошують на такій важливій ознаці тривожності, як *спрямованість у майбутнє* (У. Макдаугал, С. Мадді, П. Тилліх, Ч. Рікрофт). Вченими виокремлено джерела тривожності: *значуща людина* (Г. Салліван, К. Хорні), *внутрішньоособистісні* (Д. МакКлеланд, Р. Мей, К. Роджерс, Е. Фром, К. Юнг), *перинатальні* (С. Гроф, О. Ранк). Сучасні емпіричні дослідження щодо вивчення психологічних детермінант, проявів тривоги, тривожності та

страхів стосуються переважно дошкільного, молодшого шкільного, підліткового віку (Є. Калюжна, Н. Карпенко, Т. Ольховецька, Я. Омельченко, О. Склярєнко, С. Ставицька, Н. Шевченко).

Деякі дослідники (І. Кон, Л. Костіна, О. Мікляєва, Г. Прихожан) дотримуються думки про те, що *тривожність як стійка особистісна риса формується тільки в підлітковому віці*. Підлітковий вік характеризується нерівномірністю та суперечливістю розвитку як на міжіндивідуальному, так і на внутрішньоіндивідуальному рівні особистості (Д. Бокум, Г. Крайг, Л. Мудрик, Х. Ремшмідт, І. Шаповаленко).

Певний рівень тривожності в нормі властивий всім людям і є необхідним для оптимального пристосування людини до дійсності. Наявність тривожності як стійкого утворення – свідчення порушень в особистісному розвитку, що перешкоджає нормальному розвитку, діяльності, спілкуванню. Тривожність розглядається як емоційно-особистісне утворення, яке має когнітивний, емоційний і операціональний аспекти.

На психологічному рівні тривожність відчувається як напруження, стурбованість, нервозність, і переживається у вигляді почуття невизначеності, безпомічності, безсилля, незахищеності, самотності, неможливості прийняти рішення та інше. На фізіологічному рівні реакції тривожності виявляються у посиленні серцебиття, зростанні частоти дихання, збільшенні хвилинного об'єму циркуляції крові, підвищенні артеріального тиску, зростанні загальної збудливості, зниження порогів чутливості, коли раніше нейтральні стимули набувають негативне емоційне зафарбування.

Страх і тривога, на думку одних авторів, мають лише кількісні відмінності, а на думку інших – відрізняються принципово, як по своїм механізмам, так і по способу реалізації. Так, психотерапевт М. Литвак вважає, що тривога – це емоція, яка виникає при загальній оцінці ситуації як несприятливої, загрозованої. Якщо джерело тривоги усунути не вдається, тривога переходить в страх. Таким чином, на його думку, страх – це результат тривоги і процесу осмислення.

Однак, відомий спеціаліст в області психології емоцій, Керол Ізард, навпаки, вважає, що первинною і самостійною емоцією є страх, а тривога представляє собою комбінацію кількох емоцій, однією з яких є страх, а іншими її компонентами є почуття вини, смутку та сорому.

Актуальність визначається необхідністю вивчення генезису, форм і проявів тривожності з огляду на необхідність їх своєчасної корекції. Предметом дослідження є страхи та тривожність у підлітковому віці.

Гіпотеза дослідження: припущення про існування вікових гендерних та особистісних особливостей формування та прояву тривожності і страхів у підлітковому віці.

Для діагностики обрано тест – Методика дослідження рівня шкільної тривожності за методикою Філіпса.

З метою виявлення рівня шкільної тривожності залежно від віку, статі та соціального положення нами були проаналізовані отримані результати діагностики та сформовані певні висновки, а саме:

Табл.1

Значення рівня шкільної тривоги відповідно віку та статі

Контингент	Загальна тривожність	Соц. стрес	Потреба в досягненні успіху	Страх самовираження	Страх з перевірки знань	Невідпов. очікування	Низька фізіологічна здатність	Відносно з вчителем
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
Дівчата (середнє)	8,21	3,72	4,25	2,81	3,15	2,03	1,39	3,61
Хлопці (середнє)	7,6	3,5	4,2	2,5	3,03	2,02	1,03	3,2
Учні з повної сім'ї	7,98	3,9	4,3	2,5	3,1	1,96	1,4	3,48
Учні з неповної сім'ї	7,82	3,32	4,16	2,82	3,08	2,09	1,02	3,35

З метою виявлення особливостей та тенденцій у прояві рівня шкільної тривожності, при аналізі розглядається тільки один чинник, а потім комплексне дослідження.

Результати досліджень за методикою визначення тривожності Філіпса дозволяють виявити вікові, гендерні та специфічні особливості змін тривожності. Таким чином, виявлено яка питома вага кожного виду тривожності для учнів емпіричного дослідження.

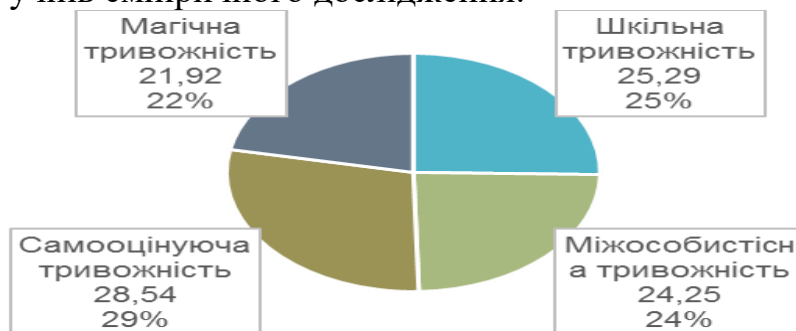

Рис. 1. Питома вага кожного виду тривожності

Питома вага кожного виду тривожності для учасників емпіричного дослідження: 1.Самооцінююча тривожність 29 %, 2. Шкільна тривожність 25%, 3. Міжособистісна тривожність 24%, 4. Магічна тривожність 22%.

Якщо співставити значення рівня шкільної тривожності у хлопців і дівчат, то виявлені деякі особливості, а саме значення дівчат вищі, ніж у хлопців.

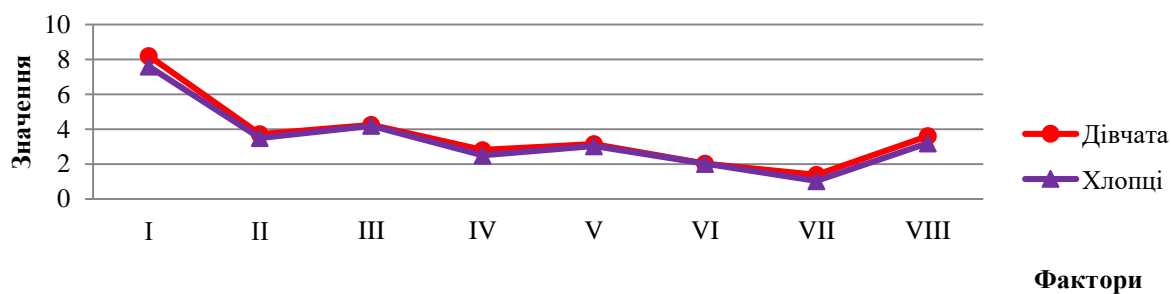

Рис. 2. Статеві зміни рівня школьньої тривожності

Найбільш значущі зміни в прояві рівня школьньої тривожності, притаманні для загальної тривожності, а це свідчить що вони (хлопці) не відчують якогось дискомфорту при думці про школу. Хлопці у школьному житті відчують й позитивні моменти.

Аналіз результатів прояву школьньої тривожності у підлітків з повних і неповних сімей представлений графічно на рис.3

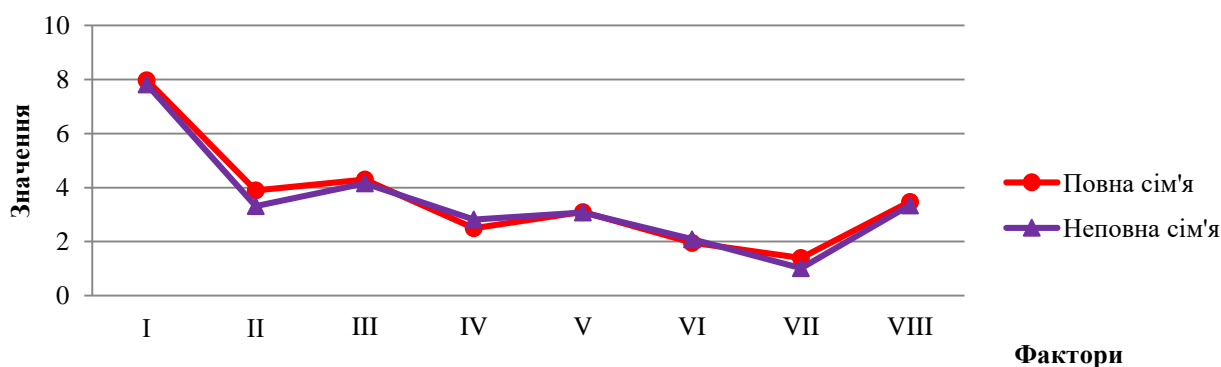

Рис. 3. Зміни рівня тривожності у учнів з повної та неповної сімей

Тобто, із 8 факторів методики тільки значення 2-х факторів вищі у учнів з неповних сімей – це IV та VI фактор – відповідно, страх самовираження та невідповідність очікуванням.

Отже, страх і тривога – два різних поняття. Тривога як передчуття небезпеки, почуття занепокоєння найчастіше виявляється в очікуванні якоїсь події, яку важко прогнозувати і яка може загрожувати своїми неприємними наслідками. Аналіз джерел свідчить про те, що страх і тривога, на думку одних авторів, мають лише кількісні відмінності, а на думку інших – відрізняються принципово, як по своїм механізмам, так і по способу реалізації. Однак, висновок такий, що страх – це афективне (емоційно загострене) відображення у свідомості конкретної загрози для життя і благополуччя індивіда, а тривога – це емоційно загострене відчуття майбутньої загрози.

Троценко Ганна Миколаївна

здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Пашко Антоніна Олександрівна

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

РОЛЬ САМООЦІНКИ І САМОВИЗНАЧЕННЯ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ ПІДЛІТКІВ

Підлітковий період є ключовим етапом у формуванні особистості, який супроводжується численними змінами та викликами. Один з найважливіших аспектів розвитку підлітка - це формування життєстійкості, яка є необхідною для подолання труднощів та досягнення успіху в житті. У цьому контексті, самооцінка і самовизначення відіграють важливу роль у становленні життєстійкої особистості підлітка. Основні моменти самооцінки і самовизначення в процесі формування життєстійкості підлітків у своїх наукових працях розглядали Р. Баумейстер [1], Лірі М., Тенгні Дж. [2], Розенберг М. [3], Райан Р., Дезі Є. [4], Вотрес Є., Вотерс С. [5].

Р. Баумейстер розглядає роль самооцінки в різних сферах життя, включаючи академічні досягнення, стосунки та психічне здоров'я. Він виявив, що люди з високою самооцінкою, як правило, більш успішні в академічній роботі, мають здоровіші стосунки і менше страждають від психічних розладів [1, с. 1-45]. Лірі М., Тенгні Дж. зібрали дослідження самооцінки та самовідзначення. Вони розглянули різні теоретичні підходи до самооцінки, а також фактори, які впливають на її розвиток і зміни [2]. Розенберг М. розробив одну з найвідоміших шкал самооцінки. Його шкала була використана для дослідження самооцінки в різних групах людей, включаючи підлітків, дорослих і людей похилого віку. Він виявив, що самооцінка є відносно стабільною впродовж життя, але може змінюватися внаслідок різних факторів, таких як досвід, стосунки та життєві події [3]. Райан Р., Дезі Є. розробили теорію самодетермінації, яка розглядає самооцінку як результат прагнення до автономії, компетентності та причетності. Вони виявили, що люди з високою самооцінкою, як правило, більш схильні до прагнення цих цілей і досягати їх [4, с. 68-78]. Вотрес Є., Вотерс С. вивчили розвиток самооцінки в підлітковому віці. Вони виявили, що самооцінка починає формуватися в ранньому дитинстві і продовжує розвиватися в підлітковому віці під впливом різних факторів, таких як батьківство, стосунки з однолітками та соціальні норми [5, с. 10-13]. Загалом, дослідження показують, що самооцінка та самовідзначення є важливими факторами, які впливають на

життєстійкість підлітків. Допомогаючи підліткам розвинути високу самооцінку і самовідзначення, дорослі можуть допомогти їм досягти успіху в житті.

Самооцінка визначається як оцінка себе, своїх можливостей, якостей та досягнень. У підлітковому віці формування позитивної самооцінки має велике значення для розвитку життєстійкості. Позитивна самооцінка допомагає підліткам вірити у свої здібності та зіткнутися з викликами, виникаючими на їхньому шляху. Підлітки з низькою самооцінкою часто відчують сумніви у своїх можливостях та нездатність подолати труднощі, що може вплинути на розвиток їхньої життєстійкості.

Самовизначення описує процес визначення ідентичності та цілей особистості. У підлітковому віці молоді люди активно розробляють свої цінності, інтереси та мети, що є важливим етапом у формуванні життєстійкості. Коли підліток має чітке уявлення про свою ідентичність та цілі, він стає більш мотивованим і наполегливим у досягненні успіху. Самовизначення допомагає підліткам зрозуміти, що вони хочуть досягти у житті і які кроки потрібно зробити, щоб це здійснити. Самооцінка та самовизначення взаємопов'язані і впливають одне на одного у процесі формування життєстійкості підлітків. Позитивна самооцінка з одного боку, сприяє розвитку самовизначення, оскільки підлітки з високою самооцінкою більш схильні вірити у свої здібності та упевнено ставитися до своїх цілей. З іншого боку, самовизначення впливає на самооцінку, оскільки ясні цілі та ідентичність надають підліткам почуття самовпевненості та впевненості у своїх можливостях.

Самооцінка та самовизначення відіграють важливу роль у формуванні життєстійкості підлітків. Позитивна самооцінка допомагає підліткам вірити у себе та свої здібності, тоді як самовизначення надає їм напрямок та мету для досягнення успіху. Взаємодія між самооцінкою і самовизначенням стимулює розвиток життєстійкості, що є важливим фактором у подоланні викликів та досягненні особистісного зростання підлітків. Розуміння важливості самооцінки та самовизначення у формуванні життєстійкості підлітків дозволяє нам зосередитися на розвитку цих аспектів в підлітковій популяції. Налагодження позитивної самооцінки та сприяння процесу самовизначення може сприяти зміцненню життєстійкості підлітків та підготувати їх до успішного майбутнього.

Розвиток самооцінки та самовизначення у підлітків вимагає цілеспрямованих підходів та практик, які можуть бути використані психологами, батьками та освітніми закладами. Можна визначити наступні практичні рекомендації педагогам та батькам, що сприятимуть формуванню життєстійкості через самооцінку і самовизначення:

1. стимулювання позитивної самооцінки: Створення сприятливого та підтримуючого оточення, де підлітки отримують визнання за свої досягнення та якості. Важливо підкреслювати їхні сильні сторони та надавати можливості для розвитку і виявлення їх потенціалу;

2. підтримка процесу самовизначення: Сприяйте усвідомленню підлітками своїх інтересів, цінностей та мети. Слід підтримувати підлітків у виборі шляху, що відповідає їхнім індивідуальним прагненням та амбіціям. Сприяти розвитку навичок самостійного мислення та рефлексії, щоб допомогти підліткам зрозуміти, хто вони є та чого вони хочуть досягти;

3. розбудова розуміння себе. Необхідним є сприяти розвитку самосвідомості підлітків шляхом запитань, самопізнання та саморефлексії, допомагати їм визначити свої сильні сторони, слабкі місця та особисті цілі. При цьому важливим є використання методик, які сприяють виявленню їхніх індивідуальних рис та потенціалу;

4. підтримка розвитку навичок управління емоціями. Емоційна регуляція є важливим аспектом життєстійкості. Доцільним є допомогти підліткам розвивати навички впорядкування емоцій, управління стресом та розв'язання конфліктів, навчити їх ефективним стратегіям заспокоєння та відновлення психологічного благополуччя;

5. підтримка позитивного мислення. Слід робити акцент на навчанні підлітків розвивати оптимістичну перспективу та здатність бачити позитивні сторони у викликах і невдачах. Слід сприяти розвитку гнучкості мислення та умінню шукати альтернативні шляхи досягнення цілей;

6. сприяння соціальній підтримці. Важливо, щоб підлітки мали підтримку свого соціального оточення. Необхідним є забезпечення можливості для побудови здорових взаємин з друзями, сім'єю та наставниками. Соціальна підтримка може забезпечити підліткам впевненість у собі та почуття належності, що підтримує їх у формуванні життєстійкості.

Самооцінка і самовизначення відіграють ключову роль у формуванні життєстійкості підлітків. Позитивна самооцінка допомагає підліткам вірити у себе та свої здібності, тоді як самовизначення надає їм напрямок та мету для досягнення успіху. Розвиток цих аспектів вимагає цілеспрямованих практик, які сприяють самосвідомості, позитивному мисленню та соціальній підтримці. Забезпечення підліткам можливостей для розвитку цих навичок сприятиме їхньому становленню як життєстійкої особистості.

Список використаної літератури:

1. Baumeister, R. F., Campbell, J. D., Krueger, J. I., & Vohs, K. D. Self-esteem, narcissism, and the self. *Psychological bulletin*. 2003. № 129(1). P. 1-45.
2. Leary, M. R., & Tangney, J. P. (Eds.). *Handbook of self and identity*. Guilford Press. 2011. 490 p.
3. Rosenberg, M. *Society and the adolescent self-image*. Princeton University Press. (1965).
4. Ryan, R. M., & Deci, E. L. Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American psychologist*. 2000. № 55(1). P. 68-78.

5. Waters, E. A., & Waters, S. A. The development of self-esteem in adolescence. Current directions in psychological science. 2006. №15(1). P. 10-13.

Францен Олена Петрівна

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Пріснякова Людмила Макарівна

кандидат психологічних наук, доцент,

завідувачка кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

САМООЦІНКА ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я СУЧАСНОЇ БЕЗРОБІТНОЇ МОЛОДІ

Психічне здоров'я - одна з найгостріше обговорюваних проблем в психології. Поняття «Психічне здоров'я» фігурує в концепціях безлічі учених, починаючи із стародавніх часів.

Закордонні психологи розглядали психічне здоров'я через: А.Адлер - вираженість соціального інтересу у особистості; К.Юнг - узгоджене ціле, Г.Олпорт -соціальні відносини; А.Маслоу -задоволення потреби самоактуалізації.

При визначенні поняття «Психічне здоров'я» існують різночитання. Так, в словнику психічне здоров'я визначається як стан душевного благополуччя, що характеризується відсутністю хворобливих психічних проявів і що забезпечує адекватну умовам дійсності регуляцію поведінки і діяльності.

Деякі автори визначають психічне здоров'я як ідеальне поняття, засноване на творчих принципах свободи, духовності, індивідуальності, соціальної інтегрованості.

При визначенні поняття «Психічне здоров'я» існують різночитання. Так, в словнику психічне здоров'я визначається як стан душевного благополуччя, що характеризується відсутністю хворобливих психічних проявів і що забезпечує адекватну умовам дійсності регуляцію поведінки і діяльності.

Деякі автори визначають психічне здоров'я як ідеальне поняття, засноване на творчих принципах свободи, духовності, індивідуальності, соціальної інтегрованості. Це не фіксований стан буття, не стан чесноти, задоволеності, щастя. Це не кінцевий пункт, а напрям, в якому людина рухається, слідуючи своїй істинній природі. А сама суть природи людини

Психічне здоров'я детермінується особливостями балансу, гармонії життєвих сил людини в показниках індивідуальної і соціальної суб'єктності і своєрідності життєвого простору:

- Розвиток є незворотним процесом, що полягає в зміні типа взаємодії з довкіллям. Ця зміна проходить через всі рівні розвитку психіки і свідомості і полягає в якісно іншій здатності інтегрувати і узагальнювати досвід, що отримується в процесі життєдіяльності. З цих позицій розуміння норми повинне ґрунтуватися на аналізі взаємодії людини з довкіллям, що передбачає перш за все гармонію між умінням людини адаптуватися до середовища і умінням адаптувати його відповідно до своїх потреб. Слід особливо відзначити, що співвідношення між пристосовністю і пристосуванням середовища не є простою рівновагою. Воно залежить не лише від конкретної ситуації, але і від віку людини. Вступ людини до дорослого життя характеризується початком переважання процесів пристосування до середовища, звільненням від інфантил. І людина, що досягла зрілості, в змозі підтримувати динамічний баланс між пристосуванням і пристосовністю при збереженні акценту на переважанні самозмін як передумов зміни зовнішньої ситуації;

Неоднозначність визначення даного феномену пов'язана з тим, що існує безліч підходів до його розуміння. Нами систематизовані підходи до дослідження психічного здоров'я, а також виявлені основні обмеження їх застосування.

Підходи до дослідження психічного здоров'я в психології

ЕВОЛЮЦІОНІСТСЬКИЙ ПІДХІД	СОЦІАЛЬНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД	ДИСКУРСИВНИЙ (ДИСПОЗИТИВНИЙ) ПІДХІД	АКСІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД	АКМЕОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД
К. Лоренц В.И.Вернадський В. П. Казначєєв Е. А. Спіркін	П. Бергер Т. Лукман П. Д. Тищенко З. Фрейд К. Хорні Е. Фромм	В. М. Розін М. Фуко	А. Маслоу А. Кемпінські	А. А. Бодалєв

До критеріїв психічного здоров'я відноситься, перш за все, відповідність суб'єктивних образів відбиваним об'єктам дійсності і відповідність характеру реакцій зовнішнім подразникам. Поза сумнівом, до критеріїв психічного здоров'я можна віднести рівень зрілості емоційно-вольової і пізнавальної сфер особи, адекватний зросту.

Наступними критеріями психічного здоров'я є адаптивність в мікросоціальних стосунках і здатність самоврядування поведінкою, розумного планування життєвих цілей, підтримки активності в їх досягненні.

Показниками психічного здоров'я особи, за даними більшості авторів, є: ухвалення відповідальності за своє життя; саморозуміння і ухвалення себе; уміння жити в справжньому моменті; свідомість індивідуального буття; здібність до розуміння і ухвалення інших.

Табл.1

Кількісне співвідношення учасників емпіричного дослідження

	1 група (17 років)	2 група (18 років)	3 група (19 років)	4 група (20 років)	5 група (21 рік)
Дівчата	17 (15,4 %)	8 (7, 3 %)	18 (16,4 %)	36 (32,7 %)	13 (11,8 %)
Хлопці	2 (1,8 %)	1 (1%)	5 (4,5 %)	7 (6,4 %)	3 (2,7 %)
Загальна кількість	19(17,3 %)	9 (9 %)	23 (21 %)	43 (39,1 %)	16 (14,5 %)

Таким чином, проаналізувавши учасників дослідження за віковими критеріями, статевими ознаками, можна зробити висновки, що 17р.(1 група 17,3%), 18 р.(2 група 9%), 19 р. (3 група 21%), 20 р.(4 група 39,1%), 21р. (5 група 14,5%).

Табл.2.

Аналіз результатів діагностики по методиці – Самооцінка психічного здоров'я «Душевна рівновага» (С.Степанов). Показники середнього рівня учасників емпіричного дослідження по віковим групам

	1 група (17 років)	2 група (18 років)	3 група (19 років)	4 група (20 років)	5 група (21 рік)
Дівчата	15	18	10	15	15
Хлопці	26	24	20	16	17
Середній показник	20	21	15	15.5	16
Різниця	11	6	10	1	2

Аналіз результатів дав змогу виявити вікові та гендерні особливості: **гендерні** (по середньому значенню) - **дівчата** знаходяться у здоровому психічному стані, **хлопці** знаходяться на прикордонному стані в деяких вікових групах;

вікові (по середньому значенню) - можливо зробити висновок , що 1, 3, 4, 5 групи мають переважно результати, що свідчать про психічне здоров'я, а 2 група (18 років), переважно мають прикордонний стан (це границя між підлітковим та юнацьким віком).

Причина порушень психічного здоров'я криється в нерівномірному розподілі напруги у внутрішній структурі особи. Найбільш значною з них є напруга тим часом, що людина є, і тим, ким йому, на його думку, слід бути.

До характерних рис порушень психічного здоров'я відносяться якісні відхилення від нормального процесу психічного розвитку і порушення, що виявляються в специфічних ситуаціях.

Ходотаєв Артем Андрійович
аспірант першого року навчання
Дніпровського національного
університету ім. Олесья Гончара

Науковий керівник:

Кононенко Анатолій Олександрович
доктор психологічних наук, професор,
факультету психології та спеціальної освіти
Дніпровського національного
університету імені Олесья Гончара

СОЦІАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ТА ЯВИЩЕ ВІДХИЛЬНОЇ ФОРМИ ПОВЕДІНКИ

Проблематика становлення та формування явища відхильної поведінки як індивіда так й групи в межах певного середовища, окреслюється в межах становлення явища функціонування в межах середовища як такого та усталеності його стабільності. Ширшим явищем тут повстає аспект й взаємодії людини з соціальними інститутами, де однією із головних цілей є становлення та усвоєння людиною усталених соціальних норм. [3]

В своєму спектрі явище соціалізації особистості та становлення її взаємодії з соціальним середовищем зумовлюється декількома аспектами серед яких можна виокремити зовнішній аспект явища необхідності соціалізації особистості.[3] В першу чергу тут можна виокремити аспект того, що це явище зумовлюється необхідністю засвоєнням індивідом усталеної системи нормативної поведінки в межах певного середовища як такого, з метою знаходження та функціонування в середовищі.[3] Тобто в цьому аспекті можна виокремити макросоціальне середовище оскільки воно виокремлює явище інститутів та репрезентує в собі основи соціальних цінностей.[3]

Власне в цьому контексті можна виокремити проблематику репрезентації явища соціальної стабільності та нестабільності як фактора який впливає на становлення явища відхильної форми поведінки. Явище існування усталеної соціальної форми соціального середовища зумовлено з фактором кризового елементу як такого, який власне й грає роль в виокремленні кризового чи стабільного стану соціального середовища як такого. Явище превалювання через економічні чинники та інші в межах соціального середовища дозволяє утримувати явище позитивного підкріплення в межах середовища, що дозволяє утримувати усталену форму поведінки.[5]

Також в цьому явище виокремлюється явище власне становлення відхильної поведінки, яке зумовлюється ширше явищем проблематики ресурсного забезпечення в межах певного середовища.[5] Явища цієї проблематики виокремлює структуру превалювання розслоєння індивіда в

межах групи, також характерним повстає явище апелювання до конфліктного періоду та явищем адаптаційного механізму, оскільки це зумовлюється різкою проблематикою в межах адаптування до варіанту нових соціальних норм та механізму взаємодії в межах певного середовища як такого. Також паралельно актуалізується питання утримання усталеної системи соціалізації, оскільки в кризовий період середовища основний спектр проблематики переходить на вирішення кризового елемента як такого, що може поступово вести до явища розмежування груп. [4;5] В цьому контексті проблематика розмежування спричиняє явище відокремлення різних паттернів поведінки, які власне розширюють структуру асоціалізації та асоціальної поведінки як такої.

В межах існування людини в кризовому суспільстві повстає прояв явища привласнення необхідних та чинних норм з метою існування в суспільстві, але проблема тут повстає в тому, що це відбувається несвоєчасно й повстає проблематика в межах кризового елемента те, що для індивіда та групи може повставати засвоєння негативної форми поведінки.[4]

Список використаної літератури:

1. Максимова Н. Ю. Психологія девіантної поведінки : навч. посібник рек. МОН. Київ : Либідь, 2011. 520 с.
2. Макаренко О. М., Андрейчева А. О. Поняття девіантної поведінки в соціальному та психологічному аспектах. Наукові записки, 2015. Том 175. С. 61–64
3. Москаленко В. Соціалізація особистості : монографія. Київ : Фенікс, 2013. 540 с.
4. Орбан-Лембрик Л. Залежність поведінки особистості від впливу проблемогенного соціуму / Лідія Орбан-Лембрик. // Психологія і суспільство. – 2004. – №1. – С. 71–82.
5. Орбан-Лембрик Л. Вплив кризових і стабільних періодів життя людини на процес її соціалізації у суспільстві / Лідія Орбан-Лембрик. // Психологія і суспільство. – 2003. – №2. – С. 55–66.
6. Профілактика порушень адаптації молоді до повсякденних стресів і кризових життєвих ситуацій : навч. посіб. / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології ; за наук. ред. Т. М. Титаренко. Київ : Міленіум, 2011. 272

Чабан Валентина Олександрівна

здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Агарков Олег Анатолійович

доктор політичних наук, професор,
професор кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

ВПЛИВ СТРЕСОВИХ СИТУАЦІЙ НА РОЗВИТОК ОЗНАК АУТИЗМУ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Проблеми, пов'язані з аутизмом, стають дедалі актуальнішими в сучасному суспільстві. Зростанням стресових ситуацій та подій у житті дітей дошкільного віку формує необхідність розуміння та дослідження впливу стресу на розвиток ознак аутизму у дітей.

Діти дошкільного віку переживають період значущих змін у своєму психічному та емоційному розвитку. Стресові ситуації, такі як зміни в навколишньому середовищі, конфлікти в сім'ї, адаптація до дошкільного закладу, можуть впливати на їхній емоційний стан та сприяти прояву ознак аутизму.

Питаннями, пов'язаними з впливом стресових ситуацій на розвиток ознак аутизму у дітей дошкільного віку у своїх працях досліджували Н. О'Коннор [6], К. Парк [7] Т. Скрипник [1], В. Тарасун [2], Г. Хворова [3], Б. Хермелін [5], Д. Шульженко [4].

Аутизм – це розлад, що впливає на соціальні взаємодії та комунікацію. У дітей дошкільного віку цей розлад проявляється обмеженими інтересами, стереотипними рухами та важкістю у встановленні соціальних контактів.

Аутизм сприймається як спектральний розлад, оскільки він включає широкий спектр симптомів та рівнів важкості. Основні види аутизму визначаються на підставі специфічних характеристик і особливостей в розвитку. До основних видів аутизму відносяться:

– аутистичний розлад (класичний аутизм). Це найбільш важкий та ранній виявлений тип аутизму. Характеризується значними порушеннями в соціальних навичках та комунікації. Діти можуть виявляти стереотипні рухи, повторювати однотипні дії та виявляти високий рівень чутливості до зовнішніх подразників,

– синдром Аспергера. Це легший варіант аутизму, де зберігаються високі рівні інтелекту та мовленнєвого розвитку. Діти з синдромом Аспергера можуть мати значні труднощі у соціальних взаємодіях та розумінні соціальних нюансів,

– реттовський розлад. Це рідкісний тип аутизму, який зазвичай виявляється у дівчат. Характеризується нормальним розвитком у перші місяці життя, але потім відбувається втрата навичок та регресія у розвитку. Діти з реттовським розладом можуть виявляти стереотипні рухи, втрату мовленнєвого та соціального контакту,

– дитячий дезінтегративний розлад. Також відомий як Хілеровський синдром. Характеризується нормальним розвитком дитини у перші роки життя, але потім відбувається гостра регресія у різних аспектах розвитку, включаючи мовлення, соціальні навички та контроль над сечею і калом,

– атиповий аутизм. Цей термін використовується для опису аутизму, який не підпадає під жодну конкретну категорію аутичних розладів. Діти з атиповим аутизмом можуть виявляти унікальні комбінації симптомів, які не відповідають типовим класифікаціям.

Важливо розуміти, що це загальні класифікації, і кожна дитина у спектрі аутизму унікальна. Багато дітей можуть виявляти елементи різних типів аутизму, і підходи до підтримки їх розвитку повинні бути індивідуалізованими.

Механізми впливу стресу на розвиток аутистичних ознак включають в себе:

1. Неврологічні зміни. Стрес може впливати на роботу нейронних мереж у мозку, що є важливими для розвитку соціальних навичок,
2. Підвищення рівню кортизолу: Високий рівень стресу може викликати підвищення рівню кортизолу, що в свою чергу впливає на психічне здоров'я,
3. Соціально-психологічні аспекти. Стрес може призводити до ізоляції, уникання соціальних контактів та погіршення комунікативних навичок.

До видів стресових ситуацій відносяться:

1. Зміни в середовищі. Переїзд, нова дошкільна група або школа,
2. Конфлікти вдома. Сімейні непорозуміння, розлучення батьків, конфлікти між родичами,
3. Адаптація до нового графіку. Зміни в режимі дня, початок навчання.

Інклюзивна освіта є ключовою складовою розвитку сучасного суспільства, спрямованого на забезпечення рівних можливостей для всіх дітей. Для дітей з аутизмом інклюзивна освіта відіграє важливу роль у їхньому загальному розвитку, соціалізації та забезпеченні позитивного впливу на їхнє майбутнє. До ключових аспектів важливості інклюзивної освіти для дітей з аутизмом відноситься:

– **соціальна взаємодія та спілкування.** Інклюзивна освіта надає можливість дітям з аутизмом спілкуватися та взаємодіяти зі своїми однолітками без обмежень. Взаємодія в класі допомагає розвивати соціальні навички, вчить емпатії та створює сприятливий контекст для формування дружби,

– **індивідуалізований підхід до навчання.** Інклюзивна освіта передбачає індивідуальний підхід до навчання кожної дитини. Для дітей з аутизмом це особливо важливо, оскільки це дозволяє враховувати їхні особливості, потреби та ритм розвитку,

– **зниження стигми та розуміння різниці.** Інклюзивна освіта сприяє створенню середовища, де різні діти розуміють та приймають один одного. Це сприяє зниженню стигми щодо аутизму та формує толерантність та повагу до різниці,

– **підготовка до реального світу.** Участь у змішаному класі допомагає дітям з аутизмом навчатися в реальному світі, розвивати навички, необхідні для успішного функціонування в суспільстві,

– **розвиток мовленнєвих та комунікативних навичок.** Взаємодія з різними дітьми в класі сприяє розвитку мовленнєвих та комунікативних навичок у дітей з аутизмом. Вони навчаються сприймати та виражати емоції, а також розвивають навички спілкуватися,

– **підтримка вчителів .** Інклюзивна освіта вимагає спеціальних підходів та підготовки для вчителів та персоналу. Це сприяє створенню вчителями сприятливого середовища для всіх учнів, забезпечуючи взаємодію та підтримку,

– **підготовка дітей до самостійності.** Інклюзивна освіта сприяє розвитку у дітей з аутизмом навичок самостійності та адаптації до різних ситуацій.

Загальною метою інклюзивної освіти для дітей з аутизмом є не лише забезпечення їхнього доступу до освіти, але й формування сприятливого соціального середовища, де різні діти можуть зростати та розвиватися разом, взаємодіяти та вчити один одного.

Можна сформулювати наступні рекомендації, щодо зменшення впливу стресових ситуацій на розвиток аутичних ознак у дітей дошкільного віку:

1. Створення підтримуючого середовища. Важливо забезпечити дітям безпечне та підтримуюче оточення, де вони відчують себе комфортно та безпечно.

2. Розвиток способів саморегуляції. Необхідно вчити дітей методам саморегуляції, таким як дихальні вправи чи методика розслаблення.

3. Робота з родинами. Включення батьків у процес розуміння та подолання стресу, що допоможе створити сприятливе сімейне середовище.

4. Психологічна підтримка: Забезпечення доступу до психологічної підтримки для дітей та їхніх сімей.

5. Індивідуалізована програма розвитку. Розробка програм, які враховують індивідуальні потреби кожної дитини та сприяють розвитку соціальних навичок.

Застосування цих рекомендацій може допомогти зменшити вплив стресових ситуацій на розвиток ознак аутизму у дітей дошкільного віку та покращити їхнє психічне благополуччя.

Розуміння взаємозв'язку між аутизмом та стресовими ситуаціями дозволяє розробляти ефективні підходи до психологічної та педагогічної підтримки цих дітей, сприяючи їхньому повноцінному розвитку та інтеграції в суспільство.

Список використаної літератури:

1. Скрипник Т.В. Феноменологія аутизму: Монографія. – К.: Видавництво “Фенікс”, 2010. – 320 с.
2. Тарасун В.В., Хворова Г.М. Концепція розвитку, навчання і соціалізації дітей з аутизмом. – К.: Наук. світ, 2004. – 100 с.
3. Хворова Г. М. Технологія комплексної психолого-педагогічної корекції та розвитку аутичної дитини / Г. М. Хворова // Дефектологія.-2008.- №3.-с.20-27.
4. Шульженко Д.І. Основи психологічної корекції аутичних порушень у дітей: Монографія. – К., 2009. – 385 с.
5. Hermelin, B. and O'Connor, N. (1970). Psychological Experiments with Autistic Children. Oxford: Pergamon Press.
6. Park, C.C. (1986). Social growth in autism: a parent's perspective. In: E.Schopler and G.Me-sibov (Eds), Social Behaviour in Autism. New York: Plenum Press.

Чирина Дарина Вячеславівна

здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара

Науковий керівник:

Варакута Марина Леонідівна

старший викладач кафедри загальної та
соціальної психології
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара

СОЦІАЛЬНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ РЕЦЕДИВУ

Актуальність. Головною загрозою рецидивної злочинності є сильне прагнення звинуваченого продовжувати злочинну діяльність. Рецидивісти культивують антисоціальні погляди і норми поведінки, пропагують кримінальну субкультуру.

У Кримінальному кодексі України зазначено, що рецидив – це вчинення нового умисного злочину особою, яка має судимість за умисний злочин. Рецидивна поведінка – це повторюваність злочинної поведінки після

покарання та реабілітації від попереднього злочину. Таким чином, рецидив – це акт відновлення злочинної діяльності. До такої категорії осіб належать: 1) які скоїли новий злочин в період досудового розслідування або судового діловодства про першу карну справу; 2) звільнені від відповідальності за nereабілітуючим підґрунтям; 3) ті, що відбувають покарання; 4) судимість яких не знято чи не погашено; 5) судимість яких знято та погашено [1].

Як зазначає Н. І. Устрицька, рецидив полягає у вчиненні злочину, засудженим за один або кілька умисних злочинів, одного або кілька нових умисних злочинів за наявності незнятої або непогашеної судимості за минулий злочин. Якщо судимість за раніше вчинений злочин погашена або знята у встановленому законом порядку, це не є рецидивом [2].

Рецидивістів характеризує стійкий комплекс негативних якостей і проявів: недотримання інтересів суспільства, ігнорування праці, невміння контролювати власну поведінку, неповага до інших людей, зловживання психоактивними речовинами, аморальні звички та інтереси.

Аналіз досліджень особливостей особистості рецидивіста дає підстави припускати наявність певних суб'єктивних причин для вчинення повторних злочинів. Такими причинами можуть бути певні дії чи бездіяльність з боку соціального середовища, психологічні особливості людини (негативні особистісні характеристики), специфічні ціннісно-нормативна та моральна системи.

Психологічні фактори – це різноманітні чинники, які впливають на психічний стан людини; аспекти, які пов'язані з психікою та ментальним станом людини. Психологічні фактори проявляються в емоціях та почуттях людини. До психологічних факторів належать особливості мислення, мотивація, особистісні особливості, цінності, установки та етичні принципи.

Тож, ми можемо виділити такі психологічні фактори кримінальних рецидивів:

- Агресивність, імпульсивність, загальна невдоволеність;
- Відсутність страху покарання;
- Відсутність аналізу власного попереднього негативного досвіду;
- Наявність асоціальних установок;
- Тенденції до ризикованої та асоціальної поведінки;
- Задоволення власних потреб за будь-яку ціну;
- Домінуючими мотивами поведінки є егоїстичні, матеріальні та емоційні;
- Низька мотивація до змін та віра у свої сили;
- Ментальні та психічні розлади;
- Низький емоційний інтелект [3].

Соціальні фактори – це фактори, які пов'язані з оточуючим середовищем і соціальними явищами, які мають вплив на поведінку і розвиток особистості. Вони мають значний вплив на думки і дії людини. До соціальних факторів можна віднести культуру, освіту, соціальне оточення, економічний стан.

Соціальні фактори рецидивів:

- Низький культурний та освітній рівень;

- Притаманні деформації в сімейних відносинах, а саме не бажають виконувати сімейні обов'язки, дотримуватися сімейних традицій;
- Бідність, відсутність роботи та можливості забезпечувати базові потреби;
- Низький соціальний статус;
- Відсутність підтримки з боку оточуючих, що спричиняє відчуття самотності та відчуженості;
- Негативне середовище, через це повертаються до старих звичок та компаній;
- Труднощі в соціальній адаптації.

Вище зазначені фактори провокують особу до вчинення нових злочинів, підтримку злочинної поведінки та неможливість адекватного функціонування в суспільстві.

Висновок. Соціальні та психологічні фактори можуть взаємодіяти між собою і бути взаємозалежними, вони мають значний вплив на повторюваність злочинної поведінки. Ефективне запобігання рецидиву повинно враховувати ці соціальні та психологічні аспекти та приділяти більше уваги психічному здоров'ю, реабілітації та адаптації людей, які покинули місця позбавлення волі.

Список використаної літератури:

1. Лугіна Н. А., Кравченко А. О., Кубишина А. С. Історія виникнення рецидивної злочинності / Н. А. Лугіна, А. О. Кравченко, А. С. Кубишина // Юридичний науковий електронний журнал - 2020 - №8. - С. 378–380
2. Устрицька Н. І. Поняття рецидиву злочинів за кримінальним правом України / Н. І. Устрицька // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична/ - 2018. - Вип. 3. - С. 251-259. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvlduvs_2018_3_28
3. Stephens O. A., Neil N. M. Recidivism and Emotional Intelligence of Male Recidivists in Lagos State, Nigeria. Juridical psychology. 2014. Vol.5. №2. pp. 115–124

Чута Іван Григорович

здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Агарков Олег Анатолійович

доктор політичних наук, професор,
професор кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

КОМУНІКАЦІЙНА ВЗАЄМОДІЯ У СІМ'Ї: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

В сучасному світі, де темпи життя стрімко зростають, а технології змінюють спосіб взаємодії, розуміння та підтримки в родині стає важливішим аспектом для стабільності і щастя. Забезпечення ефективної комунікаційної взаємодії у сім'ї стає викликом, оскільки різноманітність обов'язків та розбіжності в поглядах можуть породжувати проблеми.

Сімейні конфлікти, відчуття непорозуміння та відсутність ефективного способу вираження почуттів можуть створювати напругу та впливати на загальний психологічний клімат в сім'ї. Недостатня комунікація може призводити до відчуття відділення та втрати емоційного зв'язку.

Проблемні питання комунікаційної взаємодії у сім'ї в межах своїх досліджень розглядали наступні науковці: Т.С. Гурлева [1], А. І. Гусева [2], В.В. Москаленко [3], Склярук А.В. [4;5], Петрунько О.В. [4].

Комунікаційна взаємодія у сім'ї - це процес обміну інформацією, ідеями, почуттями та потребами між членами сім'ї. Це включає в себе як вербальну, так і невербальну комунікацію та взаємодію через спільні дії та емоційний обмін.

До основних видів комунікації у сім'ї можна віднести:

1. вербальна комунікація. Словесний обмін інформацією та почуттями,
2. невербальна комунікація. Емоційний вираз, міміка, жести,
3. спільні дії. Взаємодія через спільні роботи та події,
4. емоційний обмін. Вираження та сприйняття емоцій,

До механізмів комунікаційної взаємодії можна віднести:

1. активне слухання - це розуміння та врахування точки зору іншої сторони,
2. емпатія - здатність співчувати та розуміти емоції іншого,
3. відкритість до обговорення - створення атмосфери, де члени сім'ї відчують можливість висловлювати свої думки та почуття,
4. чіткість та зрозумілість - уникання непорозумінь шляхом чіткого та відкритого вираження ідей.

Розвиток емоційної інтелігенції в сім'ї є важливою складовою для покращення взаєморозуміння, емоційного здоров'я та стабільності взаємин. Ось деякі методи та практики, які можна використовувати для розвитку емоційної інтелігенції у сім'ї:

- моделювання емоційної інтелігенції батьків. Батьки можуть слугувати прикладом, демонструючи високий рівень емоційної інтелігенції у власному житті. Спостереження за тим, як дорослі виражають та регулюють свої емоції, допомагає дітям вивчати позитивні стратегії взаємодії,

- активне слухання та відкрите обговорення. Слід стимулювати відкрите обговорення емоцій та почуттів у сім'ї, практикувати активне слухання, де кожен член сім'ї відчуває, що його почуття важливі та розуміються,

- вивчення емоцій та їх впливу. Слід займатися спільним вивченням різних емоцій та їх впливу на психічний стан, створювати ігри або вправи, що допомагають ідентифікувати та розпізнавати різні емоції,

- спільні розваги та активності. Необхідно залучати родину до спільних активностей, які створюють емоційне співробітництво, розвивати творчість та вираження емоцій через малювання, музику або театральні ігри,

- стратегії регуляції емоцій. Необхідно навчитися членам сім'ї стратегіям емоційної регуляції, таким як глибоке дихання, медитація чи фізична активність, розвивати навички самоконтролю та вміння ефективно впливати на власний емоційний стан.

- визначення та висловлення позитивних емоцій. Необхідно сприяти культурі вираження позитивних емоцій та вдячності в сім'ї, створювати традиції, такі як спільні свята або щоденні ритуали вдячності.

- розвиток емпатії та співпереживання. Слід практикувати вміння поставити себе на місце іншого та відчувати емоції співрозмовника. Необхідно розвивати у дітей навички розуміння та співчуття до почуттів інших.

Ці методи спрямовані на створення позитивного та емоційно збалансованого сімейного середовища, яке сприяє розвитку емоційної інтелігенції у всіх членів сім'ї.

Вплив вікових особливостей на комунікацію є значущим аспектом розуміння та покращення взаємодії між членами сім'ї. Різниця у віці може створювати особливості у сприйнятті і вираженні емоцій, розумінні іншого покоління та взаємодії. До особливостей комунікації в родині можна віднести:

- мовні навички та розуміння. У дітей молодшого віку може бути обмежене словникове запас. Спілкування з підлітками може вимагати більше уваги до мовленнєвих норм та сучасного жаргону.

- розробка способів виразності. Діти можуть виражати свої почуття та думки інакше, ніж дорослі. Дорослі можуть бути більш виваженими та обмеженими у вираженні своїх емоцій.

- інтереси та теми розмов. Діти можуть бути зацікавлені в різних темах порівняно з дорослими. Важливо знаходити спільні інтереси та теми для обговорення для підтримки активної комунікації.

– етапи розвитку та сприйняття. Різні етапи розвитку можуть визначати способи сприйняття світу та власної ролі в ньому. Дорослі можуть розглядати різні аспекти проблеми, порівняно з дітьми або підлітками.

– підліткова революція. Підлітки часто демонструють виражений бажання незалежності та самовизначення. Важливо надавати їм можливість висловити свої думки та долучити їх до прийняття рішень.

– комунікація з людьми похилого віку. Члени сім'ї похилого віку можуть потребувати більше часу для обговорення та обробки інформації. Важливо проявляти терпіння та повагу до досвіду та мудрості літніх членів сім'ї,

– культурна різниця та сприйняття. Культурні відмінності можуть впливати на спосіб вираження та розуміння емоцій. Слід сприяти розумінню та повазі до культурних особливостей різних поколінь.

– вплив технологій на комунікацію. Вік може визначати рівень зручності та використання сучасних технологій для комунікації,

– індивідуальні особливості. Кожна особистість унікальна, і важливо враховувати індивідуальні риси в комунікації.

Розуміння цих впливів допомагає створити ефективні та гармонійні взаємини в сім'ї, забезпечуючи всім членам можливість вираження себе та сприяє позитивному розвитку відносин.

Можна сформулювати наступні рекомендації, щодо якісної комунікаційної взаємодії у сім'ї:

1. розвивати вміння слухати. Важливо активно слухати та враховувати погляди інших членів сім'ї,

2. використовувати "Я-повідомлення". Необхідно виражати свої почуття та думки особистими словами, уникати обвинувачень,

3. виділяти час для розмов. Слід визначити час для спільних обговорень, де кожен може висловити свої думки та побажання,

4. розвивати спільні інтереси. Спільні заходи та хобі сприяють спільній взаємодії та розвитку емоційного зв'язку.

Комунікаційна взаємодія у сім'ї є ключовим елементом для психологічного благополуччя та стабільності. Розуміння важливості ефективної комунікації, врахування індивідуальних потреб та навичок кожного члена сім'ї дозволяє створити позитивний психологічний клімат, що сприяє гармонії та взаєморозумінню у сімейному оточенні.

Список використаної літератури:

1. Гурлева Т.С. Проблеми сімейної комунікації: причини та їх психопрофілактика. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. 2004. № 1(3)_ с.318-323

2. Комунікативні технології інформаційного суспільства : монографія / [А. І. Гусев, Н. О. Довгань, О. В. Івачевська, Н. С. Малеева, І. В. Петренко] ; за наук. ред. А. І. Гусева ; Національна академія педагогічних наук

України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 142 с.

3. Москаленко В.В. Особливості дослідження соціалізації особистості в інтерсуб'єктній парадигмі. Соціальна психологія. 2009. № 5 (37). С. 35-48.

4. Петрунько О.В., Склярчук А.В. Міжособистісна комунікація та реплікація досвіду в проблемних сімейних системах. Вчені записки Університету «КРОК». 2022. №. 2(66). С. 173-183

5. Склярчук А.В. Проблема сім'я як середовище соціалізації дитини: монографія. Херсон : «Гельветика». 2018. 272 с.

Шаповал Марія Олександрівна

здобувач вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Дніпровського національного університету

імені Олеся Гончара

Науковий керівник:

Варакута Марина Леонідівна

старший викладач кафедри загальної та соціальної психології

Дніпровського національного університету

імені Олеся Гончара

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МОТИВАЦІЇ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ

Дослідження мотивації злочинної поведінки є актуальним, оскільки виявлення індивідуальних особливостей людини та аналіз її поведінкових актів у процесі організації та скоєння ним злочину, дозволить налаштувати ефективну роботу з нейтралізації причин злочинів як етапу боротьби зі злочинністю та її профілактики.

Виявлення та вивчення мотивів злочинної поведінки важливе не тільки для розслідування злочинів, запобіжної роботи з конкретними особами, успішного виховного впливу на окремих злочинців, правильної кваліфікації злочинів, але й для вирішення загальніших завдань профілактики злочинності. Мова йде про типології особи злочинця залежно від мотивів злочинної поведінки. Створені на цій основі, вони будуть дуже цінні саме з профілактичною метою, оскільки не можна успішно попереджати злочини, якщо не знати мотиви, за якими вони відбуваються.

Найважливішим аспектом злочинної поведінки виступає його механізм, що демонструє зв'язок між зовнішніми факторами та об'єктивним діяльністю та внутрішніх, психічних процесів та станів особистості. За думкою О. Л. Дубовик, механізм злочинної поведінки, є переробкою людиною впливу

зовнішнього середовища на основі соціального та генетичної інформації. А мотивацію відносять до однієї з головних ланок у механізмі злочинної поведінки.

Ця проблема завжди викликала підвищений інтерес кримінологів. Їй присвятили свою працю Ю.М. Антонян, О.М. Варигін, А.І. Долгов, О.Л. Дубовик, В.В. Лунєєв, В.М. Кудрявцев, А.М. Яковлев, В.А. Якушин тощо. З самого процесу злочинної поведінки не можна виключити суб'єктивний чинник. Як слушно зазначає В.В. Лунєєв, мотиваційна сфера – центр внутрішньої структури особистості.

Основою мотивації злочинного поведінки є мотив.

У літературі з психології під мотивом розуміють спонукання до діяльності, що з задоволенням потреб суб'єкта.

К. Є. Ігошев зазначив, що мотив злочинного діяння - це спонукання, яке виступає внутрішньою, безпосередньою причиною вчинення злочину, що виражає ставлення особистості до того, на що спрямоване це злочинну дію [1].

На думку Севастьянова І. В. і Кунц Є. В., «в мотиві, перш за все, відбивається соціально-психологічна природа злочинного діяння, оскільки, крім свідомості як фактору, що спонукає, можуть бути ще й потреби, інтереси, спонукання, ідеали. Не можна стверджувати, що один злочин містить усі вище перелічені елементи, у кожному конкретному випадку це може бути один, два або групи елементів...» [2].

Отже, мотив злочину – то внутрішнє спонукання, яке викликає в особі рішучість вчинити злочин і керує ним під час його здійснення. Спонукання є формою ставлення особи до навколишнього середовища як до джерела їх задоволення. Будучи спонуканням, мотив завжди спрямований на той чи інший об'єкт (обличчя, предмет), який виступає засобом його задоволення [3].

Головну роль у формуванні злочинної поведінки грають потреби суб'єкта. Потреби людини відбивають його залежність від зовнішнього світу, потребу у чомусь. Потреби сучасної людини дуже різноманітні. Класифікуючи їх, можна виділити три основні групи: 1) соціалізовані органічні (фізіологічні) потреби – у самозбереженні, розмноженні тощо; 2) матеріальні потреби; 3) соціальні потреби – у завоюванні соціального статусу, у визнанні, самоствердженні, творчості, сенсі життя тощо.

Потреба не може залишатися незадоволеною тривалий час, оскільки вона або згасає, або людина у ній фокусується, «застрягає». Блокована потреба заявляє про себе наполегливо, приймає нав'язливий характер. Якщо природне задоволення цієї потреби стає з якихось причин неможливим, її задоволення може приймати уявні форми.

Окремі дії людини, включаючи злочинну поведінку, зазвичай мотивуються не одним, а кількома факторами. Певні мотиви відіграють провідну роль у стимулюванні та наданні особистісного смислу цій поведінці. Наприклад, розкрадання можуть спонукати як корисливі мотиви, так і бажання особистого визнання у вищому загалі.

Дослідження показали, що саме провідні мотиви є в основному несвідомими. Це пояснює те, що злочинці часто не можуть чітко визначити причини своїх дій.

Останні дослідження виокремили кілька мотивів антисоціальної поведінки: мотиви самоствердження (статусні), захисні, мотиви заміщення, ігрові мотиви, мотиви самовиправдання, які можуть мати як усвідомлений, так і неусвідомлений характер.

Мотиви самоствердження. Розглядаючи мотиви самоствердження, слід відзначити, що ця потреба є важливим стимулом для різноманітних проявів людської поведінки. Вона проявляється на різних рівнях, зокрема на соціальному, соціально-психологічному та індивідуальному.

Соціальне самоствердження означає бажання досягнення певного соціального статусу, який пов'язаний із визнанням у сфері професійної або громадської діяльності. Це також включає завоювання престижу, авторитету та успішної кар'єри.

Соціально-психологічне самоствердження залежить від бажання отримати визнання від найближчих оточуючих, таких як сім'я, друзі, колеги. Це може також відноситися до прагнення вступити до нових груп, які можуть мати важливе значення для особистості.

Індивідуальне самоствердження відображає бажання підвищити самооцінку, гідність та відчуття власної цінності. Це досягається через вчинки, що демонструють сильні сторони особистості та сприяють подоланню психологічних вад.

Зазначені рівні самоствердження, ймовірно, мають суттєвий вплив на прагнення визнання на соціальному та соціально-психологічному рівнях. Самостверджуючись, особистість відчуває себе більш незалежною та активно впливає на навколишнє середовище, що, у свою чергу, може призвести до більшого внутрішнього комфорту та відчуття безпеки.

У контексті вивчення мотиваційних аспектів злочинності важливим є розгляд ситуацій, де скоєння корисливого злочину слугує ефективним засобом вирішення внутрішніх проблем, за винятком тих, які пов'язані із соціальною статусною визначеністю. Отримання матеріальних благ надає особі не лише впевненість, але й зменшує тривогу щодо її соціального положення, виключаючи почуття заздрості та власної неповноцінності [4].

Подальше розглядання в контексті самоствердження вказує на поширеність мотивації здійснення зґвалтувань. Зґвалтування розглядається як прояв задоволення сексуальної потреби, вияв неповаги до жінки та її гідності, але, перш за все, як спосіб затвердження особистості злочинця в надто аморальний та суспільно небезпечний спосіб.

Суб'єктивні мотиви зґвалтування пов'язані з особливостями самовизначення злочинця та його відчуттям неповноцінності, особливо у ролі чоловіка. Бажання позбутися цієї залежності та одночасно самовизначитися у чоловічій ролі може спонукати особу до вчинення зґвалтування.

Додатково, вивчення *захисної мотивації* у злочинності вказує на те, що значна кількість вбивств може бути обумовлена неусвідомленим сенсом захисту від зовнішньої загрози. Загроза може бути лише імагінарною, однак страх перед можливою агресією часто стимулює вчинення загрозливих та агресивних дій.

Важливо зазначити, що захисна мотивація може виступати як провідний фактор у випадках зґвалтування та подальшого вбивства жертви. Це може траплятися, коли поведінка жінки сприймається злочинцем як приниження його чоловічої гідності чи загроза його самооцінці в чоловічій ролі. Отже, категорична відмова від сексуального зближення може викликати у злочинця різкі емоції, включаючи вибух люті, який мотивує його на вчинення злочину.

Мотиви заміщення, в рамках яких розглядається механізм скоєння насильницьких злочинів, виявляють сутність того, що, в разі недосяжності первинної мети з певних причин, особа постійно прагне замінити її іншою, досяжною. Цей процес включає в себе використання «замінних» дій для зняття нервово-психічної напруги, що виникає в стані фрустрації.

Зміщення об'єкта нападу може відбуватися за різними шляхами, серед яких:

- «Розтікання» поведінки, коли насильницькі дії спрямовані не лише на осіб, які стали джерелом фрустрації, але й на родичів, знайомих тощо. Тут особа, після конфлікту з однією людиною, виражає свою агресію на близьких чи друзях цієї людини.

- Емоційне перенесення - коли, наприклад, підліток, який відчуває ненависть до вітчима, пошкоджує його речі.

- Агресія, спрямована наживі предмети чи сторонніх осіб, які потрапили у радіус дії. Це форма агресії, коли об'єктом можуть стати беззахисні люди, що є найнебезпечнішою формою.

- «Автоагресія» - коли агресія виявляється у зверненні проти себе.

Ці механізми допомагають особі знайти способи вираження накопиченої напруги, але водночас можуть стати вкрай небезпечними, оскільки вони відображають необдуманість та неспрямованість агресії, що виходить за межі розумного контролю.

Ігрові мотиви виявляються важливим елементом злочинної поведінки і представляють собою поширений тип мотивації серед різних категорій злочинців. Особливо цей підхід поширений серед розкрадачів, злодіїв, і, зокрема, шахраїв. Представники цієї категорії злочинців, відомі як «гравці», вчиняють правопорушення не тільки заради матеріальної вигоди, але й задля самої гри, яка приносить їм інтенсивні відчуття та задоволення.

Злочини, пов'язані з ігровими мотивами, часто спостерігаються у кишенькових злодіїв та зловмисників, які вчиняють крадіжки з квартир, магазинів та інших приміщень. У таких діях ігрові мотиви виявляються особливо яскраво, особливо в шахрайстві, де здійснюється інтелектуальне протистояння. В цих випадках злочинці змагаються у спритності та кмітливості, використовуючи кожен сприятливий обставину для швидкого та

вигідного прийняття рішень. Наприклад, карткові шулери залучаються до подвійної гри - вони дотримуються правил, але водночас обманюють, отримуючи від цього максимальні переживання від ризику та виграшу.

Така мотивація може стати стимулом для вчинення складних, витончених злочинів, що вимагають вміння пристосовуватися до нових обставин і вигадливості в діях. Ігрові мотиви можуть бути потужною силою, що спонукає особу до злочину, коли сам процес вчинення злочину стає своєрідною грою, що забезпечує злочинцю потрібні емоційні переживання.

Мотив самовиправдання є універсальним стимулом злочинної поведінки, який часто приводить до відсутності визнання провини та відсутності каяття за вчинене. Виражене засудження своїх дій здійснюється рідко, і в більшості випадків за визнанням злочинців слідує спроба мінімізувати ступінь відповідальності.

Важливим аспектом цього явища є психологічні механізми самозахисту, які сприяють зниженню, нейтралізації або вилученню бар'єрів морально-правового контролю за порушення кримінально-правових норм. Самовиправдання та внутрішнє звільнення від почуття провини за скоєний злочин здійснюються на цій основі.

Мотиви самовиправдання можуть виявлятися в різних формах, таких як спотворене уявлення про кримінальну ситуацію, виключення відповідальності за її виникнення, уявлення себе жертвою обставин або власних помилок, а також гіпертрофія власних особистісних якостей.

У підсумку можна визначити, що мотиви злочинів мають усі характеристики загальної людської поведінки та діяльності з психологічної точки зору. Злочин, як свідома активність людини, волевиявлений вчинок із визначеною метою, обраними засобами, мотивацією та оцінкою, включає в себе всі аспекти загального мотиваційного механізму.

У психологічному вимірі мотив є невід'ємною та необхідною складовою будь-якої діяльності суб'єкта. Оскільки кожна людська діяльність ґрунтується на наявності мотива, в злочині, як в специфічному вираженні людської активності, також завжди присутній конкретний мотив. У цьому контексті важливо відзначити висловлення: «Безмотивних злочинів немає, як немає безмотивної поведінки взагалі». Отже, як у діяльності, так і у поведінці суб'єкта завжди виявляється мотив, що спрямовує та обґрунтовує вчинки людини.

Список використаних джерел та літератури:

1. Ігошев К. Е. Особистість злочинця та мотивація злочинної поведінки // Наукові відомості: Філософія. Соціологія. Право. - 2018. - Том 43. - № 2
2. Севастьянова И. В., Кунц Е. В. Особливості мотивації злочинної поведінки жінок // Право. – 2004. – № 1 (7). – С. 124-134.
3. Михайлишин У.Б. Особливості мотиваційної сфери неповнолітніх правопорушників. ULR: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/36349/1/%D0%9E%D0%A1>

<https://doi.org/10.32782/2409-4544/2021-2/19>

4. Зарадюк, З. В. (2022). Мотивація індивідуальної злочинної поведінки працівників кримінально-виконавчої служби. Історико-правовий часопис, 17(2), 135-142. <https://doi.org/10.32782/2409-4544/2021-2/19>

Шульга Діана Русланівна

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Пашко Антоніна Олександрівна

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Психічне здоров'я стає все більш актуальною темою в сучасному суспільстві. Спостереження за рівнем стресу, депресії, та інших психічних розладів свідчать про необхідність ретельного вивчення цієї проблеми. Зміни в структурі роботи, швидкий ритм життя, соціальні труднощі та інші чинники впливають на психічне благополуччя сучасної людини.

Сучасні умови вищої освіти ставлять перед здобувачами вищої освіти не тільки завдання академічного зростання, а й високий рівень стресу та психологічного навантаження. Збільшення конкуренції, високі очікування від суспільства, нестабільна економічна ситуація – все це вносить свій внесок у стан психічного здоров'я здобувачів вищої освіти.

В сучасному суспільстві спостерігається збільшення випадків психічних розладів серед різних вікових груп. Швидкий розвиток технологій, навантаження на роботі, тиск соціальних норм — усе це призводить до погіршення психічного здоров'я. Захоплюючись кар'єрою та матеріальним благополуччям, люди часто забувають про своє емоційне становище. Студентське життя часто пов'язане з великою кількістю викликів: навчання, робота, соціальні зобов'язання. Такий навантаження може впливати на психічне здоров'я, спричиняє стрес, тривогу, та виснаження.

Питанням пов'язаними з психічним здоров'ям здобувачів вищої освіти займалися наступні науковці: Борець Ю.В., Шлімакова І.І. [1], Власенко І.А.,

Рева О.М. [2], Гранкіна-Сазонова Н.В. [3], Пилипака Ю.І., Романюк В.Л. [4], Стахова О.О., Коломієць А.М. [5].

Психічне здоров'я — це стан психіки, що характеризується гармонійним розвитком особистості, вмінням адаптуватися до стресових ситуацій та позитивним відношенням до себе та оточуючого середовища. Це не лише відсутність психічних розладів, але і активна допомога власному розвитку та реалізації потенціалу. Психічне здоров'я здобувачів вищої освіти визначається їх здатністю ефективно впоратися з навчальними, соціальними та емоційними викликами. Це не тільки відсутність психічних розладів, а й здатність до адаптації, стресостійкість та вміння управляти емоціями.

До видів психічного здоров'я відносяться:

- емоційне здоров'я. Спроможність розпізнавати, розуміти та ефективно виражати свої емоції,
- соціальне здоров'я. Здатність утримувати гармонійні відносини з іншими людьми та успішно взаємодіяти в соціумі,
- психологічна адаптованість. Спроможність впоратися з труднощами та стресовими ситуаціями.

До основних видів психічного навантаження здобувачів вищої освіти відноситься:

- академічний стрес пов'язаний з навчанням, екзаменами, терміновими завданнями.
- соціальний тиск виникає через відносини з одногрупниками, бажання відповідати суспільним стандартам.
- фінансові труднощі. Недостатність фінансових ресурсів може стати фактором стресу та тривоги,

Можна визначити наступні механізми впливу на психічне здоров'я здобувачів вищої освіти:

- вивчення стратегій копінгю. Розвиток здатності до ефективного вирішення стресових ситуацій,
- сприяння самосвідомості. Розуміння власних емоцій та їх вплив на психічне становище.
- створення сприятливого середовища. Залучення університетів до створення підтримуючого середовища для здобувачами вищої освіти.

До основних рекомендацій, щодо покращення психічного здоров'я серед здобувачів вищої освіти можна віднести:

- розвиток навичок самоменеджменту. Навчання здобувачів вищої освіти ефективним стратегіям планування та управління часом,
- психологічна підтримка. Доступність консультацій та терапевтичної підтримки для здобувачами вищої освіти,
- розробка програм зниження стресу. Впровадження тренінгів та програм зі зниження стресу та тривоги.

Студентське життя може бути інтенсивним, але важливо знаходити ефективні стратегії самозахисту для збереження психічного здоров'я. Відмінності в навчанні, соціальному середовищі та особистому житті

вимагають своєї унікальної підготовки для ефективного впорядкування стресу та труднощів. А саме:

- **планування часу та управління ресурсами.** Ретельне планування графіка, встановлення пріоритетів та розподіл часу допомагає уникати перевантаження та знижує ризик стресу,
- **фізична активність та здоровий спосіб життя.** Регулярна фізична активність сприяє виробленню ендорфінів, покращує настрій та сприяє загальному фізичному благополуччю,
- **медитація та йога.** Техніки медитації та йоги допомагають знижувати рівень стресу, поліпшують концентрацію та сприяють емоційному здоров'ю,
- **соціальна взаємодія.** Збереження балансу між навчанням та соціальною активністю сприяє формуванню підтримуючого оточення та підвищує соціальну підтримку,
- **розробка планів допомоги в стресових ситуаціях.** Створення особистого плану дій для вирішення стресових ситуацій допомагає ефективно впоратися із труднощами,
- **саморегуляція та розвиток емоційного інтелекту.** Вивчення власних емоцій, їх прийняття та ефективне управління ними допомагають уникати виснаження та зберігати емоційний баланс,
- **свідоме використання технологій.** Регулювання часу, витраченого на соціальні мережі та екранні технології, для підтримки здорового ритму життя.
- **психологічна підтримка та консультації.** Навчання здобувачів вищої освіти пошуку психологічної підтримки, консультування та терапевтичної допомоги в разі потреби,.

Психічне здоров'я є важливим елементом загального благополуччя та якості життя. Збереження психічного здоров'я вимагає уваги до емоційного стану, соціальних відносин та власного фізичного благополуччя. Розуміння особливостей психічного здоров'я та впровадження рекомендацій для його збереження дозволяє створити умови для щасливого та емоційно стабільного життя.

Психічне здоров'я здобувачів вищої освіти – це ключовий аспект їх загального благополуччя та успіху в університеті. Розуміння особливостей та вивчення ефективних стратегій підтримки допомагають не тільки запобігти психічним розладам, але й розвивати студентський потенціал для досягнення високих результатів у навчанні та особистісному зростанні.

Список використаної літератури:

1. Борець Ю.В., Шлімакова І.І. До проблеми психічного здоров'я студентів вищого навчального закладу. Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра. 2018. № 1. С. 159–169.

2. Власенко І.А., Рева О.М. Модель збереження психологічного здоров'я студентської молоді в Україні. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2020. № 3. С. 90–99.

3. Гранкіна-Сазонова Н.В. Психологічне благополуччя та життєстійкість студентів-психологів як важливі чинники їх професійного становлення. Психологічний часопис. Збірник наукових праць, 2018. № 7(17). С. 23–42. URL: <http://www.apsijournal.com/index.php/psyjournal>.

4. Пилипака Ю.І., Романюк В.Л. Стрес як загальний адаптаційний синдром і психічне здоров'я особистості Психологія: реальність і перспективи 2016. Вип. 6. С. 177–182. URL: <http://repository.rshu.edu.ua/id/eprint/707/1/Романюк%20В.Л.%2С%20Пилипака%20Ю.І.pdf>.

5. Стахова О.О., Коломієць А.М. Тривожність та її вплив на психічне здоров'я студентів. URL: <http://naukam.triada.in.ua> .

Щурова Юлія Андріївна

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Пріснякова Людмила Макарівна

кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

ОСОБЛИВОСТІ МОРАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Моральне здоров'я здобувачів вищої освіти важливий аспект формування молодих людей як вчених, професіоналів та громадян. Вища освіта є не тільки періодом здобуття знань і навичок, але і часом, коли здобувачі вищої освіти виробляють свої цінності, етичні стандарти та світогляд. Моральне здоров'я здобувачів вищої освіти є критично важливим для забезпечення позитивного особистого розвитку, а також становлення збалансованих та відповідальних членів суспільства.

Моральне здоров'я вищої освіти включає в себе не тільки знання правил і принципів моральності, але й здатність діяти відповідно до них у різних ситуаціях. Це включає усвідомлення моральних ділем, здатність до аналізу та прийняття етичних рішень, а також розвиток емпатії і поваги до інших. Морально здорові здобувачі вищої освіти вищої освіти діють на основі моральних принципів, проявляють чесність, справедливість і толерантність, тим самим сприяючи створенню етичного та гармонійного середовища університетського співтовариства [1, с. 25-38].

Формування морального здоров'я здобувачів вищої освіти відбувається через низку механізмів і впливів. Викладацький персонал, середовище університету, програми навчання та міжособистісні взаємини - усе це впливає на становлення моральних цінностей здобувачів вищої освіти [4, с. 147-177-189].

Викладачі вищої освіти мають значний вплив на формування морального здоров'я здобувачів вищої освіти. Вони несуть велику відповідальність за передачу знань і цінностей. Приклад викладачів, їхні ставлення до етичних питань та стосунки зі здобувачам вищої освіти можуть суттєво впливати на моральний розвиток здобувачів вищої освіти [7]. Важливо, щоб викладачі вчили не лише фаховим навичкам, але і активно сприяли розвитку моральних якостей у здобувачів вищої освіти. Стимулювання обговорень моральних ділем, пропагування справедливості та етичності у науковій роботі та житті загалом є ключовим для формування морально здорової молоді.

Міжособистісні відносини також впливають на моральне здоров'я здобувачів вищої освіти. Колегіальна підтримка, можливість обговорення етичних питань з друзями та колегами сприяють становленню моральної свідомості та розвитку соціальних навичок. Позитивні міжособистісні взаємини створюють сприятливе середовище, де молоді люди можуть сприймати та втілювати етичні цінності у своєму житті [3].

Морально здорові здобувачі вищої освіти не лише забезпечують етичний розвиток своєї особистості, але також стають прикладом для інших. Вони сприяють формуванню позитивної культури університетського співтовариства, сприймають відповідальність за свої дії та стосунки з оточуючими. Морально здорові здобувачі вищої освіти є здатними робити обдумані рішення, проявляти толерантність до різних поглядів та діяти в інтересах суспільства та загального добробуту [5, с. 45-56].

Формування морального здоров'я здобувачів вищої освіти може бути супроводжуване різними викликами та стресовими ситуаціями. Молоді люди стикаються з навчанням, вимогами до успішності, взаєминами з однолітками, а також з різними етичними ділемами. Стрес та навантаження можуть впливати на здатність здобувачів вищої освіти робити моральні вибори та діяти відповідно до них [8, с. 370-384].

Однак саме у таких ситуаціях підтримка психологічного супроводу стає надзвичайно важливою. Психологічна підтримка може допомогти здобувачам вищої освіти здійснювати свідомі та етичні рішення, зберігати психологічну стійкість та здатність до емоційного регулювання.

Етична освіта вищої освіти відіграє важливу роль у формуванні морального здоров'я здобувачів вищої освіти. Вона має на меті розвивати свідомість та критичне мислення, сприяти усвідомленню етичних принципів та правил поведінки. Етична освіта допомагає здобувачам вищої освіти розуміти вплив своїх дій на інших та на суспільство в цілому, а також знаходити баланс між своїми інтересами та загальною благополуччю [6, с. 135-148].

Моральне здоров'я здобувачів вищої освіти вищої освіти не тільки впливає на їхнє особисте життя, але також має прямий зв'язок з професійним успіхом. Професійна діяльність нерозривно пов'язана з виконанням етичних стандартів, відповідальними рішеннями та повагою до клієнтів, пацієнтів чи співробітників.

Морально здорові здобувачі вищої освіти, які вже на стадії навчання демонструють етичні цінності та дотримання моральних принципів, мають більше шансів здобути успіх у своїй професійній діяльності. Роботодавці шукають працівників, які проявляють інтегритет, надійність та відповідальність, що створює позитивне ім'я для випускників інституту або університету [9; 10, с. 67-78].

Моральне здоров'я здобувачів вищої освіти є фундаментальним для становлення гармонійної та етичної особистості. Викладачі, середовище університету та міжособистісні відносини грають важливу роль у формуванні моральних цінностей здобувачів вищої освіти. Морально здорові здобувачі вищої освіти стають позитивними прикладами університетського співтовариства та сприяють побудові етичного суспільства. Підтримка та розвиток морального здоров'я здобувачів вищої освіти є одним із ключових завдань для університетів, оскільки це впливає на особистий розвиток та успішну адаптацію здобувачів вищої освіти у сучасному світі.

Список використаної літератури:

1. Brown L., & Moshavi D. Moral development in higher education: Contributions of doctoral programs in educational leadership. *Journal of Ethical Educational Leadership*. 2018. № 2(1). P. 25-38.
2. Cruz M. B., & Raquel, T. Fostering moral health and well-being in higher education: A systematic review. *Higher Education Research & Development*. 2018. № 37(4). P. 780-795.
3. Halstead J. M., & Taylor M. J. *Learning about ethics in higher education: From theory to practice*. Routledge. 2018
4. Johnson M. R., & VerLee K. A. Integrating ethics education in the curriculum: A case study of a business school. *Journal of Business Ethics*. 2019. № 145(1). P. 177-189.
5. Kaur A., & Hussain, I. Impact of moral values on personal growth and well-being: A study of university students. *International Journal of Psychology and Behavioral Sciences*. 2021. № 11(2). P. 45-56.
6. Lapsley D. K., & Narvaez D. Character education. In *Handbook of Moral and Character Education* Routledge. 2019. P. 135-148
7. Rest J. R. *Moral development: Advances in research and theory*. Springer. 2016
8. Singh N. S., & Ghosh, A. The role of ethical values in academic success: A comparative study of students in different disciplines. *Ethics & Behavior*. 2020. № 30(5). P. 370-384.

9. Walker L. J. (Ed.). *Moral development in a global world: Research from a cultural-developmental perspective*. Routledge. 2017
10. Williams C., & Rhodes C. The role of faculty in promoting ethical decision making among college students. *Journal of College and Character*. 2017. № 18(1). P. 67-78.

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИСПРУДЕНІЇ ТА ПСИХОЛОГІЇ

Матеріали

IV Всеукраїнської науково-практичної конференції

(15 грудня 2023 року, ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»)

Оригінал-макет – *Мірошник А.Д.*

